

Кърджали

Пазарджик

Пловдив

Смолян

Хасково

ИНТЕГРИРАНА ТЕРИТОРИАЛНА СТРАТЕГИЯ ЗА РАЗВИТИЕ

ЮЖЕН ЦЕНТРАЛЕН РЕГИОН

BG42

СЪДЪРЖАНИЕ

1. ВЪВЕДЕНИЕ 1
1.1. Общи изисквания 1
1.2. Подход за разработването на ИТСР на ЮЦР 1
2. ТЕРИТОРИАЛЕН ОБХВАТ И АНАЛИЗ НА ИКОНОМИЧЕСКОТО, СОЦИАЛНОТО И ЕКОЛОГИЧНОТО СЪСТОЯНИЕ, НУЖДИТЕ И ПОТЕНЦИАЛИТЕ ЗА РАЗВИТИЕ НА РЕГИОНА . 4
2.1. Фактори, влияещи върху развитието на региона 7
2.2. Природни условия и ресурси и състояние на околната среда, влияние на глобалните климатични промени, природни рискове, рискови територии и зони 16
2.2.1. Природни условия и ресурси 16
2.2.2. Състояние на околната среда 17
2.2.3. Влияние на глобалните климатични промени, природни рискове, рискови територии и зони 33
2.3. Социално-икономически условия и характеристики 34
2.3.1. Демография 34
2.3.2. Заетост и безработица 47
2.3.3. Структура и териториални измерения на регионалната икономика 51
2.4. Общи характеристики и тенденции в развитието на публичните услуги 61
2.4.1. Здравеопазване 61
2.4.2. Образование 68
2.4.3. Социални услуги в общността 74
2.5. Функционално-йерархична структура на мрежата от градове-центрове в региона 74
2.6. Териториална структура на региона – територии с висока степен на урбанизация (централни), слабо урбанизирани селски територии (периферии) 77
2.7. Оси на урбанистично развитие с национално и регионално значение 78
2.8. Агломерационни образувания и техните зони на влияние и градско-селските връзки 80
2.9. Свързаност и достъпност (транспортни направления и други инфраструктурни мрежи и съоръжения с национално и регионално значение 83
2.9.1. Транспортни направления и свързаност 83
2.9.2. Енергийна инфраструктура 98
2.9.3. Телекомуникации и широколентов достъп 106
2.9.4. Водоснабдяване и канализация 114
2.10. Територии със специфични и проблемни характеристики 125
2.10.1. Територии в риск 125
2.10.2. Селски, планински и гранични територии 126
2.10.3. Индустриални и бизнес зони/паркове 126
2.10.4. Защитени територии по смисъла на ЗЗТ и защитените зони по смисъла на ЗБР 127
2.10.5. Територии, наситени с важни за страната и региона недвижими културни ценности, музеи, културни ландшафти и коридори 128
2.10.6. Функционални зони – неформални райони със специфични характеристики, проблеми и потенциали 133
2.11. Трансгранично сътрудничество 135

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8,002,0005 „Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ” на Оперативна програма „Региони в растеж” 2014-2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

2.12. МЕРКИ И ДЕЙНОСТИ ЗА АДАПТИРАНЕ КЪМ КЛИМАТИЧНИТЕ ПРОМЕНИ И ЗА НАМАЛЯВАНЕ НА РИСКА ОТ ПРИРОДНИ БЕДСТВИЯ 136
2.13. SWOT АНАЛИЗ 140
3. ВИЗИЯ И СТРАТЕГИЧЕСКИ ПРИОРИТЕТИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ЮЖЕН ЦЕНТРАЛЕН РЕГИОН 143
3.1. ВИЗИЯ 143
3.2. СТРАТЕГИЧЕСКИ ПРИОРИТЕТИ 143
3.3 ОПИСАНИЕ НА ИНТЕГРИРАН ПОДХОД, КОЙТО ДАВА ОТГОВОР НА НАБЕЛЯЗАНИТЕ НУЖДИ И ПОТЕНЦИАЛ ЗА РАЗВИТИЕ 162
4. ОПИСАНИЕ НА УЧАСТИЕТО НА ПАРТНЬОРИ В ПОДГОТОВКАТА И ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ИТСР И НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ПРОВЕДЕНИТЕ ОБЩЕСТВЕНИ КОНСУЛТАЦИИ 164
4.1. ИДЕНТИФИЦИРАНЕ НА ВСИЧКИ ЗАИНТЕРЕСОВАНИ СТРАНИ И УЧАСТНИЦИ В ПРОЦЕСА НА ФОРМИРАНЕТО И ПРИЛАГАНЕТО НА РЕГИОНАЛНАТА ПОЛИТИКА ЗА ИНТЕГРИРАНО УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА ТЕРИТОРИЯТА НА РЕГИОНА 164
4.2. РЕЗЮМЕ НА ПРОВЕДЕНИТЕ ОБСЪЖДАНИЯ И ПРИНОСА НА ПАРТНЬОРИТЕ ПРИ РАЗРАБОТВАНЕТО НА ИТСР... 166
4.3. КОМУНИКАЦИОНЕН МЕХАНИЗЪМ ЗА ОСИГУРЯВАНЕ НА ИНФОРМАЦИЯ, ОТЧЕТНОСТ И ПРОЗРАЧНОСТ ОТНОСНО ПОСТИГНАТИТЕ РЕЗУЛТАТИ. 167
5. ОБЩА ОЦЕНКА НА НЕОБХОДИМИТЕ РЕСУРСИ ЗА РЕАЛИЗАЦИЯ НА ИТСР НА ЮЦР ... 168
6. ИНДИКАТОРИ ЗА НАБЛЮДЕНИЕ И ОЦЕНКА 174
7. ПРЕДВИДЕНИ МЕРКИ СЪС СТАНОВИЩЕ ПО ЕКОЛОГИЧНА ОЦЕНКА НА ИТСР ЮЦР – МОСВ №5-3/2022 176
I. МЕРКИ И УСЛОВИЯ ЗА ПРЕДОТВРАТЯВАНЕ, НАМАЛЯВАНЕ И ВЪЗМОЖНО НАЙ-ПЪЛНО КОМПЕНСИРАНЕ НА НЕБЛАГОПРИЯТНИТЕ ПОСЛЕДСТВИЯ ОТ ПРИЛАГАНЕТО НА ИТСР НА ЮЦР ОТ НИВО 2 ЗА ПЕРИОДА 2021-2027 Г. 176
II. МЕРКИ ЗА НАБЛЮДЕНИЕ И КОНТРОЛ ПРИ ПРИЛАГАНЕ НА ИТСР НА ЮЦР ОТ НИВО 2 ЗА ПЕРИОДА 2021-2027 Г.: 177
8. ИЗТОЧНИЦИ 180

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8,002,0005 „Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ” на Оперативна програма „Региони в растеж” 2014-2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

СПИСЪК НА ФИГУРИТЕ

Фигура 1. Нива на центрове. Степен на урбанизация. Урбанизационни оси. TEN-T мрежа 4
Фигура 2: Разпределение на населението според степента на урбанизация и жизнения стандарт 6
Фигура 3: Население по региони и области, 2011/2018 г. 35
Фигура 4: Население по области 2011/2018 г. 36
Фигура 5: Прогноза за населението в Южен централен регион по области – вариант I реалистичен 43
Фигура 6: Прогноза за населението в Южен централен регион по области – вариант II оптимистичен 44
Фигура 7: Прогноза за населението в Южен централен регион – вариант III песимистичен 45
Фигура 8: БВП по текущи цени на регионите от ниво 2 (2010–2017 г.), млн. лв. 51
Фигура 9: БВП по текущи цени, ЮЦР (2010–2017 г.), млн. лв. 52
Фигура 10: БВП на човек от населението по региони от ниво 2 за периода 2010–2017 г., лв. 52
Фигура 11: БВП на човек от населението (2010–2017 г.) по области, лв. 53
Фигура 12: Брутна добавена стойност (2010–2017 г.) млн. лв. 54
Фигура 13: Динамика на БДС по сектори и години, % 54
Фигура 14: БДС по икономически сектори и области, млн. лв. 55
Фигура 15: Динамика на БДС на първичния сектор (2010–2017 г.) млн. лв. (НСИ) 55
Фигура 16: Динамика на БДС на вторичния сектор (2010–2017 г.) млн. лв. (НСИ) 56
Фигура 17: БДС в сектор „Услуги“ (2010–2017 г.) млн. лв. (НСИ) 57
Фигура 20: Брой предприятия и брой заети 2014–2017 г. 58
Фигура 21: Нетни приходи от продажби и ДМА, 2014 г., 2017 г. – хил. лв. 59
Фигура 22: Темп на производителност на труда 59
Фигура 23: МСП – брой (2010–2017 г.) 60
Фигура 24: ЧПИ ЮЦР 2010–2017 г. в хил. евро 60
Фигура 25: ЧПИ ЮЦР 2010–2017 г. в хил. евро (НСИ) 61
Фигура 26. Анализ/модел на моно/полицентрично състояние 75
Фигура 27. Общини по степен на урбанизация 78
Фигура 28. Полюси и оси на урбанистично развитие (НКПР) 79
Фигура 29. Функционални агломерационни ареали 81
Фигура 30: Схема на TEN-T пътна мрежа в България 84
Фигура 31: Републиканска пътна мрежа 85
Фигура 32: Трансевропейска железопътна мрежа в България 93
Фигура 33: Железопътна мрежа в България 94
Фигура 34: Електропреносна система на Р България 99
Фигура 35: Газопреносна система 103
Фигура 36: Относителен дял на домакинствата с достъп до интернет и широколентов достъп до интернет 107
Фигура 37: Относителен дял на населението, попадащо в „бели“ зони 111

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8,002,0005 „Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ” на Оперативна програма „Региони в растеж” 2014-2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Фигура 38: Дял на населението, свързано с обществено водоснабдяване, за някои европейски страни *(последни налични данни)* 114

Фигура 39: Дял на населението в България, свързано с обществено водоснабдяване и режим на водоснабдяване, по области (31.12.2017 г.) % 115

Фигура 40: Водоснабденост на населението, 2017 г. 116

Фигура 41: Население със сезонен режим на водоснабдяване, 2017 г. 117

Фигура 42: Загуби при пренос на вода, 2018 г. 120

Фигура 43:. Население, свързано с обществена канализация, за някои европейски страни *(последна налична година)* 121

Фигура 44: Дял на населението, свързано с обществена канализация и пречиствателни станции, по области (31.12.2017 г.) 122

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8,002,0005 „Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ” на Оперативна програма „Региони в растеж” 2014-2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

СПИСЪК НА ТАБЛИЦИТЕ

Таблица 1: Характеристики на Южен централен регион 5
Таблица 2: Общо образувани битови отпадъци в хил. т. за периода 2011–2017 г. 28
Таблица 3: Наличност на дълготрайни материални активи с екологично предназначение (ДМА-ЕП) за периода 2010–2017 г. в хил. лв. 32
Таблица 4: Население по региони към 31.12.2011 г. и 2018 г. 34
Таблица 5: Населени места в Южен централен регион според броя на населението им към 31.12.2018 г. 38
Таблица 6: Размер на общините в Южен централен регион според броя на населението им към 31.12.2018 г. 39
Таблица 7: Големина на градовете в Южен централен регион според броя на населението им към 31.12.2018 г. 39
Таблица 8: Прогноза за населението в Южен централен регион по области – вариант I реалистичен (брой). 43
Таблица 9: Прогноза за населението в Южен централен регион по области – вариант II оптимистичен (брой) 44
Таблица 10: Прогноза за населението в Южен централен регион – вариант III песимистичен (брой)..... 45
Таблица 11: Заети лица и коефициенти на заетост на населението на 15–64 навършени години 48
Таблица 12: Заети лица и коефициенти на заетост на населението на 20–64 навършени години 48
Таблица 13: Безработни лица и коефициенти на безработица на населението на 15–64 навършени години. . 49
Таблица 14: Производителност на труда 53
Таблица 15: Основни параметри на туризма 2021 г. 58
Таблица 16: Лечебни заведения за болнична помощ в ЮЦР към 31.12.2018 г. 62
Таблица 17: Осигуреност на населението с болнични легла в ЮЦР 63
Таблица 18: Лечебни заведения за извънболнична помощ в ЮЦР към 31.12.2018 г. 63
Таблица 19: Обслужено населението от лекари – брой 64
Таблица 20: Обслужено население от лекари по дентална медицина 65
Таблица 21: Спешна медицинска помощ в ЮЦР– центрове и филиали 2018 г. 66
Таблица 22: Относителен дял на населението на възраст между 25 и 64 години с висше образование 68
Таблица 23: Относителен дял на населението на възраст между 25 и 64 година с основно и по-ниско образование 69
Таблица 24: Средищни и защитени училища в ЮЦР през учебната 2018/2019 година 72
Таблица 25: Висши училища, студенти и завършили в ЮЦР през учебната 2018/2019 г. 72
Таблица 26: Дължина и структура на РПМ към 31.12.2018 г. 87
Таблица 27: Гъстота на пътна мрежа към 31.12.2018 г. (km/1 000 km^2) 87
Таблица 28: Относителен дял на републиканската пътна мрежа по класове от общата дължина – по области и региони към 31.12.2018 г 88
Таблица 29: Дължина на железопътните линии по области към 31.12.2018 г. 93
Таблица 30: Преносни електропроводи на територията на Южен централен регион 99
Таблица 31: Брой общини по области с достъп до газопроводната мрежа към 30.06.2018 г 104

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8,002,0005 „Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ” на Оперативна програма „Региони в растеж” 2014-2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Таблица 32: Брой и относителен дял на газифицираните домакинства по области 105
Таблица 33: Достъп до интернет и ползваемост от домакинствата 107
Таблица 34: Домакинства с широколентов достъп до интернет, % 109
Таблица 35: Относителен дял на населението с достъп до свръхскоростен Интернет и в бели и сиви зони към 06.2018 г. 110
Таблица 36: Брой общини, спечелили финансиране по инициативата на ЕК WiFi4EU 112
Таблица 37: Относителен дял на населението с водни услуги по региони и области в Южен централен регион (%) 115
Таблица 38: Постигнати нива за качество на ВиК услугите от ВиК операторите в Южен централен регион 118
Таблица 39: Подадени водни количества от обществено водоснабдяване по статистически райони и загуби на вода (млн. m^3/годишно) 119
Таблица 40: Територии в риск от наводнение (1 000 годишна вълна) 126
Таблица 41: Общини със специфични характеристики 126
Таблица 42: Необходим ресурс по стратегически приоритети 170
Таблица 43: Разпределение на средствата по години 171
Таблица 44: :Индикативни обекти, подадени от министерства и ведомства 172
Таблица 45: Индикатори за наблюдение и оценка на ИТСР на ЮЦР 175

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8,002,0005 „Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ” на Оперативна програма „Региони в растеж” 2014-2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

СПИСЪК НА СЪКРАЩЕНИЯТА

АЗ	Агенция по заетостта
АИС	Автоматична измервателна станция
АНКПР	Актуализация на национална концепция за пространствено развитие
АПИ	Агенция Пътна инфраструктура
АУЕР	Агенция за устойчиво енергийно развитие
БАСЕТ	Българска асоциация за селски и екологичен туризъм
БВП	Брутен вътрешен продукт
ВЕИ	Възобновяеми енергийни източници
ВЕЦ	Водноелектрическа централа
ВОИ	Вътрешни отоплителни инсталации
ВОМР	Водено от общностите местно развитие
ГПМ	Газопреносна мрежа
ГС	Газоразпределителна станция
ГИС	Географска информационна система
ДМА	Дълготрайни материални активи
ЕЗФРСР	Европейски земеделски фонд за развитие на селските райони
ЕЕ	Енергийна ефективност
ЕК	Европейска комисия
ЕС	Европейски съюз
ЕСГРАОН	Единна система за гражданска регистрация и административно обслужване на населението
ЕСМ	Енергоспестяващи мерки
ЕСФ	Европейски социален фонд
ЕСИФ	Европейски структурни и инвестиционни фондове
ЕФМДР	Европейски фонд за морско дело и рибарство
ЕФСИ	Европейски фонд за стратегически инвестиции
ЕФРР	Европейски фонд за регионално развитие
ЗЗРК	Закон за закрила и развитие на културата
ЗКН	Закон за културното наследство
ЗООС	Закон за опазване на околната среда
ЗРР	Закон за регионалното развитие
ЗУТ	Закон за устройство на територията

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8,002,0005 „Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ” на Оперативна програма „Региони в растеж” 2014-2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

ИАГ	Изпълнителна агенция по горите
ИАРА	Изпълнителна агенция по рибарство и аквакултури
ИЗП	Използваеми земеделски площи
ИМТ	Интермодален терминал
ИСИС	Иновационна стратегия за интелигентна специализация
ИСУН	Информационна система за управление и наблюдение на средствата на ЕС в България
ИТИ	Интегрирани териториални инвестиции
ИТСР	Интегрирана териториална стратегия за развитие
КАВ	Качество на атмосферния въздух
КЕВР	Комисия за енергийно и водно регулиране
КПГ	Компресиран природен газ
КФ	Кохезионен фонд
КЦН	Краткосрочната целева норма
МЕ	Министерство на енергетиката
МЗ	Министерство на здравеопазването
МЗм	Министерство на земеделието
МИ	Министерство на икономиката
МК	Министерство на културата
МОН	Министерство на образованието и науката
МОСВ	Министерство на околната среда и водите
МРРБ	Министерство на регионалното развитие и благоустройството
МСЕ	Механизъм за свързване на Европа
МСП	Малки и средни предприятия
МС	Министерски съвет
МТ	Министерство на туризма
МТИТС	Министерство на транспорта, информационните технологии и съобщенията
МТСП	Министерство на труда и социалната политика
НЕМ	Национална Екологична мрежа
НИНКН	Национален институт за недвижимо културно наследство
НИРД	Научно-изследователска и развойна дейност
НКЖИ	Национална компания „Железопътна инфраструктура“
НКИЗ	„Национална компания Индустриални зони“ ЕАД
НКПР	Национална концепция за пространствено развитие

НКЦ	Недвижими културни ценности
НСАИКПД	Национална стратегия за адаптация към изменението на климата и План за действие
НСИ	Национален статистически институт
НСРР	Национална стратегия за регионално развитие
ОИСР	Организация за икономическо сътрудничество и развитие
ОП	Оперативна програма
ОПИК	Оперативна програма „Иновации и конкурентоспособност“
ОПОС	Оперативна програма „Околна среда“
ОПР	Общински план за развитие
ОПРР	Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020
ОПТ	Оперативна програма „Транспорт“
ОСР	Областна стратегия за развитие
ОПТТИ	Оперативна програма „Транспорт и транспортна инфраструктура“
ОУПО	Общ устройствен план на община
ПВТ	Повърхностни водни тела
ПИРО	План за интегрирано развитие на община
ПОУ	План за опазване и управление
ПРСР	Програма за развитие на селските райони
РКБИ	Оперативна програма „Развитие на конкурентоспособността на българската икономика“
СДН	Средноденонощна норма
СЗР	Северозападен регион за планиране от ниво 2
СИР	Североизточен регион за планиране от ниво 2
СЦР	Северен централен регион за планиране от ниво 2
УО	Управляващ орган
ФПЧ	Фини прахови частици
ФтЕЦ	Фотоволтаична електроцентрала
ЮЗР	Югозападен регион за планиране от ниво 2
ЮИР	Югоизточен регион за планиране от ниво 2
ЮЦР	Южен централен регион за планиране от ниво 2

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8,002,0005 „Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ” на Оперативна програма „Региони в растеж” 2014-2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

РЕЧНИК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ ТЕРМИНИ

Агломерационен ареал – "Functional Urban Area" (FUA) – активна част от територията на община или на група общини, в която се осъществяват интензивни функционални връзки между града-център и други населени места и обекти.

Агломерационно ядро – самостоятелен град-център или с пространствено приобщени към него съседни населени места и други обекти в обща непрекъсната пространствена система.

Брутен вътрешен продукт (БВП) – характеризира крайния резултат от икономическата дейност и се измерва с добавената стойност, създадена при производството на стоки и услуги от единиците, резиденти на икономическата територия на страната.

Брутна добавена стойност (БДС) – измерител на стойността на стоките и услугите, произведени на една територия за даден период от време. БВП и БДС могат да се разглеждат в тясна връзка, като БВП се изчислява като сума от потреблението (частно и държавно), инвестициите (в основен капитал и запаси) и нетния износ (износ минус внос). БВП = БДС + корективи (данъци – субсидии).

Екологично състояние на повърхностни води – Състояние, определено от биологичните, физико-химичните и хидроморфологичните елементи на качеството на водите.

Електронно управление (е-управление) – Управление в електронна среда на нормативните взаимовръзки, административните процеси и обслужване и взаимодействието с потребителите с използване на информационни, статистически и математически модели и методи на обработка на данни, информация и знания, които осигуряват по-високо ниво на ефективност на управлението.

Зелен пояс – териториална свързаност на неурбанизирани територии чрез приобщаване на земеделски или планински слабо урбанизирани територии между тях в единно природно пространство с линеен характер.

Индустриален парк е обособена територия, разположена в една или повече общини, за която са осигурени устройствени, технически и организационни условия за производствени дейности", съгласно чл. 4, ал. 1 от ЗИП.

Интермодален транспорт – комбиниран транспорт на хора или стоки като се използват два или повече вида транспортни средства (за въздушен, железопътен, плавателен или автомобилен транспорт).

Коефициент на възрастова зависимост – съотношение между лицата от населението в „зависимите" възрасти (населението под 15 и на 65 и повече навършени години) на 100 лица от населението в „независимите" възрасти (от 15 до 64 години), изчислено в проценти.

Коефициент на демографско заместване – съотношение между броя на влизащите в трудоспособна възраст (15–19 години) и броя на излизащите от трудоспособна възраст (60–64 години).

Културен коридор – традиционно териториално направление в даден регион, по чието протежение циркулират културни ценности, идеи и иновации в един постоянен континюитет на връзки, влияния и взаимодействия.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8,002,0005 „Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране", финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ" на Оперативна програма „Региони в растеж" 2014-2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Културен маршрут – традиционен път, материално детерминирано историческо трасе, съответства на определена историческа функция и цел, включва материални и нематериални културни феномени.

Малки населени места – села или градове с население до 30 000 жители. (*Наредба № 7 на МРРБ, Допълнителни разпоредби, § 1*).

Местообитание – район със специфични абиотични и биотични фактори, в който определен растителен или животински вид се намира в някои от стадиите на своя жизнен цикъл. (*ЗЗТ, § 1, т. 9 от Допълнителните разпоредби*).

Оси на урбанистично развитие – (полицентрични зони), пространства с линеен характер, формирани при интегрирането на полюсите на развитие с транспортно-комуникационната мрежа на страната.

Производителност на труда – съставен икономически показател, който съпоставя постигнатия резултат (новосъздаден продукт) с вложения трудов фактор при осъществяването на определена икономическа активност на определена икономическа територия за определен период.

Пространствено планиране – процесът на създаване на териториална основа за координиране на секторните политики на национално, регионално и местно ниво чрез система от йерархично обвързани документи, които в съответствие с териториалния потенциал определят стратегията за интегрирано пространствено развитие[1].

Пространствено развитие – еволюцията на територията във всичките ѝ измерения (икономически, социални, екологични и физически)[2].

Територии с особена териториалноустройствена защита – защитени територии за природозащита по Закона за защитените територии, за културно-историческа защита по Закона за културното наследство, други територии със специфична характеристика, чийто режим на устройство и контрол се уреждат в отделни закони (високопланинските и крайграничните територии, морското крайбрежие, територията на столицата и други), свлачищните територии.

Трансевропейска транспортна мрежа (TEN-T) – обща транзитна транспортна система от автомобилни пътища, железопътни линии, водни пътища, пристанища и летища на Европейския съюз.

Транспортен коридор – територия с линеен характер, която може да включва автомагистрала, железопътна линия, плавателен канал или варианти на тяхното съчетаване.

Функционални зони – компактна пространствена система от функционално обвързани територии, характеризиращи се с общи/сходни условия и цели за развитие.

[1] § 1, т. 1 на Наредбата за условията, реда и сроковете за изготвяне, съгласуване, приемане, актуализиране и изпълнение на Националната концепция за пространствено развитие, регионалните схеми за пространствено развитие на районите от ниво 2 и регионалните схеми за пространствено развитие на районите от ниво 3 (области)

[2] § 1, т. 2 на същата наредба

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8,002,0005 „Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ” на Оперативна програма „Региони в растеж” 2014-2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

РЕЗЮМЕ

Интегрираната териториална схема за развитие на Южен централен регион за планиране от ниво 2 е средносрочен стратегически планов документ, който определя политическата, икономическата, пространствената и тематичната рамка на развитието на региона в годините на новия програмен период 2021–2027 г.

В методически аспект при разработването на Интегрираната териториална стратегия за развитие са използвани подходи и методи, които гарантират достоверността на изследванията, отчитат ограничителите и стимулаторите за развитие на територията на региона и обосновават формулираните цели, мерки и приоритетни действия за интегрирано развитие на основните функционални системи. Последните са насочени към постигането на желан напредък в цялостното социално-икономическо развитие на региона и изравняването му по основни показатели с останалите региони от ниво 2 в страната.

Интегрираната териториална стратегия за развитие на Южен централен регион за планиране от ниво 2 е разработена в съответствие с Националната концепция за пространствено развитие за периода 2013–2025 г. (Актуализация 2019 г.) и отчита предвижданията на регионално ниво на секторните стратегии в областта на икономическото развитие, здравеопазването, образованието, науката, социалните услуги, транспорта, водния сектор, енергетиката, широколентовите комуникации, туризма и околната среда. В нея са използвани и резултати от изготвения Социално-икономически анализ на регионите в Република България (юли 2019 г.), след актуализация на информацията по налични нови данни към края на 2019 г.

Интегрираната териториална схема за развитие на Южен централен регион за планиране от ниво 2 е изготвена на основата на обстоен анализ на икономическото, социалното и екологичното състояние, нуждите и потенциалите за развитие на региона, изявените тенденции, изведените и обсъдени със заинтересованите страни приоритети за развитие. Проследени са промените в икономическото и социалното развитие на административно-териториалните единици от ниво 3 в региона и факторите, оказващи влияние върху състоянието и качеството на живот. Анализът на вътрешнорегионалните различия между отделните области сравнява показателите на всяка от тях със средните показатели за страната и останалите региони от ниво 2. В пространствена структура са изявени централните, силно урбанизирани територии, периферните и селските слабо урбанизирани територии, територите за защита на природните и културните ценности и със специфични характеристики и проблеми, за които са необходими целенасочени политики. Във функционално-йерархичната структура на мрежата от населени места са подсилени връзките и взаимодействието между градовете – центрове от различни йерархични нива (Пловдив, Пазарджик, Смолян, Хасково и Кърджали), които осигуряват достъпа до услуги чрез главните и второстепенните урбанистични и комуникационно-транспортни оси.

Определените цели и приоритети за развитие на Южен централен регион в периода 2021–2027 г. са в съответствие с целите и стратегиите на Националната програма за развитие: България 2030, Актуализираната национална концепция за пространствено развитие, както и целите на политиките на ЕС за сближаване и регионално развитие след 2020 г.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8,002,0005 „Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ” на Оперативна програма „Региони в растеж” 2014-2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Основен стратегически документ, който очертава политиките за развитие на България за следващите години, е Националната програма за развитие: България 2030. Програмата е рамков стратегически документ от най-висок порядък в йерархията на националните програмни документи. В него са определени визията и общите цели на политиките за развитие във всички сектори на държавното управление, включително техните териториални измерения.

Интегрираната териториална стратегия за развитие на Южен централен регион отчита основните стратегически цели, заложени в Националната концепция за пространствено развитие за периода 2013–2025 г. (НКПР) и нейната актуализация от 2019 г. (АНКПР), а именно териториално, икономическо и социално сближаване.

Формулираната визия за развитие на Южен централен регион за планиране от ниво 2 е пренесена от Регионалния план за развитие (2014–2020 г.) и се подкрепя от всички заинтересовани страни, като по този начин е отчетен нейният дългосрочен характер, и има следното съдържание:

„Южен централен регион – привлекателно място за живеене, бизнес и туризъм, с по-добри условия за комуникация и съхранено природно и културно наследство“.

Следвайки принципа на приемственост са взети под внимание стратегическите насоки за изпълнение, заложени в Регионалния план за развитие на ЮЦР 2014–2020 г., тяхната степен на реализация и актуалност, като в ИТСР са представени нови идеи, надграждащи постигнатите резултати и въздействие.

На тази основа са определени следните приоритети за развитие на региона:

СТРАТЕГИЧЕСКИ ПРИОРИТЕТ 1: ЗАСИЛВАНЕ НА КОНКУРЕНТНИТЕ ПОЗИЦИИ НА ЮЖЕН ЦЕНТРАЛЕН РЕГИОН ЧРЕЗ ИНВЕСТИЦИИ ВЪВ ФАКТОРИТЕ НА РАСТЕЖА

Обективно този приоритет ще се реализира чрез подкрепа на регионалната икономика за иновативност и технологично развитие и повишаване на добавената стойност, стимулиране и подкрепа за изграждане на партньорства между представители на бизнеса, научноизследователския сектор, държавната администрация и структурите на гражданското общество като клъстери и други.

Необходимо е да се даде достатъчно тежест на значението и подкрепата на дейността на съществуващите научни организации в ЮЦР, които са Аграрен университет, Висше училище по агробизнес и развитие на регионите, Университет по хранителни технологии, ССА Институт по Зеленчукови Култури „Марица“, Институт за изследване и развитие на храните, Институт по овощарство, Институт по рибарство и аквакултури, както и Институт по растителни и генетични ресурси и Институт по тютюна и тютюневите изделия. Ще се наблегне особено на системата на образованието и дигитализацията на образователната, икономическата и административната сфери. Ефективното, балансирано и репродуктивно използване на природните ресурси е основна цел на устойчивото развитие на Южен централен регион, която трябва да се подкрепи с интегрираната стратегия за териториално развитие.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8,002,0005 „Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ” на Оперативна програма „Региони в растеж” 2014-2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

СТРАТЕГИЧЕСКИ ПРИОРИТЕТ 2: ПОДОБРЯВАНЕ НА СОЦИАЛНАТА И ЕКОЛОГИЧНАТА СРЕДА

Имайки предвид, че основен фактор за определяне качеството на живот в даден регион е възможността за жителите му да получават висококачествени социални, здравни, културни и други обществени услуги, се предвиждат инвестиции както във физическите параметри на заведенията, където се предлагат тези услуги (сгради, оборудване и т.н.), така и в подобряване на „меката“ инфраструктура, свързана с количеството и качеството на предлаганите услуги в тези заведения. В региона има дефицит на инфраструктура за опазване на околната среда, а намаляването на негативното въздействие върху околната среда, включително посредством по-ефективно използване на ресурсите, е приоритет, залегнал във всички стратегически и програмни документи.

СТРАТЕГИЧЕСКИ ПРИОРИТЕТ 3: ПО-БАЛАНСИРАНО ТЕРИТОРИАЛНО РАЗВИТИЕ И НАМАЛЯВАНЕ НА НЕРАВЕНСТВАТА В ЮЦР

Териториално балансираният растеж ще се постигне чрез подобряване на свързаността в региона и качеството на средата в населените места, укрепване на градовете – центрове и ориентиране към полицентрично пространствено развитие.

За подобряване на свързаността на региона в международен, национален и вътрешнорегионален план се планира да бъдат реализирани редица проекти за обновяване и разширяване на транспортно-комуникационната инфраструктура и изграждане на съвременна цифрова инфраструктура, осигуряваща достъп на всички населени места до интернет и получаване на базови електронни услуги.

Един от сериозните инструменти за насърчаване на социално-икономическото развитие на граничните региони е активното трансгранично сътрудничество.

Дефинираните приоритети и стратегически цели се оценяват като изключително важни за развитието на региона. Те ще бъдат изпълнени чрез взаимосвързани и интегрирани приоритети, които впоследствие ще бъдат обективизирани чрез мерки и дейности.

В Интегрираната териториална стратегия за развитие на Южен централен регион за планиране от ниво 2 са идентифицирани всички заинтересовани страни и участници в процеса на формирането и прилагането на регионалната политика за интегрирано устойчиво развитие на територията на региона. Посочен е комуникационен механизъм за осигуряване на информация, отчетност и прозрачност относно постигнатите резултати.

В съответствие с Методическите указания за изготвяне на ИТСР на регионите от ниво 2 е направена оценка на необходимите ресурси за реализация на стратегията, конкретизирани по години съобразно оптималния график за изпълнение на проектните идеи. Изготвен е и Индикативен списък на важни за региона проекти с индикативни бюджети и оптимален график на изпълнение, който обединява предложенията, постъпили от местните власти и общности и от експертите.

Съществена част на Документа са индикаторите за наблюдение и оценка на изпълнението на ИТСР. За тези индикатори са посочени изходни и целеви стойности, чрез които ще се наблюдава и измерва постигането на целите за ускоряване на социално-икономическото развитие, за намаляване на регионалните диспропорции и подобряване на качеството на живот.

1. Въведение

1.1. Общи изисквания

Интегрираната териториална стратегия за развитие на регион за планиране от ниво 2 е част от системата от документи за планиране на пространственото развитие, регламентирани със Закона за регионалното развитие (ЗРР). Тя определя средносрочните цели, приоритети и перспективи за устойчиво интегрирано регионално и местно развитие на територията на съответния регион за планиране в съответствие с предвижданията на Националната концепция за регионално и пространствено развитие и другите секторни и хоризонтални политики, както и връзките му с други региони за планиране от ниво 2 в страната и в съседните държави в макрорегиона.

Интегрираната териториална стратегия за развитие на Южен централен регион за планиране от ниво 2 се разработва в съответствие с Актуализацията на Национална концепция за пространствено развитие за периода 2013–2025 г. и отчита предвижданията на регионално ниво на секторните стратегии в областта на икономическото развитие, здравеопазването, образованието, науката, социалните услуги, транспорта, водния сектор, енергетиката, широколентовите комуникации, туризма и околната среда. ИТСР на Южен централен регион задава рамка за интегрирано пространствено развитие при отчитане на местния териториален потенциал и принципите за балансирано устойчиво развитие и отразява съвременните тенденции в регионалната политика на Европейския съюз.

1.2. Подход за разработването на ИТСР на ЮЦР

Изборът на подход и методология за изпълнение на задачата „Подкрепа за интегрирани териториални стратегии за следващия програмен период („Интегрирана териториална стратегия за развитие на Южен централен регион за планиране от ниво 2)“ е съобразен с основната цел, а именно Интегрираната териториална стратегия развитие на регион за планиране от ниво 2 да служи за стратегически документ, който ще определи „средносрочните цели, приоритети и перспективи за устойчиво интегрирано регионално и местно развитие на територията на съответния регион за планиране в съответствие с предвижданията на Националната концепция за регионално и пространствено развитие и другите секторни и хоризонтални политики, както и връзките му с други региони за планиране от ниво 2 в страната и в съседните държави в макрорегиона“. Този документ, изготвен по единна методология за шестте региона, ще се използва за определяне на приоритетите и зоните за интервенции и за прилагане на интегрирани териториални инвестиции.

Основните подходи в разработването на анализа обхващат подходите, описани в Методическите указания за разработване на ИТСР съгл. чл. 17, т. 9 на ЗРР (изм. и доп. ДВ бр. 21 от 13 март 2020 г.) от март 2020 г., и допълнителни подходи, извлечени от документите за приоритетите в регионалната и кохезионната политика на ЕС в периода след 2020 г., а именно:

Научно обоснован подход

Подходът е в основата на всички анализи и прогнози и особено на тези, свързани със социалното и икономическото развитие и с аналогични разработки за регионално и пространствено планиране. Съществен елемент от този подход ще бъде изготвянето на теоретичен модел на Интегрираната териториална стратегия за развитие, обвързващ я с определените насоки в Националната концепция за пространствено развитие за периода

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.

2013–2025 г., Актуализация 2019 г., изискванията на Техническата спецификация и Методическите указания на Министерството на регионалното развитие и благоустройството за изготвяне на ИТСР на регионите за планиране от ниво 2 (март 2020 г.).

При разработването на ИТСР на Южен централен регион за планиране от ниво 2 ще бъдат използвани информацията и данните, събрани и обработени за целите на Социално-икономическия анализ на районите на Р. България и актуализацията на НКПР, които ще бъдат допълнени с нови данни, налични към момента на изпълнението на договора.

Подход, основан на местните характеристики и потенциал

Използването на този подход, известен сред професионалните среди като „Подход Барка“[3], има за цел да подмени универсалните подходи, прилагани от различни международни (Световна банка, ОИСР) и европейски институции за подпомагане на развитието и преодоляване на регионалните различия. Този подход се прилага в изготвянето на анализи на територии със специфични характеристики за да се открояят конкурентните предимства на определени териториални единици и за да се определят неизползваните потенциали. Подходът, основан на местния потенциал и характеристики, е изключително подходящ и необходим за прилагане в регионален мащаб, поради което ще бъде използван и при разработването на ИТСР на Южен централен регион за планиране от ниво 2.

Интегриран подход

Прилагането на интегрирани териториални стратегии през следващия програмен период 2021–2027 г. налага задължително при разработването на ИТСР интегрирания подход, който да отчита предвижданията на регионално ниво на секторните стратегии в областта на икономическото развитие, здравеопазването, образованието, науката, социалните услуги, транспорта, водния сектор, енергетиката, широколентовите комуникации, туризма и околната среда.

Този подход, наложил се като основен в политиката за регионално развитие и задължителен при изготвяне на стратегическите документи за регионално и пространствено планиране, има за цел в условията на свиващи се ресурси и ограничени финансови приоритети да обедини различни политики, приоритети, проекти, финансови ресурси, източници за финансиране, участници и заинтересовани страни за постигане на положителна синергия и добавена стойност от реализираните програми.

Прилагането на интегриран подход за планиране на регионалното и пространственото развитие на регионите дава отговор на набелязаните нужди и потенциал за развитие, изисква целите да бъдат съгласувани и да предвиждат взаимодействие с факторите, условията и потенциала за специфичното развитие на съответния регион, мрежата от населени места и отделните сектори на икономиката.

[3] Barca, F. (2009) An agenda for a reformed cohesion policy A place-based approach to meeting European Union challenges and expectations. http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/policy/future/pdf/report_barca_v0306.pdf Докладът е изготвен от министъра на икономиката на Италия Фабрицио Барка по искане на комисаря по регионална политика Д. Хубнер

Подход „отдолу – нагоре“

Подходът „отдолу–нагоре“, прилаган в много държави с висока професионална култура, демократични традиции и отношение към планирането, подпомага цялостния процес на вземане на решения, изпълнението им и прилагането на ИТСР въз основа на предложения, постъпващи от по-ниските йерархични нива. Този подход, който се приема за по-подходящ за стратегически документи за регионално и градско планиране в локални мащаби, ще бъде използван и при разработването на ИТСР с цел да се постигне: 1) изграждане на консенсусен модел с всички заинтересовани страни, повишаване на ангажираността и заинтересоваността на участниците в подготовката и прилагането на ИТСР; 2) намаляване на риска от недобра вътрешна и външна комуникация и получаване на достатъчно надеждна обратна информация от заинтересованите страни; 3) ефективно използване на цялата налична база от интегрирани знания от различните членове в екипа, допълнени със знанията на местните участници; 4) повишаване на информираността и знанието за същността и основните цели на ИТСР.

Прилагането на подхода „отдолу–нагоре“ във фазата на актуализиране на информацията и на публичните консултации позволява да се постигнат изискванията за информираност, публичност и прозрачност и да се идентифицират по-точно потребностите на местните общности, към които да се ориентират приоритетите и да се насочат публичните средства.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.

2. Териториален обхват и анализ на икономическото, социалното и екологичното състояние, нуждите и потенциалите за развитие на региона

Териториалният обхват на регионите за планиране от ниво 2 (NUTS 2) в България е определен в съответствие с изискванията на Регламент (ЕО) № 1059/2003, който формира единната правна рамка на регионалните статистики в Европейския съюз. Създадените шест региона за планиране у нас, които не са административно-териториални единици, имат за цел да подпомогнат „планирането, програмирането, управлението, ресурсното осигуряване, наблюдението и оценката на регионалното развитие“ (чл. 4, ал. 1 на ЗРР). Изменение на границите на регионите е извършено по повод членството на страната в Европейския съюз през 2007 г. Южният централен регион обхваща областите Кърджали, Пазарджик, Пловдив, Смолян и Хасково с общо 58 общини.

Той обхваща западната половина на Горнотракийската низина, южната част на Централна Стара планина, част от Средна гора, подбалканските полета и голяма част от Родопите. Площта на региона е 22 306,0 km^2, което представлява 20,2 % от територията на страната, като земеделските територии са 47,6 %, горските – 45,8 %, а урбанизираните територии заемат само 3,8 %.

Фигура 1. Нива на центрове. Степен на урбанизация. Урбанизационни оси. TEN-T мрежа

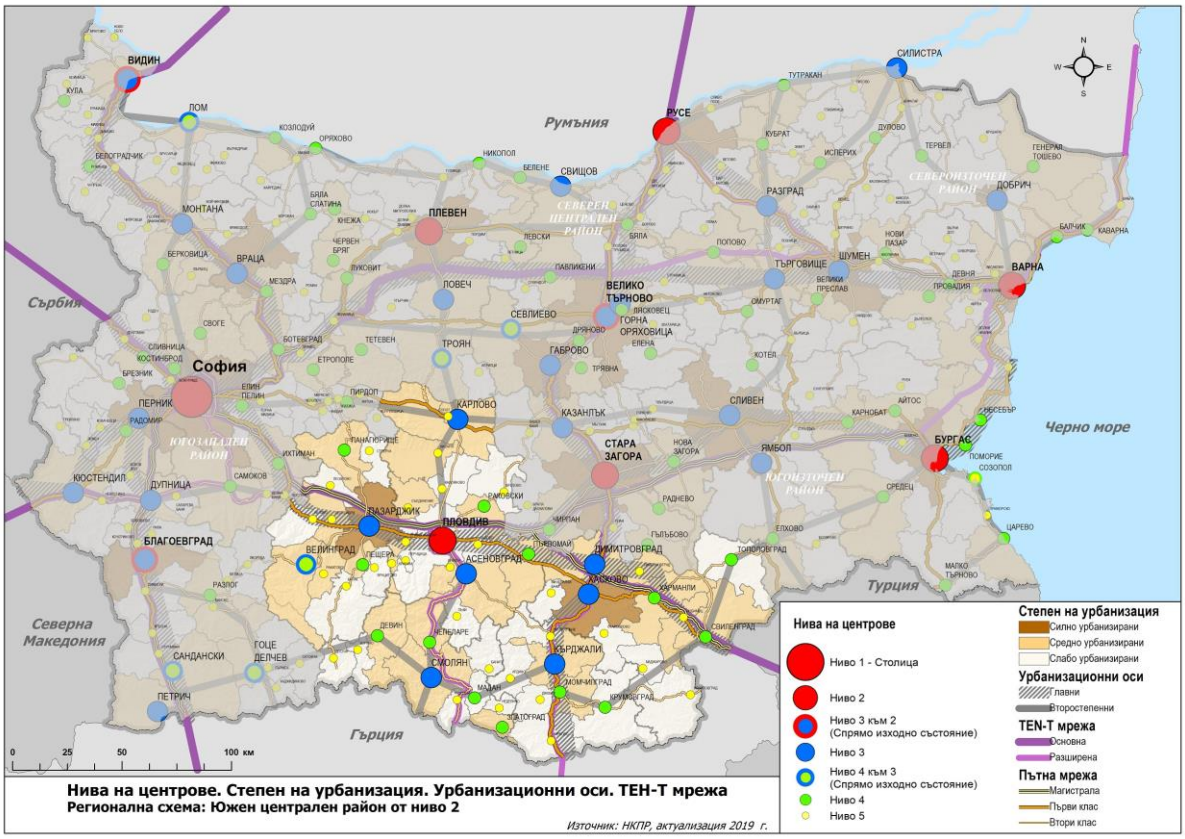

Източник: НКПР Актуализация 2019

Южният централен регион има предимството през територията му да преминава един от основните коридори на TEN-T мрежата, преминаващи през страната – „*Ориент/Източно–*

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Средиземноморски“, като се обслужва от двете автомагистрали „Тракия“ и „Марица“, формиращи двата клона на този коридор. Автомагистрала „Тракия“ е главната пътна артерия в страната като основна връзка на Южен централен регион както с Югозападен регион и Столицата, така и с Югоизточен регион и Черно море. Автомагистрала „Марица“ е другата важна пътна артерия в страната, която провежда транзитните транспортни потоци от Европа към Р. Турция и е връзка между съседните Южен централен и Югоизточен региони. Първокласният път „*Русе–Бяла–Велико Търново*–Стара Загора–Хасково–Кърджали (граница Гърция) / Свиленград (граница Турция) също е част от основната TEN-T мрежа и провежда транзитните потоци от/за Румъния и Гърция и Турция, обслужвайки предимно югоизточната част на региона. Връзката със Северна България през централната част на региона – „Плевен–Ловеч–Троян–Карлово–Пловдив–Смолян–Рудозем“ все още не функционира пълноценно поради затруднения преход през Троянския проход и ограничената пропускателна възможност на второкласния път „*Пловдив–Смолян-Рудозем*“.

Автомагистралните връзки и пътищата, които са част от TEN-T мрежата, имат важна роля за осигуряване на интеграцията на региона в европейската пътна мрежа и на достъпа до световните пазари на стоки и суровини, но вътрешнорегионалните комуникации са по-затруднени. Пътищата от висок клас обслужват предимно централната територия на региона, докато южните територии разчитат преди всичко на регионалната пътна мрежа. Оптимизацията и реконструкцията на пътищата в тази част на ЮЦР ще създаде по-добри условия за развитие на туризма и разгръщане потенциала на планинските райони, включително за предлагане на съвместни регионални туристически продукти с граничните райони на съседните Гърция и Турция.

Таблица 1: Характеристики на Южен централен регион

Регион/области	м. ед.	България	ЮЦР	Кърджали	Пазарджик	Пловдив	Смолян	Хасково	% ЮЦР от РБ
Територия	*km²*	**110 994**	**22 306**	3 227	4 332	5 978	3 209	5 560	20,1
Население (2018)	*брой*	**7 000 039**	**1 410 248**	152 873	255 479	668 334	105 421	228 141	14,75
Общини	*брой*	**265**	**58**	7	12	18	10	11	21,89
Населени места	*брой*	**5 256**	**1 298**	468	117	212	240	261	24,70
Градове	*брой*	**257**	**54**	5	13	18	8	10	21,10
Равнище на урбанизация	*%*	**73,5**	**67,63**	41,22	62,79	75,66	56,20	75,53	92,00
БВП (2017)	*млн. лв.*	**101 043**	**14 230**	1 130	2 107	8 123	1 056	1 814	14,08
БВП на човек	*лв.*	**14 280**	**10 009**	7 485	8 123	12 112	9 742	7 807	70,1

Източник: НСИ, Обработка НЦТР

На територията на ЮЦР има общо 1 298 населени места, от които 54 са градове. По данни на НСИ към 31.12.2018 г. населението на ЮЦР е 1 410 248 души, като е намаляло с 60 859 човека в сравнение с данните от последното преброяване през 2011 г. Населението в региона е 14,8 % от общото за страната и гъстотата му към края на 2018 г. е 63,2 души/km^2 колкото средната стойност за страната (63,1 души/km^2).

Степента на урбанизация (градското население) е 67,6 %, при средна стойност за страната 73,5 %, като регионът се нарежда в групата на регионите с по-слаба урбанизираност. Въпреки че на територията на региона има 54 градски центъра (най-много от всички региони), само 9 от тях са с население над 20 хил. души. Най-големият град на територията

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.

на региона е град Пловдив (втори по големина в страната) с население 346 893 д. Има пет средни града над 30 хил. д. – Хасково – 70 406 д., Пазарджик – 68 194 д., Асеновград – 48 719 д., Кърджали – 43 263 д. и Димитровград – 35 366 д. Областният град Смолян слиза под 30 хил. д. – 27 505 д. Още два града над 20 хил. д. допълват и балансират областните центрове – Велинград (21 256 д.) и Карлово (28 037 д.). Населението на всички градове (с изключение на Пловдив и Кърджали) намалява в периода 2011–2017 г.

На ниво община, 50,0 % (29 бр.) от общините в ЮЦР се класифицират като слабо урбанизирани (периферни), 44,8 % (26 бр.) са средно урбанизирани (междинни) и само 5,2 %(3 бр.) са силно урбанизирани (централни). Слабо развитите периферни общини са с малко население и без изявен град–център и се нуждаят от целенасочена подкрепа за преодоляване на основните проблеми. Слабо урбанизираните селски общини са разположени предимно в южната, родопската крайгранична територия на региона, където формират типична периферия с проблеми.

Сравнени със стойностите за Европейския съюз, където 28 % са слабо урбанизирани, 31 % са средно урбанизирани и 41 % са силно урбанизирани, е очевидна обърнатата тенденция. И на национално ниво ситуацията е подобна – превес имат силно урбанизираните територии, а с близки стойности са междинните и слабо урбанизираните.

Фигура 2: Разпределение на населението според степента на урбанизация и жизнения стандарт

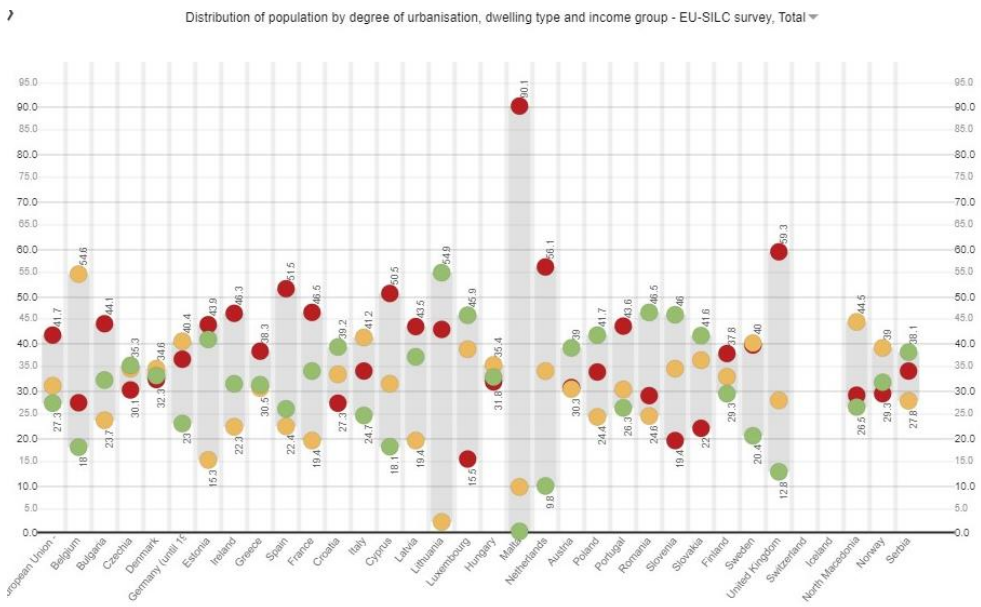

Източник: Проучване на ЕВРОСТАТ за социалното включване и жилищните условия, EU-SILC Survey, 2018 г.

На територията на региона съществуват природни и антропогенни зони и фактори (реки и язовири, пещери, природни местности, религиозни и културни обекти, населени места с етнографско значение, недвижими културни ценности и обекти с археологическа стойност), които биха могли да се използват по-пълноценно за разнообразяване на туристическия продукт, за увеличаване на приходите и целогодишна заетост в повече части от територията на региона.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Съхраненото биоразнообразие и наличието на най-много защитени зони по Натура 2000 – голяма част от Национален парк „Централен Балкан“, част от Национален парк „Рила“ и целия масив на Родопите, 11 резервата, 9 поддържани резервата, 155 защитени местности и 98 природни забележителности, са потенциал за развитието на туризма. Уникалната природа, културните ценности от различни епохи, съхранените бит и традиции в отдалечени гранични общини и територии, подходящо експонирани и брандирани, са предпоставка за извеждане на идентичността на ЮЦР като водеща дестинация за културен туризъм, ориентиран към незасегнати от урбанизацията територии.

2.1.Фактори, влияещи върху развитието на региона

С оглед на определяне на приоритетите и въздействията в Интегрираната териториална стратегия на Южен централен регион са изявени факторите, които са с важно въздействие върху икономическия и социалния растеж и устойчивостта и териториалната свързаност на региона.

МЕСТОПОЛОЖЕНИЕ И СВЪРЗАНОСТ

Местоположение и регионално влияние

Местоположението на региона и на отделните области и общини в него е един от важните фактори за неговото позициониране и интегриране в националните, регионалните, европейските и глобалните икономически мрежи, вериги и пазари, за появата на проблема „център–периферия“, за заплахи от външни въздействия и др.

Мястото и ролята на ЮЦР в националното пространство са формирани в резултат от историческите процеси и развитието на икономическите и транспортните връзки. Като пространствени елементи и възли значителни части от територията на региона попадат в основните и второстепенните урбанизационни оси в страната, което определя тяхната роля като основни регионални носители на икономическо развитие и растеж. Това е една характеристика за привлекателността на региона за развитие и неговата жизнеспособност.

Според Националната концепция за пространствено развитие сегменти от територията на Южен централен регион попадат в две основни и три второстепенни урбанизационни оси. В тази връзка регионът е включен най-силно като териториален носител на развитие в страната.

Основната ос, в която попадат най-големи части от ЮЦР, е *„Драгоман–София–Пловдив–Свиленград–Одрин–Истанбул“* (по направлението на коридора от TEN-T мрежата „*Ориент/Източно Средиземноморски*“) и отклонението ѝ *„Пловдив–Стара Загора–Бургас“*. Това е най-важната ос на натрупване на демографски и икономически потенциали в страната и ЮЦР, която бележи най-динамично развитие. Основни възли и ареали, разположени по нейното направление в ЮЦР, са Пазарджик, Пловдив (с Асеновград) и Хасково (с Димитровград). Втората основна ос, периферна в региона, е оста *„Русе–Велико Търново–Габрово–Стара Загора–Хасково–Кърджали–Маказа–Александруполис“* (част от транспортен коридор, свързващ страната ни с Румъния и Гърция).

Първата второстепенна ос е меридиалната ос *„Никопол–Плевен–Ловеч–Троян–Карлово–Пловдив–Смолян–Рудозем*“. Нейното развитие е ограничено поради трудния преход през

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Стара планина (липсата на отдавна замисления тунел Троян–Кърнаре). Забавеното започване на ГКПП „Рудозем–Ксанти“ затруднява трансграничната връзка с република Гърция. Втората паралелна ос е *„София–Пирдоп–Златица–Карлово–Казанлък–Сливен–Бургас*“.

Като потенциална бъдеща второстепенна паралелна ос се очертава „*Петрич–Сандански–Смолян–Кърджали–Одрин*“, или т.нар. „южна хоризонтала“, която преминава изцяло през Родопите. На този етап нейното развитие е проблематично, но многократно е посочвано нейното значение за активизирането на тези части от ЮЗР, характеризираща се с едни от най-бързо обезлюдяващите се територии в южната част на страната.

Въпреки че регионът има силно присъствие в националното пространство, той заема периферно място в Европа поради отдаленост от важните европейски икономически центрове и не може да се възползва от ефектите на териториалната близост.

Предимствата на региона се изразяват в наличието на две държавни граници. Тази географска близост влияе върху икономическото развитие на региона чрез осъществяването на различни взаимноизгодни връзки, развитие на процесите на трансгранично сътрудничество, осигуряване на достъп до едно от най-големите пристанища в Югоизточна Европа, това в Александруполис.

С важно значение са и двете безмитни зони в ЮЦР – Свиленград и Пловдив и изграждането на интермодалните терминали в тези градове.

Чрез изградения автомобилен и железопътен транспорт се осигуряват добри възможности за търговски контакти със страните от Европа, Близкия и Средния Изток.

В региона е ситуиран град Пловдив, който е вторият по големина град в България. Градът е най-динамично развиващият се център в Южна България. Чрез своите многостранни връзки със съседните общини той влияе върху цялостното развитие на областта и региона. Формиращата се функционална зона около Пловдив обхваща 6 общини и в нея се генерира близо 1/10 от производството в страната. Благодарение на сериозните инвестиции и привличането на човешки капитал Пловдив отбелязва едни от най-високите темпове на растеж сред икономическите центрове в страната за последните пет години. Продължаващото привличане на капитал и хора към тази функционална зона заради подходящата инфраструктура, синергиите със съществуващия бизнес и развитието на клъстери, социалната среда и квалифицираните трудови ресурси, са в основата на бъдещото развитие на областта и ЮЦР. Важен обединяващ елемент на този процес е „Тракия икономическа зона“ (ТИЗ).

Свързаност

Два основни фактора все повече променят ролята на фактор „Местоположение“ в 21 век. Първият фактор е осигурената степен на транспортната достъпност и свързаност, допринасяща за бърз и удобен достъп до различни пазари, мобилност по отношение прилагането на труд и ползването на услуги.

Вторият фактор, който се превръща в решаващ, е развитието на дигитализацията, която позволява включване в различни дигитални мрежи и пространства с оглед развиване на значителен обем икономически функции. Развитието на веригите на аутсорсинг и успешното включването на България и Южен централен регион в тях е един пример в това отношение.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

- ***Транспортна достъпност и свързаност***

Важно стратегическо предимство на Южен централен регион е преминаването през неговата територия на един от основните коридори на TEN-T мрежата, преминаващи през страната – „Ориент/Източно–Средиземноморски“, както и други направления от основната и широкообхватната TEN-T мрежа.

Изградени са и функционират автомагистралите, формиращи двата клона на коридора „Ориент/Източно – Средиземноморски“: А1– автомагистрала „Тракия“ (София–Пловдив–Бургас), и А4 „Марица“ (пв „Оризово“ (АМ Тракия)–Хасково–Капитан Андреево“).

Пътищата от първи клас допълват функциите на автомагистралите за интеграция на пътната мрежа на страната с тази на съседните страни, като провеждат предимно транзитни транспортни потоци и в преобладаващата си част формират направленията на TEN-T мрежата (основна и разширена) на територията на страната.

Транспортната достъпност и свързаност на ЮЦР, въпреки наличието на пътищата с национално и международно значение (автомагистрали и първи клас), е незадоволителна и не осигурява необходимото транспортно обслужване на целия регион главно поради ограничено развитата първокласна мрежа (с най-нисък относителен дял за страната).

Пътищата от висок клас обслужват предимно централната част на региона, докато южните територии разчитат преди всичко на регионалната пътна мрежа. Най-ограничено развита е пътната мрежа в област Смолян, където няма изградени първокласни пътища и областта се обслужва изключително от регионални пътища, силно проблемна е и пътната мрежа в област Кърджали.

Ниското покритие на изградената жп мрежата в региона, което до голяма степен се дължи на планинския релеф в южната му част, допълнително влошава транспортната достъпност и свързаност на тези части от територията на региона.

Като цяло, подобрената пътна инфраструктура в ЮЦР е възможност градове като Раковски, Хисаря, Любимец, Димитровград, Кърджали и Хасково да имат по-голям потенциал за социално-икономическо развитие благодарение на изградените магистрали „Тракия“ и „Марица“. Същото се отнася за градовете Пазарджик, Пловдив, Асеновград и други населени места в близост до магистралите. За оживяването на някои части от региона допринасят и изградените ГКПП.

В същото време опорни центрове като Смолян все още не са получили подкрепа за своето развитие по линия на базовите условия чрез изграждане на инфраструктура.

На територията на ЮЦР е разположено летище Пловдив. Летището е специализирано в обслужването на чартърни туристически полети. Изпълнява и функции на резервно летище на летище София.

- ***Цифрова свързаност и умения***

Дигитализацията без съмнение е най-важният, силно трансформационен процес на съвременния живот.

Независимо че се наблюдава известно подобряване на показателите за цифрова свързаност в страната и регионите, в последните години се регистрира изоставане, особено в сравнителен план с останалите държави на ЕС.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Класирането на България по отношение на индекса за навлизането на цифровите технологии в икономиката и обществото (DESI) за 2019 г. я поставя на последно място сред останалите страни на ЕС. Според оценките на Европейската комисия, страната има сравнително добри резултати в областта на свързаността, особено по отношение на широкия достъп до свръх-високоскоростни и мобилни широколентови мрежи. Отбеляза се и постигнатият значителен напредък по отношение на развитието на електронното правителство, с все по-голям брой потребители и широко предлагане на цифрови обществени услуги за предприятията[4].

През 2018 г. 73,7 % от домакинствата в Южен централен регион имат достъп до интернет (средно за страната – 72,1 %). Област Пазарджик отчита най-ограничен достъп в региона – 67,8 %, а с най-високо покритие с интернет са областите Пловдив и Кърджали – съответно 74,4 % и 84,4 %. По-отдалечените и слабо населени места в периферните територии са затруднени в своите комуникации в социален и икономически аспект и са изолирани от обществения и културния живот в страната. Осигуряването на достъп до онлайн услуги на хората, живеещи в слабонаселените и отдалечени райони, цели преодоляването на тези тенденции и стимулиране на социалното сближаване.

Основните предизвикателства пред България и ЮЦР са свързани с много ниското ниво на умения в областта на цифровите технологии у населението (както и сред младежите) и ниското ниво на внедряване на цифрови технологии в стопанската дейност.

Независимо от това, че в много сфери по отношение на информационните технологии и IT уменията нашата страна има водеща роля, по отношение на масовите умения на работещите в дигитални компетентности тя изостава. 40 % ат работодателите в България се оплакват, че има необходимост от повишаване на IT уменията на работната сила.

България е значително под средния резултат в измерението „Човешки капитал“, като цялостното равнище на умения в областта на цифровите технологии е сред най-ниските в ЕС. Делът на хората поне с основни умния в областта на цифровите технологии е около 29 % от българското население, докато средно за страната този дял е 57 %. Едва 11 % от хората притежават умения над основните, което представлява по-малко от една трета от средната стойност за ЕС[5].

Друга предпоставка за осигуряване на еквивалентен жизнен стандарт и пълно участие във възможностите за дигитализация е развитието широкообхватна и високоефективна широколентова мрежа.

ИКОНОМИЧЕСКИ ФАКТОРИ

Конкурентоспособност

Ускорената интеграция на регионите в условията на глобална конкуренция, нарастващата взаимна зависимост и по-силната регионална конкуренция изискват непрекъснато засилване на глобалната конкурентоспособност на регионите чрез силна местна икономика. Опорните градове са основни места за международен бизнес, но също толкова важни за

[4] DESI (Digital Economy and Society Index) EU

[5] DESI (Digital Economy and Society Index) EU

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

конкурентоспособността са селските райони и регионите, специализирани в туризма или индустрията.

Оценките показват, че България е една от държавите с най-висок риск по отношение на развитие на глобализационните процеси поради характера на нейната икономика.[6]

Основен фокус на политиката за устройство развитие на пространствените структури следва да бъде засилването на конкурентоспособността на българските региони на национално, европейско и глобално равнище, за да се поддържа икономическият растеж и да се осигури нарастване на благосъстоянието.

Европейската комисия прави оценка на конкурентоспособността на регионите от ниво 2 на всеки три години (2010 г., 2013 г., 2016 г. и 2019 г.). През 2019 г. определеният Индекс за регионална конкурентоспособност (RCI)[7] класира Южен централен регион на 237 място от 268 региона в ЕС, като регионът е на второ място в страната след Югозападен регион. Индексът включва 11 показатели, които измерват различни аспекти на конкурентоспособността и са разпределени в три групи: базови, ефективност и иновации. Базовите показатели са свързани с институциите, макроикономическата стабилност, инфраструктурата, здравеопазването и базовото образование. Показателите, измерващи ефективността, са равнището на висшето образование и обучението през целия живот, големината на пазара и работната сила. Развитието на иновациите се измерва чрез технологичната готовност, бизнес средата и иновациите. Определената стойност на индекса за конкурентоспособност се движи в границите от +1,08 за региона на Стокхолм до -1,61 за регион на Гърция през 2019 г. [8]

Направените оценки имат за цел да покажат в сравнителен план между регионите в ЕС как основните фактори, въздействащи върху конкурентоспособността, се променят в отделните региони.

През 2019 г. Южен централен регион успява да подобри стойността на своя индекс спрямо 2016 г. (от -1,29 на -1,04). В групата от базовите показатели се подобряват индикаторите за институциите, макроикономическата стабилност (този показател по-скоро отчита националните условия) и инфраструктурата. Но силно се влошава индикаторът, характеризиращ базовото образование в сравнение с европейските региони. В групата на показателите, измерващи ефективността, се отчита влошаване на ефективността на пазара на труда като цяло в региона. Много слабо подобрение се отчита в оценките на съставния индекс за иновационно развитие и развитие на бизнес средата, като технологичното равнище на икономиката в региона все още е много ниско.

Дори ако се приемат оценките на съставните индикатори на RCI като ориентиращи относно състоянието на конкурентоспособността в региона, неговото класиране на едно от последните места спрямо останалите региони в ЕС (макар на второ място сред регионите в страната) налагат изводи за необходимостта от ускорено интегрирано въздействие върху състоянието и ефективността на регионалните фактори като институции, инфраструктура,

[6] Документ за размисъл относно извличането на ползите от глобализацията, ЕК, 2017 г. (https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/reflection-paper-globalisation_bg.pdf)

[7] Индексът за регионална конкурентоспособност (RCI) се определя по методика, приета от Световния икономически форум за изчисляването на Глобалния индекс на конкурентноспособността

[8] https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/maps/regional_competitiveness/

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.

здравеопазване, базово и висше образование, специфични проблеми на регионалния трудов пазар, иновационно развитие, технологична готовност, бизнес среда.

Иновационно развитие

Иновациите са сред движещите сили за развитие на регионите, в т.ч. на Южен централен регион, както на неговите градски, така и на селските му части. Иновационната политика придобива все по-голямо значение и се признава за водещ фактор за конкурентоспособността, производителността и устойчивостта на европейските региони.

Южен централен регион, както и всички български региони, значително изостава спрямо развитите европейски региони и тези на новите държави – членки на ЕС.

Ако се проследят оценките на Регионалния иновационен индекс[9] могат да се направят следните изводи:

– всички български региони, с изключение на Югозападен, попадат в групата на „скромните иноватори“ (групата с най-ниски показатели, характеризиращи иновационното развитие);

– оценките на Регионалния индекс 2019 г. за Южен централен регион, както и за останалите български региони – скромни иноватори, са значително по-ниски от тези на регионите на новите държави членки, с изключение на регионите на Румъния;

– изоставането на иновационното развитие на ЮЦР спрямо това на европейските региони се задълбочава от 2013 г. В периода 2013–2019 г. се наблюдава известно нарастване на иновационния потенциал на региона (от 35,7 на 39,4), като средно за ЕС-28 това нарастване е от 101,2 до 104,7, което показва относителното изоставане на региона.

Според данните на НСИ делът на малките и средните иновативни предприятия като процент от всички малки и средни предприятия в Южен централен регион е 23,8 % през 2014–2016 г., като регистрира леко нарастване спрямо периода 2012–2014 г. – 21,9 %. Делът на малките и средните предприятия, реализирали нови или усъвършенствани продукти, нови за пазара, като процент от всички малки и средни предприятия в ЮЦР, скромно нараства от 4,7 % (2012–2014 г.) до 6,3 % (2014–2016 г.). Най-силно изостават в иновативното си развитие областите Смолян и Кърджали.

Отбелязаното изоставане на иновационното развитие на региона спрямо изискванията за успешно вписване в глобализационните процеси и развитието на конкурентни производства извежда като основно предизвикателство пред развитието му ускореното развитие на иновациите, което трябва да се подкрепи от националната иновационна политика.

[9] Регионалното иновационно табло (Regional Innovation Scoreboard) представя сравнителен анализ на иновационния потенциал по региони в рамките на ЕС. Основава се на част от показателите на Европейското иновационно табло, за които са налични регионални данни. Деветото издание на анализа от 2019 г. обхваща 238 региона на 23 държави членки. Изследването се провежда на всеки две години.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Инвестиционна активност

Решаващ фактор за регионално развитие са инвестициите като източник на капитал, нови работни места и често пъти нови технологии. Те увеличават потенциала на икономиката на ново, по-високо ниво и са предпоставка не само за нарастване на БВП в конкретната година, но и за бъдещ растеж в следващите години.

В Южен централен регион през периода 2011–2018 г. са инвестирани 21,527 млрд. лв., 14,3 % от националните инвестиции. Най-привлекателната инвестиционна дестинация е област Пловдив. Близо 50 % от разходите за придобиване на дълготрайни материални активи са в промишлеността, 10 % – в селското, горско и рибно стопанство.

Преките чуждестранни инвестиции са основен източник на капитал и на трансфер на технологии. Като част от отбелязаната инвестиционна активност привлечените ЧПИ в Южен централен регион са 12 % от общите за страната, като в област Пловдив те са 7,7 %. Изключително нисък е техният размер в област Смолян (0,4 % от локализираните в страната ЧПИ) и Хасково (0,7 %). В останалите две области, Кърджали и Пазарджик, те са съответно 1,2 % и 2,1 %.

Политиката за преодоляване на демографската криза в региона трябва да е насочена към подобряване на инвестиционната среда, защото инвестициите са тези, които създават работни места и доходи, като по този начин задържат и привличат млади хора в тези области.

Развитие на индустриални зони и паркове

В последните десетина години протичащите динамични процеси на структурни промени в икономиката все по-ясно открояват необходимостта от обособяването и развитието на нови индустриални терени, които да поемат новите производства.

Концепцията и развитието на индустриалните зони безспорно е резултат на процеси, които текат в икономиката, но другият важен фактор е успехът на водещите инвестиционни дестинации у нас – София и Пловдив. Комбинирането на град с широка периферия и развити индустриални терени, работещи структурирано като инвестиционни дестинации пред чуждестранни инвеститори, определи концепцията на индустриалните зони като важен фактор за пространствено развитие. За наблюдаваната понастоящем засилена местна инициатива за изграждане на индустриални зони/паркове допринесе и успехът на клъстер „Тракия икономическа зона“ (ТИЗ).

Съществуват различни форми на организация и управление на индустриалните зони. В Пловдив водещият фактор е частната инициатива (на практика имаме частен оператор на зоната, която е публично-частна инициатива, като обединение на 6 индустриални зони/паркове, 9 общини и 2 клъстера в сътрудничество с местните власти и институции на девет общини: Пловдив, Асеновград, Калояново, Куклен, Марица, Първомай, Раковски, Родопи, Стамболийски).

В повечето други градове развитието на зоните през последните години се случва с подкрепата на държавната „Национална компания индустриални зони“ (НКИЗ). Задачата на НКИЗ в изпълнение на политиката си е да промотира пред инвеститорите терени с предварително изградена инфраструктура, за да могат да стартират бързо проектите си. Общото между предлаганите от Компанията зони е това, че те са общинско-държавни зони,

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

в които или финансирането, или теренът, или привличането на инвеститори се възлага на държавата.

През периода 2021–2027 г. в ЮЦР се предвижда въвеждането на нови производствени терени. Този процес ще бъде съпроводен с търсене и въвеждане на нови форми за съвместна работа между бизнеса и образователните институции в региона.

Опитът на индустриалните зони доказа, че ако се прилага успешно, те могат да помогнат за генериране на заетост, преки чуждестранни инвестиции, валутни приходи, износ и държавни приходи. В по-успешните случаи индустриалните зони също са помогнали за улесняване на усъвършенстването на уменията, трансфера на технологии, приемането на съвременни практики на управление, икономическата диверсификация и формирането на клъстери.

Със Закона за индустриалните паркове се урежда статутът на индустриалните паркове, условията и реда за тяхното създаване, изграждане, функциониране и развитие. Целта на този закон е да осигури условия за стимулиране на инвеститорите да извършват производствена дейност в индустриални паркове, да се създадат условия за развитие на производства и услуги с висока добавена стойност, да се стимулират инвестициите във високотехнологични производства и услуги чрез осигуряване на условия за внедряване на научноизследователска и развойна дейност, на иновации и на трансфер на технологии и да се привлекат и стимулират инвестиции за балансирано социално и икономическо развитие на регионите и общините

ДЕМОГРАФСКИ ФАКТОРИ И КАЧЕСТВО НА ЧОВЕШКИЯ КАПИТАЛ

Демографските ресурси с техните образователни и квалификационни характеристики са един от решаващите фактори за регионалното развитие и растеж.

В сравнение с края на 2011 г., през 2018 г. населението на региона намалява с 60 859 души, или с 4,1 % (средногодишен темп на намаление 0,6 %). По острота на процесите на демографски спад областите в Южен централен регион показват чувствителни различия. В област Кърджали се отбелязва нарастване на населението с 0,6 %. В област Пловдив отбелязаното демографско намаление за периода е 1,8 %, но като град Пловдив увеличава своето население. Населението в областите Хасково и Пазарджик намалява съответно с 6,5 % и 6,7 %. С най-неблагоприятни демографски показатели е област Смолян, която през този период губи 12,5 % от своето население.

Установена е ясна положителна връзка между относително по-благоприятните коефициенти на възрастова зависимост и показателите за инвестиции. Инвестициите търсят и от своя страна привличат хората в трудоспособна възраст. В тази връзка определен шанс би следвало да имат областите Кърджали, Пловдив и донякъде Хасково.

В условията на демографски спад и застаряване на населението трудовият потенциал на региона се свива значително. За да продължи нарастването на икономиката е необходимо ускоряването на неговата производителност чрез инвестиции в образование и умения.

Определен резерв е и включването в заетостта на неактивното население. Южен централен регион се отличава с ниска икономическа активност – 54,3 % от населението на възраст 15 и повече навършени години (2018 г.). По отношение на населението на 15–64 навършени

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

години този коефициент е 69,7 %. Практически близо 30 % от трудоспособното население е икономически неактивно.

Друго голямо предизвикателства в развитието на ЮЦР е активизирането на големия брой хора, особено младите, които на практика са извън пазара на труда.

Налице е тенденция за намаляване дела на нискообразованото население в региона през последните години. Най-висока положителна промяна се отбелязва в област Смолян, където делът на това население намалява от 21 % през 2014 г. на 15,5 % през 2018 г. Всички останали области, включително Пловдив, са със стойности на нискообразованото население над средните за страната, което определя незадоволителни характеристики на работната сила в региона.

Подобни неблагоприятни характеристики се отбелязват и по отношение на дела на населението на възраст между 25 и 64 години с висше образование. Всички съставни области са с показатели, по-ниски от средните за страната през 2018 г. В област Кърджали този проблем е най-силно изявен (делът на висшистите е 13,8 % при средно за ЮЦР 22,2 % и за страната 27,8 %), следван от област Хасково (17,3 %) и Пазарджик (19,1 %).

Като се имат предвид изискванията за специализация на ЮЦР и съставните области в индустрия, която, за да е конкурентоспособна в бъдещ период, следва да се основава на висококвалифицирана работна сила, е необходимо да се предприемат активни политики и мерки, водещи до реформиране и повишаване на гъвкавостта и качеството на образователната система, за привличане на децата и младежите към получаване на образование и умения, за да се отговори по-пълно на местните и регионалните нужди от професионални и технически кадри в различните сфери на икономиката.

КЛИМАТИЧНИ ПРОМЕНИ И ПРЕХОД КЪМ НИСКОВЪГЛЕРОДНА ИКОНОМИКА, ВКЛЮЧИТЕЛНО ЕНЕРГИЕН ПРЕХОД

Пътят към неутралната спрямо климата икономика ще изисква съвместни действия в седем[10] стратегически области: енергийна ефективност, внедряване на възобновяеми енергийни източници, чиста, безопасна и свързана мобилност, конкурентоспособна промишленост и кръгова икономика, инфраструктура и междусистемни връзки, биоикономика и естествени поглъщатели на въглерод, улавяне и складиране на въглерода с цел справяне с оставащите емисии. Преследването на всички тези стратегически приоритети ще допринесе за превръщането на визията „Чиста планета за всички“ в реалност.

Действията във всяка от тези области неминуемо ще дадат отражение върху социално-икономическото развитие на Южния централен регион.

Характерната особеност на региона с най-голям потенциал в страната за използване на ВЕИ ще претърпи структурни промени. Водната енергия ще продължи да има най-голям дял, но при изпълнение на поставените национални цели за увеличаване използваемостта на ВЕИ

[10] Европейска стратегическа дългосрочна визия за просперираща, модерна, конкурентоспособна и неутрална по отношение на климата икономика
https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0773&from=EN

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

действията ще бъдат насочени към използване на слънчевата енергия и биомасата, определено подценявани до сега, а регионът (и страната) имат потенциал за това.

Чистата, безопасна и мобилна свързаност изисква рязко подобряване на транспортната достъпност и нейното качество. Модернизирането на транспортната инфраструктура с повишаване на пропускателната възможност и сигурност в обслужването, много по-ефективна организация на транспортната система, основана на цифровизацията, стимули за промяна в поведението и алтернативни горива ще допринасят за декарбонизацията на системата за мобилност.

Биоикономиката и естествените поглъщатели на въглерод, улавянето и складирането на въглерода с цел справяне с оставащите емисии биха дали добра перспектива за развитие на региона предвид спецификата на природните му ресурси. Подсилването на био икономиката – дървесен материал за строежа на къщи, мебели и биоенергия, наред с разумното управление на горите, е приложима мярка за противодействие на промените в климата. Залесяването като механизъм за борба с промените в климата ще намали емисиите на парникови газове от земеползването и горското стопанство и ще увеличи количеството емисии, абсорбирани от горите, като начин за борба с климатичните промени.

Преходът към неутрална по отношение на въглеродните емисии икономика ще увеличи наличните работни места и ще даде отражение върху структурата на пазара на труда, разпределението на работните места и необходимите умения. Преходът би могъл да смекчи продължаващата поляризация на работните места в резултат на автоматизацията и цифровизацията чрез създаване на работни места на средна работна заплата и със средни изисквания за умения, особено в сферата на строителството и промишлеността, което е възможност за ангажиране на работната сила в региона.

2.2. Природни условия и ресурси и състояние на околната среда, влияние на глобалните климатични промени, природни рискове, рискови територии и зони

2.2.1. Природни условия и ресурси

Релеф

Релефът е изключително разнообразен. Регионът обхваща голяма част от Стара планина и Родопите, както и целите Средна гора и Сакар планина. Ниските части на региона обхващат Горнотракийската низина и задбалканските котловинни полета, които са формирани около водосборните басейни на река Марица и река Тунджа. Областите Кърджали и Смолян са разположени в планините, а останалите съчетават високи планински вериги с низини с обработваема земя. Релефът предполага сериозни различия в климата на отделни части на региона.

Водни ресурси

По-големите реки, които протичат през територията, са Марица, Тунджа, Арда, Стряма, Сазлийка и други, около които са разположени долини с обработваема земя. Много са също и язовирите в територията на региона – Кричим, Пясъчник, Кърджали, Студен кладенец, Ивайловград, Голям Беглик, Белмекен, Батак, Доспат, Широка поляна и др.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

В Южния централен регион се намират много минерални извори от национално значение. По-известни са Хисаря, Баня (Карловско), Велинград, Девин, Брацигово, Михалково, Стрелча, Меричлери, Наречен, Кричим, Панагюрище, Хасковски минерални бани и др.

Климат

Преходноконтиненталният климат на Маришката низина и преходно-средиземноморският климат в поречието на река Арда благоприятстват развитието на земеделието.

Специфичният климат в задбалканските полета заедно с почвите и производствения опит на населението правят региона основен производител на маслодайната роза и други маслодайни етерични култури.

Полезни изкопаеми

От особена важност за региона са рудните (металните) полезни изкопаеми. Полиметалните руди в Родопите имат общорепубликанско значение. Богат руден район е и Средна гора с медните залежи. От нерудните полезни изкопаеми за отбелязване в региона са богатите находища на варовици в Пазарджишко, на трас, перлит, зеолит и други.

Почви

В региона има голямо разнообразие от почви. Наносните и алувиално-ливадните почви в Пазарджишко и Пловдивско се използват най-рационално за отглеждането както на зърнени, така и на технически култури. Алувиалните почви в поречието на река Марица и притоците са подходящи и за зеленчукови и овощни градини, а черноземните смолници в Хасково, Харманлийско – за памук. В планините преобладават оподзолени канелено горски и кафяви горски почви.

Горски територии

Те са голямо богатство на региона. Иглолистните видове бор, смърч и ела са предимно в Родопите, а широколистните бук и дъб – в Стара планина и Средна гора. По запаси и дървен материал регионът е на първо място в България. Най-богати пасища има във Велинградско, Девинско, Смолянско и Чепеларско.

2.2.2. Състояние на околната среда

Южният централен регион се определя с висок риск по отношение на последиците от климатичните промени. Свлачищните процеси са характерни за Смолянска област. Формирани са замърсени въздушни басейни над Пловдив, Димитровград, Асеновград и Кърджали. Силно замърсени речни участъци са установени по реките Марица, Тополница, Арда, Въча и Чепинска. Съществуват проблемни в радиационно отношение територии, свързани главно с добива на метални руди. Регионът е със среден дял на защитените територии и много висок дял на защитените зони.

Въздух

Качествата на атмосферния въздух в ЮЦР са специфични за всеки отделен въздушен басейн, поради което анализът на състоянието е извършен за всеки един басейн, който е включен в мониторинговата мрежа за наблюдение на КАВ.

Област Пловдив

По информация от националната база данни на ИАОС и от РИОСВ може да се направи следният анализ на контролираните замърсители.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Замърсяването с **ФПЧ$_{10}$** продължава да бъде основен проблем за качеството на атмосферния въздух в района на „Агломерация Пловдив“. Направеният анализ на данните показва обратно-пропорционална зависимост между измерените нива на ФПЧ$_{10}$ и измерената температура, а именно – през летния период, с повишаване на средноденонощните температури, измерените стойности на ФПЧ$_{10}$ намаляват, а през зимния сезон с понижаване на температурата и започване на отоплителния сезон измерените стойности са в по-високи граници. Съществено влияние върху регистрираните стойности оказват и специфичните метеорологични условия в региона – температурни инверсии (в около 85 % от дните), голям процент дни с безветрие (около 40 % от дните в годината са със скорост на вятъра под 1,5 m/s) и мъгли, водещи до задържане и натрупване на замърсителите.

Регионът се характеризира с активен транспортен трафик, който също оказва негативно влияние върху качеството на атмосферния въздух и допринася за по-високите нива на ФПЧ$_{10}$.

В трите контролни пункта в гр. Пловдив са регистрирани превишения на СДН, като и за трите пункта се наблюдава превишаване на СДН за опазване на човешкото здраве над допустимите 35 пъти в рамките на календарната година. По пунктове броят на превишенията е:

- ПМ „Долни Воден“ – 65;
- АИС „Каменица“ – 78;
- АИС „Тракия“ – 107.

Измерените средногодишни стойности за ФПЧ$_{10}$ по пунктове са: ПМ „Долни Воден“ – 39,31 μg/m^3, АИС „Каменица“ – 38,97 μg/m^3, АИС „Тракия“ – 49,43 μg/m^3. Налице е ясна сезонна зависимост на измерените стойности. Рязко намаляване на стойностите се регистрира през пролетта и следва плавно повишаване през есента и зимата.

Регистрираните средногодишни стойности от 2015 г. до 2018 г. са около средногодишната норма за опазване на човешкото здраве. За 2018 г. в АИС „Каменица“ регистрираната средногодишна стойност е под нормативно определената. Регистрираната средногодишна стойност през 2018 г. в АИС „Тракия“ е по-ниска от регистрираната през 2017 г.

Основни източници на ***серен диоксид*** са горивните процеси в промишлеността, бита и транспорта. Този показател се измерва в два пункта – АИС „Каменица“ и АИС „ЖК Тракия“. Данните от измерените стойности през годината са представени графично и показват сезонна зависимост. През есенно-зимния период стойностите на този показател са по-високи в сравнение с тези, измерени през пролетно-летния период, но са далеч под нормативно определената средночасова норма за опазване на човешкото здраве – 350 μg/m^3, и няма регистрирани превишения на СЧН за опазване на човешкото здраве. През 2018 г. не е превишена и средноденонощната норма за опазване на човешкото здраве – 125 μg/m^3.

За периода от 2000 до 2018 г. е установена трайна тенденция към намаляване на замърсяването със серен диоксид в резултат на предприетите действия по газифициране на промишления и обществения сектор.

Максималната измерена стойност на ***азотен диоксид*** е регистрирана в АИС „Каменица“ – 207,82 μg/m^3. Измерената средногодишна стойност на азотен диоксид през 2018 г. в АИС

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

„Каменица“ е 21,8 μg /m^3, а в АИС „Тракия“ – 35,47 μg/m^3, като не превишават СГН (40 μg/m^3).

Замърсяването на атмосферния въздух с ***оловни аерозоли*** за периода от 1996 до 2018 г. показва тенденция към задържане на регистрираните средногодишни стойности, като в ПМ „Долни Воден“ и АИС „Куклен“ се наблюдава и намаляване на регистрираните стойности под средногодишната норма за опазване на човешкото здраве.

Източници на замърсяване с кадмий са основно промишлеността, горивните процеси и транспортът. Контрол се осъществява в пунктове АИС „Тракия“, „Долни Воден“ и АИС „Куклен“ – промишлено-ориентиран пункт, обслужван от „КЦМ“ АД. Регистрираните средногодишни стойности през 2018 г. във всички пунктове са под целевата норма за ниво на кадмий от 5 ng/m^3, с което се отчита положителна тенденция и за двата пункта – ПМ „Долни Воден“ и АИС „Куклен“.

Намаляването на регистрираните стойности по този показател се обяснява с въвеждане в редовна експлоатация на Ново оловно производство в „КЦМ“ АД и преустановяване експлоатацията на старо оловно производство.

За останалите изследвани вещества бензопирен, озон, въглероден диоксид и бензен не са регистрирани надвишения над нормите.

През 2018 г. качеството на атмосферния въздух се контролира от един брой мобилна автоматична станция (МАС). Измерените стойности в гр. Раковски зад читалището през месеците ноември–декември са надвишавали нормата за $ФПЧ_{10}$ от 1,28 до 2,42 пъти.

Област Смолян

През 2018 г. за АИС–Смолян наднормените стойности на **$ФПЧ_{10}$** са 57, или 18 % от всички анализи. Месечните наднормени стойности са: м. януари – 17; м. февруари – 8; м. март – 2; м. април – 1; м. октомври – 2; м. ноември – 9 и м. декември – 18.

Наднормените стойности за **$ФПЧ_{10}$** са през зимните месеци, като през месеците януари и декември има месечна концентрация над 50 μg/m^3, което води до увеличаване на средногодишната концентрация на **$ФПЧ_{10}$**, както и до увеличаване на допустимия брой превишения за една календарна година. Данните за периода 2009–2018 г. показват, че резултатите са сравними и варират около очакваните стойности. Средногодишната стойност на резултатите от АИС „Смолян“ за 2018 г. е 36,14 μg/m^3 при норма 40 μg/m^3.

Максималните стойности на $ФПЧ_{10}$, измерени от КФС „Рожен“ през зимата, се отчитат с 1 до 3 дни по-късно от тези на АИС „Смолян“. По-високите стойности през летния сезон се отчитат от КФС „Рожен“, а впоследствие и от АИС „Смолян“, от което се налага изводът, че преносът е от вътрешността на страната.

Основен замърсител по показател **$ФПЧ_{10}$** е битовото отопление, интензивния транспорт и неподдържаната пътна и прилежаща инфраструктура.

Област Пазарджик

През 2018 г. са регистрирани 48 среднодеионощни концентрации на **$ФПЧ_{10}$**, които превишават ПС за СДН от 50 ug/m^3, или 20,43 % от общия брой регистрирани среднодеионощни стойности. Най-голям брой превишения на ПС за СДН на $ФПЧ_{10}$ са регистрирани през месеците януари, февруари, ноември и декември. През месец януари е регистрирана най-високата среднодеионощна стойност от 128 μg/m^3.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

През 2017 г. регистрираните 57 превишения на СДН за $ФПЧ_{10}$ са над допустимия брой – 35, за една календарна година, което е 17,07 % от общия брой измервания. Видно е, че замърсяването с $ФПЧ_{10}$ продължава да бъде основен проблем за качеството на атмосферния въздух за Агломерация Пазарджик. Измерените високи нива по този показател са резултат основно от масовото използване на твърди горива за отопление в бита през зимния период, от интензивния автомобилен трафик, от състоянието на пътната и прилежащата инфраструктура. За високите нива на $ФПЧ_{10}$ допринасят също и специфичните метеорологични условия в региона – голям брой дни с тихо време (в около 40 % от дните в годината скоростта на вятъра е под 1,5 m/s), температурни инверсии и мъгли по поречието р. Марица, които водят до задържане и натрупване на замърсители.

Основни източници на ***серен диоксид*** са горивните процеси в промишлеността, бита и транспорта. През есенно-зимния период стойностите на този показател са по-високи в сравнение с тези, регистрирани през пролетно-летния период. Всички регистрирани през 2018 г. стойности са далеч под нормативно определената средночасова норма за опазване на човешкото здраве – 350 $\mu g/m^3$. Няма регистрирани превишения на СЧН. През 2018 г. не е превишена и средноденонощната норма за опазване на човешкото здраве – 125 $\mu g/m^3$. Установена е трайна тенденция за спазване на нормите по показател серен диоксид.

Източници на ***азотен диоксид*** в атмосферата се явяват основно горивните процеси в промишлеността и бита, както и автотранспортът – първични източници, както и химични процеси, протичащи в атмосферата – вторични източници. Регистрираните стойности на азотен диоксид са с постоянна стойност, под нормативно определената средногодишна норма за опазване на човешкото здраве.

През 2018 г. с мобилна автоматична станция на ИАОС е извършен имисионен контрол за качеството на атмосферния въздух на Велинград. Станцията е позиционирана в централната градска част. Анализът на резултатите от измерванията показва, че регистрираните превишения по показателя $ФПЧ_{10}$ са отново в отоплителния сезон – през месец декември 2018 г. са надвишавали нормата за $ФПЧ_{10}$ от 1,08 до 3,16 пъти.

За подобряване на КАВ по отношение нивата на $ФПЧ_{10}$ е необходимо пътната и прилежащата инфраструктура да се поддържа в добро състояние. Рехабилитацията на компрометирани пътни участъци, подмяната на тротоарни настилки, измиването и качественото почистване на пътните платна са част от полезните мерки за справяне с проблема.

Области Хасково и Кърджали

През 2018 г. и за трите наблюдавани града Димитровград, Хасково и Кърджали измерените средногодишни концентрации на **$ФПЧ_{10}$** са по-малки от средногодишната норма от 40 $\mu g/m^3$.

През 2018 г. са регистрирани следните превишения на средноденонощната норма (СДН) за опазване на човешкото здраве (концентрации над 50 $\mu g/m^3$) по пунктове:

- в АИС, разположен в гр. Димитровград – 35 бр.
- в АИС, разположен в гр. Кърджали – 43 бр.
- в ръчен пункт, разположен в гр. Хасково – 62 бр.

Нормативно се допускат не повече от 35 превишения в рамките на календарна година.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Сравнителен анализ на регистрираните стойности в пунктовете за мониторинг по години показва, че регистрираните превишения на средноденонощната норма от 50 μg/m^3 все още е по-голям от допустимия за Хасково и Кърджали, но за Димитровград за пръв път през 2018 г. регистрираните превишения са в рамките на допустимия брой от 35 бр. годишно.

В периода от 2016 г. до 2018 г. е налице понижаване на средногодишната концентрация на фини прахови частици (под 10 микрона) за Кърджали и незначително повишаване за Хасково. През 2018 г. и за трите града измерените средногодишни концентрации на ФПЧ$_{10}$ са по-малки от средногодишна норма от 40 μg/m^3. Броят на регистрираните превишения на средноденонощната норма от 50 μg/m^3 все още е по-голям от допустимия за Хасково и Кърджали, но за Димитровград за пръв път през 2018 г. и регистрираните превишения са в рамките на допустимия брой от 35 бр. годишно. Постигнато е пълно спазване на нормативните изисквания за КАВ в гр. Димитровград, което следва да бъде запазено и подкрепено с допълнителни мерки през 2019 г.

Замърсяването на атмосферния въздух с ФПЧ$_{10}$ е предимно през есенно-зимния период. Като основна причина за това може да се посочат горивните процеси в битовия, търговския и административния сектор с употребата на твърдо гориво, линейните и подвижните точкови източници на емисии – пътища, магистрали, улична мрежа в населените места, автомобилният транспорт. Принос имат и климатичните условия през есенно-зимния период – безветрие и мъгли.

През 2017 г. и 2018 г. в АИС гр. Димитровград по показател серен диоксид са регистрирани съответно по пет превишения на средночасовата и едно превишение на средноденощната норми за 2018 г., които са в рамките на допустимия (съответно 24 и 3) брой стойности за една календарна година. Това е доказателство за постигнато по-добро качество на атмосферния въздух на територията на двете области.

Води

Състоянието на повърхностните и подпочвените води в Южния централен регион е преобладаващо добро, което позволява различно стопанско ползване. Въпреки това, една част от водните тела са в лошо състояние, което е следствие от интензивната антропогенна намеса.

Повърхностни води

Речни участъци с лошо състояние на водите (по данни на БДИБР за 2018 г.)

Водосбор на р. Марица

1. Река Медетска – това водно тяло е в много лошо екологично състояние по биологични и физико-химични показатели и в лошо химично състояние по кадмий, олово и никел. В пункта на р. Медетска преди вливане в р. Тополница се констатира превишаване на стандартите за качество за добро състояние по активна реакция pH, електропроводимост, желязо, манган, цинк, мед, алуминий, кадмий, олово и никел. Основен замърсител на водното тяло е закритият рудник „Медет“. Дренажните води от рудника се заустват в река Медетска и от там в река Тополница в участъка до яз. Тополница.

2. Река Тополница и притоци от хвостохранилище Медет до яз. Тополница – лошото екологично и химично състояние се дължи на замърсяването от р. Медетска, заустване на непречистени руднични води от закрития рудник „Медет“ и промишлени отпадъчни води

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

3. Река Тополница от яз. Тополница до устие – през 2018 г. водното тяло е в лошо химично състояние по показател никел. Източник на замърсяването са водите на р. Елшишка, която се влива в р. Тополница при с. Драгор.

4. Река Пирдопска и р. Златишка – долно течение. Във връзка с констатираните превишавания на стандартите за качество на околната среда по показатели никел и олово през 2017–2018 г., водното тяло „Река Пирдопска и р. Златишка –долно течение“ е определено в лошо химично състояние.

5. Река Елшишка – водното тяло е в много лошо екологично и лошо химично състояние. В пункт р. Елшишка – устие се констатира превишаване на СКОС по показателите манган, желязо, мед, цинк, алуминий, кадмий и никел, както и превишаване на имисионните ограничения по активна реакция pH и електропроводимост.

6. Река Панагюрска Луда Яна от Панагюрище до вливането на р. Стрелчанска Луда Яна – водното тяло е в лошо екологично състояние по биологични и физико-химични елементи за качество, и в добро химично състояние. Изместващи физико-химични показатели са $БПК_5$, амониев азот, азот нитратен, ортофосфати, азот общ, общ фосфор, желязо, манган, мед и алуминий.

7. Река Чепинска от вливане на р. Мътница до кантон Долене. Причина за лошото състояние е заустването на непречистени битово-фекални отпадъчни води от населените места. В пункта на р. Чепинска след гр. Велинград се наблюдава превишаване на нормите за добро състояние по БПК, амониев азот, азот нитратен, общ азот, общ фосфор и ортофосфати.

8. Река Стара след ПБВ до вливане в р. Мътница и р. Мътница до устие. Лошото екологично и химично състояние се дължи на заустване на непречистени битово-фекални отпадъчни води от гр. Ракитово и други населени места в региона.

9. Селска река и притоци и ГОК Чакъша. Резултатите показват превишаване на средногодишната стойност на стандарта за качество на околната среда (СГС-СКОС) по показател хлорпирифос-етил, който се използва в препарати за растителна защита (инсектициди).

10. Река Сребра долно течение – лошото екологично състояние се дължи на заустване в р. Сребра на битови отпадъчни води от гр. Раковски и други населени места.

11. Река Чинардере от язовир Леново до вливане в р. Мечка. Лошото състояние се дължи на заустване на битово-фекални и промишлени отпадъчни води.

12. ГОК Азмака и ГОК Кара дере – водното тяло е с много лош екологичен потенциал по биологични елементи за качество – дънна макробезгръбначна фауна и фитобентос-кремъчни (диатомови) водорасли. В пункт „ГОК–Азмака преди с. Маноле“ се установява превишаване на стандартите за качество за добро състояние по БПК, амониев азот, азот нитритен, общ азот, общ фосфор и ортофосфати

13. Река Чепеларска от гр. Асеновград до устие и Крумовски колектор – лошото екологично и химично състояние се дължи на заустване на промишлени и битови отпадъчни води от гр. Асеновград и други населени места. При извършените анализи за химично състояние (приоритетни вещества) се констатира превишаване на средногодишните стойности на стандартите за качество на околната среда (СГС-СКОС) по показателите кадмий и олово, което определя и лошото химично състояние на водното тяло.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

В пункта на р. Чепеларска преди вливане в р. Марица се установява превишаване на СКОС по манган, кадмий и олово. Измерената средногодишна стойност за показател манган е 113 µg/l, цинк – 50 µg/l, кадмий – 22,7 µg/l и олово – 3,48 µg/l. През 2018 г. не се наблюдава подобряване на екологичното и химичното състояние на водното тяло.

14. Река Чепеларска от гр. Чепеларе до вливане на р. Забърдовска – лошото екологично състояние се дължи на заустване на непречистени битови отпадъчни води от гр. Чепеларе и други населени места в река Чепеларска. В пункт „Река Чепеларска след гр. Чепеларе“ през 2018 г. се установява превишаване на стандартите за качество за добро състояние по показателите БПК, азот амониев, азот нитратен, азот нитритен, азот общ, ортофосфати и фосфор общ.

15. Река Потока от гр. Съединение до устие – през 2018 г. водното тяло е в лошо екологично състояние по биологични елементи за качество – дънна макробезгръбначна фауна. В пункт „Река Потока след гр. Съединение“ се констатира превишаване на стандартите за качество по БПК, азот нитратен, общ азот и общ фосфор. Във водното тяло се заустват битово-фекални отпадъчни води от гр. Съединение и други населени места, както и производствени отпадъчни води от предприятията в района. През 2018 г. се установява еднократно превишаване на СКОС по показател хлорпирифос-етил (приоритетно вещество) – 0,31 µg/l при МДК-СКОС 0,1 µg/l.

16. Река Стара след гр. Карлово – в участъка се установява влошаване на екологичното състояние по БЕК макрозообентос от умерено през 2017 г. до лошо екологично състояние през 2018 г. В пункт „Река Стара след гр. Карлово“ се констатира отклонение от нормите за добро състояние по следните физико-химични показатели: БПК, азот амониев, общ азот, ортофосфати и общ фосфор. През 2017 г. и 2018 г. в пункта е проведен и мониторинг по приоритетни вещества, при което е установено превишаване на СГС– СКОС по показател хлорпирифос-етил и водното тяло е определено в лошо химично състояние. Хлорпирифос-етил е приоритетно вещество от групата на органофосфорните съединения и се използва като активно вещество заедно с циперметрин в голяма група препарати за растителна защита (инсектициди) за борба срещу неприятели по лозя, овощни, технически и житни култури.

17. Река Юговска от река Белишка до устие, хвостохранилище на Горубсо-Лъки – данните от проведения през 2018 г. мониторинг показват превишаване на стандартите за качество на околна среда по показатели мед, цинк, манган, кадмий и олово. Измерената средногодишна концентрация в пункт „Река Юговска след гр. Лъки“ по показател кадмий е 0,19 µg/l при СГС-СКОС 0,15 µg/l и по показател олово е 1,2 µg/l при СГС-СКОС 1,2 µg.

18. Река Манастирска и река Джурковска до р. Белишка – в р. Джурковска се заустват рудничните води от рудник „Дружба“ и рудник „Джурково“, стопанисвани от „Лъки Инвест“ АД. През 2018 г. водното тяло е в умерено екологично състояние по БЕК дънна макробезгръбначна фауна и лошо химично състояние по кадмий. В пункт „Река Джурковска при с. Джурково“ се установява превишаване на СКОС по показателите цинк и кадмий.

Водосбор на р. Арда

19. Река Маданска – лошото химично и умереното екологично състояние се дължи на заустване на руднични и битови отпадъчни води от гр. Мадан и други населени места. Основни емитери за водното тяло са рудник „Крушев дол“ и рудник „Върба-Батанци“ на

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

„Горубсо Мадан“ АД, чиято производствена дейност е добив и обогатяване на метални руди.

20. ***Извор на р. Върбица до гр. Златоград*** – този участък е в лошо химично и умерено екологично състояние, като основни емитери са Ермореченска обогатителна фабрика и хвостохранилище „Ерма река“, стопанисвани от „Родопи Еко Проджектс“ гр. Златоград, както и изтичане на руднични води от рудник „Южна Петровица“ и други изоставени рудници в района.

Подземни води

1. Подземно водно тяло BG3G00000NQ009 (Порови води в Неоген–Кватернер –Хасково). Общата оценка на химичното състояние на ПВТ BG3G00000NQ009 през 2018 г. е „лошо“ – показатели на замърсяване са желязо (общо), манган и обща алфа-активност.

2. Подземно водно тяло BG3G00000NQ018 (Порови води в Неоген–Кватернер – Пазарджик – Пловдивския район). Общата оценка на химичното състояние на ПВТ е „лошо“ – показатели на замърсяване са фосфати, обща α-активност, цинк и сума тетрахлоретилен и трихлоретилен.

3. Подземно водно тяло BG3G00000K2029 (Пукнатинни води – Г. Малинско – Панагюрски район). Общата оценка на химичното състояние на ПВТ е „лошо“ – показател на замърсяване е манган.

4. Подземно водно тяло BG3G0000T12034 (Карстови води – Тополовградски масив). Общата оценка на химичното състояние на ПВТ BG3G0000T12034 през 2018 г. е „лошо“ – показател на замърсяване е нитрати.

5. Подземно водно тяло BG3G000PtPg049 (Пукнатинни води – Източно Родопски комплекс). Общата оценка на химичното състояние на ПВТBG3G000PtPg049 през 2018 г. е „лошо“ – показател на замърсяване е цинк.

Пречистване на отпадните води

Основен замърсител на повърхностните водни обекти на територията на ЮЦР са канализационните системи на населените места, в които няма изградени селищни ПСОВ, както и липсата на цялостна изградена канализационна мрежа на голяма част от селищата. Много от малките агломерации нямат изградени канализационни мрежи и отпадъчните води най-често се отвеждат в земните пластове или се заустват в прилежащи отводнителни канали, дерета и реки. В канализационната мрежа на селищата без пречиствателни станции се заустват и производствените отпадъчни води от предприятията с изградени локални пречиствателни съоръжения.

На територията на област Пловдив са изградени и работят пречиствателни станции в градовете Пловдив, Сопот, Хисаря, Раковски, Стамболийски, Кричим, Карлово и Първомай. С изключение на ГПСОВ в гр. Първомай, оператор на останалите е „Водоснабдяване и канализация“ ЕООД гр. Пловдив. Селищни ПСОВ са изградени и въведени в експлоатация в селата Бенковски, с. Трилистник, община Марица, с. Житница и с. Ръжево Конаре, община Калояново, с. Кочево, община Садово. Същите се експлоатират от общините. С изключение на с. Кочево, където канализацията е изградена на 100 %, в останалите селища канализацията е частично изградена.

На територията на област Пазарджик са изградени следните пречиствателни станции за отпадъчни води: ГПСОВ гр. Пазарджик, ГПСОВ гр. Панагюрище, ПСОВ гр. Пещера,

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

ПСОВ гр. Септември, ПСОВ с. Капитан Димитриево, ПСОВ с. Козарско и ПСОВ с. Карабунар. ПСОВ с. Карабунар не работи поради липса на абонати.

Всички останали населени места заустват отпадъчните си води без пречистване във водни обекти – притоци на р. Марица.

На територията на области Хасково и Кърджали са изградени ГПСОВ за населените места с над 10 000 еквивалентни жители за градовете Хасково, Димитровград, Кърджали и Свиленград.

При населените места между 2 000 и 10 000 екв. жители – Симеоновград, Любимец, Момчилград, Крумовград, Ивайловград и Джебел – е въведена в експлоатация само ГПСОВ – Момчилград.

За останалите населени места с над 2 000 екв. жители не са изградени ГПСОВ. Отпадъчните води от тези селища продължават да се заустват в реките – приемници без пречистване.

Изградени и въведени в експлоатация са и малки ПСОВ на селата: с. Мезек, община Свиленград, с. Поповец и с. Зимовина, община Стамболово, с. Ново Соколино, община Момчилград, с. Прогрес, община Момчилград, с. Бисер, община Харманли и с. Егрек, с. Студен кладенец, община Крумовград и кв. „Изгрев“, Крумовград, но някои не работят добре, а в други почти не постъпват замърсени отпадъчни води.

На територията на област Смолян изградени пречиствателни станции за отпадъчни води имат гр. Смолян, гр. Мадан, гр. Рудозем, гр. Златоград, к.к. Пампорово, с. Проглед, с. Триград, с. Грохотно и с. Селча. Всички останали населени места заустват отпадъчните си води без пречистване във водни обекти – притоци на р. Арда и на р. Марица. През 2018 г. ПСОВ със степен на пречистване по-малка от изискванията е ГПСОВ – Грохотно.

Почви

Голяма част от територия на ЮЦР е с наклон над 18–20 %, което е основна предпоставка за развитие на водоплосткостна ерозия. Поради интензивния износ на хранителни елементи с повърхностния отток, ерозираните почви са по-бедни на хранителни вещества в сравнение с неерозираните и при тях ефективността от внасянето на органични и минерални торове е значително по-висока.

В периода 2014–2017 г. засегнатите от плоскостна водна ерозия площи в ЮЦР и почвените загуби остават относително постоянни**.**

Според представената от ИАОС карта на действителния риск от плоскостна водна ерозия за 2017 г. за територията на Р. България, за съставните области на Югозападния регион могат да се направят следните изводи:

В област Пазарджик най-силно уязвими от процесите на водоплощна ерозия са наклонените терени на Средна гора. В равните части на Горнотракийската низина и залесените части на западните Родопи ерозията е ниска или практически липсва.

Област Пловдив като цяло се характеризира с ниско ниво на ерозионен риск. Отново най-застрашени са наклонените терени в Средна гора, както и южният склон на Стара планина. В Горнотракийската низина и западните Родопи рискът от водоплощна ерозия е нисък.

Област Кърджали е сред областите в страната с най-висок ерозионен риск. Най-засегнати са централните и южните части на областта.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Северните и средните части на област Смолян за в минимален риск от водоплощна ерозия. Югоизточните части, обаче, са изложени на значителен риск.

Област Хасково е сравнително по-малко изложена на ерозионен риск от водоплощна ерозия. Тук в риск са наклонените терени в Сакар планина и Източните Родопи.

През 2017 г. в ЮЦР най-висок е интензитетът на ерозионните процеси в земеделските земи на област Кърджали – 23 t/ha/y. Областта е и на второ място в страната по този показател. Най-много площи с висок ерозионен риск – степен 7 „силна до много силна“, отново са установени в област Кърджали – 11 904 ha.

За разлика от плоскостната водна ерозия, която е характерна за планински и хълмисти условия, ветровата ерозия се проявява главно при големите открити и обезлесени равнинни части.

По отношение на ветровата ерозия ЮЦР, наред с ЮЗР, е сред най-слабо засегнатите региони в страната. Земите тук попадат в двете групи с най-нисък риск за ветрова ерозия. Преобладават земите без риск от ветрова ерозия, които са разположени в хълмистите и планинските терени. Малка част са с много слаб риск до слаб риск от ветрова ерозия. Това са територите от Горнотракийската низина, попадащи в пределите на Пазарджишка, Пловдивска и Хасковска области.

По отношение на процесите на засоляване и вкисляване анализът показва, че почвите в ЮЦР са в добро екологично състояние.

Отчетено е замърсяване с *полиароматни въглеводороди* в пробонабраните пунктове през 2017 г. в село Планинско (област Смолян) нафтален – 0,106 mg/kg, при норма 0,1 mg/kg.

Установено е замърсяване с *полихлорирани бифенили (PCB)* в село Куцово (област Кърджали) PCB 28 – 0,23 mg/kg, PCB 52 – 0,103 mg/kg, PCB 101 – 0,09 mg/kg, при норма и за трите PCB 0,01 mg/kg, и PCB 153 – 0,09 mg/kg, при норма 0,04 mg/kg.

Отчетено е замърсяване с *пестицида Алфа–хексахлорциклохексан* в Област Пловдив – село Труд 0,023 mg/kg, село Михилци 0,039 mg/kg, село Карлово кв. Суши 0,053 mg/kg, село Бачково 0,053 mg/kg и област Пазарджик – село Симеоновец 0,083 mg/kg, село Калугерово 0,042 mg/kg, село Панагюрски колони 0,148 mg/kg, село Нова махала 0,071 mg/kg, област Кърджали – село Куцово 0,143 mg/kg, село Овчево 0,1 mg/kg, област Хасково – село Пашкул 0,04 mg/kg, село Рогозиново 0,018 mg/kg, село Свирачи 0,022 mg/kg, при норма 0,01 mg/kg.

Отчетено е замърсяване с *пестицида Бета–хексахлорциклохексан* в с. Калугерово (област Пазарджик) 0,011 mg/kg, при норма 0,01 mg/kg.

Пунктовете от Националната мрежа за почвен мониторинг, в които има отчетени по-високи стойности на тежки метали и металоиди от максимално допустимите концентрации, попадат в общо 13 области на страната. Всички области в пределите на Южния централен регион са част от тази група. Значими проблеми съществуват в общини Панагюрище и Кърджали и са свързани с добива и преработката на цветни метали.

Национална екологична мрежа (НЕМ)

НЕМ в ЮЦР обхваща 10 319,412 km^2, или 46,15 % от общата площ на региона. Това е районът с най-голяма площ и най-голям дял на НЕМ в страната.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Защитените територии (ЗТ) в региона (с отчитане на припокриване) са общо 788,507 km^2, или 3,5 %, което е под средното за страната. Единствено СЦР и СИР са с по-малки площи и дял на ЗТ.

На областно ниво с най-висок дял ЗТ е област Пловдив – 7,5 %, която попада в групата на областите с над средното национално ниво – 5,5–10 %. Следва област Пазарджик с 4,09 % Останалите области са с дял 1,26–1,40 %. Интересен факт е, че сред областите с много нисък дял на ЗТ попада област Смолян.

Общо в 6 общини липсват ЗТ: Симеоновград, Сърница, Марица, Раковски, Съединение и Куклен. С изключение на община Сърница, всичките общини са разположени преимуществено в Горнотракийската низина. В 21 общини ЗТ са с дял между 0,1 и 1 %.

С най-висок дял на ЗТ – над 10 % са 6 общини – Сопот – 35,42 %, Карлово – 23 %, Белово, Садово, Първомай и Пещера.

Защитените зони (ЗЗ) включват както ЗЗ по Директивата за птиците, така и ЗЗ по Директивата за местообитанията.

В ЮЦР общо ЗЗ и по двете Директиви (с отчитане на припокриване) обхващат територия от 10 187,195 km^2, което представлява 45,56 % от територията на региона. Тези показатели отреждат първо място на ЮЦР сред регионите в страната.

Преобладаващи в региона са ЗЗ по Директивата за местообитанията – 41,65 %, срещу 27,84 % за ЗЗ по Директивата за птиците.

На областно ниво само Пловдив е с дял на ЗЗ малко по-малък от средния за страната. Останалите области са с дял на ЗЗ над 40 %, като при област Хасково този дял достига 54,34 %.

Делът на ЗЗ варира в изключително големи граници в различните общини. В 3 от общините няма ЗЗ – Джебел, Сърница и Неделино. При 10 общини делът на ЗЗ е над 70 %. При 4 общини делът на ЗЗ е над 90 %, като при общините Лъки и Борино достига съответно 98,50 % и 99,52 %. Тази висока степен на защита очевидно поставя ограничения пред развитието на тези общини.

Делът на НЕМ е много близък или равен на дела на ЗЗ поради факта, че в много голяма степен защитените зони припокриват защитените територии.

Обектите от НЕМ в ЮЦР са разположени най-вече в горските планински територии, които са и с по-запазена природна среда. Аграрно усвоените равнинни територии са с по-малки площи на природозащита.

Отпадъци

Общо образуваните в Южен централен регион отпадъци за периода 2011–2017 г. слабо се увеличават. С най-големи количества образувани отпадъци се откроява област Пловдив. Нарастване се отчита при 2 области – Пловдив и Кърджали. Останалите области от региона намаляват образуваните битови отпадъци.

В Южния централен регион събраните битови отпадъци на човек от обслужваното население в периода 2011–2017 г. се увеличават от 342 kg/чов/г. до 456 kg/чов/г. Увеличение се отчита при Пловдивска и Кърджалийска области, а намаление – при Пазарджишка, Смолянска и Хасковска области.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

В области Кърджали, Смолян и Хасково все още не всички населени места са обхванали в системи за организирано сметосъбиране. В повечето случаи това непълно обслужване в изброените области се дължи на труднодостъпни малки населени места и организационни слабости.

Таблица 2: Общо образувани битови отпадъци в хил. т. за периода 2011–2017 г.

Регион / област	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Южен централен регион	**545**	**520**	**617**	**609**	**616**	**611**	**582**
Кърджали	29	30	60	39	41	32	38
Пазарджик	142	105	112	110	111	111	88
Пловдив	243	269	336	329	350	365	353
Смолян	45	39	37	38	36	33	27
Хасково	86	77	72	93	77	70	76

Източник: ИАОС

По-голяма част от областите намаляват количеството на депонираните битови отпадъци, което е благоприятен факт по отношение на запълване капацитета на сметищата. Противно на общата тенденция, областите Пловдив и Кърджали увеличават депонираните битови отпадъци.

В региона основен метод за обезвреждане на отпадъците остава тяхното депониране. За целта е изградена система от регионални депа, обхващаща съставните области.

Област Пловдив

В област Пловдив има създадени четири Регионални сдружения на общини за експлоатацията на съществуващите регионални депа и съоръжения за оползотворяване и обезвреждане на отпадъците, както следва:

- Регионално сдружение със седалище Община Пловдив – за експлоатация на Регионално депо за неопасни отпадъци, разположено в с. Цалапица, община Родопи, включващо общините Пловдив, Марица, Родопи, Стамболийски, Съединение, Раковски, Кричим, Перущица;

- Регионално сдружение със седалище Община Пловдив – за експлоатация на „Инсталация за биологично разграждане по закрит способ с Депо за неопасни отпадъци“, разположени в с. Шишманци, община Раковски, включващо общините Пловдив и Раковски;

- Регионално сдружение със седалище Община Карлово – за експлоатация на Регионално депо за неопасни отпадъци, разположено в землището на гр. Карлово, включващо общините Карлово, Хисаря, Калояново, Брезово, Сопот;

- Регионално сдружение със седалище Община Асеновград – за експлоатация на Регионално депо за неопасни отпадъци, разположено в землището на гр. Асеновград, включващо общините Асеновград, Първомай, Садово, Куклен и Лъки.

100 % от населението на областта е обхванато в системата на организирано сметосъбиране.

Липсата на специализирани депа за строителни отпадъци води до неконтролирано изхвърляне на строителни отпадъци от граждани и фирми и формиране на незаконни сметища главно на входовете и изходите на населените места, както и замърсяване на зелените площи в самите населени места.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Област Пазарджик

Инсталациите за обезвреждане на битови отпадъци на територията на област Пазарджик, които отговарят на условията и изискванията за изграждане и експлоатация на депа и на други съоръжения и инсталации за оползотворяване и обезвреждане на отпадъци, са следните:

– Регионално депо за неопасни отпадъци – Пазарджик в землището на с. Алеко Константиново, на което се депонират отпадъците на общините Пазарджик, Белово, Брацигово, Батак, Велинград, Ракитово, Лесичово, Септември и Пещера;

– Регионално депо за неопасни отпадъци – Панагюрище в землището на гр. Панагюрище, на което се депонират отпадъците на общините Панагюрище и Стрелча.

На територията на област Пазарджик няма действащи депа за строителни отпадъци.

Населението в областта е обхванато на 100 %. Общинските системи за управление на отпадъците обхващат 119 населени места с общо 257 965 жители.

Увеличаването на броя на специализираните съдове за битови отпадъци и точките на разполагане е залегнало като задача в общинските програми за управление на отпадъците с необходимите финансови средства за целта.

Област Смолян

Всички общини на територията на област Смолян имат организирано сметосъбиране и сметоизвозване. Обхванати са 299 населени места, като са осигурени достатъчно съдове (контейнери и кофи) за тях. 9 населени места с население, което представлява 0,12 % от общото население, не са включени в системата поради малкото брой жители (3–5) и трудната достъпност.

Поради планинския характер на територията, събирането на битовите отпадъци се извършва с малки, лесно проходими сметосъбиращи автомобили. Това налага общините, които са отдалечени от регионалните депа, да извършват претоварване на отпадъците на определени за целта площадки – общини Девин и Ардино.

Обезвреждането на неопасните отпадъци се извършва на следните депа:

- Регионално депо за неопасни отпадъци на общините Смолян, Чепеларе и Баните;
- Регионално депо за неопасни отпадъци на общините Доспат, Девин, Борино, Сатовча и Сърница;
- Регионално депо за неопасни отпадъци на общините Мадан, Златоград и Неделино;
- Общинско депо за неопасни отпадъци на община Рудозем.

Общините Ардино и Лъки транспортират отпадъците на регионални депа извън територията на областта, съответно в Регионално депо Кърджали и в Регионално депо Асеновград.

Област Хасково

Регионалните сдружения на общините в област Хасково експлоатират две съоръжения за обезвреждане на ТБО

- в регионално депо в землището на с. Гарваново, община Хасково, което обслужва общините Хасково, Димитровград и Минерални бани, и

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

- в регионално депо в землището на гр. Харманли, обслужващо общините Харманли, Любимец, Стамболово, Свиленград, Симеоновград и Тополовград.

На територията на депото до с. Гарваново, община Хасково, функционират съоръжения за компостиране на „зелени“ отпадъци и инсталация за сепариране на битовите отпадъци с производство на RDF – гориво от отпадъци. На територията на депото за ТБО гр. Харманли също има сепарираща инсталация за битови отпадъци.

На територията на област Хасково няма изградени съоръжения за третиране на строителни отпадъци,

Област Кърджали

В област Кърджали има изградено 1 депо – гр. Кърджали, което обслужва общините Кърджали, Ардино, Крумовград, Кирково, Момчилград, Джебел и Ивайловград.

През август 2016 г. приключи строителството на РЦУО – Кърджали и беше въведена в експлоатация Клетка 1 на регионалното депо с капацитет 97 352 т отпадъци. Към депото все още няма изградено съоръжение за предварително третиране на постъпващите битови отпадъци, поради което цялото количество отпадъци от системите на организираното сметосъбиране от общините от регионалното сдружение се депонира в клетката, без да се отделят рециклируеми материали. Това води до бързо запълване на клетката и в кратки срокове е необходимо да се предприемат мерки и предвидят средства за изграждане на Клетка № 2. На територията на област Кърджали няма изградени съоръжения за третиране на строителни отпадъци.

Радиационно състояние

През последните години по отношение на радиационния гама фон в ЮЦР не са отчетени стойности, които да се различават от естествените за съответния пункт. По отношение на *атмосферната радиоактивност* през 2018 г. не са регистрирани повишения на специфичната активност на естествени и техногенни радионуклиди в атмосферния въздух в нито един от мониторинговите пунктове. Измерените стойности не се отличават от предходните години. Стойностите на атмосферната радиоактивност са значително под допустимите средногодишни стойности и показват близки стойности през различните години.

Стойностите на специфичните активности на естествените радионуклиди в повърхностния почвен слой на необработваеми земи в отделните мониторингови пунктове не превишават характерните за всеки пункт стойности. През последните години най-високи стойности са регистрирани съответно в областите:

- ***Област Пловдив***: Бяла Черква – 251 Bq/kg, Район на рудник „Здравец“ – 206 Bq/kg, гр. Кричим – 139 Bq/kg

- ***Област Смолян***: м. Четрока – 261 Bq/kg, гр. Лъки – 189 Bq/ kg, Девин – 123 Bq/ kg, Рожен – 131 Bq/kg.

- ***Област Пазарджик***: Радилово – 163 Bq/kg

Разпределението на тези пунктове предимно в Южния централен регион потвърждава факта за по-голямата засегнатост на тази част от страната след Чернобилската авария.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

При сравнение с резултатите от предходни години се установява тенденция към общо намаляване на специфичната активност на техногенния Cs-137, което се обяснява с миграцията му и с периода на полуразпад.

Районите с потенциални замърсители от територията на ЮЦР подлежат на периодичен контрол. През периода 2016–2018 г. са установени превишения в област Хасково:

– Община Симеоновград – обект Навъсен, където стойността на уран-238 е 171 Bq/kg

– Община Минерални бани – обект Сърница, където съдържанието на уран-238 е 208 Bq/kg.

Мониторингът на районите с потенциални замърсители показва, че те са слабо повлияни от извършваните в минали години дейности за проучване и добив на уранова суровина.

Акустична среда

Най-силно засегнати от високи шумови нива са агломерациите с население над 100 хил. жители, поради което те попадат в обхвата на *Директива 2002/49/ЕО относно оценката и управлението на шума в околната среда*, транспонирана в националното ни законодателство чрез *Закона за защита от шума в околната среда*. Цитираната директива изисква от държавите членки на петгодишен период да разработват стратегически карти на шума и планове за действие към тях за всички обекти от обхвата ѝ. За Южния централен регион това е **гр. Пловдив**. Разработената през 2017 г. шумова карта на агломерация Пловдив показва, че 73 % от населението е изложено на ниво на нощен шум (показателя Lнощ) от автомобилен трафик от над 50 dB(A). Съгласно публикуваните през 2018 г. *„Насоки на Световната здравна организация (СЗО) относно шума в околната среда за Европейския регион*“, продължителното излагане на такова ниво на шума би могло да окаже вредно въздействие, както и да доведе до различни заболявания, като силен дискомфорт; сериозни смущения на съня, сърдечно-съдови заболявания и др. *Седмата програма за действие за околната среда* поставя ясна цел за значително намаляване на шумовото замърсяване в Съюза до 2020 г., приближавайки се в по-голяма степен до препоръчваните от СЗО нива. Необходимо е актуализиране на политиката относно шума, като при разработването на Плановете за действие към шумовите карти на агломерациите се прилагат най-новите научни открития и доказателства, както и високоефективни мерки за намаляване на шума при източника, включително подобрения в проектирането на градските райони.

Шумовото натоварване е характерно за големите населени места и затова те попадат под наблюдение и в системата за мониторинг. Поради специфичните особености всеки голям град е с различни шумови характеристики и динамика. Шумът в околната среда, причинен от транспортните, промишлените и ремонтните дейности, е един от главните екологични проблеми в урбанизираните територии. Шумът е един от основните фактори с неблагоприятно въздействие върху населението в големите градове.

В ***гр. Пловдив*** се запазва тенденцията в най-много пунктове измерените стойности на шума да са в диапазона 68–72 dB(A). При 43 пункта над нормите през 2010 г., увеличението е с 1 пункт през 2014 г. и 2017 г. Значително подобрение се отчита в 1 пункт – № 31 – ж.к. „Изгрев“, ул. „Удроу Уилсън“, Завод за пластмасови тръби „Пластек“. Като предполагаема причина за това са предприетите от собственика на завода обезшумителни мерки както в самия завод, така и в графика на доставката на суровини и извозване на готовата продукция.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.

В ***гр. Смолян*** се установява повишение на броя на пунктовете с наднормени нива на шум. През 2010 г. от общо 3 бр., те нарастват на 9 през 2014 г. и достигат 10 бр. през 2017 г. В гр. Смолян остава нерешен проблемът с наднормените шумови нива, регистрирани в района на МБАЛ – Смолян и дължащи се на ремонтните дейности за осигуряване на повече места за паркиране и по-добър подход към болницата.

В ***гр. Кърджали*** анализът на данните от 2017 г. показва, че броят на пунктовете с наднормени нива на шум се е увеличил с 1 бр. спрямо 2010 г. и 2014 г. и е 10 бр. Неблагоприятно е обстоятелството, че 4 пункта са с нива на шум 73–77 dB. Максималната стойност на шум е отчетена в пункт № 1 – МБАЛ „Д-р Ат. Дафовски“ АД, бул. „Беломорски“ № 53.

В ***гр. Пазарджик*** нивото на шум и през трите наблюдавани години се запазва над нормите в 11 броя пунктове.

В ***гр. Хасково*** броят на пунктовете с наднормен шум се запазва постоянен – 13 бр. и през трите анализирани години. Негативно е обстоятелството, че в 2 от пунктовете шумовото ниво се увеличава и те попадат в най-високия шумов диапазон за страната – 78–82 dB.

Дълготрайни материални активи с екологично предназначение

За периода 2010–2017 г. ДМА-ЕП в ЮЦР нарастват с около 2,3 пъти. Увеличението през отделните години е плавно, като най-значимо се увеличават активите през 2015 г. По отношение на другите региони, по този показател ЮЦР се нарежда на трето място. С най-големи ДМА-ЕП се откроява Югоизточният регион – 3,2 млрд. лв. След него се нарежда Югозападният регион с 2 млрд. лв. и тогава следва Южният централен регион. С по-малки активи са Северозападният регион и Североизточният регион, а на последно място е Северният централен регион.

На областно ниво различията са големи. По отношение на ДМА-ЕП рязко над всички области се открояват област Пловдив – 731 856 хил. лв. Значително превъзхожда другите области по налични активи и област Хасково. Останалите области са със значително по-малко ДМА-ЕП. С най-ниски стойности е област Кърджали.

Таблица 3: Наличност на дълготрайни материални активи с екологично предназначение (ДМА-ЕП) за периода 2010–2017 г. в хил. лв.

Регион/Област	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
България	**4 052 992**	**4 696 299**	**4 948 477**	**5 871 089**	**6 616 984**	**8 343 100**	**9 045 451**	**9 468 298**
Северен Централен	**228 787**	**246 037**	**299 594**	**358 685**	**438 738**	**608 656**	**730 735**	**770 345**
Северозападен	*611 779*	*656 735*	*592 388*	*605 943*	*649 158*	*827 715*	*992 357*	*1 014 851*
Североизточен	*394 925*	*501 332*	*556 835*	*674 907*	*719 400*	*941 952*	*939 951*	*952 616*
Югозападен	*1 437 710*	*1 655 734*	*1 234 808*	*1 676 198*	*1 403 631*	*1 707 895*	*1 879 077*	*2 103 843*
Южен Централен	*626 182*	*698 528*	*772 599*	*906 826*	*1 065 937*	*1 329 107*	*1 367 884*	*1 418 936*
Кърджали	*28 955*	*30 193*	*30 877*	*33 414*	*41 591*	*52 817*	*58 598*	*79 172*
Пазарджик	39 743	44 025	47 838	50 919	93 416	139 987	168 605	184 950
Пловдив	376 612	388 847	419 345	537 826	596 755	728 985	720 516	731 856
Смолян	91 457	97 838	123 121	117 690	131 175	136 803	146 938	150 584
Хасково	89 415	137 625	151 418	166 977	203 000	270 515	273 227	272 374
Югоизточен	753 609	937 933	1 492 253	1 648 530	2 340 120	2 927 775	3 135 447	3 207 707

Източник: НСИ

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.

2.2.3. Влияние на глобалните климатични промени, природни рискове, рискови територии и зони

Според изчисления индекс на уязвимост от климатичните промени за регионите по NUTS 2 за целия ЕС, Южният централен регион попада в пета група с висока уязвимост. Най-чувствителните сектори към климатичните изменения са селското стопанство, туризмът, управлението на водните ресурси и горският фонд.

Влиянието на глобалните климатични промени е най-отчетливо при средните годишни температури и средните годишни валежи.

Сравнението на температурата през 2017 г. за Южния централен регион спрямо средната температура за базисния период 1961–1990 г. показва продължаваща тенденция за покачване на средната годишна температура. През 2017 г. аномалията на средната годишна температура на въздуха в административните области на региона варира от +0,5–0,8°C до +1,3–1,4°C (за териториите с н.в. до 800 m). По области отклонението на средната годишна температура на въздуха (в °C) през 2017 г. спрямо климатичните норми 1961–1990 г. е следното:

Отклонение 1,3–1,4°C – област Пазарджик

Отклонение 1,1–1,2°C – области Смолян и Хасково

Отклонение 0,9–1,0°C – област Пловдив

Отклонение 0,5–0,8°C – област Кърджали

Най-топъл, с най-големи положителни отклонения на средномесечната температура на въздуха от нормата, е месец март. Най-студеният месец е януари, с най-големи температурни аномалии.

През 2017 г. повече валежи спрямо нормата са паднали във всички области на ЮЦР с изключение на област Пазарджик. По области разпределението е следното:

Отклонение 120–140 % – област Кърджали

Отклонение 100 %–120 % – области Пловдив, Смолян и Хасково

Отклонение 80 %–100 % – област Пазарджик

Най-дъждовният месец е октомври, с валежи средно 2,5–3 пъти повече от месечната норма. Най-сух е месец август.

Климатичните сценарии за България са разработени в НИМХ-БАН в рамките на проекта CECILIA. Проведени са симулации на регионалния климат за бъдещето, за два интервала – „близко бъдеще“ (2021–2050 г.) и „далечно бъдеще“ (2071–2100 г.), като резултатите са за тенденциите (т.е. изменението спрямо сегашния референтен климатичен период 1961–1990 г.) за средната годишна температурата на въздуха и средната годишна валежна сума.

По отношение на температурата за ЮЦР, както и за цялата страна, се очаква положителен тренд, т.е. очаква се увеличение на средногодишната температура, като това увеличение е с около 1,5–2°C за близкото и между 2,5 и 3,5°C за далечното бъдеще.

При годишните валежи през първия период също се очаква увеличение. През втория период е възможно тенденцията да се промени и в отделни части да се стигне до отрицателна тенденция.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

През последните години се увеличава честотата на природните бедствия. Наблюдавани са серия от бедствени ситуации, свързани главно с развитието на мощни конвективни бури, които са предизвикали сериозни материални щети и човешки жертви в редица райони на България. Последици от тези процеси са и зачестилите наводнения.

В пределите на ЮЦР са определени ***райони със значителен потенциален риск от наводнения*** (***РЗПРН)*** според ПУРН на Източно Беломорския район. Като е използвал данни от МОСВ, ИАОС и БДДР, НЦТР е обработил и групирал общините в ЮЦР по дял на територията под заплаха. Като рискови територии регионът включва общини с незначителни площи под заплаха. Само 3 общини са с дял на териториите под заплаха от наводнения между 5 % и 10 %, а в 4 общини заплахата е на 1 % до 5 % от територията им. В общо 40 общини се счита, че няма заплаха от наводнения. Всички останали общини са с дял между 0 и 1 %.

5 %–10 % – Свиленград, Любимец, Калояново;

1 %–5 % – Лесичево, Пазарджик, Първомайци, Симеоновград.

По отношение на развитието на свлачищните процеси ЮЦР условно е разделен на две части – ниска част, която обхваща Горнотракийската низина и части от нископланинския пояс, и висока част, която обхваща Родопите и по-специално тяхната южна част. В първата част свлачищата са с по-малка площ и по-малобройни, докато втората част е с по-изразително проявени свлачищни процеси, които заемат и по-големи площи. Активизацията на свлачищата е пряко свързана с климатичните промени и най-вече с интензивните валежи.

Обработените от ИАОС данни на МРРБ по отношение на площта на регистрираните свлачища към края на 2017 г. подреждат областите в страната в 8 групи. В 7 група с много големи площи регистрирани свлачища попада 1 област – Смолян. В следващата 6 група с големи площи попада област Кърджали. Към трета група се числи област Пловдив, а в групата с най-малки площи попадат областите Пазарджик и Хасково.

През последните години е постигната целта за ограничаване на риска от възникване и разрастване на свлачищни процеси и предварителен контрол на строителството в свлачищни райони.

2.3. Социално-икономически условия и характеристики

2.3.1. Демография

Брой и възрастова структура на населението

Към 31 декември 2018 г. населението на Южния централен регион е 1 410 248 души, което представлява 20,1 % от населението на България. В сравнение с края на 2011 г. населението на региона намалява с 60 859 души, или с 4,1 % (средногодишен темп на намаление 0,6 %). С големи темпове е намалението на населението в област Смолян, докато в област Кърджали има увеличение с 0,6 %. По региони само Югозападният, Североизточният и Югоизточният имат по-малко намаление.

Таблица 4: Население по региони към 31.12.2011 г. и 2018 г.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Статистически райони, области	Население към – брой		Прираст	
	2011	2018	брой	%
Общо за страната	**7 327 224**	**7 000 039**	**-327 185**	**-4,5**
Южен централен	**1 471 107**	**1 410 248**	**-60 859**	**-4,1**
Кърджали	*152 009*	*152 873*	*864*	*0,6*
Пазарджик	*273 803*	*255 479*	*-18 324*	*-6,7*
Пловдив	*680 884*	*668 334*	*-12 550*	*-1,8*
Смолян	*120 456*	*105 421*	*-15 035*	*-12,5*
Хасково	*243 955*	*228 141*	*-15 814*	*-6,5*
Северозападен	836 601	742 304	-94 297	-11,3
Северен централен	853 468	784 168	-69 300	-8,1
Североизточен	961 965	929 035	-32 930	-3,4
Югоизточен	1 072 850	1 032 079	-40 771	-3,8
Югозападен	2 131 233	2 102 205	-29 028	-1,4

Източник: НСИ, обработка НЦТР

Фигура 3: Население по региони и области, 2011/2018 г.

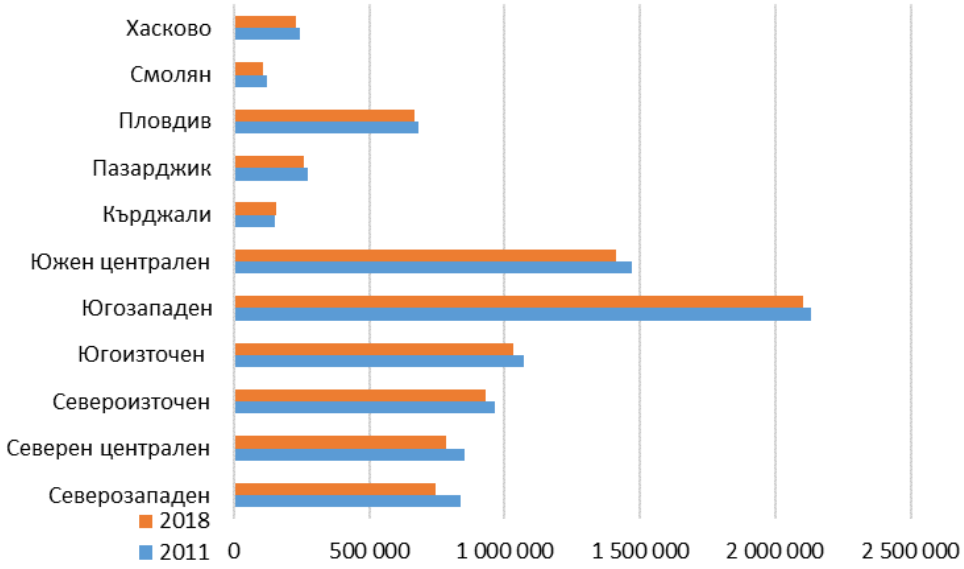

Източник: НСИ, обработка НЦТР

Следващата графика показва значителните териториални диспропорции по области.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.

Фигура 4: Население по области 2011/2018 г.

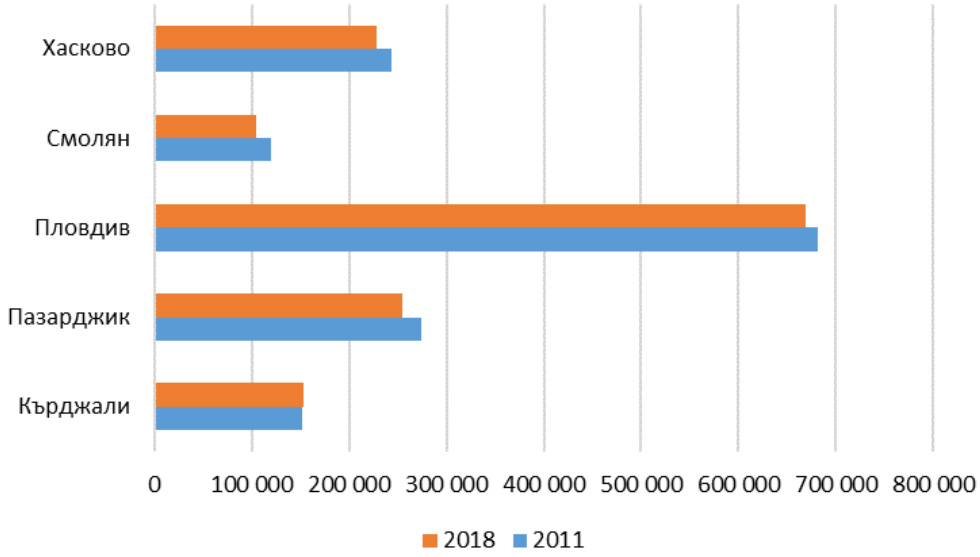

Източник: НСИ, обработка НЦТР

Продължава процесът на застаряване на населението в региона, който е характерен и за другите региони в страната, като в Южния централен регион е със сходни стойности на средните за страната. В края на 2018 г. лицата на 65 и повече навършени години са 298 925, или 21,2 % от населението на региона. В сравнение с 2011 г. делът на населението в тази възрастова група нараства с 2,4 процентни пункта.

Общо за ЕС-28 относителният дял на населението 65 и повече години е 19,7 %.

По области делът на лицата на 65 и повече навършени години е най-нисък в областите Кърджали (20,1 %) и Пазарджик (20,6 %). В област Хасково (22,6 %) и Смолян (23,8 %) делът е над средния за страната (21,3 %).

В общински аспект делът на лицата на 65 и повече навършени години е най-висок в общините Баните (36,2 %), Брезово (35,8 %) и Хисаря (33,5 %). В 32 общини този дял е по-благоприятен от средния за страната, като в тях са големите общини Пловдив (18,2 %), Кърджали (18,4 %), Пазарджик (19,9 %) и Хасково (20,9 %).

Възрастовата структура в 5 общини[11] е силно деформирана и не може да осигури нито възпроизводството на населението, нито възпроизводството на трудовия потенциал.

Към 31.12.2018 г. **децата до 15 години в региона са 204 115, или 14,5 % от общия брой на населението**, като спрямо 2011 г. този дял се увеличава с 2,8 процентни пункта (5 484 д.).

По региони относителният дял на населението до 15 години е най-висок в Югоизточен 15,9 %, като след него е Североизточен регион (14,7 %), следван от Южен централен регион (14,5 %).

Относителният дял на населението под 15 години е най-висок в областите Пазарджик – 18,5 % и Пловдив – 14,7 %, а най нисък в област Смолян – 11,5 %.

[11] Населението над 65 години е над 30 %.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.

Относителният дял на населението под 15 години е най-висок в общините Симеоновград – 21,4 %, Ракитово – 17,9 % и Любимец – 16,7 % от населението на общината. Общо в 37 общини този дял е под общия за страната, като най-нисък е в общините Баните – 6,2 %, Лъки – 6,8 % и Маджарово – 8,4 %.

Към 31.12.2018 г. населението във възрастовата група 15–64 години в региона е 907 208 души, **или 64,3 % от общия брой на населението**, като спрямо 2011 г. този дял намалява с 3,4 процентни пункта.

По региони относителният дял на населението в тази възрастова група е най-висок в Югозападен – 66,6 %, Североизточен – 65,0 % и Южен централен – 64,3 % регион.

На ниво област областите Кърджали – 65,5 %, Смолян – 64,7 % и Пловдив – 64,5 % са с по-добри показатели от средните за страната (64,3 %). В област Хасково относителният дял е 62,9 %, под средния дял за страната, а в Пазарджик е в рамките на средния за страната.

Относителният дял на населението в тази възрастова група е най-висок в общините Сърница – 71,3 %, Доспат – 68,4 %, Джебел – 67,8 % и Момчилград – 67,3 % от населението на общината. В 35 общини този дял е под общия за страната, като най-нисък е в общините Брезово – 52,7 %, Хисаря – 57,5 %, Баните – 57,6 % и Тополовград– 57,8 %.

За влошаването на възрастовата структура у нас съществено допринесоха мащабните емиграционни процеси предимно сред младите възрастови групи. Емигрирането на цели млади семейства (заедно с децата) обуслови ускоряването на процеса на остаряване.

Към 31.12.2018 г. ***общият коефициент на възрастова зависимост[12] в региона е 55,4 %***, или на всяко лице в зависимите възрасти (под 15 и над 65 години) се падат по-малко от две лица в активна възраст. За сравнение, през 2011 и 2017 г. този коефициент е бил съответно 47,8 % и 54,4 %.

Коефициентът на възрастова зависимост е с най-благоприятни показатели в Югозападен регион – 50,6 %, следван от Североизточен – 53,8 % и Южен централен регион – 55,4 %.

В три области този показател е под средния за страната: Кърджали (52,6 %), Смолян (54,6 %), Пловдив (55,0 %). В област Пазарджик показателят съвпада със средния за страната, най-неблагоприятно е съотношението в област Хасково (59,1 %).

По общини най-благоприятно е това съотношение в 23 общини, като те имат по-добър коефициент от средния за страната. В тази група попадат и големите общини Пловдив – 50,6 %, Кърджали – 52,1 % и Пазарджик – 55,1 %. В останалите 35 общини този показател е над средния за страната, като най-неблагоприятно е това съотношение в общините Брезово (89,9 %) и Хисаря (74,0 %).

Териториално разпределение на населението

Териториалното разпределение на населението се определя от **естественото движение на населението (раждания и умирания), както и от вътрешната и външната миграция**. Чисто статистическо влияние върху териториално разпределение на населението оказват и

[12] Коефициентът на възрастова зависимост показва броя на лицата от населението в „зависимите“ възрасти (населението под 15 и на 65 и повече навършени години) на 100 лица от населението в „независимите“ възрасти (от 15 до 64 години). Изчислява се в проценти.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

промените в административно-териториалното деление на страната (сливане на населени места, преминаване на населени места от една община към друга).

Към 31.12.2018 г. в градовете живеят 953 795 души, или 67,6 %, а в селата – 456 453 души, или 32,4 % от населението на региона.

Към края на 2018 г. населените места в ЮЦР са 1 298, като 54 са градове и 1 244 – села.

Населените места без население са 26. Те са разположени в областите Кърджали (11), Смолян (8) и Хасково (7). Общият брой на селата с население до 10 жители е 90, а 185 са населените места с население от 11 до 50 души, или в 21,2 % от населените места живеят от 1 до 50 души включително.

С население над 50 хил. души са 2 града в региона, в които живеят 9,8 % от населението на региона. В град Пловдив с население над 100 хил. души живеят 24,6 % от населението на региона.

Най-голяма е групата на населените места с население между 101 и 500 души – 40,8 %, където живее 9,3 % от населението на региона.

Таблица 5: Населени места в Южен централен регион според броя на населението им към 31.12.2018 г.

Размер на населеното място според броя на населението	Населени места		Население	
	Брой	%	Брой	%
Общо	1 298	**100**	1 410 248	**100**
Без население	26	2,0	0	0
1-10	90	6,9	418	0
11 – 50	185	14,3	5 282	0,4
51 – 100	161	12,4	11 829	0,8
101 – 500	529	40,8	131 433	9,3
501 – 1000	141	10,9	99 923	7,1
1001 – 10000	150	11,6	373 377	26,5
10001 – 50000	13	1,0	302 493	21,4
50001 – 100000	2	0,2	138 600	9,8
100000 и повече	1	0,1	346 893	24,6

Източник: НСИ, обработка НЦТР

Области

Най-малка по население е област Смолян, в която живеят 105 421 души или 7,5 % от населението на региона, а най-голяма е област Пловдив – 668 334 души (47,4 %). В останалите 3 области населението е общо 636 493 души, или 45,1 % от населението на региона.

Населението във всички области намалява през 2018 г. спрямо 2011 г., като най-голямо е намалението за областите Смолян – с 12,5 % и Пазарджик – с 6,7 %.

Общини

Към 31.12.2018 г. в Южния централен регион има 58 общини. Според броя на населението те се разпределят както следва:

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Таблица 6: Размер на общините в Южен централен регион според броя на населението им към 31.12.2018 г.

Размер на общината	Общини		Население	
	брой	%	брой	%
Общо	**58**	**100**	1 410 248	**100**
до 5 999	12	20,7	53 198	3,8
6 000–19 999	28	48,3	296 333	21,0
20 000–49 999	13	22,4	390 212	27,7
50 000–100 000	3	5,2	216 107	15,3
над 100 001	2	3,4	454 398	32,2

Източник: НСИ, обработка НЦТР

Средният брой лица, изчислени за една община към 31.12.2018 г. възлиза на 24 315 лица.

Неравномерно е разпределението на населението и по общини. В 12 общини с население под 6 000 души[13] живеят едва 3,8 % от населението на региона. Критично малкият брой на населението в една община поставя под въпрос самостоятелното ѝ съществуване. В същото време в 2 общини с население над 100 хил. души живеят 32,2 % от населението на региона. Най-голяма по население е община Пловдив (346 893), следвана от общините Пазарджик (107 505) и Хасково (86 611). Най-малката община е Маджарово – 2 025 души, следвана от община Лъки (2 521).

За периода 2011–2018 г. само в 9 общини има увеличение на населението, като то е по-значително в Пловдив – 8 709 души (2,6 %), Кърджали – 1 391 души (2,1 %), Ардино – 1 316 души (11,5 %) и Харманли – 587 души (2,4 %). Със значително намаление на населението са големите общини Хасково – 6 694 души (-7,2 %), Пазарджик – 6 586 души (-5,8 %), Димитровград – 5 660 души (-10,7 %) и Смолян – 4 466 души (-10,9 %).

Градове

Към края на 2018 г. градовете в региона са 54 и в тях живеят 953 795 души, като в края на 2011 г. в тях са живели 981 810 души, или за 7 години населението намалява с 28 015 души (-2,8 %).

Според съществуващия брой на населението им градовете се категоризират[14] както следва:

Таблица 7: Големина на градовете в Южен централен регион според броя на населението им към 31.12.2018 г.

Големина на градовете	Градове		Население	
	брой	%	брой	%
Общо	**54**	**100**	**953 795**	**100**
Много големи на 200 хил. д.	1	1,9	346 893	36,4
Големи от 100 до 200 хил. д.	0	0	0	0
Средни от 30 до 100 хил. д.	5	9,3	264 481	27,7
Малки от 10 до 30 хил. д.	10	18,5	176612	18,5

[13] Чл. 8, ал. 1 на Закона за административно-териториално устройство на Република България (обн. ДВ бр. 63/1995 г. посл. изм. ДВ бр. 58/2017 г.) поставя като основно изискване за създаване на нова община наличие на население над 6 000 души.

[14] Съгласно Наредба № 7 от 22 декември 2003 г. за правила и нормативи за устройство на отделните видове територии и устройствени зони

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Големина на градовете	Градове		Население	
	брой	%	брой	%
Много малки до 10 хил. д.	38	70,4	165 809	17,4

Източник: НСИ, обработка НЦТР

Демографското състояние в градовете показва същата тенденция към намаляване на населението, каквато се наблюдава при общините. Това означава, че е изчерпан демографският потенциал на селата, които до неотдавна бяха източник за миграция към градовете. В периода 2011–2018 г. нараства населението на 5 града: Пловдив с 8 709 д. (2,6 %), Харманли с 1 305 д. (7,1 %), Ардино с 5 455 д. (15,8 %), Симеоновград с 286 д. (4,3 %) и Джебел с 86 д. (2,8 %).

Значително през този период намалява населението на градовете Хасково – 5 235 д. (-6,9 %), Димитровград – 4 318 д. (-11,3 %), Пазарджик – 3 243 д. (-4,5 %), Смолян – 2 808 д. (-9,3 %) и Асеновград – 1 871 д. (-3,7 %).

Намаляването на населението в региона е съпроводено и с друго негативно явление – миграция на населението към големите икономически центрове и чужбина.

В областните центрове живее 39,4 % от населението на региона, а неравномерното разпределение става проблем и за ефективното усвояване на ресурсите в една голяма част от територията на Южния централен регион, която на практика е обезлюдена.

Естествен и механичен прираст на населението

Броят и структурите на населението се определят от размерите и интензивността на неговото естествено и механично (миграционно) движение.

Естествен прираст

Разликата между живородените и умрелите представлява естествения прираст на населението. След 1990 г. демографското развитие на страната и региона се характеризира с отрицателен естествен прираст на населението. *През 2018 г. в резултат на отрицателния естествен прираст населението на региона е намаляло с 8 460 души.*

Намалението на населението, измерено чрез *коефициента на естествен прираст през 2018 г., е минус 6,0 ‰[15], а през 2011 г. е минус 4,5 ‰.* Коефициентът на естествен прираст в градовете е минус 3,8 ‰, а в селата – минус 10,5 ‰.

Коефициентът на естествен прираст за ЕС-28 е минус 0,4 ‰.

В периода 2011–2018 г. всички области и общини в региона имат отрицателен естествен прираст.

Наблюдават се значителни различия между регионите от ниво 2 по отношение на коефициентите на естествен прираст. В Южния централен той е (-6,0 ‰), като с по-благоприятни показатели са ЮЗР (-4,3 ‰) и ЮИР (-5,7 ‰).

През 2018 г. с най-малки по стойности коефициенти на отрицателен естествен прираст е област Кърджали (-3,7 ‰). С най-голямо намаление на населението вследствие на високия

[15] Разликата между броя на живородените и броя на умрелите на 1 000 души от средногодишния брой на населението

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

отрицателен естествен прираст са област Смолян – минус 9,4 ‰ и област Хасково – минус 8,3 ‰.

През 2018 г. всичките общини имат отрицателен естествен прираст. 20 общини имат по-благоприятен коефициент на естествен прираст през 2018 г. от средния за страната (-6,5 ‰). Със сходни коефициенти с тези на страната са общините Доспат и Марица.

С по-неблагоприятен коефициент са от средния за страната са 36 общини. В 2 общини коефициентът на естествен прираст е 3 пъти по-неблагоприятен от средния за страната: Баните (-20,9 ‰) и Брезово (-24,1 ‰).

В сравнение с равнището на диференциация между областите, междуобщинските различия са по-ясно изразени. Най-значителните вариации се наблюдават между общините на област Пловдив, където най-ниската стойност на коефициента на естествен прираст е -1,8 ‰ в община Пловдив, а най-високата (-24,1‰) е в Брезово. По правило наличието на нееднородно развити общини в една област предполага по-голяма диференциация.

Механичен прираст

Съществено влияние върху броя и структурите на населението в региона оказва и механичният прираст. Той се формира като разлика между броя на заселилите се и изселилите се от страната. Коефициентът на механичен прираст в региона през 2011 г. е -1,8 ‰, а през 2018 г. е 0,9 ‰, като за страната през 2018 г. е -0,5 ‰. Или механичният прираст в региона е с по-благоприятни показатели от средните за страната.

През 2018 г. положителен механичен прираст имат областите Кърджали – 2 321 д. (15,3 ‰) и Пловдив – 2 047 д. (3,1 ‰). С най-голямо намаление на населението в резултат на отрицателния механичен прираст е област Хасково с 1 183 д. (-5,2 ‰).

През 2018 г. 18 общини имат положителен механичен прираст, като по-значителен е прирастът в общините Пловдив – 2 318 д. (6,7 ‰) и Кърджали 960 д. (14,1 ‰).

Останалите 40 общини имат отрицателен механичен прираст. С най-голямо намаление на населението в резултат на отрицателния механичен прираст са общините Хасково (-579 д.), Димитровград (-456 д.) и Пазарджик (-337 д.).

Гъстота на населението

Териториалните диспропорции могат да бъдат идентифицирани чрез показателя *гъстота на населението*. Гъстотата на населението в края на 2018 г. в Южния централен регион е 63,1 д/km^2, приблизително колкото средната за страната (63,4 д/km^2). Тя се влияе от механичното и естественото движение на населението, както и от процеса на урбанизация.

Данните за гъстотата на населението показват неравномерно разпределение на населението по територията на региона. По области гъстотата на населението е в широк диапазон от 32,9 д/km^2 в област Смолян до 111,8 д/km^2 в област Пловдив.

Междуобщинските различия в региона са високи, като гъстотата на населението е в широк диапазон: от 7,0 д/km^2 в община Ивайловград до 3 401 д/km^2 в община Пловдив. В 11 общини гъстотата на населението е под 20,0 д/km^2 и те са разположени в областите Пазарджик (2), Пловдив (2), Хасково (3) и Смолян (4). Съставните селищата на тези общини са изложени от риск на обезлюдяване.

Причината за тези значителни различния е наличието както на слабо населени общини и области, така и на центрове, в които е концентрирано огромен брой население.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Прогноза за демографското развитие на региона

В Националния статистически институт е разработена тривариантна целева прогноза за демографското развитие на страната в перспектива до 2080 година. Вариантите на демографската прогноза са съобразени с методологията и количествените хипотези за възпроизводствените процеси на населението, разработени от Евростат. Първият вариант (при хипотеза за конвергентност) се определя като реалистичен и е съобразен с нормативните изисквания на ЕС за демографското и социално-икономическото развитие на страните членки; вторият вариант се определя като оптимистичен (относително ускоряване) и при него се предполага, че демографските процеси ще протичат при благоприятни социално-икономически условия; третият вариант се определя като песимистичен (относително забавяне) и развитието на населението е прогнозирано при хипотези за неблагоприятни социално-икономически процеси в региона. По варианти прогнозното развитие на броя на населението на региона към 2035 г. е следното:

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Реалистичен (Конвергентност) – 1 251 572 д. (2035 г.). Намаление за прогнозния период със 139 465 д., или с 10,0 %, като най-голямо ще е намалението в област Смолян с 23,1 %.

Таблица 8: Прогноза за населението в Южен централен регион по области – вариант I реалистичен (брой)

Регион/Област	2020	2025	2030	2035
Южен централен	**1 391 037**	**1 344 431**	**1 297 150**	**1 251 572**
Кърджали	146 907	141 002	134 548	128 043
Пазарджик	252 489	241 789	231 076	220 699
Пловдив	663 500	651 689	639 331	627 533
Смолян	103 230	95 270	87 178	79 364
Хасково	224 911	214 681	205 017	195 933

Източник: НСИ

Фигура 5: Прогноза за населението в Южен централен регион по области – вариант I реалистичен

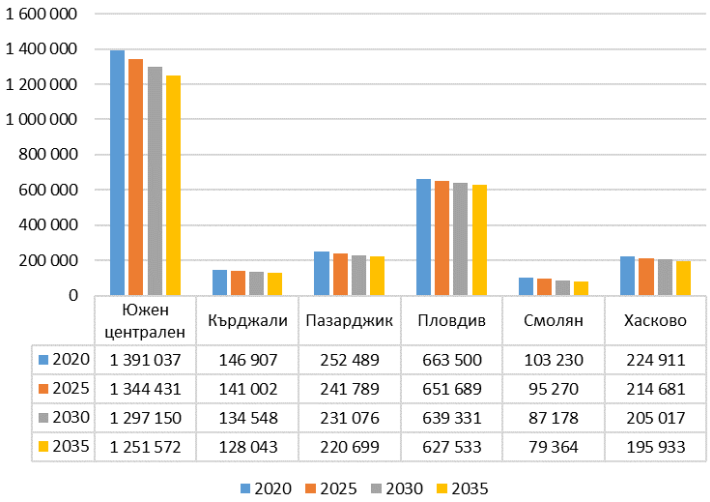

Източник: НСИ, Обработка НЦТР

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Оптимистичен (Относително ускоряване) – 1 276 580 д. (2035 г.). Намаление за прогнозния период със 116 540 д., или с 8,4 %.

Таблица 9: Прогноза за населението в Южен централен регион по области – вариант II оптимистичен (брой)

Регион, области	2020	2025	2030	2035
Южен централен	**1 393 120**	**1 352 433**	**1 313 127**	**1 276 580**
Кърджали	147 106	141 822	136 231	130 760
Пазарджик	252 918	243 407	234 349	225 851
Пловдив	664 377	655 075	645 968	637 780
Смолян	103 425	96 021	88 730	81 828
Хасково	225 294	216 108	207 849	200 361

Източник: НСИ

Фигура 6: Прогноза за населението в Южен централен регион по области – вариант II оптимистичен

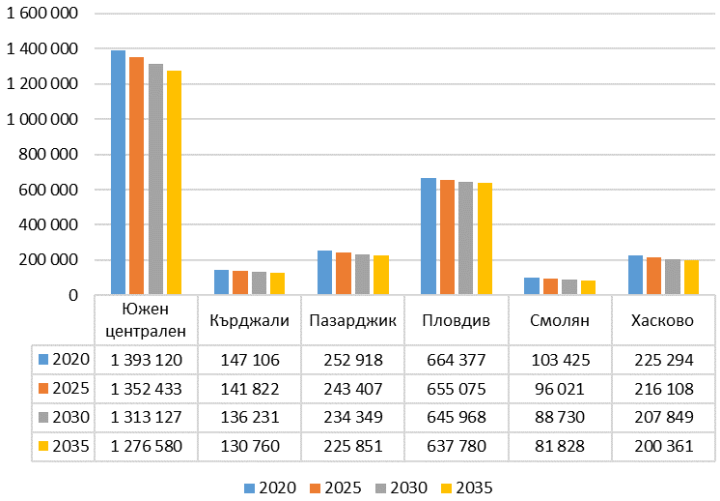

Източник: НСИ, Обработка НЦТР

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Песимистичен (Относително забавяне) – 1 239 487 д. (2035 г.). Намаление за прогнозния период съответно със 150 571 д. или с 10,8 %.

Таблица 10: Прогноза за населението в Южен централен регион – вариант III песимистичен (брой)

Статистически, области	2020	2025	2030	2035
Южен централен	**1 390 058**	**1 340 648**	**1 289 502**	**1 239 487**
Кърджали	146 815	140 625	133 748	126 745
Пазарджик	252 293	241 018	229 520	218 208
Пловдив	663 082	650 094	636 118	622 538
Смолян	103 145	94 899	86 450	78 190
Хасково	224 723	214 012	203 666	193 806

Източник: НСИ

Фигура 7: Прогноза за населението в Южен централен регион – вариант III песимистичен

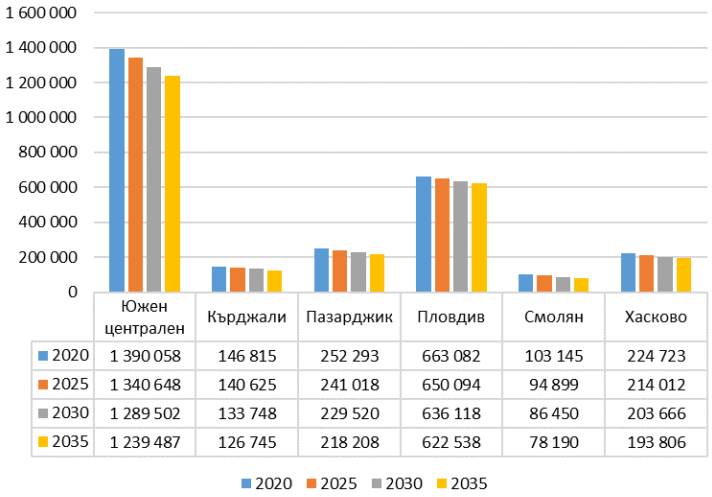

	Южен централен	Кърджали	Пазарджик	Пловдив	Смолян	Хасково
2020	1 390 058	146 815	252 293	663 082	103 145	224 723
2025	1 340 648	140 625	241 018	650 094	94 899	214 012
2030	1 289 502	133 748	229 520	636 118	86 450	203 666
2035	1 239 487	126 745	218 208	622 538	78 190	193 806

Източник: НСИ, Обработка НЦТР

И по трите варианта според направената прогноза населението ще намалява и застарява. Голямата пречка пред икономическия растеж ще бъде значителното свиване на населението като цяло, както и конкретно на населението в трудоспособна възраст. Въпреки че коефициентите на демографска зависимост в региона остават почти непроменени в дългосрочен план, номинално населението във всички възрастови групи ще се свива чувствително.

Освен намаляване на населението в периода 2020–2035 г. и по трите варианта, прогнозата е за значителни изменения в структурата на населението; ще има по-малко лица в трудоспособна възраст, които ще издържат останалата част от населението.

Абсолютният и относителният дял на населението на възраст над 65 години ще нараства. Очакванията са до 2035 г. този дял да е около 23,0 %. Това пък ще постави под въпрос устойчивостта на осигурителната система: от едната страна ще има много получаващи, а от другата – все по-намаляващ брой работещи, т.е. внасящи осигуровки и данъци.

Застаряването на населението ще увеличава грижата за старите хора, а незадоволителните условия и недостатъчният капацитет на държавните старчески домове ще наложат нуждата от създаването на по-добре поддържани частни старчески домове.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Влошаването на възрастовата структура на населението ще рефлектира и върху размера и качеството на трудовите ресурси. Застаряването на работната сила в условия на динамичен пазар на труда с постоянно променящи се изисквания към квалификацията и професионалните умения на заетите поражда необходимостта от насърчаване на ученето през целия живот. Застаряващото население ще постави натиск върху публичните разходи за пенсии, здравеопазване и социални грижи.

Поради намаляване на жените в детеродна възраст ще намалява и раждаемостта в абсолютни стойности. Населението до 14 годишна възраст в периода 2020–2035 г. ще намалява, което ще доведе до намаляване броя на учениците в сферата на образованието и ще се наложи закриване на отделни учебни заведения.

Дисбалансът в териториалното разпределение на населението по региони ще продължи, като по вариант реалистичен до 2035 г. в Южния централен регион населението ще е 19,8 % от общото на страната, докато през 2018 г. то е 20,1 %, или намалението ще е с 0,3 процентни пункта.

Неравномерното разпределение на населението по области ще продължи и през 2035 г. населението в област Пловдив ще е 50,1 % от това на региона, докато в област Смолян ще е само 6,3 %. Още по-неравномерно ще бъде разпределението на населението по общини и по отделни селища.

Продължаващото поляризационно демографско развитие на Южния централен регион ще създава затруднения в бъдещото пространствено планиране на региона, отделните области и общини.

Изводи и тенденции

Анализът на демографската ситуация в региона в периода 2011–2018 г. показва продължаващи тенденции на намаляване и застаряване на населението, намаляваща раждаемост и задържащо се високо равнище на общата смъртност, отрицателен естествен и механичен прираст. Средно годишно населението на Южен централен регион намалява от отрицателен естествен и механичен прираст с 8 694 души, или през този период регионът е загубил един град, по-голям от Сопот. Задълбочава се дисбалансът в териториалното разпределение на населението, който води до сериозни териториални диспропорции.

Намаляването на броя на живородените деца и коефициентът на обща раждаемост са сред причините ЮЦР да е сред регионите с висок отрицателен естествен прираст в ЕС, като през 2018 г. той е минус 6,0 ‰. Всички области и общини в региона имат отрицателен естествен прираст в периода 2011–2018 г., но механичният прираст е с по-благоприятни показатели от средните за страната.

Делът на градското население слабо, но устойчиво се увеличава в рамките на анализирания период, което се предопределя от нарасналата роля на градовете по отношение на възможности за заетост, по-висок жизнен стандарт, по-добър достъп до специализирани и по-качествени здравни услуги, образование, културни прояви, и т.н.

През 2018 г. както в региона, така и във всички области от ниво 3 гъстотата на населението намалява много слабо спрямо 2011 г. По-ясно изразени диференциации са междуобщинските различия.

***Прогнозата** до 2035 г.* и по трите варианта показва, че населението в региона ще намалява и застарява. Предизвикателство пред икономическия растеж ще бъде значителното свиване

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

на населението в региона и заедно с това намаляването на трудоспособното население. Застаряването на работната сила в условия на динамичен пазар на труда ще поражда необходимост от въвеждането на съвременни и подходящи форми на обучение и учене през целия живот. Увеличаването на относителния дял на населението на възраст над 65 години ще увеличи натиска върху публичните услуги, здравеопазването, социалните грижи и пенсионната система.

Намаляването на населението на възраст до 14 години ще наложи реформи в сферата на образованието и в мрежата от учебни заведения. Дисбалансът в териториалното разпределение на населението ще продължи и това ще създава затруднения в бъдещото пространствено планиране и развитие на региона, отделните области и общини.

2.3.2. Заетост и безработица

Заетост

Коефициентът на заетост представлява относителният дял на заетите лица от населението на същата възраст. Той е водещ индикатор за пазара на труда и показва каква част от населението в трудоспособна възраст работи.

Заетостта на населението в най-активна възраст (15–64 години) бележи ръст в Южния централен регион в периода 2011–2018 г. и достига 66,8 % през 2018 г., но изостава малко от средната за страната (67,7 %). На практика заетостта в момента е по-висока от пиковите си нива отпреди кризата – през 2008 г. коефициентът на заетост в региона е 62,4 %.

Въпреки предприетите мерки и програми за насърчаване на заетостта през последните години, и в частност тази при жените, все още се наблюдава различие в заетостта между двата пола. Заетостта при мъжете е 70,9 %, а при жените – 62,5 %.

Равнището на заетост сред лицата с основно, начално и по-ниско образование е значително по-ниско от общото равнище на заетост.

Сред статистическите райони Южният централен регион има висока заетост – през 2018 г. коефициентът на заетост (15–64 навършени години) е 66,8 %, като след него са Северозападният, Северният централен и Североизточният регион. Разликата между равнищата на заетост в най-добре представилия се регион (Югозападния) и Южния централен регион достига 7,0 процентни пункта.

На областно ниво най-висока е заетостта в силния икономически център област Пловдив (69,9 %), изоставане има в област Кърджали (58,6 %). Разликата между равнищата на заетост в най-добре представената област Пловдив и изоставащата област Кърджали е 11,3 процентни пункта.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Таблица 11: Заети лица и коефициенти на заетост на населението на 15–64 навършени години

Регион/Области	Заети лица – хил.				Коефициенти на заетост – %			
	2011	2016	2017	2018	2011	2016	2017	2018
Общо	**2 927,5**	**2 954,3**	**3 073,4**	**3 068,9**	**58,4**	**63,4**	**66,9**	**67,7**
Южен централен	***558,4***	**580,1**	**618,6**	**609,2**	**55,5**	**61,9**	**67,0**	**66,8**
Кърджали	54,4	60,9	60,8	58,6	51,5	60,0	60,5	58,6
Пазарджик	100,8	103,0	108,7	105,6	54,0	60,2	64,6	63,8
Пловдив	270,8	271,9	305,0	301,8	58,4	62,0	70,1	69,9
Смолян	43,3	47,2	48,9	47,1	50,4	63,6	68,1	67,7
Хасково	89,1	97,2	95,2	96,0	54,3	64,2	64,3	66,0
Северозападен	**289,9**	**260,4**	**268,6**	**266,3**	**53,6**	**54,8**	**57,9**	***58,8***
Северен централен	**318,0**	**320,4**	**325,6**	**323,7**	**54,9**	**61,5**	**63,7**	**64,6**
Североизточен	**370,5**	**391,7**	**402,2**	**397,0**	**55,8**	**62,9**	**65,4**	**65,4**
Югоизточен	**417,1**	**420,4**	**437,6**	**438,5**	**57,7**	**62,3**	**65,7**	**66,8**
Югозападен	**973,6**	**981,4**	**1 020,8**	**1 034,3**	**65,0**	**68,7**	**72,1**	**73,8**

Източник: НСИ

Един от основните показатели на „Европа 2020“ – заетост от населението на възраст 20–64 навършени години[16], се следи само на ниво регион (NUTS 2).

Този показател за по-стеснената група от 20 до 64 г. (наблюдавана от ЕВРОСТАТ) в периода 2011–2018 г. в Южния централен регион бележи значително увеличение от 60,1 % през 2011 г. до 71,4 % през 2018 г. По статистически райони за 2018 г. показателят има следните стойности:

Таблица 12: Заети лица и коефициенти на заетост на населението на 20–64 навършени години

Региони	Заети лица – хил.				Коефициенти на заетост – %			
	2011	2016	2017	2018	2011	2016	2017	2018
Общо	**2 917,6**	**2 943,0**	**3 058,4**	**3 054,6**	**62,9**	**67,7**	**71,3**	**72,4**
Южен централен	**556,8**	**577,9**	**615,6**	**607,7**	**60,1**	**66,1**	**71,3**	**71,4**
Северозападен	*289,3*	*259,7*	*267,1*	*265,3*	*58,0*	*59,1*	*62,6*	*63,6*
Северен централен	*316,1*	*319,3*	*324,4*	*321,8*	*59,4*	*65,4*	*67,6*	*69,1*
Североизточен	*368,5*	*389,4*	*399,6*	*394,6*	*60,2*	*67,0*	*69,8*	*70,2*
Югоизточен	*415,8*	*418,5*	*435,1*	*436,5*	*62,0*	*66,7*	*70,3*	*71,7*
Югозападен	*971,1*	*978,2*	*1 016,5*	*1 028,7*	*69,6*	*73,1*	*76,7*	*78,3*

Източник: НСИ

На ниво NUTS 2 на база на този показател с най-добър коефициент се характеризира Югозападен регион, следван от Югоизточен и Южен централен регион. Разликата между коефициентите на заетост в най-добре представилия се регион (Югозападния) и Южния централен регион е 6,9 процентни пункта.

Приетата *национална цел за страната по „Европа 2020“ – 76,0 %* до 2020 г., има вероятност да бъде изпълнена поради сравнително добрите показатели на региона.

[16] Национална цел: Заетост за 76,0 % от населението на възраст 20–64 години до 2020 г.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

По-нататъшното повишаване на заетостта ще зависи от активизирането на икономически неактивни лица и тяхната (пре)квалификация, както и от обръщането на тенденцията към нетна емиграция и дори внос на работна ръка от чужбина.

Безработица

Коефициентът на безработица представлява относителният дял на безработните лица от икономически активното население (работната сила).

Високата безработица, както и дългосрочната, влияят отрицателно върху икономиката и пораждат социални проблеми, най-вече директно във връзка с бедността и социалното изключване.

През 2018 г. коефициентът на безработица в Южния централен регион сред населението на 15–64 навършени години намалява с значително с 8,7 процентни пункта в сравнение с 2011 г., като достига 4,3 %. Регионът е на едно от водещите места по ниска безработица, като само Югозападният регион има по-добри показатели. Разликата между коефициента на най-добре представилия се регион (Югозападния) и Южния централен регион е само 1,6 процентни пункта.

На областно ниво коефициентът на безработица е най-нисък е в област Хасково – 3,1 %, значително изоставане има в област Смолян – 10,5 %. Разликата между равнищата на безработица в най-добре представената област Хасково и най-изоставащата област Смолян е 7,5 процентни пункта.

Таблица 13: Безработни лица и коефициенти на безработица на населението на 15–64 навършени години.

Регион/Област	Безработни лица – хил.				Коефициенти на безработица – %			
	2011	2016	2017	2018	2011	2016	2017	2018
Общо	**374,8**	**245,3**	**204,1**	**170,8**	**11,4**	**7,7**	**6,2**	**5,3**
Южен централен	**83,5**	**44,8**	**34,7**	**27,2**	**13,0**	**7,2**	**5,3**	**4,3**
Кърджали	*(3,0)*	*(1,1)*	*(1,0)*	*(2,1)*	*(5,2)*	*(1,7)*	*(1,6)*	*(3,4)*
Пазарджик	*22,5*	*8,6*	*7,4*	*5,2*	*18,3*	*7,7*	*6,4*	*4,7*
Пловдив	*26,6*	*19,9*	*15,3*	*11,4*	*8,9*	*6,8*	*4,8*	*3,6*
Смолян	*14,4*	*7,8*	*6,2*	*5,5*	*25,0*	*14,1*	*11,3*	*10,5*
Хасково	*17,0*	*7,5*	*4,8*	*(3,0)*	*16,0*	*7,1*	*4,8*	*(3,1)*
Северозападен	**42,7**	**31,5**	**34,6**	**34,4**	**12,8**	**10,8**	**11,4**	**11,5**
Северен централен	**46,8**	**33,3**	**24,6**	**23,5**	**12,8**	**9,4**	**7,0**	**6,8**
Североизточен	**67,8**	**42,6**	**41,8**	**31,8**	**15,5**	**9,8**	**9,4**	**7,4**
Югоизточен	**54,9**	**36,4**	**33,4**	**25,5**	**11,6**	**8,0**	**7,1**	**5,5**
Югозападен	**79,1**	**56,7**	**35,0**	**28,4**	**7,5**	**5,5**	**3,3**	**2,7**

Източник: НСИ, Агенция по заетостта

Въпреки намаляването на безработицата има общини с много висока безработица. Средногодишните данни за 2018 г. показват, че в региона има 3 общини, в които безработицата е между 20 % и 40 %. Запазва се дългогодишната тенденцията общините с най-високо равнище на годишна безработица да са съсредоточени предимно в областите Пазарджик (2) и Смолян (1).

В повечето случаи общините с висока безработица са или прекалено отдалечени от водещите икономически центрове и традиционните потоци на ежедневна трудова

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

миграция, или се характеризират с ниско ниво на образование и квалификация на работната сила. Тази комбинация от неблагоприятни фактори не предполага скорошно решение на проблемите им, дори напротив – пренебрежимо слабият ефект на общия икономически растеж върху местните трудови пазари говори за трайна изолация от протичащите на национално ниво процеси.

Има много големи диспропорции между общините в една област. Така например безработицата в област Пазарджик е 4,7 %, в община Пазарджик е 3,8 %, а в общините Сърница и Велинград е многократно по-голяма – съответно 26,7 % и 22,0 %. Подобни проблеми имат и други области на региона с големи разлики между периферните общини и общината, в която е разположен областният център.

Последствията са струпване на население в областния център или още по-голямо обезлюдяване на общините. **В малките населени места няма капиталовложения, най-големият „инвеститор“ са общините**, които чрез временни програми се мъчат да „овладеят“ безработицата. По тези места почти липсват форми на индустрия.

Изводи и тенденции

Основните изводи за 2018 г. показват повишаване на коефициентите на заетост сред най-активното население между 15 и 64-годишна възраст. В Южния централен регион заетостта нараства с 11,3 процентни пункта. Безработицата в повечето области приближава рекордно ниските нива от 2008 г., но все още в област Смолян коефициентът остава двуцифрен, което говори за сериозни структурни проблеми на местните пазари на труда. Регионът е на едно от водещите места по ниска безработица, но въпреки намаляването ѝ има 3 общини с много висока безработица над 20 %. Трайна тенденция е общините с най-високо равнище на годишна безработица да са съсредоточени в област Пазарджик.

Високата безработица оказва отрицателно влияние върху икономиката и поражда сериозни социални проблеми. Тя влияе директно върху бедността и социалното изключване.

Тенденциите в сферата на заетостта и безработицата са проследени посредством *прогнозите за населението* на Евростат в държавите членки на ЕС, според които броят на лицата в трудоспособна възраст в България ще продължи да намалява и в бъдеще[17]. Това е основният фактор, който ще окаже влияние върху намаляването на работната сила в региона. Според прогнозите за търсенето и предлагането на труд на Cedefop[18], до 2025 г. се очаква намаление както на работната сила в България, така и на заетостта. Намалението ще продължи до 2050 г. и ще засегне сериозно и Южния централен регион.

Според прогнозите на Cedefop по **сектори на икономиката** ще се наблюдава нарастване на заетостта в икономическите дейности в сектор „Услуги“, докато в икономическите дейности от сектор „Индустрия“ и сектор „Селско стопанство“ ще има намаление.

С най-бързи темпове до 2025 г. и в периода до 2050 г. ще се повиши търсенето на специалисти в бизнес услугите, научните и техническите дейности, здравеопазването и социалните дейности и информационните и комуникационните технологии.

[17] ЕВРОСТАТ публикува прогнози за населението на държавните членки на ЕС до 2080 г.

[18] Европейския център за развитие на професионалното обучение (ЕЦРПО/Cedefor)

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

2.3.3. Структура и териториални измерения на регионалната икономика

Анализът на икономическото развитие на Южен централен регион има за цел да сравни състоянието на икономиката във водещите сектори общо за региона и в частност на съставните му области (ниво 3), съпоставяйки основни икономически показатели, привлечените чуждестранни инвестиции, научно-изследователската дейност и иновациите, развитието на малките и средните предприятия.

За изследване на икономическото развитие са използвани основите икономически показатели за брутен вътрешен продукт, брутна добавена стойност, производителност на труда, разходи за придобиване на ДМА, инвестициите в НИРД и участието в нея, привлечени чуждестранни преки инвестиции, като някои от сравненията използват данни за 2010 г., т.е. последната от икономическата статистика на РПР ЮЦР 2014–2020 г., като по този начин може да се види напредъкът.

Брутен вътрешен продукт

Брутният вътрешен продукт (БВП) обозначава измерването на общата стойност на стоките (продукти) и услугите, произведени в определена териториална област, през определен период (обикновено една година), преди амортизация. Това е един от начините за измерване на националния приход и продукция.

Анализът на териториалните различия по отношение на БВП е извършен на база сравнения на показателя:

- брутен вътрешен продукт по териториални единици за статистически цели;
- брутен вътрешен продукт на човек от населението.

Разгледан в национален план, регионът в втори по принос в БВП за 2017 г. с 14,1 %, изпреварен само от ЮЗР. Тези показатели са постоянни за целия период на изследване.

Фигура 8: БВП по текущи цени на регионите от ниво 2 (2010–2017 г.), млн. лв.

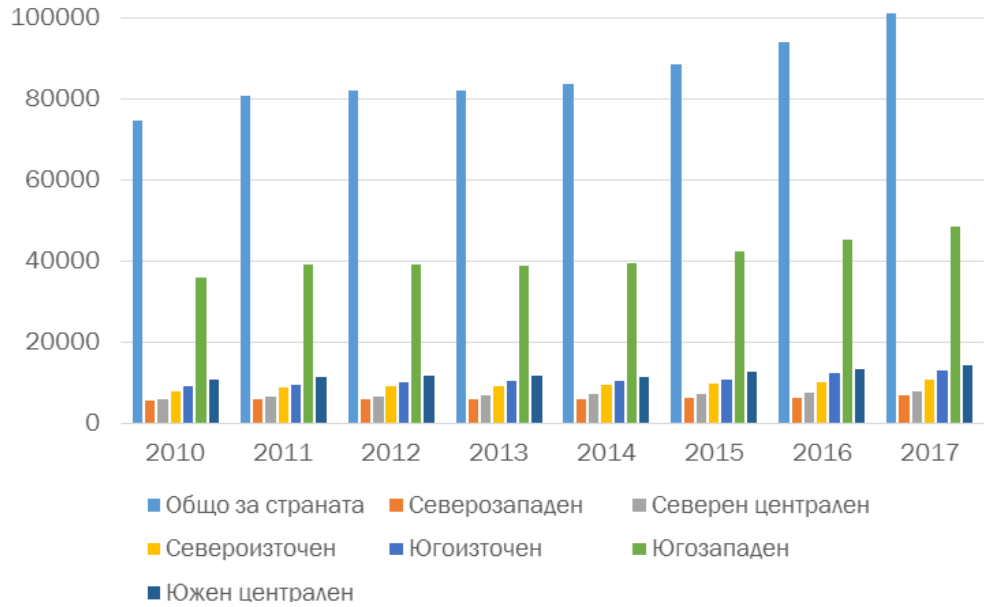

Източник: НСИ

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Като негативен момент трябва да се отчетат вътрешнорегионалните диспропорции. Срещу 51,7 % дял на област Пловдив стоят дялове между 7,4 % и 14,8 %, съответно за област Смолян и област Пазарджик.

Фигура 9: БВП по текущи цени, ЮЦР (2010–2017 г.), млн. лв.

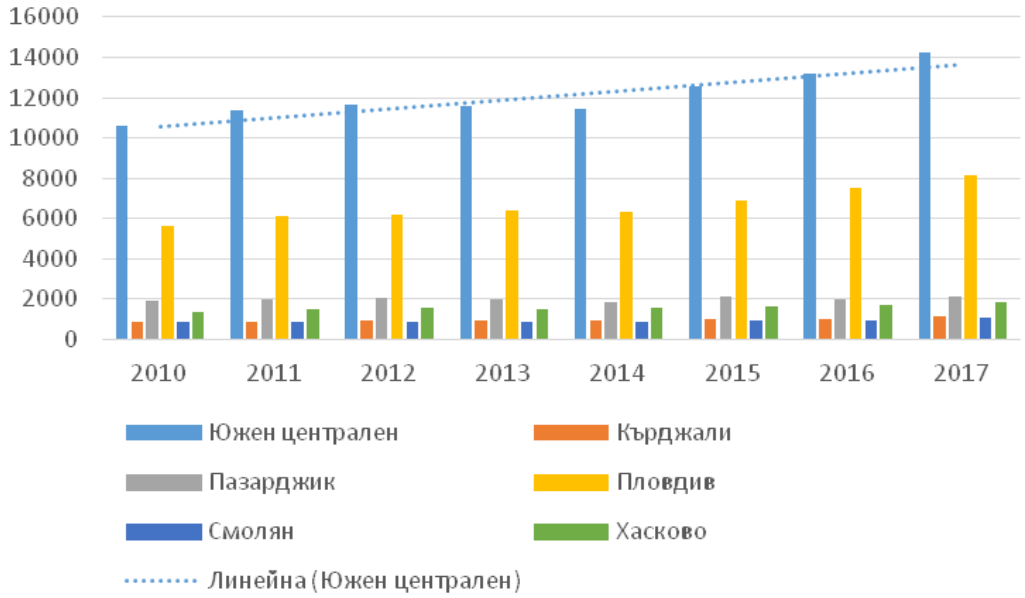

Източник: НСИ

От диаграмата става ясно, че с малки колебания има постоянен ръст на БВП на ниво регион и съставните му области.

По отношение на показателя БВП на човек от населението регионът изостава от ЮЗР, ЮИР и СИР, като за 2017 г. изоставането е съответно 2,29, 1,25 и 1,14 пъти.

Фигура 10: БВП на човек от населението по региони от ниво 2 за периода 2010–2017 г., лв.

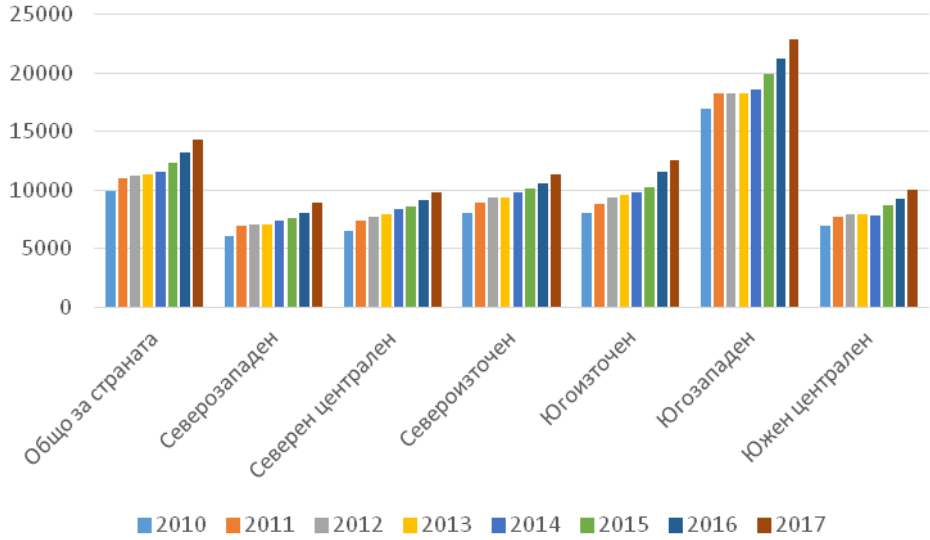

Източник: НСИ

Състоянието по този показател на регионално ниво също показва значителни разлики.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.

Фигура 11: БВП на човек от населението (2010–2017 г.) по области, лв.

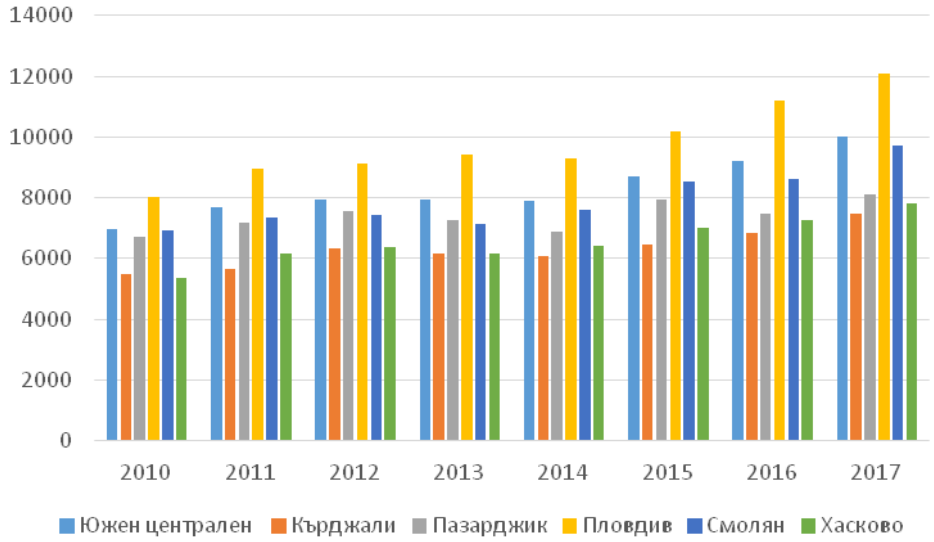

Източник: НСИ

С най-висока стойност по този показател е област Пловдив – 12 112 лв./човек, срещу 7 485 лв./чов. за област Кърджали. Тази разлика е налице за целият период на изследване.

Производителността на труда е съставен икономически показател, който съпоставя постигнатия резултат (новосъздаден продукт) с вложения трудов фактор при осъществяването на икономическа активност на определена икономическа територия за определен период. Производителността на труда е измерена като съотношение на създадения номинален БВП и броя на заетите в периода 2010–2017 г. За ЮЦР в цитираните години тя има следните характеристики:

Таблица 14: Производителност на труда

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
РБ	20 747	22 913	23 874	23 312	24 443	25 701	27 179	28 662
ЮЦР	15 331	16 797	17 665	17 220	17 473	19 208	20 308	21 017

По този показател регионът трайно изостава от средното за страната и, което е по-обезпокоително, от останалите пет региона от ниво 2. Вътрешните диспропорции са с голям размах – 25 588 лв. за област Пловдив срещу 16 404 лв. за област Кърджали.

Брутна добавена стойност

Показателят брутна добавена стойност (БДС) характеризира секторната структура на икономиката. Нейната динамика в годините е проследена в следващата фигура.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Фигура 12: Брутна добавена стойност (2010–2017 г.) млн. лв.

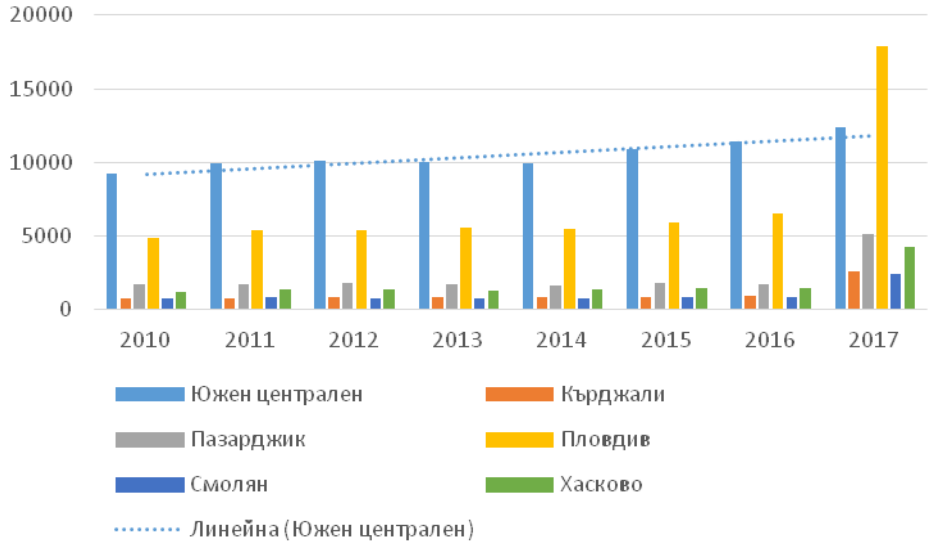

Източник: НСИ

Както и при показателя БВП, и тук изводите са идентични, тъй като показателят БДС се изчислява като разлика между произведената брутна продукция по базисни цени (преди начисляването на данъци върху продуктите и услугите, включително субсидиите върху продуктите и услугите) и междинните производствени разходи по цени на купувач. Откроява се област Пловдив, а с най-ниски показатели са областите Кърджали и Смолян.

Секторната динамика на БДС определя и приоритетното развитие на икономическите дейности в региона. Тя веднъж е разгледана по години общо за региона и в същият хоризонт по петте области.

Фигура 13: Динамика на БДС по сектори и години, %

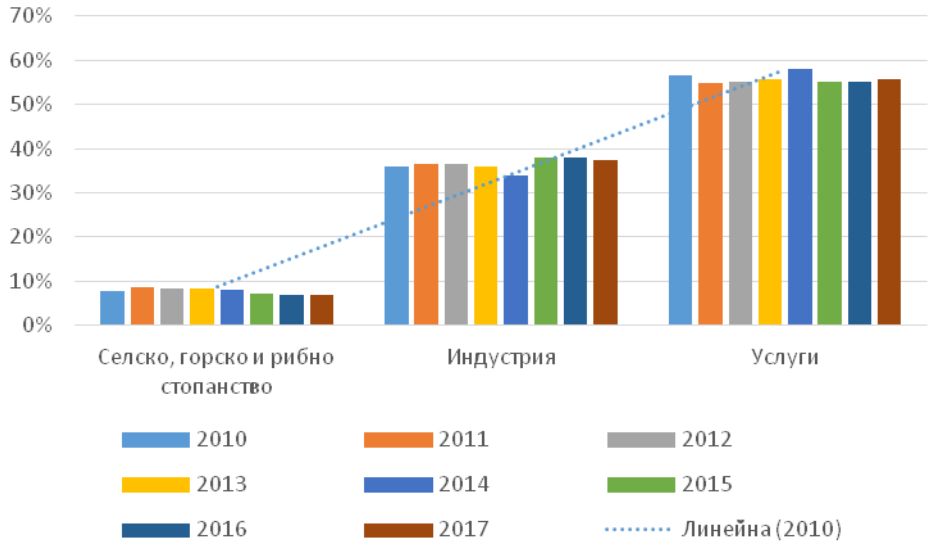

Източник: НСИ

Налице е трайна тенденция на доминация на сектор „услуги“, като за 2017 г. неговият дял е 56 % срещу 37 % за сектор „индустрия“ и 7 % за аграрния сектор.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.

Данните за 2017 г. по области (ниво 3) и по икономически сектори имат следния вид:

Фигура 14: БДС по икономически сектори и области, млн. лв.

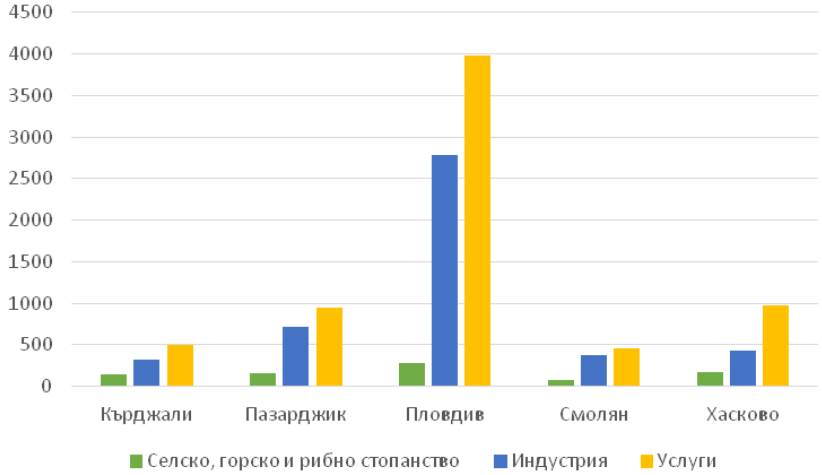

Източник: НСИ

Първичен сектор (селско, горско и рибно стопанство)

Това е икономическата дейност, с която регионът е водещ в национален мащаб с 20,5 % от БДС, като тези резултати са характерни за периода 2010–2017 г. Резултатите са плод на потенциала на региона – в него се намират 16,5 % от земеделските и 26,7 % от горски територии на страната.

В региона се намират 12,8 % от използваемите земеделски площи на страната[19] и 11,1 % от обработваемата земя. Регистрираните земеделски стопанства за 2016 г. са 63 539, като техният бой е намалял с 1,7 пъти спрямо 2010 г. С най-висок принос в произведената продукция на сектора[20] е област Пловдив – 33 %, следвана от областите Хасково – 19,9 %, Пазарджик – 19,5 %, Кърджали 17,7 % и Смолян – 9,9 %.

Фигура 15: Динамика на БДС на първичния сектор (2010–2017 г.) млн. лв. (НСИ)

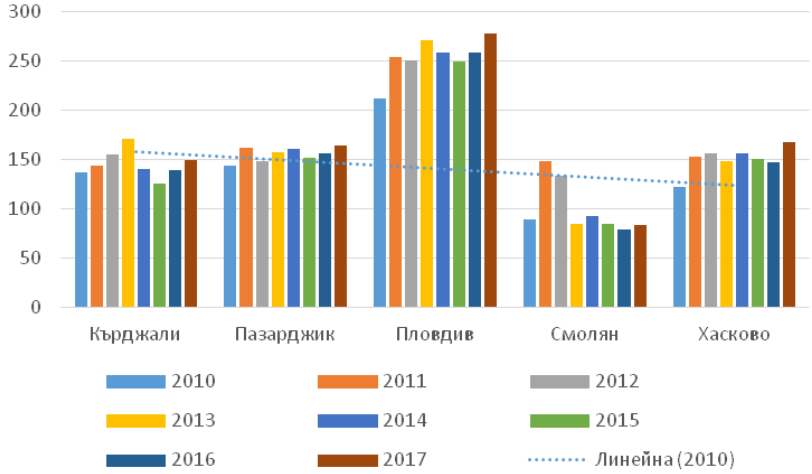

Източник: НСИ

[19] МЗм, Агро статистика № 348/юни 2018 г.

[20] По данни на НСИ за 2017 г.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.

Относителният дял на напояваните площи в региона е 9,9 % от ИЗП, което е най-високият показател в регионален мащаб, при средно за страната 2,4 %.

Структурата на селското стопанство е представена от растениевъдство и животновъдство.

По отношение на растениевъдството[21] регионът е единствен производител на ориз у нас, първи по отглеждане на пресни зеленчуци – 15 862,98 ha, втори по площи за отглеждане на картофи – 3 297,93 ha, като по този показател отстъпва само на ЮЗР. Регионът е водещ по площи и добиви на тютюн, фуражни култури – 29 493,57 ha, лозя – 36 % от площите в страната.

Животновъдството има допълваща функция, но регионът има водещи функции в национален мащаб по отношение на отглежданите животни: говеда – 32 %, овце – 27 %.

За 2017 г. разходите за придобиване на ДМА в първичния сектор са 211 846 хил. лв.

Броят на заетите в отрасъла за 2016 г. е 164 486 души.

Индустрия

За 2017 г. вторичният сектор е водещ в икономиката на региона. За изследвания период 2010–2017 г. БДС на сектора е както следва:

Фигура 16: Динамика на БДС на вторичния сектор (2010–2017 г.) млн. лв. (НСИ)

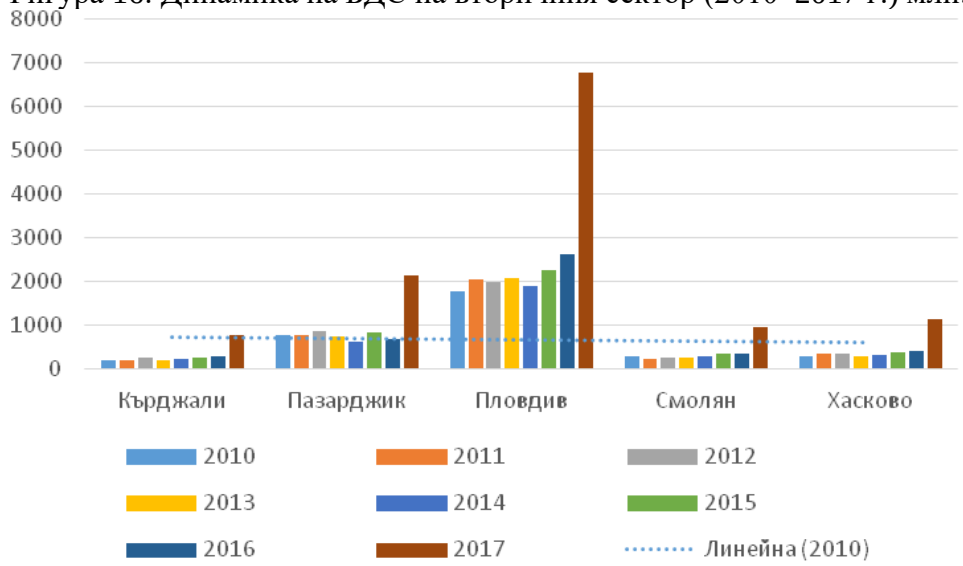

Източник: НСИ

От данните става ясно, че доминант за целия период е област Пловдив, като делът ѝ в БДС за 2017 г. е 60 % при 3 % за област Кърджали, 19 % за област Пазарджик, 9 % за област Смолян и 10 % за област Хасково.

Основните производства от сектора са машиностроене, хранително-вкусова промишленост, конфекция и текстил, добив, обогатяване и производство на цветни метали, производство на лекарствени вещества и др. В региона има над 80 фирми от тези от топ 500 по брой заети. Заетите в сектора през 2017 г. са 199 834, или близо 30 % от всички заети в региона.

[21] Агростатистика – Таблица 6.9. Разпределение на основни показатели по тип земеделие

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.

Услуги (третичен сектор)

Секторът на услугите е най-динамично развиващият се сектор на икономиката. Неговият дял в БДС на региона за 2017 година е 55,7 %, като в национален план регионът заема второ място след ЮЗР с 11,7 %. Проследена по години и съставни области, динамиката в развитието на сектора има следния вид:

Фигура 17: БДС в сектор „Услуги“ (2010–2017 г.) млн. лв. (НСИ)

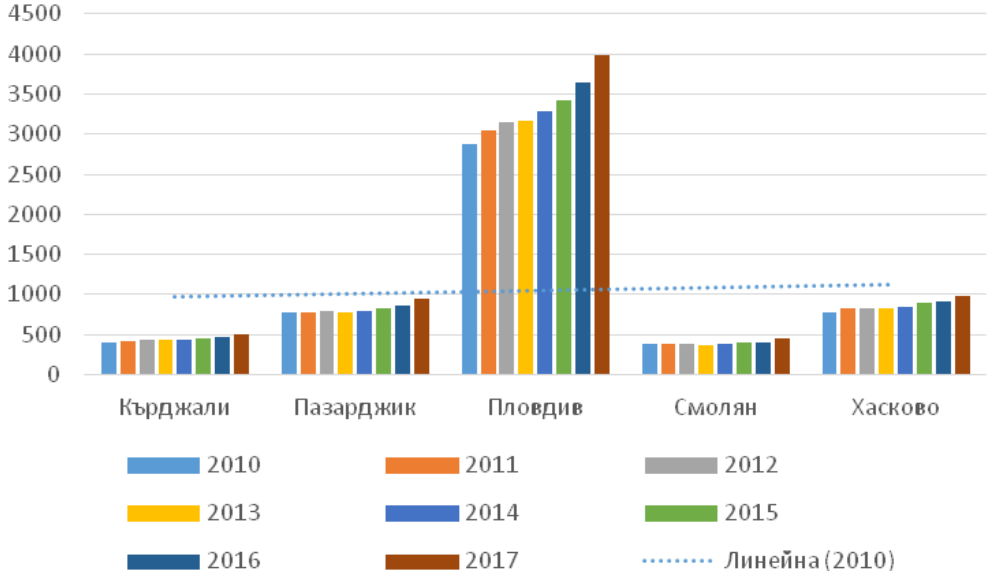

Източник: НСИ

За всичките години от анализа е виден доминантът в сектора – област Пловдив, която капитализира 58 % от БДС на сектор „Услуги“ за 2017 г. срещу 7 % за областите Кърджали и Смолян и 14 % за областите Пазарджик и Хасково.

Изводът от структурния анализ на икономиката на региона е, че имаме установена пропорция в развитието на трите сектора, която е невъзможно да бъде променена, но трябва да се търсят пътища за подобряване и изпреварващо развитие на първичния и вторичния сектор чрез дейности и продукти, носещи по-висока добавена стойност.

Туризъм

Според Концепцията за туристическо райониране на България (2015 г.), територията на ЮЦР попада в обхвата на два от районите – Тракийски и Родопски.

Туристически район „Тракия“ има основна специализация в културния и винен туризъм. Разширената му специализация е културен туризъм (всички видове), винен туризъм, делови туризъм, здравен туризъм (всички видове), приключенски и екотуризъм.

Туристически район Родопи е с основна специализация планински и селски туризъм. Разширената му специализация е свързана с планински туризъм (всички видове – ски, пешеходен, рекреативен), селски туризъм, балнеолечебен туризъм, Spa & Wellness туризъм, културно-познавателен и фестивален туризъм, религиозен и поклоннически туризъм.

Това многообразие от природни и антропогенни ресурси дава възможност за по-голяма валоризация на туристическия продукт, координация и единен подход на териториалните общности, съставляващи региона, в бъдещите политики относно туризма.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.

Към 2021 г. състоянието на този стопански отрасъл има следните измерения: регионът разполага с 22.0 % от местата за настаняване, 11.0 % от леглата и формира 11.0% от приходите от нощувки национален план.

От друга страна се наблюдават силни диспропорции в между отделните областипо изброените показатели за 2021 г..

Таблица 15: Основни параметри на туризма 2021 г.

Регион, област	Приходи от нощувки в места за настаняване - общо	Легла в места за настаняване	Места за настаняване
	левове	брой	брой
Южен централен	117 302 929	33 419	735
Кърджали	5 470 063	2 205	68
Пазарджик	28 930 704	4 563	58
Пловдив	48 470 446	12 129	262
Смолян	28 714 700	12 807	311
Хасково	5 717 016	1 715	36

Източник: НСИ

За новия програмен период усилията в областта на туризма трябва да се насочат към създаване на регионален продукт– зимни спортове, язовирите – зони за рекреация и спорт, магията на Родопа – маршрутен и алтернативен туризъм, история в пластове – долината на тракийските царе, паметта на Априлци, Пловдивската „Света гора“, Очарованието на розата, по пътя на Бакхус – вината на Тракия, традиции и обичай – Родопа пее и др.

Демография на предприятията от Южен централен регион

Общият брой предприятия в региона за 2017 г. е 71 068 с 376 149 заети, като темпът на изменение за последните пет години по отношение на броя на предприятията е 1,00–1,03, а при заетите той се движи в границите 1,01–1,03.

Фигура 18: Брой предприятия и брой заети 2014–2017 г.

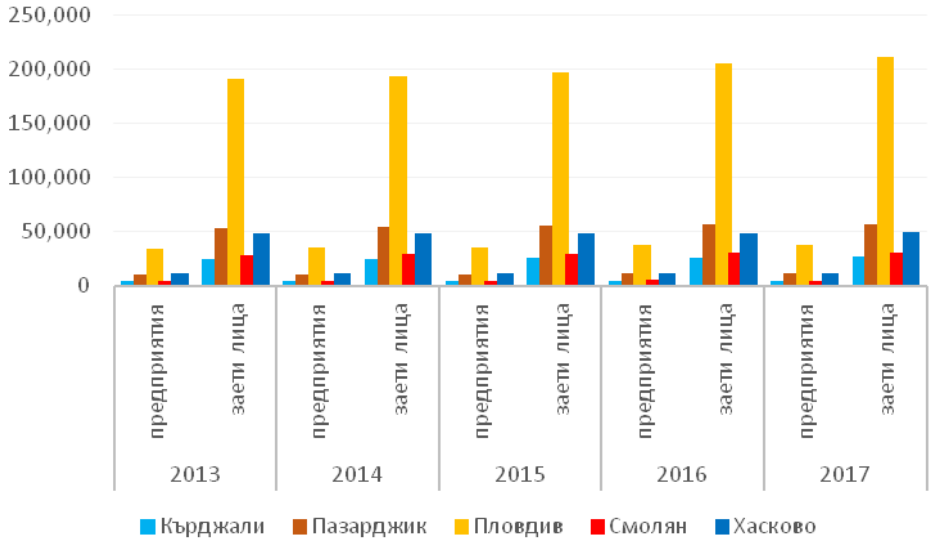

Източник: НСИ

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

По отношение на показателите „нетни приходи от продажби“ и „дълготрайни материални актива“ наблюдаваме следните резултати:

Фигура 19: Нетни приходи от продажби и ДМА, 2014 г., 2017 г. – хил. лв.

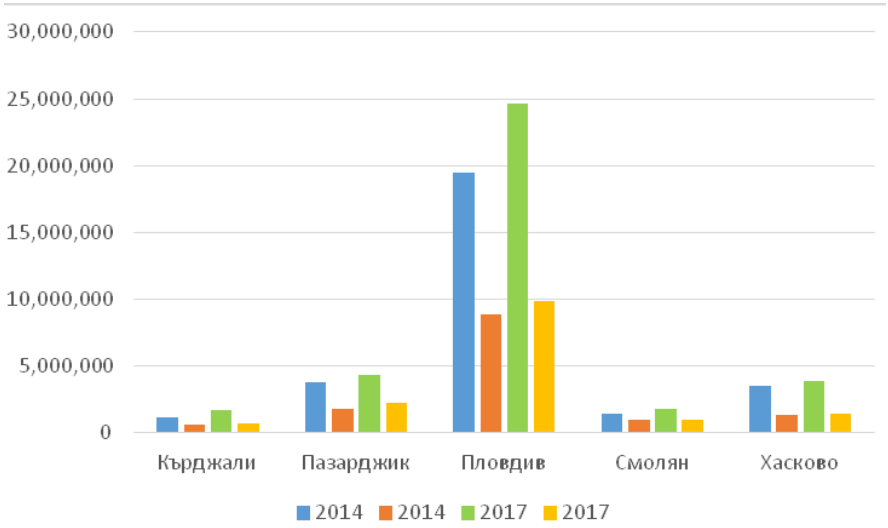

Източник: НСИ

За 2017 г. нетните приходи от продажби на жител от региона са 25 605 лв., което е значително под средното за страната.

Производителността на труда е друг съществен икономически показател. За анализирания период тя показва следните резултати:

Фигура 20: Темп на производителност на труда

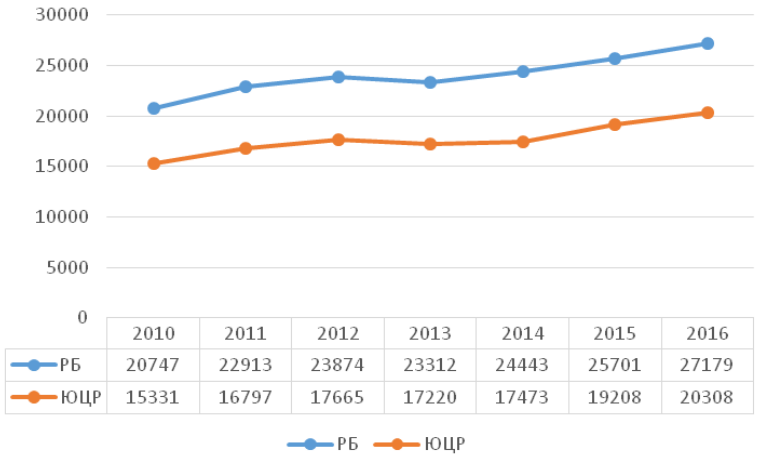

Източник: НСИ

Общо за периода производителността на труда в региона почти без колебания съставлява 74 % от тази в страната.

Средногодишните разходи за придобиване на ДМА в региона за периода 2010–2017 г. са 2 274 578 хил. лева, като за 2010 г. те са 1 814 865 хил. лв. и за 2017 г. са 2 406 672 хил. лв.

Анализът на МСП е основен като се има предвид, че става въпрос за гръбнака на регионалната икономика.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.

Фигура 21: МСП – брой (2010–2017 г.)

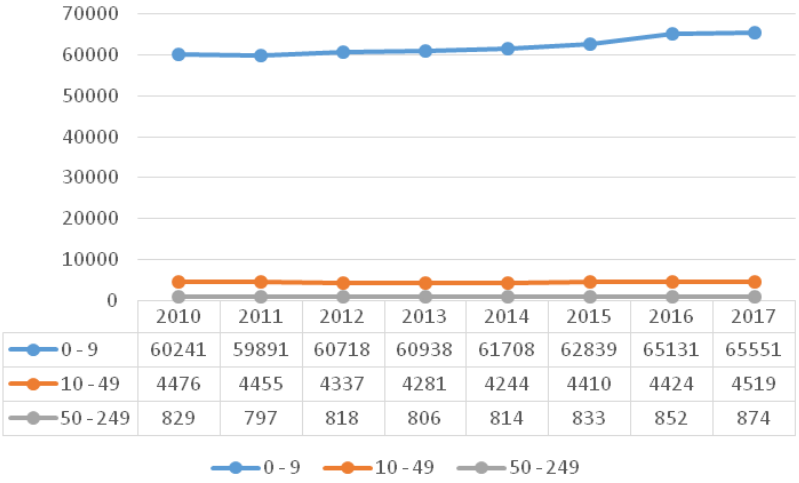

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
0 - 9	60241	59891	60718	60938	61708	62839	65131	65551
10 - 49	4476	4455	4337	4281	4244	4410	4424	4519
50 - 249	829	797	818	806	814	833	852	874

Източник: НСИ

Малките и средни предприятия съставляват 99,8 % от всички стопански субекти на територията на ЮЦР, като в тях работят 303 613 души.

Важен фактор за развитието на икономиката в съвременните условия е състоянието на НИРД. Към 2017 г. в региона са регистрирани 3 361 души, заети с тази дейност, като те представляват 11 % от заетите с тази дейност в страната. Положителен е фактът, че половината от тези заети са в икономически субекти (предприятия).

Чуждестранни преки инвестиции

Чуждестранна пряка инвестиция е всяко вложение, което включва дългосрочни отношения, отразяващи дълготрайния интерес на резидент на чуждестранна икономика (чуждестранен пряк инвеститор) в предприятие – резидент на българската икономика (инвестиционно предприятие).

Движението на паричния поток за периода 2010–2017 г. по области е показано на следната графика.

Фигура 22: ЧПИ ЮЦР 2010–2017 г. в хил. евро

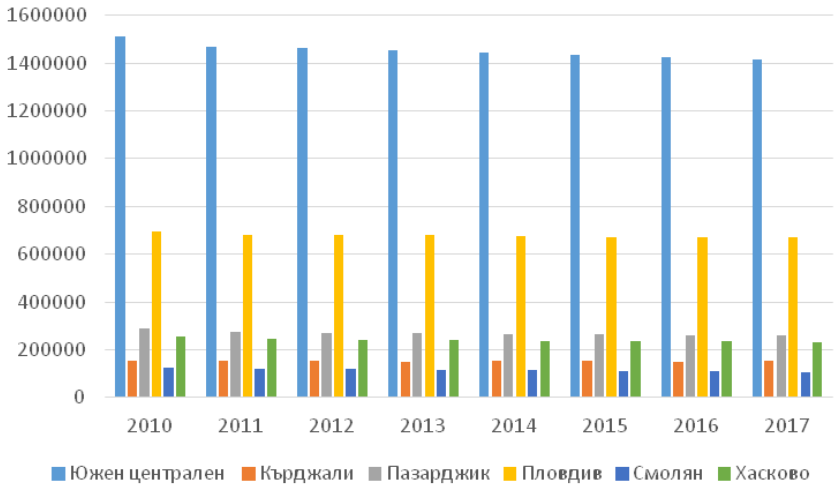

Източник: НСИ

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

За 2017 г. регионът заема трето място по показателя в страната, изпреварен от ЮЗР и ЮИР.

Вътрешнорегионалните различия проличават най-добре при сравнение на ЧПИ на жител (евро). Тази съпоставка визира периода 2010–2017 г.

Фигура 23: ЧПИ ЮЦР 2010–2017 г. в хил. евро (НСИ)

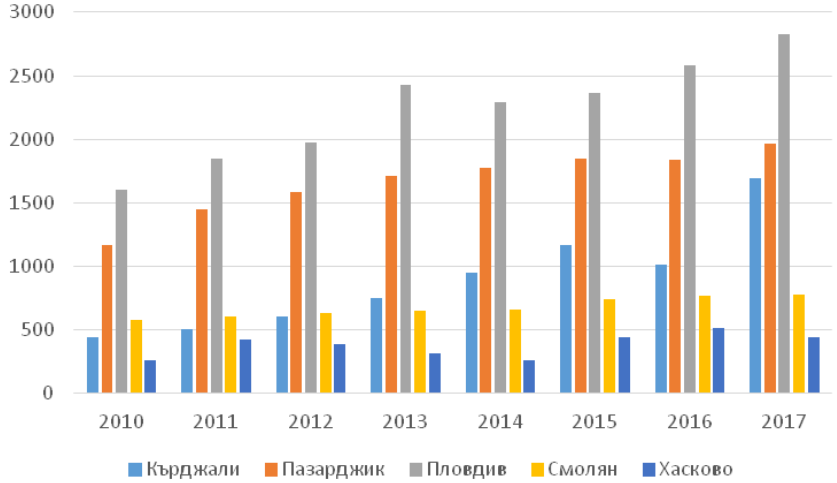

Източник: НСИ

2.4. Общи характеристики и тенденции в развитието на публичните услуги

2.4.1. Здравеопазване

Лечебни и здравни заведения

„Системата на здравеопазване в региона се осъществява на две нива – извънболнична помощ и болнична помощ. В извънболничната част на системата дейностите се осъществяват от амбулатории за първична и за специализирана медицинска помощ, медико-диагностични лаборатории, дентални центрове и амбулатории за здравни грижи. Това е първото ниво на системата, което е непосредствено до хората в общините и в малките населени места. За регионите от ниво 2 и ниво 3 (областите) от значение е и второто ниво на системата – болничната помощ.“

В Южния централен регион заведенията за болнична помощ включват болници, центрове за кожно-венерически заболявания, центрове за психично здраве и комплексни онкологични центрове. Съгласно Закона за лечебните заведения болниците са многопрофилни и специализирани.

През 2018 г. инфраструктура на болничната помощ включва **72 болнични заведения** с 11 653 легла, което представлява 20,8 % от болничните заведения и 21,9 % от болничните легла в страната. В три региона от ниво 2 – Югоизточен регион (46 бр. здравни заведения), Южен централен регион (72 бр.) и Югозападен регион (101 бр.) са концентрирани общо 219 здравни заведения за болнична помощ или 63,3 % от общия брой болнични заведения, докато в регионите от Северна България са съсредоточени само 106 здравни заведения за болнична помощ или 30,6 % от здравните заведения в страната. На ниво област основната част от болничните заведения е концентрирана в област Пловдив. В нея болничните заведения са 34, което представлява 47,2 % от общия брой на болничните заведения на територията на региона. От друга страна, в областите Кърджали са съсредоточени само

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

6 болнични заведения, което е 8,3 % от общия брой за региона. На ниво община в област Кърджали общински болници има в гр. Кърджали (2), Ардино, Крумовград и Момчилград по 1.

Таблица 16: Лечебни заведения за болнична помощ в ЮЦР към 31.12.2018 г.

Регион / Област	Болнични заведения					
	общо		в това число:			
			Многопрофилни болници		Специализирани болници	
	брой	легла	брой	легла	брой	легла
България	**346**	**53 173**	**185**	**37 489**	**137**	**13 438**
Южен централен	**72**	**11 653**	**45**	**8 849**	**22**	**2 239**
Кърджали	*6*	*826*	*5*	*556*	*1*	*270*
Пазарджик	*13*	*2 131*	*9*	*1 719*	*4*	*412*
Пловдив	*34*	*6 549*	*22*	*5 217*	*9*	*887*
Смолян	*8*	*1 027*	*4*	*555*	*3*	*432*
Хасково	*11*	*1 120*	*5*	*802*	*5*	*238*
Северозападен	**40**	**5 779**	**28**	**4 636**	**9**	**943**
Северен централен	**34**	**5 213**	**16**	**3 288**	**13**	**1 402**
Североизточен	**32**	**4 932**	**14**	**3 606**	**16**	**1 041**
Югоизточен	**46**	**6 805**	**24**	**4 203**	**16**	**2 114**
Югозападен	**101**	**15 036**	**45**	**10 227**	**53**	**4 624**

Източник: НСИ

В периода 2021–2027 г. по предложение на МЗ е необходимо:

- повишаване на качеството на психично-здравните грижи в региона, както и ремонт и обновление на сградния фонд в държавните психиатрични болници;
- модернизиране на материално-техническата база на държавните лечебни заведения чрез осигуряване на съвременна медицинска апаратура;
- изграждане на хосписи в държавните лечебни заведения.

Болнични легла

Осигуреността на населението с болнични легла в края на 2018 г. е 826 на 100 000 души от населението, при 654 през 2011 г.

В Южния централен регион болничните легла са 21,9 %, в Северозападния регион са 10,8 %, в Северния централен регион – 9,8 %, в Североизточния регион – 9,3 %, в Югоизточния регион – 12,8 %, в Югозападния регион – 28,3 %, или общо 92,9 %. Останалите 7,1 % от леглата са във ведомствени болници. По отношение на показателя брой болнични легла на 100 хил. жители през 2018 г. Южният централен регион е с най-високо ниво от средното за страната.

На ниво област регионът е с големи междуобластни различия. Разликата между област Хасково (491 болнични легла на 100 000 души) и област Пловдив (980 болнични легла на 100 000 души) е 489 пункта.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Таблица 17: Осигуреност на населението с болнични легла в ЮЦР

Регион/Област	Болнични легла на 100000 души			
	2011	2016	2017	2018
Общо за страната	**647**	**730**	**748**	**760**
Южен централен	**654**	**793**	**819**	**826**
Кърджали	*604*	*547*	*547*	*540*
Пазарджик	*692*	*836*	*837*	*834*
Пловдив	*746*	*921*	*971*	*980*
Смолян	*620*	*930*	*955*	*974*
Хасково	*401*	*473*	*477*	*491*
Северозападен	643	**725**	**776**	**779**
Северен централен	579	**640**	**650**	**665**
Североизточен	480	**502**	**513**	**531**
Югоизточен	565	**644**	**658**	**659**
Югозападен	635	**692**	**702**	**715**

Източник: НСИ, обработка НЦТР

Данните показват неравномерното разпределение на болничните легла в лечебните заведения, разположени в Северна и Южна България, а *водещ приоритет в областта на здравеопазването трябва да бъде осигуряването на равни възможности за достъп до здравни услуги на хората,* включително и на живеещите в малки, отдалечени от градските центрове места. Тази констатация налага прилагането на целенасочена политика по отношение на здравната инфраструктура и по-ясно очертаване на населените места, за които достъпът до обща и специализирана здравна помощ е затруднен поради неравномерно разпределената към настоящия момент здравна инфраструктура.

Заведения за извънболнична помощ

Към 31.12.2018 г. **заведенията за извънболнична помощ** в региона са 374 с 182 легла за краткосрочно наблюдение и престой, което представлява 18,1 % от заведенията за извънболнична помощ и 14,5 % от легла в страната. В два региона от ниво 2 – Южен централен регион (374 бр.) и Югозападен регион (706 бр.) са концентрирани общо 1 080 заведения за извънболнична помощ или 52,3 % от общия брой заведения за извънболнична помощ. На ниво област основната част от тези заведения са концентрирани в област Пловдив. В нея заведенията за извънболнична помощ са 203, което представлява 54,3 % от общия брой на заведенията за извънболнична помощ на територията на региона. Най-малко са в област Кърджали (20), или само 5,3 % от общия брой за региона.

Таблица 18: Лечебни заведения за извънболнична помощ в ЮЦР към 31.12.2018 г.

Регион/ Област	общо	
	брой	легла
България	**2 066**	**1 253**
Южен централен	**374**	**182**
Кърджали	*20*	*12*
Пазарджик	*52*	*31*
Пловдив	*203*	*88*
Смолян	*37*	*10*
Хасково	*62*	*41*

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.

Регион/ Област	общо	
	брой	легла
Северозападен	**185**	**76**
Северен централен	**232**	**97**
Североизточен	**286**	**212**
Югоизточен	**270**	**234**
Югозападен	**706**	**352**

Източник: НСИ

Към **други лечебни и здравни заведения** се отнасят центровете за спешна медицинска помощ, домовете за медико-социални грижи за деца, хосписите, националните центрове по проблемите на общественото здраве, диализните центрове, както и центровете за трансфузионна хематология. В края на 2018 г. в региона тези заведения са 23 с 221 легла, като обхващат 15,9 % от този вид заведения в страната.

Осигуреност с лекари и лекари по дентална медицина

Лекари

Осигуреността на населението на един лекар общо за страната за 2018 г. е 236 души.

По статистически райони осигуреността на населението на един лекар е най-благоприятна в Северозападен (224 души) поради намалението на населението и Югозападен регион (225 души), а в Южния централен регион броят на подлежащото за обслужване от един лекар население е 247 души, като по този показател регионът заема сравнително благоприятна положение.

По области с показатели, по-благоприятни от този на страната, е област Пловдив, в която има медицински университет и университетска болница. Другите области са с показатели, значително по-неблагоприятни от средните за страната.

Таблица 19: Обслужено населението от лекари – брой

Регион/Област	Население на един лекар			
	2011	2016	2017	2018
България	**258**	**240**	**235**	**236**
Южен централен	**278**	**252**	**247**	**247**
Кърджали	*375*	*365*	*379*	*386*
Пазарджик	*321*	*286*	*276*	*282*
Пловдив	*228*	*202*	*198*	*195*
Смолян	*354*	*340*	*322*	*335*
Хасково	*344*	*343*	*342*	*339*
Северозападен	**243**	**230**	**222**	**224**
Северен централен	**323**	**307**	**298**	**299**
Североизточен	**268**	**259**	**251**	**253**
Югоизточен	**306**	**286**	**284**	**289**
Югозападен	**250**	**228**	**225**	**225**

Източник: НСИ

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Лекари по дентална медицина

По отношение на осигуреността с лекари по дентална медицина, за страната на един лекар се падат 967 души от населението.

По статистически райони осигуреността на населението на един лекар по дентална медицина е най-благоприятно в Югозападен регион (816 души) и Южен централен регион (834 души).

По области в региона се наблюдават големи различия в обезпечеността с лекари по дентална медицина. Най-висок е показателят за област Пловдив (628 души на един лекар по дентална медицина). Най-неблагоприятна е осигуреността на населението с лекари по дентална медицина в областите Кърджали (1 253 души) и Пазарджик (1 222 души).

Таблица 20: Обслужено население от лекари по дентална медицина

Регион/Област	население на един лекар по дентална медицина			
	2011	2016	2017	2018
България	**1 101**	**887**	**862**	**967**
Южен централен	**895**	**727**	**708**	**834**
Кърджали	*1 299*	*1 143*	*1 057*	*1 253*
Пазарджик	*1 190*	*970*	*963*	*1 222*
Пловдив	*699*	*562*	*551*	*638*
Смолян	*987*	*793*	*766*	*925*
Хасково	*1 220*	*1 019*	*984*	*1 152*
Северозападен	**1 413**	**1 197**	**1 151**	**1 302**
Северен централен	**1 411**	**1 176**	**1 124**	**1 294**
Североизточен	**1 320**	**964**	**949**	**1 082**
Югоизточен	**1 365**	**1 138**	**1 117**	**1 279**
Югозападен	**950**	**753**	**732**	**816**

Източник: НСИ

Спешна помощ (Транспортна достъпност до болнични заведения)

В областните центрове на Южния централен регион са локализирани 5 центъра за спешна помощ. ЦСМП са лечебни заведения със специфичен предмет на дейност и с денонощен режим на работа, които осъществяват дейността си чрез мобилни спешни екипи и стационарни спешни екипи. Стационарните екипи се сформират във филиали за спешна медицинска помощ, на чиято обслужвана територия няма разкрито спешно отделение. Заедно с 46 филиала (ФСМП)[22], те покриват изцяло територия на региона и са гаранция за бърза реакция и осигурен 30 минутен изохрон в рамките на обслужваната територия, която в много случаи индивидуалните и групови практики не могат да покрият. Съгласно картата на спешната медицинска помощ някои от филиалите обслужват територията на няколко общини, а пък няколко филиали обслужват населението на една община, което е обусловено от големината на общините.

[22] Решение на МС № 361 от 29 май 2018 г. за утвърждаване на Националната здравна карта на Република България, Приложение № 35 към т. I, подточка 8. Карта на спешната медицинска помощ.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Таблица 21: Спешна медицинска помощ в ЮЦР– центрове и филиали 2018 г.

Центрове за спешна медицинска помощ	Филиали за спешна медицинска помощ	Обслужващи общини
ЦСМП Кърджали	**ФСМП Кърджали**	**Кърджали**
	ФСМП Ардино	Ардино
	ФСМП Джебел	Джебел
	ФСМП Кирково	Кирково – ИЕ Фотиново, ИЕ Бенковски
	ФСМП Крумовград	Крумовград
	ФСМП Момчилград	Момчилград
	ФСМП Черноочене	Черноочене
	ФСМП Чорбаджийско	Кирково
ЦСМП Пазарджик	**ФСМП Пазарджик**	**Пазарджик, Лесичево**
	ФСМП Септември	Септември
	ФСМП Велинград	Велинград, ИЕ Сърница
	ФСМП Ракитово	Ракитово
	ФСМП Панагюрище	Панагюрище, Стрелча
	ФСМП Пещера	Пещера
	ФСМП Брацигово	Брацигово
	ФСМП Белово	Белово
	ФСМП Батак	Батак
ЦСМП Пловдив	**ФСМП Пловдив**	**Пловдив, Лъки, Садово, Марица**
	ФСМП Калояново	Калояново
	ФСМП Куклен	Родопи
	ФСМП Съединение	Съединение
	ФСМП Стамболийски	Стамболийски, Кричим, Перущица
	ФСМП Първомай	Първомай
	ФСМП Раковски	Раковски
	ФСМП Брезово	Брезово
	ФСМП Карлово	Карлово, Сопот
	ФСМП Хисаря	Хисаря
	ФСМП Асеновград	Асеновград
ЦСМП Смолян	**ФСМП Смолян**	**Смолян**
	ФСМП Баните	Баните
	ФСМП Девин	Девин, Борино
	ФСМП Доспат	Доспат
	ФСМП Златоград	Златоград
	ФСМП Мадан	Мадан
	ФСМП Неделино	Неделино
	ФСМП Рудозем	Рудозем
	ФСМП Чепеларе	Чепеларе
ЦСМП Хасково	**ФСМП Хасково**	**Хасково, Стамболово, Минерални бани**
	ФСМП Димитровград	Димитровград
	ФСМП Харманли	Харманли
	ФСМП Маджарово	Маджарово
	ФСМП Симеоновград	Симеоновград
	ФСМП Свиленград	Свиленград
	ФСМП Любимец	Любимец
	ФСМП Ивайловград	Ивайловград

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.

Центрове за спешна медицинска помощ	Филиали за спешна медицинска помощ	Обслужващи общини
	ФСМП Тополовград	Тополовград

Източник: Министерство на здравеопазването

В общините от област Смолян релефът е преобладаващо планински (ниско- и среднопланински) и използването на пътната инфраструктура в зимните месеци е проблематично. Като се изключи общинския център, това изключва населението, живеещо в останалите селища, голяма част от които са пръснати (бивши махали и колиби), от ефективен достъп до спешна медицинска помощ.

Изводи и тенденции:

Анализът на инфраструктурата, осигуреността и достъпността до здравни услуги установява неравномерност в разпределението на материалната база и диспропорции в осигуреността с лекари и с лекари по дентална медицина. Основната част от болничните заведения е концентрирана в област Пловдив (34 броя), а в област Кърджали са шест. Налице е неравномерно разпределение на болничните легла в лечебните заведения – сериозно изоставане на област Хасково, много неравномерно разпределение и на заведенията за извънболнична помощ – в област Кърджали са 20, докато в област Пловдив са 203. Диспропорциите в обслужването също са големи, като особено явни са при обслужването с лекари по дентална медицина, където обслужените от един лекар в област Кърджали и Пазарджик са два пъти повече от тези в област Пловдив.

Допълнителен проблем, характерен особено за ЮЦР, е отдалечеността на отделни селища от мястото на предлагане на съответната медицинска помощ (първична, специализирана, болнична, спешна и неотложна), както и недооборудването на здравните заведения с нова, по-модерна медицинска техника.

Развитието на качествено здравеопазване ще бъде насочено към:

- осигуряване на равен и ефективен достъп до качествено здравеопазване чрез осигуряване на равни възможности за достъп до здравните услуги на хората, включително и на живеещите в малки населени места, отдалечени от градските центрове;
- модернизация на материално-техническата база на лечебните заведения чрез осигуряване на съвременна медицинска апаратура;
- укрепване на капацитета на общественото здравеопазване и засилване ролята на първичната помощ за сметка на болничното лечение; повишаване на здравната култура сред малцинствените групи.

Изграждането и управлението на справедлива, устойчива и ефективна здравна система, ориентирана към качество и резултати с навлизане на електронно управление в системата на здравеопазването, са важна предпоставка за създаване на условия за здраве за всички през целия живот.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

2.4.2. Образование

Образователна структура на населението

Високият дял на населението с висше образование в една област създава предпоставки за повишаването на нейната конкурентоспособност, производителност на труда и икономически растеж.

Известна незадоволителна характеристика на регионалния потенциал на човешките ресурси в страната в резултат на неговите образователни характеристики се отбеляза по линия на показателя **Население на възраст 25–64 години с висше образование (%)**.Средният показател за страната изостава от средното равнище за ЕС през целия анализиран период и през 2017 г. е 27,8 % при средно за ЕС 31,4 %. Показателят за България се характеризира и с по-ниска динамика спрямо средното за ЕС, като през 2017 г. нарастването е 2,2 % спрямо 2014 г., докато средно за ЕС увеличението е 7,2 %.

По региони тези различия са особено високи. Със стойности от 20–23 % на показателя са четири български региона от ниво 2 – Северен централен, Северозападен, Югоизточен и Южен централен.

По области с висок дял висшисти се открояват област Пловдив – 26,7 %, докато на другия полюс е област Кърджали с 13,8 %. За периода 2014–2017 г. се отбелязва намаление на дела на висшистите в областите Кърджали и Хасково.

Таблица 22: Относителен дял на населението на възраст между 25 и 64 години с висше образование

Регион/Област	2014	2015	2016	2017
ЕС 28	**29,3**	**30,1**	**30,7**	**31,4**
България	**27,0**	**27,5**	**27,7**	**27,8**
Южен централен	**21,4**	**21,5**	**21,5**	**22,2**
Кърджали	19,8	17,2	15,0	13,8
Пазарджик	15,3	16,8	18,8	19,1
Пловдив	25,1	25,4	25,2	26,7
Смолян	21,0	21,7	23,2	23,8
Хасково	19,3	18,7	17,7	17,3
Северозападен	**20,6**	**21,5**	**19,9**	**19,9**
Северен централен	**22,7**	**23,5**	**24,4**	**23,0**
Североизточен	**27,0**	**25,4**	**25,5**	**26,9**
Югоизточен	**20,9**	**21,9**	**21,8**	**21,7**
Югозападен	**37,5**	**38,6**	**39,4**	**39,2**

Източник: НСИ, Евростат

Относителният дял на населението на възраст между 25 и 64 години с основно и по-ниско образование е показател за образователната структура на работната сила. Колкото по-висок е делът на лицата с основно и по-ниско образование, толкова по-малък е потенциалът на местния пазар на труда за запълване на новите работни места. По-ниското образование предполага по-ниска икономическа активност, по-малка производителност на труда и съответно по-ниски доходи.

Средното равнище на показателя за **Население на възраст 25–64 години с по-малко от основно, основно и прогимназиално образование (ISCED 11 степен 0-2) по региони NUTS 2 (%)** в България е по-ниско от средното равнище за ЕС за целия анализиран период

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

и през 2017 г. е 17,2 % спрямо 22,5 % за ЕС. Темповете на положителна промяна на показателя средно за ЕС са по-високи, като за периода 2014–2017 г. намалението за ЕС е 6,4 %, а за България – 9,0 %. В същото време регионалните различия в страната са много високи. Само два региона – Югозападен и Югоизточен, показват стойности на показателя, по-ниски от средните за страната (8,1 % и 13,3 %), докато останалите четири региона са със стойности, близки до средноевропейските. Положителна тенденция се отбелязва в Южния централен регион, където показателят намалява с 2,9 % през 2017 г. спрямо базовата 2014 г. и достига 21,0 %.

По-бързото развитие на пазара на труда в област Кърджали е ограничено от сравнително неблагоприятната образователна структура на работната сила.

Таблица 23: Относителен дял на населението на възраст между 25 и 64 година с основно и по-ниско образование

Регион/Област	2014	2015	2016	2017
ЕС 28	**24,1**	**23,5**	**23,0**	**22,5**
България	**18,9**	**18,1**	**17,7**	**17,2**
Южен централен	**23,9**	**23,3**	**22,4**	**21,0**
Кърджали	*37,5*	*35,1*	*30,3*	*33,1*
Пазарджик	*26,9*	*26,6*	*25,7*	*22,9*
Пловдив	*19,9*	*19,7*	*19,7*	*18,9*
Смолян	*22,0*	*21,8*	*18,9*	*15,5*
Хасково	*23,6*	*22,6*	*22,7*	*20,0*
Северозападен	**18,8**	**18,6**	**19,6**	**20,1**
Северен централен	**22,8**	**20,9**	**20,4**	**21,1**
Североизточен	**24,4**	**22,2**	**22,2**	**22,6**
Югоизточен	**15,7**	**14,7**	**14,2**	**13,3**
Югозападен	**9,3**	**9,1**	**8,9**	**8,1**

Източник: НСИ, Евростат

Предучилищно образование

Структурите на предучилищното образование са добре развити по цялата територия на ЮЦР. Осигуреността с детски градини, преподаватели и места в детските градини е сравнително добра.

През учебната 2018/2019 година в региона функционират 382 самостоятелни детски градини с директор. В тях са записани 42 732 деца, от които 20 684, или 48,4 %, са момичета. В сравнение с 2011 г. броят на децата намалява с 4,5 %.

Нетният коефициент на записване на деца в детските градини в ЮЦР през учебната 2018/2018 година е по-нисък от средния за страната, достигайки 75,7 %, като за област Смолян е 87,5 % и е значително по-нисък за област Кърджали (69,8 %). Нисък е обхватът в ромска общност: според изследване на Агенцията на ЕС за основни човешки права от 2011 г. едва 45 % от ромските деца в България на възраст 3–6 години посещават детска градина. Тенденцията се запазва и през учебната 2018/2019 година, като коефициентът на записване в общини с компактно ромско население е нисък.

Нетният коефициент на записване за региона има негативна тенденция, като през учебната 2018/2019 година е 75,7 %, докато през учебната 2012/2013 година е 80,6 %.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Общообразователни и специални училища

В ЮЦР през учебната 2018/2019 година учебни занятия се водят в 435 общообразователни и специални училища. В сравнение с 2011 г. училищата намаляват с 36 поради закриване или преобразуване. Учениците са 115 540 и в сравнение с 2011 г. намаляват с 8 092.

През 2018 г. основно образование в общообразователните училища са завършили 13 578 ученици, а средно образование – 5 097 ученици.

Закриването на образователни институции, особено в малки населени места, заедно с други фактори, като социални и семейни причини, негативно отношение към учебния процес и липса на мотивация, трудности при усвояването на учебния материал и др., рефлектира и в значителен дял на *преждевременно напусналите образование и обучение.*

На много места училищната мрежата вече е достигнала предела на оптимизация.

През 2018 г. беше въведена промяна в системата на делегираните бюджети, като финансирането няма да зависи само от броя на децата и учениците, а и от броя на паралелките, от спецификата на региона, в който се намира училището, а в по-дългосрочен период – и от качеството на образователния процес.

Неблагоприятна тенденция е увеличаването на броя на напусналите ученици. По данни на НСИ, учащите в I–VIII клас, напуснали общообразователните и специални училища през учебната 2017/2018 година, са 3 577, като през учебната 2012/2013 година са 2 773, или с около 29,0 % повече, поради големия брой напуснали ученици от ромски произход.

Професионално образование и обучение

Професионалното образование и обучение през учебната 2018/2019 година се осъществява в 79 училища, а общият брой на учащите в тях е 26 531 ученика. В сравнение с учебната 2011/2012 година професионалните училища намаляват с 20, а учащите с около 3 315 ученика. Оптимизирането на училищната мрежа се осъществява в пряка връзка със социално-икономическите и демографските процеси в страната и в различните региони.

В професионалното образование преобладават момчетата, които са 61,1 % от общия брой на учениците в тази образователна степен.

Професионалните гимназии са разположени предимно в областните административни центрове и в по-големите общини: Кърджали, Пазарджик, Пловдив, Смолян, Хасково, Асеновград, Димитровград, Карлово, където е концентриран по-големият брой ученици, като продължава да се търси по-тясно обвързване на професионалното образование с икономическите приоритети на общините и регионите. В малките общини и населени места професионалното обучение в по-голямата си част е съобразено със спецификата на местната икономика. Все още обаче в част от училищата се запазва обучение по традиционни за училищата професии въпреки затихването или закриването на определени производства. Трудностите с намирането на работа и разминаването между придобитата квалификация и възможността за реализация водят до известен отлив от професионалното образование на немалка част от младите хора, макар че през последните години има макар и минимално увеличение на учениците. Поради отрицателното демографско развитие в по-малките и отдалечени общини има маломерни паралелки. Оптимизирането на училищната мрежа следва да създаде предпоставки за финансиране на професионални училища с национално и регионално значение, защитени професии, съобразно потребностите на общините в конкретния регион, както и за внедряване на обучение чрез

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

работа (дуално обучение). С други думи, наложителни са мерки за стимулиране на обучението по търсените на пазара на труда професии, степен на квалификациите съобразно степента на развитие на регионалната икономика и заявените инвестиционни намерения, като продължава политиката за достъп до образование на учениците от специфични целеви групи.

Добър пример за публично-частно партньорство е Тракийската икономическа зона, която успява отлично да осъществява и координира съвместната работа с местна и държавна власт, образователни институции, асоциации и бизнес общности.

Важна тема, засягаща професионалното образование, е *дуалното обучение*. Интересът към тази форма на обучение с практика е изключително голям. Има тенденция за разширяване на дуалното обучение у нас, но за целта са нужни промени, най-вече законодателни. Този вид обучение засяга две групи лица – лица над 16 години, които са в образователната система, и лица над 16 години, които са на пазара на труда.

Организирането на обучение чрез работа (дуално обучение) е нова възможност за повторно включване на рано напусналите образователната система.

Приоритетните направления в сферата на професионалното образование са:

- развитие и усъвършенстване на институционалните партньорски модели на национално и европейско ниво;
- разширяване на възможностите за придобиване и усъвършенстване на професионалната квалификация в контекста на ученето през целия живот;
- повишаване на качеството на началното и продължаващо ПОО в съответствие с променящата се структура на икономиката, изискванията и потребностите на националния и европейския пазар на труда;
- укрепване на институционалната среда за по-висока ефективност на предоставяните публични услуги, информираност и прозрачност на ПОО за гражданите и бизнеса.

Средищни и защитени училища и детски градини

Процесите на оптимизация на училищната мрежа поставят изисквания към създаването на защитни механизми по отношение на преструктурираните звена. Към момента в ЮЦР има 261 средищни детски градини и средищни училища[23] и 109 защитени детски градини и училища[24]. Те са елемент на социална защита и част от регионалната политика на ниво LAU 1.

За пътуващите ученици държавата осигурява финансирането на целодневна организация на учебния процес, столово хранене и транспорт. В тези училища и детски градини децата получават по-качествено образование. Необходимите средства за целодневна организация на учебния ден и за хранене в столовете в средищните училища се осигуряват по Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, финансирана от Европейския социален фонд, а при необходимост – и от бюджета на МОН.

Проблем в зимните месеци е отдалечеността на някои селища от средищните училища.

[23] Решение № 845 на МС от 22.11.2018 г.

[24] Решение № 829 на МС от 22.11.2018 г.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Таблица 24: Средищни и защитени училища в ЮЦР през учебната 2018/2019 година

Регион/Област	Средищни училища	Защитени училища
	брой	брой
България	**990**	**260**
Южен централен	**261**	**109**
Кърджали	*92*	*26*
Пазарджик	*30*	*17*
Пловдив	*62*	*11*
Смолян	*24*	*43*
Хасково	*53*	*12*
Северозападен	**162**	**40**
Северен централен	**136**	**16**
Североизточен	**154**	**23**
Югозападен	**134**	**47**
Югоизточен	**143**	**25**

Източник: МОН

Висше образование

Броят на учащите в университети в страната между 2011 и 2019 г. намалява с 20,7 %, а в ЮЗР – с 32,0 %. Както за страната, така и за регионите броят на студентите, записани в университети, продължава да намалява главно поради демографските тенденции, но също така и поради националната политика за намаляване на броя на студентите в някои учебни области.

Обектите на система „Висше образование“ са силно поляризирани в територията на региона (в град Пловдив са разположени 9 университета и специализирани висши училища). В останалите области без Пазарджик има филиали на висши училища. Данните за промени в структурата на висшето образование между учебните 2011/2012 година и 2018/2019 година по области показват намаление в броя на студентите в Пловдив и Кърджали, а увеличение има в областите Смолян и Хасково. Широкият спектър от специалности и прием в университетите и висшите училища не винаги е съобразен с потребностите на реалната икономика и третичния сектор. Завършилите през 2018 г. също са с 1 782 души по малко в сравнение с 2011 г.

Таблица 25: Висши училища, студенти и завършили в ЮЦР през учебната 2018/2019 г.

Регион/Област	Висши училища	Студенти		Завършили	
	2018/2019	2011/2012	2018/2019	2011/2012	2018/2019
	брой	брой	брой	брой	брой
България	**54**	**281 170**	**222 997**	**59 927**	**53 115**
Южен централен	**9**	45 514	**37 113**	**10 029**	**8 247**
Кърджали	*2 филиала*	*963*	*635*	*188*	*147*
Пазарджик	*0*	*0*	*0*	*0*	*0*
Пловдив	*9*	*43 473*	*34 160*	*9 668*	*7 422*
Смолян	*2 филиала*	*1 078*	*1 369*	*173*	*400*
Хасково	*2 филиала*	*0*	*949*	*0*	*278*

Източник: НСИ

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.

Със скорошната реформа във висшето образование са въведени ограничения за броя на записваните студенти във всеки университет. Това е осъществено чрез въвеждането на коефициенти, отразяващи качеството (т.е. оценки за акредитация) и приложимостта на пазара на труда (т.е. използване на административни данни за заетостта на дипломиралите се). Съставен е списък с 32 приоритетни професионални области, които се финансират с приоритет в държавните университети. Те включват области, свързани с природни науки, технологии, инженерни науки и математика (STEM), и по-специално ИКТ и математика.

Изводи и тенденции:

Анализът на съществуващото състояние на системата на образованието в Южния централен регион дава възможност за систематизиране на следните **по-важни изводи:**

- Броят на училищата и учениците в Южния централен регион, аналогично на останалите региони, продължава да намалява поради ниската раждаемост и емиграцията.
- В региона всяко пето българско дете не е обхванато в системата на предучилищното образование.
- Броят на обучаващите се в университетите и колежите студенти намалява. Повишава се интересът към дуалното обучение в професионалните училища.
- Интеграцията на ромите в образователната система изостава и възпрепятства тяхното социално-икономическо приобщаване. Налице са общини, в които проблемът с отпадането от училище е значителен, особено за ученици от маргинални групи.

За ЮЦР са характерни и други недостатъци, типични и за останалите региони – неравномерно разпределение на обектите на система „Висше образование“, широк спектър от специалности в тях, който не винаги е съобразен с потребностите на реалната икономика; несъответстващи на потребностите на пазара на труда умения на завършилите висше образование.

Тенденциите, които ще окажат влияние върху сектора на образованието през следващите години, отразяват основните изисквания за равнопоставен достъп до качествено образование на всички равнища и за всички социални групи и по-добро обвързване на образованието с науката и бизнеса, с търсените знания и умения. Очаква се планираните реформи да подобрят резултатите в цялостната образователна система на всички нива и ефективното разположение на необходимата инфраструктура в пространството на всеки регион.

Оптимизирането на училищната мрежа ще създаде предпоставки за финансиране на професионални училища с национално и регионално значение, защитени професии, съобразно потребностите на общините в конкретния район, както и за внедряване на обучение чрез работа (дуално обучение).

В системата на висшето образование в държавните университети ще се финансират приоритетно области, свързани с развитието на онези сектори на икономиката, които имат по-висока добавена стойност и ясен принос към задължителните технологични трансформации.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

2.4.3. Социални услуги в общността

Този вид услуги са особено важен акцент в социално-икономическото развитие на региона. Част от предлаганите услуги ще трябва да се развиват и в новия програмен период 2021–2027 г. предвид застаряване на населението, неговия здравен статус, както и други социални фактори. Наличието на широкия набор от тези услуги е посочен в *Приложение*.

2.5. Функционално-йерархична структура на мрежата от градове-центрове в региона

Съвременното селищно развитие на Южния централен регион се определя от доминиращото положение на втория по големина град в страната Пловдив (345 213 д). В региона няма друг голям град над 100 хил. д. Следващите по големина градове са средните градове Хасково (71 214 д.), Пазарджик (68 572 д.), Асеновград (49 042 д.), Кърджали (43 182 д.) и Димитровград (34 614 д.). Като балансьор на Пловдив в западната част на региона е Пазарджик. Балансьори на Пловдив в югоизточната част на региона са Кърджали и Хасково с близкия до него Димитровград. Те формират силно ядро от два съседни града. Подобно положение на близост има при Асеновград, близо до Пловдив. Тази близост определя наличие на агломерационни ядра в обхвата на двуградията.

Следват малките градове Смолян (27 851 д.), Велинград (21 429 д.), Карлово (21 381 д.), Харманли (19 989 д.), Свиленград (17 598 д.), Панагюрище (16 222 д.), Пещера (15 986 д.), Раковски (14 745 д.), Първомай (12 327 д.) и Стамболийски (10 930 д.). Останалите градове са много малки (под 10 хил. д.).

Селищната мрежа от градове е сравнително добре балансирана в територията на региона с изключение на южните родопско планински крайгранични части

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Фигура 24. Анализ/модел на моно/полицентрично състояние

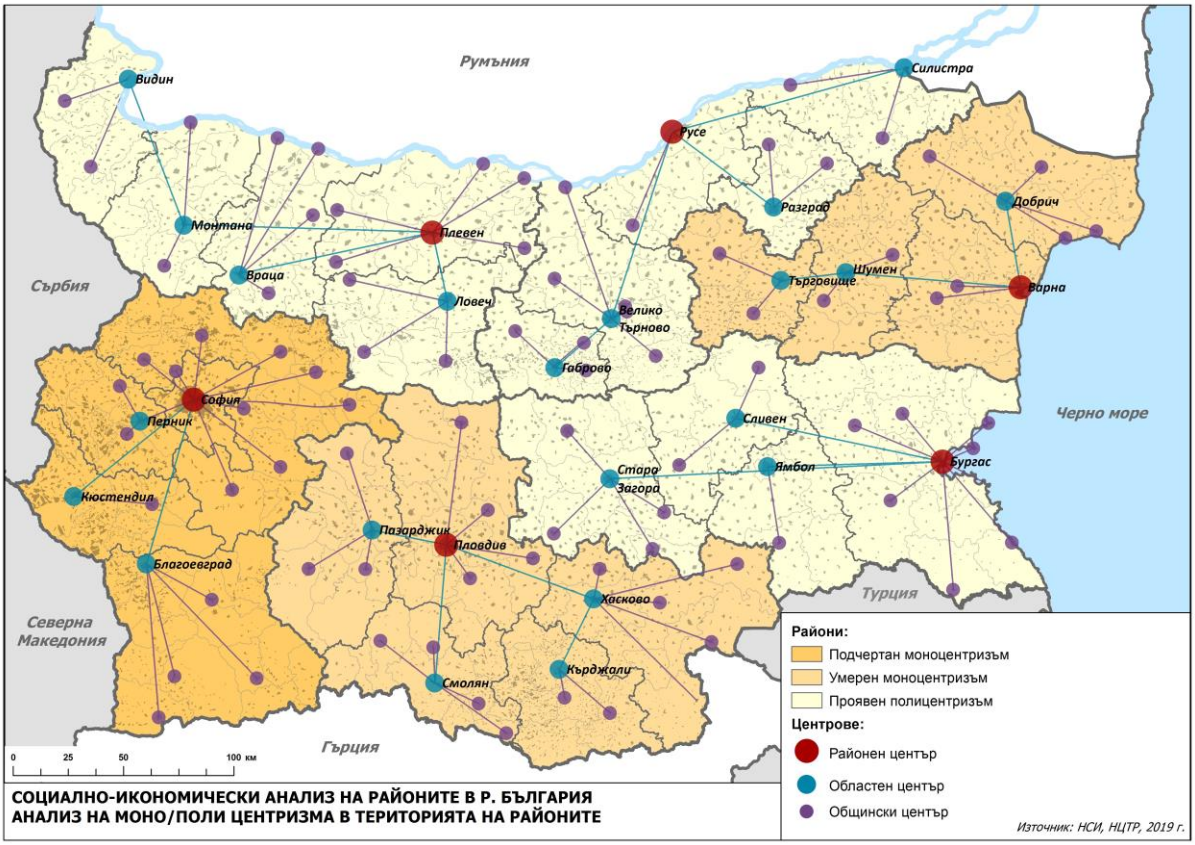

Източник: Социално-икономически анализ на районите в Р. България, 2019 г.

Съгласно Националната концепция за пространствено развитие (НКПР) в Южния централен регион са налични градове центрове от следните йерархични нива:

От **второ йерархично ниво** – големи градове–центрове с национално значение в територията на регионите – в НКПР е определен град **Пловдив** (345 213 д.). Големите градове от това ниво имат мисията да балансират влиянието на столицата и да намаляват ефекта от моноцентрично развитие. Тази роля до голяма степен сполучливо изпълнява Пловдив, като втори по големина град в националната територия, поради стратегическото му местоположение, демографската му големина и стабилност, наличните му функции с регионално и надрегионално значение в сферата на икономиката, социалната сфера, образованието, науката, културата.

От **трето йерархично ниво** – градове–центрове с регионално значение в територията на областите – в НКПР за Южен централен регион са определени **7** града – областните градове **Хасково, Кърджали, Смолян, Пазарджик**, плюс **Асеновград, Димитровград** и **Карлово**. Тези градове са избрани заради подходящо местоположение в територията на региона, демографска големина и стабилност, налични функции с регионално значение в развитието на икономиката, социалната сфера, образованието, науката, културата. Тези 7 градове–центрове от трето ниво са разположени сравнително равномерно в територията на региона и могат да подпомагат добре и да балансират центъра от второ ниво Пловдив.

От **четвърто йерархично ниво** – малки градове с микрорегионално значение в територията на групи общини – според НКПР в Южен централен регион са **20** града: **Първомай,**

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.

Раковски, Сопот, Стамболийски, Хисаря, Свиленград, Харманли, Тополовград, Крумовград, Момчилград, Ивайловград, Златоград, Мадан, Девин, Чепеларе, Велинград, Панагюрище, Пещера, Ракитово, Септември.

Тези градове са избрани заради: подходящото им местоположение в територията на областите, демографската им големина, наличните функции с надобщинско значение в сферата на икономиката, социалната сфера, образованието, науката, културата. Целта е да се стимулира достатъчно голям брой малки градове, разположени в периферни селски и планински райони. Тези градове са центрове, предлагащи работни места и основни услуги със значение за повече от една община. Повечето от тях в миналото са били околийски центрове и в тях са запазени някои деконцентрирани служби като районен съд и прокуратура, болница, спешна медицинска помощ, общо образователно училище с пълен курс на обучение, някои специализирани и професионални училища.

Градовете от четвърто йерархично ниво са разположени равномерно по територията на региона и достъпността до тях от околните села е гарантирана в рамките средно на 15–20 km разстояние. Те осигуряват обслужването на населението на селата не само в собствените си общини, но и в съседни на тях по-малки общини. По този начин те са в състояние да подпомагат областните центрове от трето ниво и да играят ролята на вторични центрове в областите.

От **пето йерархично ниво** – много малки градове и села, центрове на общини – са останалите **30** общински центъра: **Любимец, Маджарово, Минерални бани, Симеоновград, Стамболово, Ардино, Джебел, Кирково, Черноочене, Баните, Борино, Доспат, Неделино, Рудозем, Брезово, Калояново, Кричим, Куклен, Лъки, Марица, Перущица, Родопи, Садово, Съединение, Батак, Белово, Брацигово, Лесичово, Стрелча, Сърница.**

Общините с центрове от пето йерархично ниво са идентични с определените слабо урбанизирани (периферни) общини. Това са малки общини със затруднено социално-икономическо развитие, които формират компактни ареали от групи общини в южните родопски крайгранични покрайнини. Подобна група общини има и около центъра на региона Пловдив, но това се дължи на прекалената и неоправдана раздробеност на общини около големия град и прекалено малката територия на община Пловдив. Тези общини могат да бъдат включени в обхвата на т.н. „райони за целенасочена подкрепа“. Стимулирането на техните центрове е важно, за да могат да предлагат необходимите първични услуги на населението, както и работни места извън земеделската функция.

Както е посочено в НКПР, йерархизираната система от градове–центрове ще служи за степенуване на намесите за стимулиране на градовете и градското развитие според значимостта и ролята на всеки град. В зависимост от количеството на наличните и привлечени ресурси те ще се насочват към градовете от различните йерархични нива с оглед тяхната роля за постигане на основните цели на политиката за балансирано регионално развитие.

Стимулирането на градовете–центрове ще се осъществява чрез съчетаване на различни инструменти – собствени инструменти на регионалната политика и инструменти на секторните политики. Ролята на НКПР и на ИТСР е да ориентират регионалната политика как да насочи своите инструменти за развитие на територията и градовете и как да повлияе на секторните политики в тяхното териториално насочване. По същество това е подходът на интегрирани териториални инвестиции.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

2.6. Териториална структура на региона – територии с висока степен на урбанизация (централни), слабо урбанизирани селски територии (периферии)

За представяне на териториално урбанистичната структура на региона общините в региона следва да се класифицират по степен на урбанизация. За класифицирането на общините според степента на урбанизация в Социално икономическия анализ (СИА) на районите от 2019 г. се използва европейската методика за определяне на градско-селска типология, развита съвместно от ОИСР и ЕК (Вж. Седми доклад на Европейската комисия за икономическото, социалното и териториалното сближаване, 2017 г.) Приспособена за условията на България в СИА, методиката ни дава следната класификация на общините: (Вж. Социално икономически анализ на районите (СИА), 2019 г.)

Силно урбанизирана община (централна) – на голям град (city) – над 50 % от населението живее в населени места над 50 хил. жит. или общината е с център град над 50 хил. жители.

Средно урбанизирана община (междинна) – на среден град (town) – над 50 % от населението живее в населени места от 5 до 50 хил. жит. или общината е с център град от 5 до 50 хил. жители.

Слабо урбанизирана община (периферна) – на малък град или село (rural) – над 50 % от населението живее в населени места под 5 хил. жит. или общината е с център град под 5 хил. жители.

Категорията „междинна“ се отъждествява с „периферна община с изявен град център“, а категорията „периферна“ – с „периферна община без изявен град център“, употребени като понятия в техническата спецификация и в Методически указания за изготвяне на Интегрирани териториални стратегии за развитие на регионите за планиране от ниво 2 за периода 2021-2027 г.

По тази методика в ЮЦР са определени следните видове общини:

Силно урбанизирани общини – централни – 3 общини с центрове:

Пазарджик, Пловдив, Хасково.

Средно урбанизирани общини – междинни (или „периферни общини с изявен град–център“) – 26 общини с центрове:

в област Пазарджик 5 бр.: Велинград, Панагюрище, Пещера, Ракитово, Септември,

в област Пловдив 10 бр.: Асеновград, Карлово, Кричим, Куклен, Първомай, Раковски, Сопот, Стамболийски, Съединение, Хисаря,

в област Смолян 4 бр.: Девин, Златоград, Смолян, Чепеларе,

в област Кърджали 2 бр.: Кърджали, Момчилград,

в област Хасково 5 бр.: Димитровград, Любимец, Харманли, Свиленград, Симеоновград.

Слабо урбанизирани общини – периферни (или „периферни общини без изявен град–център“) – 29 общини с центрове:

в област Пазарджик 6 бр.: Батак, Белово, Брацигово, Лесичово, Стрелча, Сърница,

в област Пловдив 7 бр.: Брезово, Калояново, Лъки, Марица, Перущица, Родопи, Садово,

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

в област Смолян 6 бр.: Баните, Борино, Доспат, Мадан, Неделино, Рудозем,

в област Кърджали 5 бр.: Ардино, Джебел, Кирково, Крумовград, Черноочене,

в област Хасково 5 бр.: Ивайловград, Маджарово, Мин. бани, Стамболово, Тополовград.

Фигура 25. Общини по степен на урбанизация

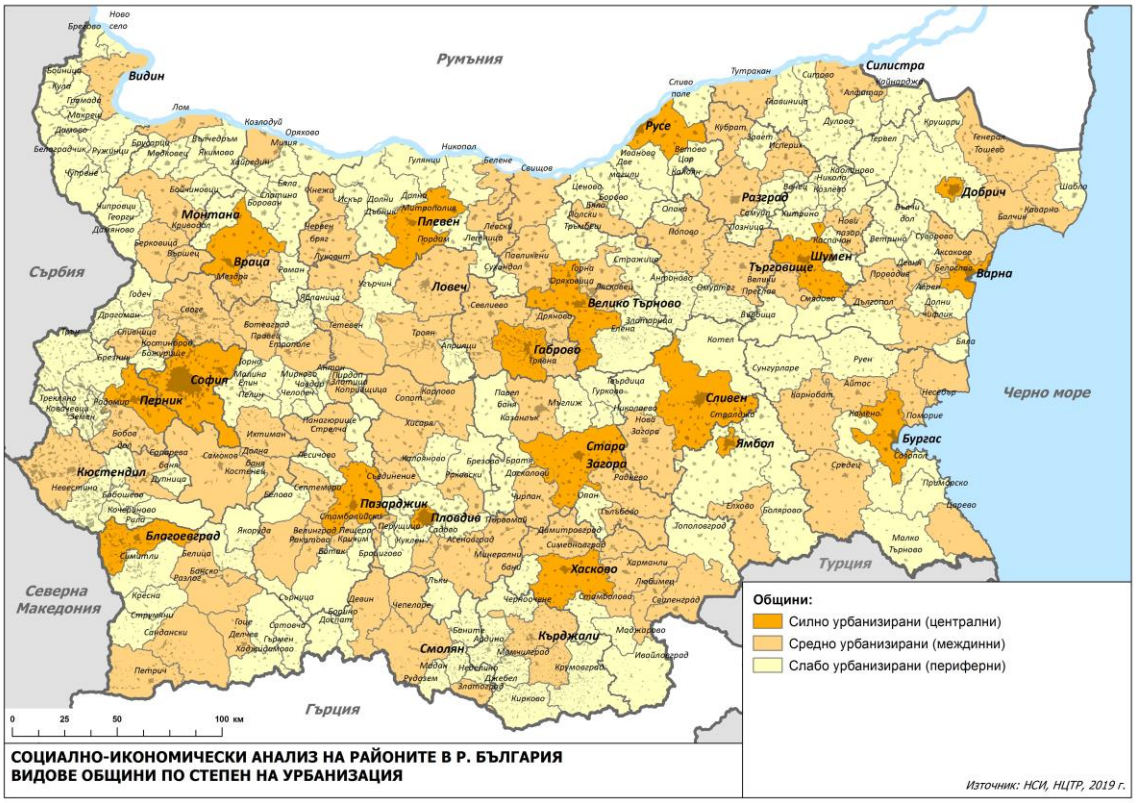

Източник: Социално-икономически анализ на районите в Р. България, 2019 г.

Съгласно методиката на ОИСР и ЕК, слабо урбанизираните общини могат да се идентифицират със селските общини (селските райони). Тази класификация и определеният чрез нея обхват на селските райони се различава от обхвата, прилаган с програмата за развитие на селските райони (ПРСР) в периодите 2007–2013 и 2014–2020. В ПРСР обхватът е значително по-обширен, тъй като критерий за селски район е общини, в които няма град с население повече от 30 хил. души.

Слабо урбанизираните селски общини са разположени предимно в южната, родопска крайгранична територия на региона, където формират типична периферия с проблеми. Затруднена е връзката на тези общини с вътрешността на страната поради трудните планински условия и недобре развитите транспортни направления. Допълнително затруднение в тяхното социално икономическо развитие е липсата на добри връзки и недостатъчните ГКП през границата с Република Гърция.

2.7. Оси на урбанистично развитие с национално и регионално значение

Осите на урбанистично развитие се формират чрез интегрирането на агломерационните ядра и техните агломерационни ареали с транспортно-комуникационните направления или транспортните коридори на страната.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.

Фигура 26. Полюси и оси на урбанистично развитие (НКПР)

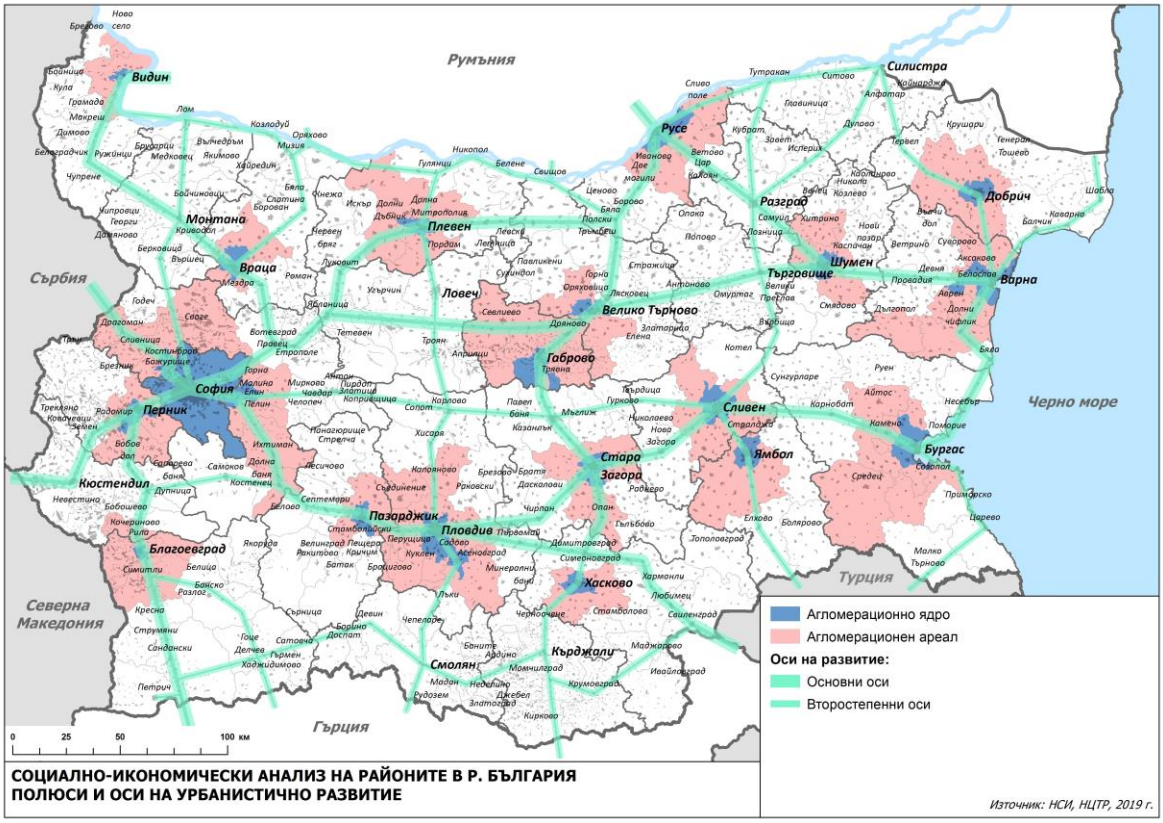

Източник: Социално-икономически анализ на районите в Р. България, 2019 г.

На територията на ЮЦР се намират фрагменти от следните основни и второстепенни урбанизационни оси:

1. Основна паралелна ос „Драгоман–София–Пловдив–Свиленград–Одрин–Истанбул“ (по направлението на общоевропейския транспортен коридор „Ориент/Източно–Средиземноморски“) и отклонението ѝ Пловдив–Стара Загора–Бургас като важна национална ос. Това е основна и исторически традиционна ос, която преминава през територията на страната и ЮЦР. По нейното направление в ЮЦР са разположени основните градове, които формират агломерационни ядра и ареали – Пазарджик, Пловдив (с Асеновград) и Хасково (с Димитровград). По тази ос са съсредоточени преобладаващият дял от населението и основните производствени, социални и културни функции на региона.

2. Основна меридиална ос „Русе–Велико Търново–Габрово–Стара Загора–Хасково–Кърджали–Маказа–Александруполис“ (част от транспортен коридор, свързващ страната ни с Румъния и Гърция.) По тази ос се наблюдава традиционно интензивно урбанистично развитие с градовете и агломерационните ядра и ареали от север на юг – Русе, Велико Търново, Горна Оряховица, Казанлък, Стара Загора, Димитровград, Хасково, Кърджали. Последните три града са на територията на ЮЦР. Нейното значение се засилва благодарение на осъществения презграничен преход Маказа–Комотини, който осигурява трансгранична връзка с република Гърция.

3. Второстепенна меридиална ос „Никопол–Плевен–Ловеч–Троян–Карлово–Пловдив–Смолян–Рудозем“. Тази ос в НКПР е посочена като второстепенна. Нейното развитие е ограничено поради трудния преход през Стара планина (липсата на отдавна замисления

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.

тунел при Беклемето). Забавеното започване на ГКПП „Рудозем–Ксанти“ пък затруднява трансграничната връзка с република Гърция.

4. Второстепенна паралелна ос „София–Пирдоп–Златица–Карлово–Казанлък–Сливен–Бургас“. Тази традиционна ос е с второстепенно значение поради липсата на големи градове в територията на региона.

5. Второстепенна паралелна ос „Петрич–Сандански–Смолян–Кърджали–Одрин“ или т.нар. „южна хоризонтала“. Това е най-южната ос, която преминава изцяло през Родопите. Нейното развитие е проблематично. Но все пак на нея се разчита за активизирането на този район след продължението ѝ в източна посока, за да свърже едни от най-бързо обезлюдяващите се територии в южната част на страната.

В обобщение следва да се отбележи, че съвременното урбанистично развитие през първото и второто десетилетие на XXI век, съпроводено от демографски спад, както и от бавно изграждане на транспортните мрежи и обекти, а също и от забавено осъществяване на нови трансгранични връзки, не допринася съществено за интензифициране на урбанизационните оси или коридори в територията на страната, респективно в територията на ЮЦР.

2.8. Агломерационни образувания и техните зони на влияние и градско-селските връзки

На територията на Южен централен регион се наблюдават наченки на формиране на агломерационни образувания при по-големите градове и предимно при град Пловдив. Обикновено агломерационни образувания се формират при големите градове, които имат достатъчен производствен, инфраструктурен, социален и културен потенциал, за да добият притегателната способност за агломериране.

В НКПР е възприето, че Агломерационните образувания имат две важни съставни части: агломерационно ядро и агломерационен ареал.

- Агломерационно **ядро** е град–център сам по себе си или с пространствено приобщени към него съседни населени места и други обекти в обща непрекъсната пространствена система.
- Агломерационен **ареал** (“Functional Urban Area” – FUA) е активната част от територията на общината или на групата общини, в която се осъществяват интензивни функционални връзки между града–център и други населени места и обекти.

Агломерационни образувания (ядра и ареали) се формират при градове, които имат поне 50 хил. д. население и са от типа (city) съгласно новата пространствена концепция за град, развита в съвместната методика на ОИСР и ЕК. В Южен централен регион такива големи градове, които формират агломерационни ядра и ареали (зони на функционално влияние) са Пловдив (345 213 д.)., Хасково (71 214 д.) и Пазарджик (68 572 д.).

В Социално-икономическия анализ на районите (СИА) от 2019 г., както и в изследването на НСИ „Градовете и техните функционални урбанизирани ареали“ от 2016 г., разработено в рамките на проекта Urban Audit на Европейската комисия, зоните на влияние (FUA) на големите градове са определени по критерия трудови пътувания към тях. Изискването е повече от 15 % от работоспособното население от околните общини чрез всекидневни

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

пътувания да осигурява своята трудова заетост в града–ядро. По този критерий е определен обхватът на агломерационните ареали.

В агломерационния ареал на Пловдив попадат 11 общини. Агломерационните ареали на Хасково и Пазарджик обхващат само собствените им общини.

Фигура 27. Функционални агломерационни ареали

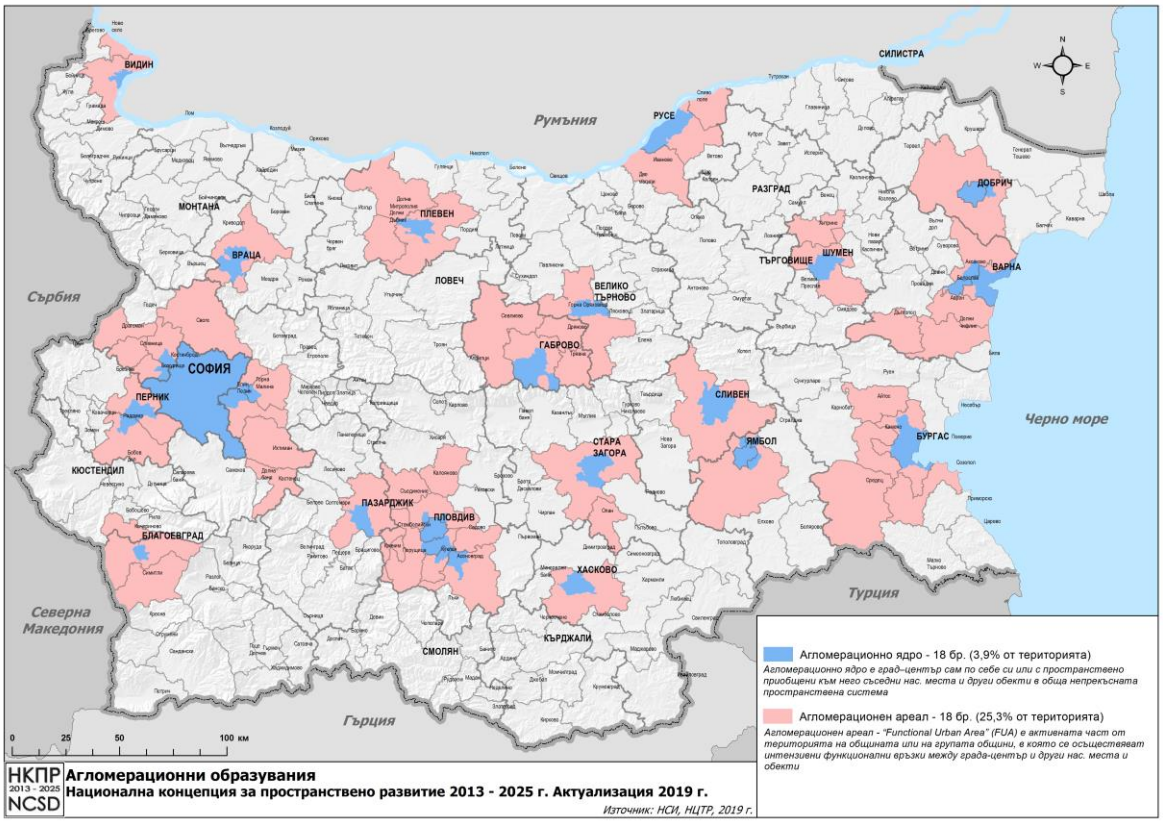

Източник: НКПР Актуализация 2019 г.

Агломерационен ареал Пловдив – характеристики

Ареалът на Пловдив обхваща 11 общини – Пловдив, Асеновград, Калояново, Марица, Родопи, Садово, Съединение, Кричим, Перущица, Стамболийски и Куклен. За периода 2011–2017 г. населението на агломерационния ареал намалява от 550 289 д. на 542 253 д. или с 1,46 %. Населението на града център Пловдив обаче се увеличава от 338 184 д. на 345 213 д. или със 7 029 д. (2,04 %). Увеличението показва, че градът център притежава демографска стабилност. Населението на градовете в ареала намалява от -3,6 % до -11,6 %. Този темп на намаляване на населението в ареала е сравнително висок. Асеновград е по-стабилен и при него намаляването е с 1 548 д. или с -3,16 %. Въпреки голямото му население (49 042 д.), Асеновград не може да формира собствен ареал и гравитира към Пловдив. Естественият прираст е отрицателен (-4,1 ‰ в ареала и -5,8 ‰ в центъра Пловдив). Механичният прираст също е отрицателен (-4,7 ‰ в ареала и -1,8 ‰ в центъра), а коефициентът на възрастово заместване е 69 % в ареала и 70 % в центъра, по-високи от средния за страната (64 %). С най-голяма ежедневна трудова миграция към Пловдив са община Родопи (40 % от наетите) и община Куклен (39 %). В Пловдив се произвежда 67 % от общата продукция на икономическия ареал и в община Пловдив работят 73 % от всички трудово наети лица. В общини Асеновград и в Марица работят по 6 % от наетите.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.

Поради функционална и пространствена близост с Пловдив, в ядрото на агломерационния ареал, респективно в ОУП, могат да попаднат Царацово и Войводиново от север и Прослав, Коматево, Брани поле, Белащица и Марково от юг.

Агломерационен ареал Хасково – характеристики

Ареалът включва само собствената община. За периода 2011–2017 г. населението на агломерационния ареал намалява от 94 559 д. на 87 780 д., или с 6 779 д. (7,17 %). Населението на града център Хасково намалява от 75 641 на 71 214 души, или с 4 427 д. (6,22 %). Намаляването е по-малко от 10 % и градът показва относителна демографска стабилност. Естественият прираст е отрицателен (-5,2 ‰ в ареала (в общината) и в центъра Хасково). Механичният прираст е отрицателен със стойност -2,6 ‰, а коефициентът на възрастово заместване е 65 %, почти колкото средния за страната (64 %).

В ядрото на агломерационния ареал, както и в обхвата на ОУП, могат да попаднат близко разположените до Хасково квартал Болярово и село Стамболийски заедно с вилните територии около града.

Близостта на Димитровград до Хасково е предпоставка за засилени трудови и културно-битови връзки между двата града. Но трудовите пътувания между тях са по-малки от 15 % и по този критерий агломерационният ареал не може да обхване и Димитровград. В бъдеще може да се стигне до увеличаване на потоците между двата града в двете посоки и да се очаква формиране на образувание от агломерационен или по-скоро от конурбационен тип.

Агломерационен ареал Пазарджик – характеристики

Ареалът на Пазарджик обхваща само собствената му община. За периода 2011–2017 г. населението на агломерационния ареал намалява от 117 293 д. на 108 376 д., или с 8 917 д. (7,60 %). Населението на града център Пазарджик намалява от 71 437 д. на 68 572 д., или с 2 865 д. (4,18 %). Намаляването е по-малко от 10 %. Градът показва добра демографска стабилност. Естественият прираст е отрицателен (-6,4 ‰ в ареала (в общината) и в центъра Пазарджик). Механичният прираст също е отрицателен (-3,1 ‰), а коефициентът на възрастово заместване е 69 %, по-висок от средния за страната (64 %). Община Пазарджик привлича работещи от съседните общини Лесичево и Септември, но те са по-малко от 15 % от трудово наетите, за да бъдат включени тези общини в агломерационния ареал. В центъра Пазарджик се генерират 87 % от общата произведена продукция и там работят 86 % от всички трудово наети лица в икономическото образувание.

В непосредствена пространствена близост до Пазарджик са селата Драгор, Ивайло, Мокрище, Главиница, Мирянци и Синитово, които могат да попаднат в ядрото на агломерационния ареал и в обхвата на ОУП.

Като обобщение може да се посочи, че реално формирано агломерационно образувание има само при Пловдив. То е обосновано от наличието на множество малки общини около големия град, които неизбежно гравитират към него и намират там всички степени на обслужване, както и място за приложение на трудова дейност. Самостоятелното функциониране на тези малки общини без Пловдив е невъзможно. Силни са и връзките на Пловдив с Асеновград поради близостта им. Това се изразява не само като функционални връзки (трудови и други пътувания), но и с пространствени връзки поради интензивното насищане на разстоянието между двата града с индустриални, складови и други предприятия и обекти.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

2.9. Свързаност и достъпност (транспортни направления и други инфраструктурни мрежи и съоръжения с национално и регионално значение

2.9.1. Транспортни направления и свързаност

Трансевропейска транспортна мрежа (TEN-T)

На територията на Р. България в **основната TEN-T** мрежа са включени:

- направленията на коридорите от основната **TEN-T мрежа** на ЕС: *„Рейнско–Дунавски“* (вътрешноводен път р. Дунав, с пристанища Видин и Русе и интермодален терминал в Русе) и „*Ориент/Източно–Средиземноморски*“ (железопътно и пътно трасе по направленията Видин–София–Кулата и София–Пловдив–Бургас/Свиленград (турска граница));
- железопътните направления „София–Горна Оряховица“, „Русе–Димитровград“, „София – сръбска граница“ и „София – границата с Република Северна Македония “[25];
- пътните направления „София–Велико Търново–Русе–Букурещ“, „Русе–Велико Търново–Стара Загора–Димитровград–АМ „Марица““, както и „София–Калотина“ и „София–Гюешево“;
- като възли в основната TEN-T мрежа са включени и Летище София, Пристанище Бургас и интермодалните терминали София, Пловдив, Русе и Горна Оряховица.

В **разширената мрежа**, освен направленията и възлите в съществуващата карта на TEN-T („Бургас–Варна“ и АМ „Марица“/Хасково–Кърджали–гръцка граница), са включени допълнително пет нови пътни трасета: направлението Велико Търново–Шумен–Варна; скоростен път Рила, по направлението „Дупница–Самоков–п.в. Богородица–АМ „Тракия“/АМ „Хемус“; скоростен път I-2 „Русе–Шумен“; скоростен път „Варна–Дуранкулак“ път „Пловдив–Рудозем“, както и Пристанище Силистра и железопътните връзки към Варна. Тук са включени и Летищата Варна, Бургас, Пловдив и Горна Оряховица; пристанищата Варна, Лом, Оряхово и Свищов, както и ИМТ Драгоман и Свиленград.

Пътна мрежа-достъпност и обслужване

Основните пътни направления на TEN-T мрежата се формират от пътищата с международно и национално значение – автомагистрали и първи клас, чиято дължина представлява 18,4 % от общата дължина на пътната мрежа в страната. Тези пътища осигуряват интеграцията на пътната мрежа на страната с тази на съседните страни и имат важно значение за интегрирането на територията както в национален, така и в европейски план.

Южният централен регион има предимството през територията му да преминава един от основните коридори на TEN-T мрежата, преминаващи през страната – „*Ориент/Източно–*

[25] Направленията „София – сръбска граница“ и „София – границата с Република Северна Македония “ понастоящем са дефинирани като участъци с трансграничен характер, а след приемането на новия Регламент за Механизъм за свързване на Европа от 2021 г. двете отсечки ще бъдат включени в обхвата на коридор „Ориент/Източно–Средиземноморски“

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Средиземноморски“, както и други направления от основната и широкообхватната TEN-T мрежа.

Фигура 28: Схема на TEN-T пътна мрежа в България

Източник: Средносрочна оперативна програма за изпълнение на Стратегията за развитие на пътната инфраструктура в Р. България 2016–2020 г.

Изградени са и функционират автомагистралите, формиращи двата клона на коридора „*Ориент/Източно–Средиземноморски*“:

- **А1** – автомагистрала „Тракия“ – *София–Пловдив–Бургас* с обща дължина 360 km. Магистралата е напълно изградена и е част от коридора на основната TEN-T мрежа – „*Ориент/Източно–Средиземноморски*“ Това е главната пътна артерия в страната като основна връзка на Южен централен регион както с Югозападен регион и Столицата, така и с Югоизточен регион и Черно море.

- **А4**-автомагистрала „Марица“ – *пв „Оризово*“ (АМ Тракия)–*Хасково–Капитан Андреево* с дължина 117 km. Магистралата е напълно изградена и е част от коридора на основната TEN-T мрежа– „*Ориент/Източно–Средиземноморски*“. Това е другата важна пътна артерия в страната, провеждаща транзитните транспортни потоци от Европа към Р. Турция и осигуряваща връзка между съседните Южен централен и Югоизточен региони.

Пътищата от първи клас допълват функциите на автомагистралите за интеграцията на пътната мрежа на страната с тази на съседните страни, провеждат предимно транзитни транспортни потоци и в преобладаващата си част формират направленията на TEN-T мрежата (основна и разширена) на територията на страната.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Фигура 29: Републиканска пътна мрежа

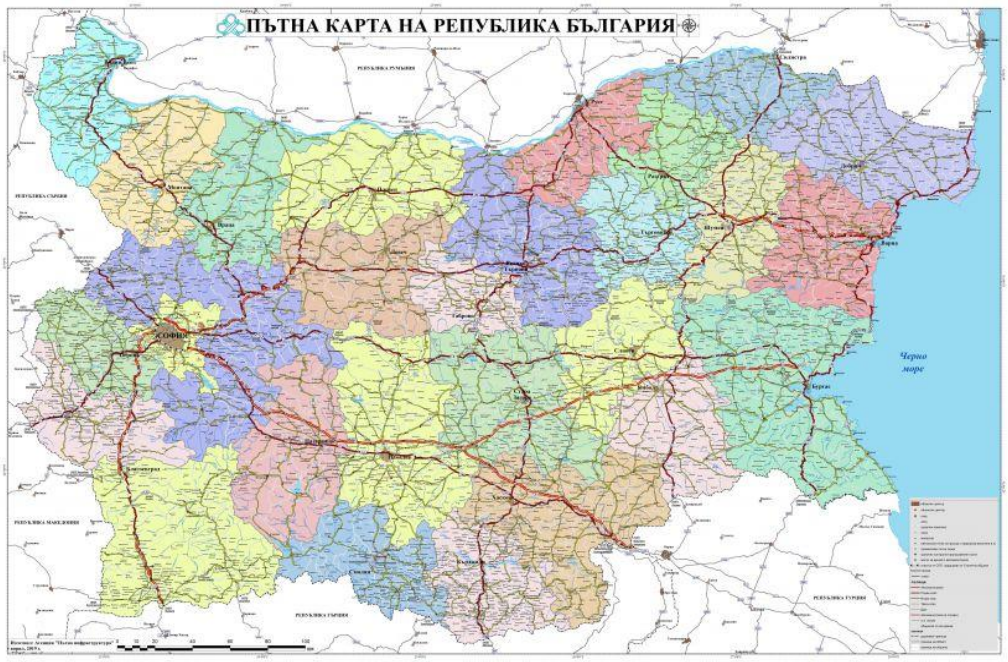

Източник: АПИ

Южният централен регион се обслужва от следните първокласни пътища:

- **Първокласен път I-5** *Русе–Бяла–Велико Търново*–Стара Загора–Хасково–Кърджали–граница Гърция ***(E-85)*** в участъка до Хасково (пресичането с АМ „Марица“) е част от основната TEN-T мрежа на територията на страната, а на юг от Хасково – от разширената TEN-T мрежа. Пътят е основна транспортна връзка между Южна и Северна България през Шипченския проход.

- **Първокласен път I-6** *граница* Република Северна Македония *–Гюешево–Кюстендил–Радомир–София–Карлово–Казанлък–Бургас* в основната си част обслужва т.нар. „подбалканска линия“ и само в участъка граница Република Северна Македония –Гюешево–Кюстендил (АМ „Струма“) е включен в основната TEN-T мрежа като връзка между столиците Скопие и София. Минава почти периферно през най-северната територия на Южен централен регион (т.нар. подбалканска линия) и го свързва със съседните Югозападен и Югоизточен региони.

- **Първокласен път I–8** *граница Сърбия–Драгоман–София–Пловдив–Свиленград–граница Турция (**E-80**)* формира част от коридора на основната TEN-T мрежа „*Ориент/Източно–Средиземноморски*“, който вече се обслужва от АМ „Тракия“ и АМ „Марица“, а пътят има дублиращи функции.

Допълнително в разширената TEN-T мрежа на територията на страната е включен **второкласният път II-86** „*Пловдив–Смолян–Рудозем*“, който осигурява единствения транспортен достъп от вътрешността на страната до област Смолян. Предвижда се пътят да бъде изграден като скоростен, а в началото на 2020 г. стартира изграждането на ГКПП „Елидже“–Ксанти като допълнителна връзка с Р. Гърция.

Доизграждането на автомагистралите и скоростни пътища по описаните направления на TEN-T мрежата (основна и разширена) е залегнало във втората приоритетна ос на ОП

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.

„Транспорт и транспортна инфраструктура“ (ОПТТИ) 2014–2020 „*Развитие на пътната инфраструктура по „основната“ и „разширената“ Трансевропейска транспортна мрежа“.*

Вътрешнорегионалните връзки се обслужват от второкласните и третокласните пътища в региона.

Второкласен път II-35 *(Гара Бяла–оп Плевен) пк Гривица–Плевен–оп Ловеч–Троян–Кърнаре–*(Розино–Карлово) е един от пътищата, свързващи Северна с Южна България през Троянския проход, и обслужва най-северната територия на Южен централен регион.

Второкласен път II-37 *(Ябланица–Ботевград) Джурово–Етрополе–Златица–Панагюрище–Пазарджик–Пещера–Батак–Доспат–Барутин* е важна междурегионална връзка, свързваща Югозападния регион с Южен централен регион през Златишкия проход, но поради лошото му състояние се използва предимно за местни нужди.

Второкласен път II-55 *оп Дебелец–Килифарево–Гурково–Долно Паничерево–Нова Загора–Млекарево–Радецки–ТЕЦ II–Полски Градец–Мъдрец–Младиново–Свиленград* е междурегионален път, свързващ Северна с Южна България чак до границата с Р. Турция и обслужващ югоизточната част от Южен централен регион.

Второкласен път II-56 *оп Шипка–Павел баня–Брезово–Раковски–Калековец–пв „Пловдив изток“–пв „Рогош“–пк Асеновград* свързва областите Стара Загора и Пловдив.

Второкласен път II-58 *(Конуш–Черноочене)–Комунига–Тополово–Асеновград* е вътрешнорегионален път.

Второкласен път II-59 *(Кърджали–Маказа)–Момчилград–Звездел–Крумовград–Ивайловград–Славеево–граница Гърция* също е вътрешнорегионална връзка, обслужваща южните територии на региона, и презгранична връзка с Р. Гърция с местно значение.

Второкласен път II-64 *Карлово–Баня–Долна Махала–Труд–пв „Труд“–Пловдив* е път с областно значение.

Второкласен път II-66 *оп Сливен–Нова Загора–оп Стара Загора–оп Чирпан–Поповица–* обслужва предимно Югоизточен регион, свързвайки го с Южния централен регион.

Второкласен път II-76 *(оп Елхово–пк Лесово)–Княжево–Тополовград–Българска поляна–Богомил–Харманли* е връзка между областите Ямбол и Хасково от съседните Южен централен и Югоизточен региони.

Второкласен път II-84 *(Белово–Пазарджик) Звъничево–Ветрен дол–Велинград–Юндола–Якоруда–оп Разлог* е междурегионална връзка на Южен централен регион с Югозападния през курорта Велинград.

Второкласен път II-86 *(Пазарджик–Пловдив)–Асеновград–Бачково–Хвойна–Чепеларе–Соколовци–Смолян–Търън–Средногорци–Рудозем–граница Гърция* е вътрешно регионална връзка, обслужваща южната част на региона, и връзка с Р. Гърция.

Второкласен път II-88 *(Любимец–Свиленград)–граница Гърция* обслужва област Хасково и е друга презгранична връзка между Р. България и Р. Гърция.

Второкласен път II-89 *Ново село–А4 „Марица“–(Младиново–Свиленград)* обслужва предимно област Хасково.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Към 31.12.2018 г. общата дължина на **Републиканската пътна мрежа** в Южния централен регион е **4 075 km** и представлява 20,5 % от РПМ в страната.

Таблица 26: Дължина и структура на РПМ към 31.12.2018 г.

Регион/ Област	Пътища общо km	АМ, km	I кл, km	II кл, km	III кл, km
Р България	**19 876**	**757**	**2 925**	**4 022**	**12 172**
ЮЦР	**4 075**	**192**	**416**	**784**	**2 683**
Кърджали	649	-	73	81	495
Пазарджик	723	51	59	202	411
Пловдив	1 020	50	129	240	601
Смолян	539	-	-	110	429
Хасково	1 144	91	155	151	747

Източник: НСИ

Гъстотата на пътната мрежа определя степента на нейната изграденост и за по-добра представа се детайлизира с разбивка на гъстота на пътищата с национално и международно значение и гъстота на регионалните и вътрешнорегионалните пътища, предвид различните им функции при обслужването на територията на региона.

Таблица 27: Гъстота на пътна мрежа към 31.12.2018 г. (km/1 000 km^2)

Регион	Гъстота на РП мрежа	Гъстота на АМ	Гъстота на пътища I клас	Гъстота на пътища II и III клас
България	**179,1**	**6,8**	**26,4**	**145,9**
Северозападен	179,6	0,4	21,2	158,0
Северен централен	210,4	0,0	32,8	177,6
Североизточен	183,3	6,5	33,4	143,5
Югоизточен	167,2	11,2	30,3	125,6
Югозападен	168,6	11,8	27,4	129,4
Южен централен	**182,9**	**8,7**	**18,6**	**155,6**
Кърджали	204,7	0,0	22,7	181,9
Пазарджик	163,0	11,4	13,2	138,4
Пловдив	171,1	8,4	21,6	141,1
Смолян	168,2	0,0	0,0	168,2
Хасково	207,4	16,8	28,0	162,5

Изчислена на база данни от НСИ за дължина –2018 г

Гъстотата на пътната мрежа в Южен централен регион е по-висока от средната за страната, но това се дължи на по-добре развитата регионална пътна мрежа. Изключително ниската гъстота на първокласната пътна мрежа в региона (най-ниска за страната) не може да се компенсира от по-високата гъстота (от средната за страната) на автомагистралите, които обслужват предимно северната част на региона. Южната територия на Южния централен регион се обслужва предимно от регионална пътна мрежа, което затруднява комуникациите и възможностите за развитие.

С най-добре развита пътна мрежа са областите Хасково и Кърджали, но докато за област Хасково това се дължи на добре развита пътна мрежа от висок клас, за област Кърджали се дължи на много добре развитата регионална пътна мрежа с една от най-високите гъстоти в страната. Най-ограничено развита е пътната мрежа в област Смолян, където няма изградени първокласни пътища и областта се обслужва изключително от регионални пътища.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Структурата на изградената пътна мрежа определя качеството на транспортното обслужване на съответната територия, показано в следващата таблица:

Таблица 28: Относителен дял на републиканската пътна мрежа по класове от общата дължина – по области и региони към 31.12.2018 г

Регион/Област	отн. дял АМ	отн. дял I клас	отн. дял АМ и I клас	отн. дял II клас	отн. дял III клас
Р България	**3,80**	**14,72**	**18,52**	20,23	61,25
Северозападен	0,20	11,82	12,02	22,35	65,63
Северен централен	0,00	15,58	15,58	21,45	62,97
Североизточен	3,54	18,20	21,74	17,38	60,89
Югоизточен	6,71	18,14	24,86	22,77	52,37
Югозападен	6,37	16,43	22,80	18,37	58,83
ЮЦР	**4,74**	**10,17**	**14,92**	**19,17**	**65,91**
Кърджали	0,00	11,11	11,11	12,33	76,56
Пазарджик	7,02	8,12	15,13	27,79	57,08
Пловдив	4,90	12,65	17,55	23,53	58,92
Смолян	0,00	0,00	0,00	20,41	79,59
Хасково	8,12	13,53	21,64	13,18	65,18

Източник: НСИ и изчисления НЦТР

Южният централен регион не получава добро транспортно обслужване от пътищата с национално и международно значение (автомагистрали и първи клас) – относителният им дял в региона е на предпоследно място в страната. Въпреки че вече автомагистралите на неговата територия са с относителен дял, по-висок от средния за страната, това не може да компенсира ограничено развитата първокласна мрежа (с най-нисък относителен дял за страната). Пътищата от висок клас обслужват предимно централната част на региона, докато южните територии разчитат преди всичко на регионалната пътна мрежа.

Област Смолян е най-зле обслужената с пътна мрежа, тъй като на нейна територия не са изградени нито автомагистрали, нито първокласни пътища и тя се обслужва само от регионална пътна мрежа. Не по-добро е транспортното обслужване и в област Кърджали, където също няма автомагистрали, а и относителният дял на първокласната пътна мрежа е един от най-ниските за страната. Всъщност само в област Хасково относителният дял на пътищата от висок клас е по-висок от средния за страната. Регионът определено се нуждае от доизграждане на първокласната пътна мрежа.

Състоянието на пътната мрежа е определящ фактор за обслужването на населените места и възможностите за развитие в региона. Като компенсация за недобре развитата пътна мрежа, област Смолян поддържа половината от пътната си мрежа в добро състояние при среден процент за страната 40 %. Над средния процент за страната е и пътна мрежа в добро състояние в областите Пловдив и Пазарджик. Най-зле поддържана е пътната мрежа в област Хасково и особено Кърджали, където пътищата в добро състояние са едва една трета.

Териториалният анализ на обслужването на общините от региона с РПМ дава база за определяне на техния потенциал за развитие. Пътищата от по-висок клас ситуират определената община в по-високо териториално ниво, определяйки възможностите за пространствена организация на икономическите, социалните и административните комуникации в по-голям мащаб, респективно с повече други общини и центрове от

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

по-висок ранг. И обратно, обслужването с по-нисък клас пътна мрежа „свива“ комуникациите в по-малък периметър на територията и ограничава възможностите за развитие.

Групата на ***пътищата с международно и национално значение*** включва автомагистралите, пътищата I клас и някои от второкласните пътища, категоризирани в европейската мрежа, по които се провежда значителен трафик, включително транзитен. Повечето от пътищата от тази група са част от инфраструктурата на TEN-T мрежата и осигуряват интеграцията на пътната мрежа на страната с тази на съседните страни. В пространствено отношение те имат важно значение за интегрирането на територията както в национален, така и в европейски план. Чрез тях се осигурява достъпът до пристанищата, летищата с международно значение, както и връзките между големите градски центрове, включително столицата. Столицата.

В най-благоприятна позиция са 24 броя центрове на общини, които се обслужват от пътищата с международно и национално значение, и в Южния централен регион това са: Пазарджик, Лесичево, Септември (област Пазарджик); Пловдив, Първомай, Марица, Раковски, Стамболийски, Съединение, Родопи (област Пловдив); Димитровград, Симеоновград, Харманли, Любимец, Свиленград, Хасково (област Хасково), обслужвани от автомагистрали, и Белово (област Пазарджик); Карлово, Садово, Сопот (област Пловдив);Кирково, Кърджали, Момчилград, Черноочене (област Кърджали), обслужвани от първокласни пътища.

Групата на ***пътищата с регионално значение*** се формира от пътищата втори и трети клас. Главните функции на този вид пътища са да осигуряват връзките между големите административни и икономически центрове в регионите, както и между самите региони, като съдействат за интеграцията им. Връзките на по-голямата част от общинските центрове с областните градове също са част от функциите на пътищата II и III клас. Същевременно те имат за задача да доведат трафика до автомагистралите и пътищата I клас и служат като преразпределители на трафика по пътните артерии с национално и международно значение. В някои случаи обслужват гранични контролно-пропускателни пунктове със съседни страни и имат важна роля за развитието на трансграничното сътрудничество.

В тази група попадат 29 общини, от които обслужвани от второкласни пътища са Батак, Велинград, Панагюрище, Пещера, Ракитово (област Пазарджик); Асеновград, Брезово, Калояново, Куклен (област Пловдив); Доспат, Мадан, Рудозем, Смолян, Чепеларе (област Смолян); Крумовград (област Кърджали); Ивайловград, Тополовград (област Хасково), а от третокласни – Брацигово, Стрелча, Сърница (област Пазарджик); Кричим, Лъки, Хисаря (област Пловдив); Баните, Борино, Девин, Златоград (област Смолян); Ардино и Джебел (област Кърджали).

В най-лоша ситуация попадат общините, които се обслужват от третокласни, прекатегоризирани през 2002 г. бивши четвъртокласни пътища, чиито параметри и състояние традиционно са лоши. Зоната на влияние на техните центрове най-често се ограничава в рамките на общината. В тази група попадат общините Перущица (област Пловдив); Неделино (област Смолян); Маджарово и Стамболово (област Хасково).

По-малко от половината общини в региона се обслужват от пътища с международно и национално значение, осигуряващи им по-добри позиции за транспортни комуникации в по-голям мащаб и по-големи възможности за социално-икономическо развитие. Близо 60 % от общините имат по-ограничени възможности за развитие поради обслужването им само с

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

регионални пътища, като четири от тях имат транспортен достъп само по прекатегоризирани четвъртокласни пътища, най-често с влошено състояние.

Пътната мрежа в Южен централен регион е достигнала висока степен на развитие предимно в северната част от територията си. Южната част определено се нуждае от доизграждане на пътната мрежа, особено в област Смолян, където липсват даже първокласни пътища. Пътищата II-ри и III-ти клас осигуряват добро транспортно обслужване и транспортна достъпност до малките и средни градове и селата, но регионът се нуждае от доразвитие на пътищата от висок клас.

Мобилност в населените места

Пешеходни зони, велосипедни зони и маршрути

По-големите населени места в региона разполагат с обособени пешеходни зони, които са разположени предимно в централните части около главните обществени административни и обществени сгради на територията. Пешеходците са най-уязвимата група в пътното движение и осигуряването на удобни и сигурни улици и пространства е от изключителна важност за стимулиране на този тип придвижване, както и за осигуряването на тяхната безопасност и сигурност.

Сериозни инвестиции с финансов ресурс по линия на ЕС програмите, по-конкретно Оперативна програма „Регионално развитие“ 2007-2013 и Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014-2020 г., са направени през последните години за създаването и развитието именно на такива зони. Освен подобряване и облагородяване на околното пространство, реализираните интервенции са насочени и към насърчаването на алтернативни методи за придвижване – например ходене пеша.

Използването на велосипед неизменно нараства в държавите и градовете, които полагат последователни усилия в тази насока, дори и в по-автомобилно ориентирани или без развита велосипедна култура нации.

През територията на България са обособени 2 международни велосипедни маршрута, които са част от Европейската мрежа от велосипедни маршрути ЕвроВело. Дунавският велосипеден маршрут (ЕвроВело маршрут номер 6) следва течението на р. Дунав до вливането на реката в Черно море като свързва дунавските крайбрежни селища по цялото протежение на крайбрежието. Пътят на Желязната завеса (ЕвроВело маршрут номер 13) следва пограничните територии в западната и южната част от страната и свързва селища от двете страни на границата, съответно преминава през Сърбия, България, Република Северна Македония , Гърция и Турция. В България не съществуват други утвърдени велосипедни маршрути, които да свързват населени места и да се простират през територията на цялата страна. Местни велосипедни маршрути и създадената до момента инфраструктура се съобразяват с вече изградената пътна мрежа в страната.

През последните години все повече населени места инвестират в развитието и насърчаването на велосипедна инфраструктура и обособяването на велоалеи в рамките на градската транспортна мрежа. Освен това в някои населени места в региона вече има изградени съоръжения за паркиране на велосипеди, които са ситуирани предимно в централната част или около публичните сгради. Въпреки това степента на развитие на този тип инфраструктура е сравнително ниска и има потенциал за надграждане и доразвиване. Основни ограничения за развитие на този тип инфраструктура, обаче, е настоящото

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

състояние на уличната мрежа и необходимостта от специално обособяване на отделни ленти за велосипеди, за което е необходимо допълнително планиране.

Паркиране

Паркирането в населените места е основен проблем от много време. Липсата на достатъчно обособени места за паркиране в комбинация с паркиране върху зелени площи, както и в лентите за движение, сериозно затруднява пътния трафик и придвижването. В тази връзка в градовете се обособяват зони за платено паркиране, предимно в централна градска част, изграждат се обществени паркинги и т.н. Този проблем се наблюдава не само в централната част на градовете, но също така и в жилищните райони като основната причина е лошото планиране на капацитета на инфраструктурата в комбинация с увеличаващите се превозни средства.

Обществен пътнически транспорт

При търсенето на пътнически пътувания с обществен транспорт се забелязва тенденция на намаляване. През последните 14 години търсенето на пътувания с обществен транспорт (автобусен и жп транспорт) намалява 3 пъти. Нуждите от междуселищни пътнически пътувания с обществен транспорт се задоволяват предимно от автобусния транспорт и в по-малка степен от железопътния, като последният се предпочита най-вече от социалните групи, използващи намалени или преференциални тарифи (студенти, пенсионери и работещи в държавните железопътни превозвачи).

Сравнително добре развит масов обществен транспорт има обособен предимно в големите общини в региона. Преобладаващо се използва автобусния транспорт и в отделни общини има тролейбусен транспорт. На територията на Южен централен регион има 27 автогари, като оператори на обществения транспорт са общински фирми, които извършват дейността по превоз на пътници, или частни транспортни оператори, които в повечето случаи превозват по междуградските линии.

Основен недостатък на обществения транспорт както на национално ниво, така и на регионално и общинско ниво, е остарелият и замърсяващ подвижен състав, с който се извършват превозите както по вътрешноградските направления, така и по междуградските. Голям процент от подвижния състав на обществения транспорт е съставен от бензинови и дизелови превозни средства с ниски екологични показатели. Това е и една от причините общественият транспорт да бъде основният фактор, допринасящ за замърсяването на атмосферния въздух и шумовото натоварване в населените места. В допълнение, поддържането на такъв подвижен състав изисква много сериозни разходи за собствениците.

В последните 2 програмни периода по линия ЕС фондове са направени сериозни инвестиции за подобряване на градския транспорт и по-конкретно за подмяна на подвижния състав с по-екологичен, реализирани на територията на големите градски общини. Въпреки това, необходимостта от мерки в тази посока все още е доста сериозна, за да бъдат постигнати целите за устойчив и екологичен градски транспорт. Заедно с подмяната на подвижния състав в повечето общини са изпълнени и съпътстващи мерки, свързани с цялостното подобрение на градския транспорт – съпътстваща зарядна инфраструктура, обновяване на улична мрежа, изграждане и обособяване на спирки, внедряване на интелигентни транспортни системи за управление на трафика, подобряване на светофарната уредба и др.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

В рамките на ЮЦР проекти за модернизация на градския си транспорт в периода 2007-2013 г. реализира община Пловдив. Мерките включват закупуване на подвижен състав, изграждането на навеси на автобусните спирки, информационни табели и съоръжения, внедряване на система за управление на градския транспорт, модернизиране на светофарите, изграждането на мрежа от велосипедни алеи и т.н.

Безопасност и сигурност

Ключов елемент от всяка една транспортна система е осигуряването на безопасността и сигурността на потребителите. Една от ролите на Европейската комисия е да отговори на тези очаквания като гарантира, че в целия ЕС са създадени необходимите стандарти за безопасност и сигурност във всички видове транспорт. Съгласно Стратегия за устойчива и интелигентна мобилност и План за действие към нея, приет от Европейската комисия през 2020 г. един от водещите приоритети е повишаването на безопасността и сигурността на транспорта. Това е от първостепенно значение като са необходимо непрекъснати усилия на всички нива и от всички заинтересовани страни за намаляване на смъртните случаи, свързани с мобилността.

Основните причини за пътнотранспортните произшествия са повишения трафик, качеството и натовареността на пътната мрежа, неефективната организация на движение. За преодоляване на тези проблеми и съответно за осигуряване на адекватна безопасност на всички участници голяма част от населените места региона предприемат целенасочени мерки в тази посока или планират в краткосрочен план да предприемат такива. Това включва изграждане на системи за видеонаблюдение, подобряване на организацията и безопасността на движението, подобряване на инфраструктурата чрез изграждане на пешеходни пътеки, надлези, подлези и др.

Железопътна мрежа – достъпност и обслужване

Линиите, включени в железопътната инфраструктура, се делят на основни железопътни линии и отклонения от основните железопътни линии. Всички основни линии от жп инфраструктурата в страната са включени в TEN-T мрежата, а обслужващите Южния централен регион са следните:

- **жп линия 1** *Калотина-запад (граница с Р. Сърбия)–София–Пловдив–Димитровград–Свиленград (граници с Р. Гърция и Р. Турция).* Линията формира част от транспортния коридор на основната TEN-T мрежа „*Ориент/ Източно–Средиземноморски*“. Една от основните жп линии в страната, провеждаща транзитните потоци между Европа и Р. Турция и осъществяваща връзка на Южен централен регион със Столицата и ЮЗР.

- **жп линия 3** *Илиянци–Карлово–Тулово–Дъбово–Зимница и Карнобат–Комунари–Синдел разпределителна–Варна фериботна–Разделна* е включена в широкообхватната TEN-T мрежа на територията на страната с участъка Карнобат–Варна и обслужва периферно най-северната територия на ЮЦР.

- **жп линия 4** *Русе (граница с Р. Румъния)–Горна Оряховица–Дъбово и Тулово–Стара Загора и Михайлово–Димитровград–Подкова* – включена е в основната TEN-T мрежа на територията на страната (без участъка Димитровград–Подкова), като участъкът Русе–Горна Оряховица е част от жп направлението, свързващо столиците София и Букурещ. Жп линията свързва Северна с Южна България и провежда транзитните потоци между Р. Румъния и Р. Турция.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

- **жп линия 8** *Пловдив–Филипово–Скутаре и Пловдив–Разпределителна изток–Стара Загора–Зимница–Карнобат–Бургас* също формира част от коридора на основната TEN-T мрежа „*Ориент/Източно–Средиземноморски*“ с участъка *Пловдив–Разпределителна изток*–Бургас. Линията свързва ЮЦР с ЮИР и Черно море.

Фигура 30: Трансевропейска железопътна мрежа в България

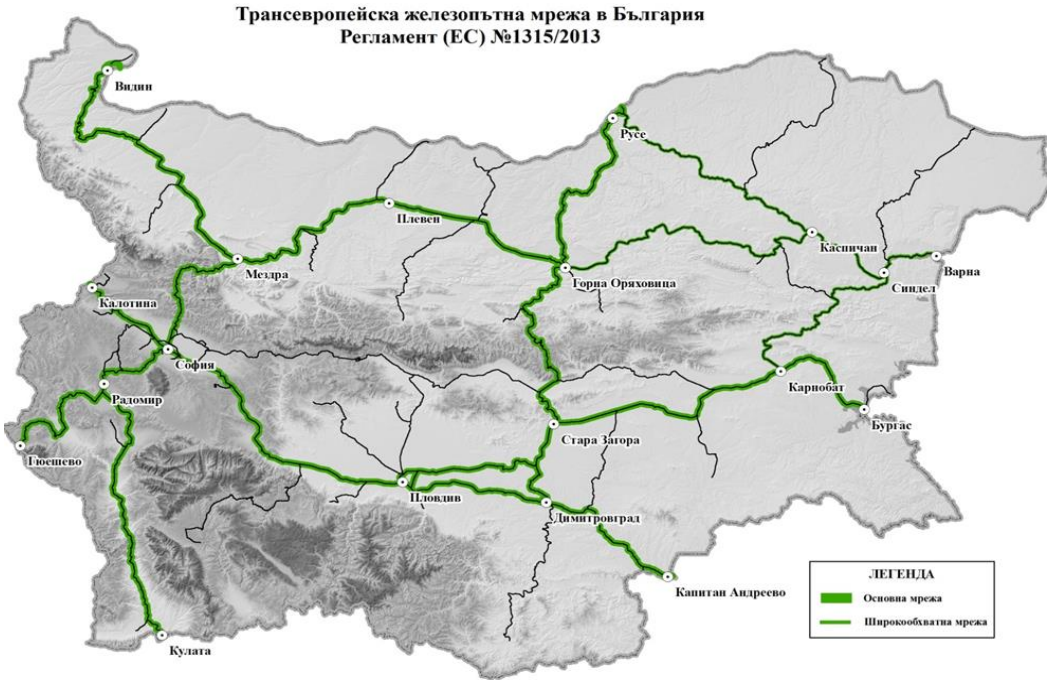

Източник: НКЖИ

Към 31.12.2018 г. на територията на Южен централен регион функционират 782 km железопътни линии, от които 116 km са удвоени, а 403 km са електрифицирани.

Таблица 29: Дължина на железопътните линии по области към 31.12.2018 г.

Регион/Област	Дължина общо	Удвоени линии km	Електриф. линии km	Гъстота km /1000 km^2	% удвоени	% ел	Брой гари/ спирки
Общо	**4 030**	**990**	**2 870**	**36,3**	**24,57**	**71,22**	
ЮЦР	**782**	**116**	**403**	**35,0**	**14,83**	**51,53**	**55**
Кърджали	67	-	-	20,9	0,00	0,00	4
Пазарджик	185	57	57	41,5	30,81	30,81	12
Пловдив	324	59	285	54,4	18,21	87,96	29
Смолян	-	-	-	0,0	0,00	0,00	0
Хасково	206	-	61	37,3	0,00	29,61	10

Източник: НСИ, Обработка НЦТР

В Южен централен регион са изградени и много жп отклонения от основните жп линии, обслужващи региона:

- жп отклонение „Филипово (Пловдив)–Карлово“ свързва Подбалканската жп линия София–*Карлово–Зимница–Варна* (жп линия 3) с другата жп линия в региона *Пловдив–Бургас* (жп линия 8). Значението ѝ би нараснало, особено ако се построи

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

отдавна замислената жп връзка през прохода Троян–Кърнаре, така че жп линията *Свищов–Левски–Троян–Карлово–Пловдив* да бъде втора жп връзка между Северна и Южна България в централната част на страната;

- жп отклонение „Долна махала–Хисар“ е допълнително отклонение от жп линията *Пловдив–Карлово* за обслужване на курортния център Хисар;
- жп отклонение „Филипово (Пловдив)–Панагюрище“ първоначално е замислена също като връзка с Подбалканската линия при с. Мирково. След известен период на прекратяване на транспортните дейности движението по линията е възстановено и сега обслужва общините Съединение и Панагюрище;
- жп отклонение „Крумово (Пловдив)–Асеновград“ обслужва община Асеновград;
- жп отклонение Стамболийски–Пещера обслужва общините Стамболийски, Кричим и Пещера;
- жп отклонение „Септември–Добринище“ е единствената теснопътна жп линия, функционираща в страната която свързва курортните градове Добринище, Банско, Разлог, Велинград с жп мрежата в страната.

Фигура 31: Железопътна мрежа в България

Източник: НКЖИ

Изградеността на жп мрежата в Южния централен регион не се характеризира с добри показатели, което до голяма степен се дължи на планинския релеф в южната му част. Гъстотата за региона, макар и близка, е под средната за страната, степента на удвоеност на жп линиите е една от най-ниските за страната, най-нисък за цялата страна е и относителният дял на електрифицираните жп линии. В обхвата на региона попадат област Смолян без изградена жп инфраструктура и област Кърджали, обслужвана от единична, неелектрифицирана тупикова жп линия. Най-добра изграденост на жп мрежата има област

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Пловдив, с най-висока гъстота за страната, а също и област Пазарджик, с гъстота над средната за страната.

Предвид спецификата на жп транспорта, наред с териториалното развитие на жп мрежата определящо значение за транспортната достъпност има броят на жп гарите и спирките, обслужващи отделните региони.

Южният централен регион се обслужва от 55 броя гари и 71 спирки, като разпределението им по области кореспондира с гъстотата на жп мрежата, но степента на обслужване зависи от пространствената организация на жп мрежата. Най-много гари и спирки (29 броя) има в област Пловдив, където и гъстотата на жп мрежата е най-висока, а най-малко гари и спирки има в област Кърджали (4 броя), където и гъстотата на жп мрежата е най-ниска. В областите Пазарджик и Хасково броят на обслужващите гари и спирки е почти три пъти по-нисък от този в Пловдив, но в област Пазарджик три четвърти от общините получават обслужване с жп транспорт (колкото и в област Пловдив), а в област Хасково – половината (колкото в област Кърджали).

Както и при пътната мрежа, общините от северните части на Южния централен регион получават по-добро обслужване с жп транспорт.

Достъпът до изградената жп мрежа в страната определя възможностите за развитие на отделните общини в региона. В зависимост от вида на обслужващата жп линия и обслужващите гари и/или спирки и те могат да се разпределят в три групи.

Главните жп линии като част от инфраструктурата на TEN-T мрежата осигуряват интеграцията на жп мрежата на страната с тази на съседните страни. В пространствено отношение те имат важно значение за интегрирането на територията както в национален, така и в европейски план. Чрез тях се осигурява достъпът до пристанищата, летищата с международно значение, както и връзките между големите градски центрове, включително Столицата.

Общините, обслужвани от главни жп линии имат възможности за комуникации на по-високо териториално ниво, съответно по-добри възможности за развитие. В тази група попадат 21 броя общини от Южен централен регион: Белово, Пазарджик, Септември (област Пазарджик); Карлово, Сопот, Пловдив, Марица, Раковски, Родопи, Садово, Стамболийски, Първомай (област Пловдив); Кърджали, Момчилград, Кирково (област Кърджали); Хасково, Димитровград, Симеоновград, Харманли, Любимец, Свиленград (област Хасково).

Жп отклоненията също подобряват възможностите за развитие на обслужваните общини, добавяйки предимствата на жп транспорта към автомобилния. Поради най-често тупиковия им характер, тези възможности са по-ограничени в сравнение с обслужването с главни жп линии, икономическата и транспортна активност също. В тази група попадат 11 броя общини: Брацигово, Велинград, Панагюрище, Стрелча, Пещера, Ракитово (област Пазарджик); Асеновград, Калояново, Съединение, Хисаря, Кричим (област Пловдив).

Общините **без достъп до жп транспорт** (без гари и/или спирки) са 26 броя: Батак, Лесичево, Сърница (Пазарджик); Брезово, Лъки, Перущица, Куклен (Пловдив); Ардино, Джебел, Крумовград, Черноочене (Кърджали); Ивайловград, Маджарово, Минерални бани, Стамболово, Тополовград (Хасково); **всички общини от област Смолян** – Чепеларе, Девин, Доспат, Борино, Баните, Златоград, Мадан, Неделино, Рудозем.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Малко над половината от общините в Южен централен регион получават обслужване от жп транспорт с по-добрите възможности за комуникации и развитие, които той предлага. Останалите 26 броя (всички от област Смолян и преобладаващо в областите Хасково и Кърджали) разчитат само на автомобилен транспорт, което не благоприятства тяхното социално-икономическо развитие.

Регионалният характер на жп транспорта и състоянието на железопътната инфраструктура и подвижния жп състав в България ограничават масовите пътническите превози все повече в рамките на епизодични, сезонни пътувания (като се изключат регулярни трудови пътувания в рамките на 30–60 мин.). Всичко това води до икономическа неефективност и прибягване до спиране на някои линии или закриване на гари и по-често спирки. Това ще бъде особено тревожно за области, където и сега обслужването с жп транспорт е ограничено.

В изпълнение на целта за „**интегриране на българската транспортна система в европейската“** е определена първата приоритетна ос на ОП „Транспорт и транспортна инфраструктура“ (ОПТТИ) 2014–2020 – „*Развитие на железопътната инфраструктура по „основната“ Трансевропейска транспортна мрежа“.*

Въздушен транспорт

От петте международни граждански летища в страната само летище София е включено в основната TEN-T мрежа, а летищата Бургас, Варна, Пловдив и Горна Оряховица са включени в разширената TEN-T мрежа като допълващи функциите на определените за интермодални превози възли, от основната TEN-T мрежа.

Летище Пловдив попада в направлението на коридор от основната TEN-T мрежа „*Ориент/Източно–Средиземноморски*“, но е включено в разширената TEN-T мрежа. Летището се използва като резервно на летище София и приема трафика (на Летище София) в периодите на затваряне поради ниска видимост или друга причина. Обслужва пътнически, карго и бизнес полети. Капацитетът на пътническия терминал е за обслужване до 500 хил. пътника/годишно, но редовни пътнически полети няма. През зимния сезон летището обслужва ежедневни чартърни туристически полети за българските ски-курорти в Банско, Пампорово и Боровец.

Интермодален транспорт

Развитието на интермодалните превози е приоритет на националната транспортна политика в непосредствен и дългосрочен план. Третата приоритетна ос на ОП „Транспорт и транспортна инфраструктура“ (ОПТТИ) 2014–2020 е насочена към „*Подобряване на интермодалността при превоза на пътници и товари“.*

Като възли за интермодални превози (автомобилен и жп транспорт) в основната TEN-T мрежа на територията на страната са включени София, Пловдив, Горна Оряховица и Русе, а в разширената – Драгоман и Свиленград. В ЮЦР това са интермодалните терминали:

- **ИМТ „Пловдив“** – включен в основната TEN-T мрежа на територията на страната. Проектът **„Изграждане на интермодален терминал в Южен централен регион – Пловдив“**, който обхваща изработване на технически проект и строителство на ИМТ, е изпълнен с финансиране по ОП „Транспорт“ 2007–2013 г. Терминалът е изграден и отдаден на концесия. ИМТ „Пловдив“ се явява част от коридора на основната TEN-T мрежа „*Ориент/ Източно–Средиземноморски*“ и

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

напълно отговаря на изискванията за осъществяване на интермодални превози между два вида сухопътен транспорт, съгласно изискванията на ЕС.

- **ИМТ „Свиленград“ –** включен в разширената TEN-T мрежа за интермодален транспорт по направлението на жп линията *Калотина-запад (граница с Р. Сърбия)–София–Пловдив–Димитровград–Свиленград (граници с Р. Гърция и Р. Турция),* но все още не е изграден.

Проектите за ИМТ се основават на политиката за изграждане на Трансевропейската транспортна мрежа и целят подобряване на интермодалността в югоизточния регион на ЕС чрез създаване на условия за оптимално взаимодействие и интеграция на различните видове транспорт и повишаване качеството на предоставяните товарни транспортни услуги.

Прогнозно развитие на транспортната инфраструктура

Пространствената организация на пътната мрежа в региона не благоприятства успешното му интегриране в национален и европейски план. Добрата изграденост на автомагистралите обслужва предимно север-североизточната му част, докато южните територии са изолирани от транзитните потоци. Ограничено развитата първокласна пътна мрежа допълнително затруднява комуникациите, което прави абсолютно наложително по-скорото модернизиране на пътя Пловдив–Смолян–Рудозем (вече включен в широкообхватната TEN-T мрежа) до ниво скоростен път. Изграждането на скоростния път по направлението Русе–Велико Търново–Габрово–Хасково и подобряването на параметрите на юг до Кърджали–ГКПП „Маказа“ ще улесни преноса на международните транзитни потоци към/от Румъния, Гърция и Турция.

Оптимизацията и реконструкцията на пътищата по направление на т.нар. *Второстепенна крайгранична южна хоризонтала* като непрекъсната транспортна ос ще интегрира периферните крайгранични територии по южната граница на България и ще подобри достъпа на общините до съответния им областен център в зоните с регистрирана най-влошена достъпност в България. Изграждането на такава ос с подобрени параметри ще създаде по-добри условия за развитие на туризма и разгръщане на потенциала на планинските райони, включително за предлагане на съвместни регионални туристически продукти с граничните райони на съседните Гърция, Република Северна Македония и Турция.

Необходимо е доизграждане на довеждащите пътни направления с оглед подобряване на достъпа на по-отдалечените територии и балансиране на транспортното обслужване. Незадоволителното състояние на участъци от републиканската пътна мрежа и особено на общинската пътна мрежа допълнително влошава условията за комуникации в и между общините, попадащи в тези територии, и това най-често са селските общини, за чието развитие транспортната мрежа е от решаващо значение.

Връзката на ЮЦР със Северна България през централната част на Стара планина по направлението „Плевен–Ловеч–Троян–Карлово–Пловдив–Смолян–Рудозем“ ще функционира пълноценно след изграждане на отдавна замисления **„тунел Троян–Кърнаре“** на второкласния път II-35.

Изградената жп мрежа в страната е в състояние да задоволи намаляващото търсене на транспортни услуги (особено пътнически), но експлоатационното ѝ състояние е незадоволително поради просрочени ремонти. Параметрите на част от главните жп линии в страната допускат проектна скорост за превозите на пътници 130 km/час и превоз на

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

товари 100 km/час, но реално експлоатационната скорост е значително по-ниска поради липсата на надежден подвижен състав и недостига на средства за поддръжка и ремонтни дейности. Влошеното състояние влияе върху допустимите максимални скорости, времепътуванията и качеството на предлаганите услуги, което от своя страна намалява интереса към този вид превози и повишава експлоатационните разходи за влаковото движение. В допълнение, жп мрежата в ЮЦР е по-ограничено развита или липсва в някои от областите на региона и голяма част от общините разчитат единствено на автомобилния транспорт, което ограничава икономическата и транспортната им активност.

Както за пътищата, така и за жп линиите в ЮЦР, включени в TEN-T мрежата, се налага ускорено привеждане на параметрите им в съответствие с изискванията на TEN-T мрежата, което от своя страна би дало силен тласък в развитието на региона и особено на общините, обслужвани с подобрената транспортна инфраструктура.

Модернизацията на жп линията Русе–Горна Оряховица–Димитровград ще улесни функционирането на тази централна транспортна ос при провеждането на транзитните потоци, а изграждането на интермодалния терминал „Свиленград“, включен в разширената TEN-T мрежа за интермодален транспорт по направлението на жп линията *Калотина-запад (граница с Р. Сърбия)–София–Пловдив–Димитровград–Свиленград (граници с Р. Гърция и Р. Турция),* ще създаде условия за оптимално взаимодействие и интеграция на различните видове транспорт и повишаване качеството на предоставяните товарни транспортни услуги.

2.9.2. Енергийна инфраструктура

Електроенергийна инфраструктура

Електропреносната мрежа в България е част от обединената преносна мрежа на страните от континентална Европа и развитието ѝ е тясно свързано с развитието на мрежите на съседните страни, като за целта са изградени междусистемни връзки.

Общата дължина на изградената електропреносна мрежа на територията на страната е 15 235 km. Електропроводите с работно напрежение 400 kV (дължина 2 571 km) и 220 kV (дължина 2 704 km) пренасят електроенергията в национален план, докато електропроводите 110 kV (дължина 9 960 km) имат по-скоро регионални функции.

Специфичните природогеографски условия в Южен централен регион са предпоставили изграждането на най-големите водноелектрически централи (ВЕЦ) и помпено акумулиращи водноелектрически централи (ПАВЕЦ) в страната именно на неговата територия. За транзитиране на произведената от тях електроенергия са изградени редица преносни електропроводи 220 kV, а също и подстанции и електропроводи на 400 kV (показани на следващата схема):

- ПАВЕЦ „Чаира“, ПАВЕЦ „Белмекен“ и ВЕЦ „Сестримо“ са изградени на територията на община Белово (област Пазарджик), като произведената електроенергия в каскадата „Белмекен-Сестримо-Чаира“ се отдава в преносната система на страната.
- ВЕЦ „Девин“, ВЕЦ „Тешел“ и ПАВЕЦ „Орфей“ (каскада „Въча“) са изградени на територията на община Девин (област Смолян) и отдават електроенергията си на 220 kV.
- ВЕЦ „Пещера“ от каскада „Батак“ на територията на община Пещера (област Пазарджик) също е включена в системата 220 kV.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

- ВЕЦ „Кърджали“, ВЕЦ „Студен кладенец“ (община Кърджали) и ВЕЦ „Ивайловград“ (област Хасково), както и други по-малки ВЕЦ на територията на ЮЦР, работят на 110 kV.

- Подстанция „Пловдив“ 400/220/110 kV е изградена в град Пловдив и като системна подстанция осъществява връзки с други п/ст на 400 kV от Югоизточния и Югозападния региони.

- Възлова станция „Ветрен“ разпределя произведената от ПАВЕЦ „Чаира“ електроенергия в преносната система 400 kV с връзки към п/ст „Пловдив“ и п/ст „Червена могила“ в ЮЗР.

- п/ст „Алеко“ 220/110 kV е разположена в землището на с. Главиница, община Пазарджик, като има връзки с други подстанции на 220 kV от СЦ и ЮЗ региони.

Фигура 32: Електропреносна система на Р България

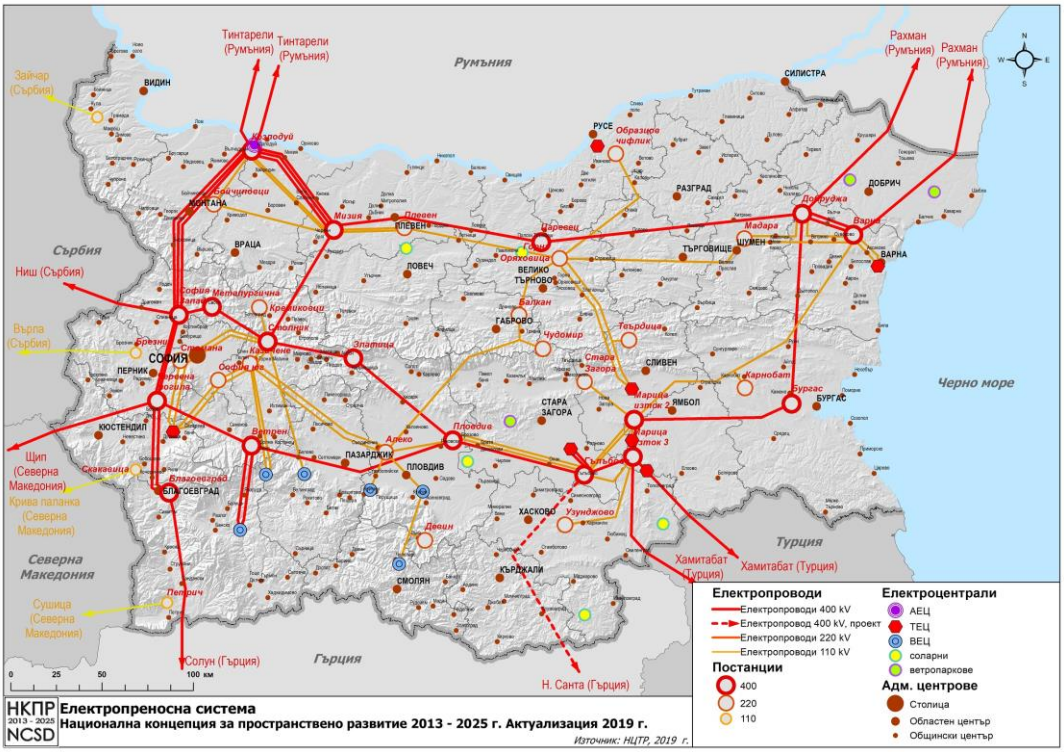

Източник: Електроенергиен системен оператор

Преносните електропроводи на територията на Южен централен регион, свързващи отделните подстанции, са посочени в следващата таблица:

Таблица 30: Преносни електропроводи на територията на Южен централен регион

Напре-жение kV	Наименование на ел.провода	от п/ст	до п/ст	Обща дължина km	Дължина – ЮЦР km
400	Алабак	ПАВЕЦ „Чаира“	Ветрен	12,6	12,6
400	Крива река	ПАВЕЦ „Чаира“	Ветрен	11,4	11,4
400	Мусала	Ветрен	Червена могила	91,4	4,0
400	Родопи	Ветрен	Пловдив	83,3	83,3
400	Вежен	Пловдив	Златица	130,3	90,3
400	Иван Попов	Пловдив	Марица изток 1	93,4	76,4

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.

Напре-жение kV	Наименование на ел.провода	от п/ст	до п/ст	Обща дължина km	Дължина – ЮЦР km
220	Рила 1	ПАВЕЦ Белмекен	Казичене	66,1	7,1
220	Рила 2	ПАВЕЦ Белмекен	Казичене	66,1	7,1
220	Венец	ВЕЦ Сестримо	Столник	68,3	4,0
220	Равнец	ВЕЦ Тешел	ПАВЕЦ Орфей	29,0	29,0
220	отклонение	от „Равнец“	ВЕЦ Девин	2,4	2,4
220	Равногор	ПАВЕЦ Орфей	Алеко	27,0	27,0
220	Куманица	ВЕЦ Пещера	Алеко	17,0	17,0
220	Бенковски	Алеко	Казичене	91,3	46,8
220	Оборище	Алеко	Казичене	91,3	46,8
220	Шипка	Алеко	Балкан	126	76,9
220	Първенец	Алеко	Пловдив	39,5	39,5
220	Румелия	Пловдив	Марица изток 1	92,5	75,0
220	Тракия	Пловдив	Марица изток 1	92,5	74,9
400	Сакар /транзит/	Марица изток 3	Хамитабат (Турция)	148,8 БГ-58,6	44,7
400	Одрин /транзит/	Марица изток 3	Хамитабат (Турция)	136,6 БГ-59,5	44,7

Източник: Електроенергиен системен оператор

Общата дължина на електропроводите 400 kV на територията на ЮЦР е 367,4 km, а на 220 kV – 451,5 km.

Елементите на електропреносната система имат транзитни функции, без пряко отношение към електрозахранването на ЮЦР, но създават определени проблеми при земеползването поради различните ограничения, наложени от спецификата на функциите им, особено в случаите, когато се събират много изводи в една подстанция или снопове успоредни електропроводи. Строгите изисквания за сервитутите създават сериозно натоварване на територията със съответните ограничения в земеползването.

По-пряко отношение към електрозахранването на общините и населените места в региона има мрежата електропроводи 110 kV и нейната пространствена организация. В зависимост от съсредоточието на товари са определени местоположението, броят и разполагаемата мощност в подстанциите и в повечето случаи във всяка община има захранваща подстанция 110/20 kV. Поради по-големите товари, в по-големите градове са изградени повече от една подстанции. Изключение правят по-малките общини, където не е доказана необходимост от изграждане на подстанция и населените места се захранват от съседна такава.

Наличието на районна подстанция 110/20 kV на територията на дадена община повишава качеството и сигурността на електрозахранването и позволява по-големи възможности за икономическо развитие. Подстанциите работят в общ режим на работа, като най-често всяка от тях е свързана посредством електропроводи 110 kV със съседни подстанции в други общини, което при необходимост позволява превключване в авариен режим и повишава сигурността на захранване.

На територията на ЮЦР са изградени 57 броя подстанции 110/20 kV, захранващи населените места в 41 от общо 58 броя общини.

Общините без подстанции 110/20 kV са с по-ограничени възможности за икономическо развитие, като на територията на ЮЦР това са: Брезово, Марица, Перущица, Родопи, Садово (област Пловдив); Брацигово, Лесичово, Ракитово, Септември, Стрелча, Сърница

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

(област Пазарджик); Борино, Доспат, Неделино (област Смолян); Джебел, Черноочене (област Кърджали); Минерални бани (област Хасково).

В национален план електроенергийната мрежа е добре развита, всички населени места са електроснабдени и регионите на ниво 2 (NUTS 2) не се нуждаят от специална подкрепа.

Възобновяеми енергийни източници (ВЕИ)

За производството на алтернативна електрическа енергия в страната се използват водна, вятърна и слънчева енергия в зависимост от специфичните природни условия за всеки регион.

На база богатите водни ресурси в ЮЦР, на територията му са съсредоточени 80 % от мощностите на водноелектрическите централи в страната. Освен най-големите, отдаващи енергията си директно в преносната система на страната, тук функционират и множество по-малки ВЕЦ, включени към мрежата 110 kV.

ВЕЦ „Алеко“ (66 MW) на територията на община Пазарджик и ВЕЦ „Батак“ (46,8 MW) в община Батак от каскадата „Баташки водносилов път“ са включени към системата 110 kV посредством подстанция „Алеко“ 220/110 kV; тук е включена и ВЕЦ „Момина клисура“ (120 MW) в община Белово. ВЕЦ „Девин“ (88 MW) и ВЕЦ „Цанков камък“ (85 MW) на територията на община Девин и ВЕЦ „Въча 1“ (14 MW), ВЕЦ „Въча 2“ (7 MW) и ВЕЦ „Кричим“ (80 MW) в община Кричим също са включени в системата 110 kV. По-големите ВЕЦ „Кърджали“ (122,4 MW), ВЕЦ „Студен кладенец“ (85 MW) и ВЕЦ „Ивайловград“ (120 MW) също работят на 110 kV.

В изпълнение на поставените национални цели за увеличаване използваемостта на ВЕИ в последните години се изграждат и мощности на слънчева, ветрова и био енергия. По-сериозните от тях са ФЕЦ „Караджалово“ (50 MW) на територията на община Първомай и „Био ЕЦ Монди Стамболийски“ (17,4 MW) на територията на община Стамболийски, които също отдават произведената енергия в мрежата 110 kV.

По-голямата част от ВЕИ, поради по-малките мощности, отдават енергията си в електроразпределителната мрежа. В *Приложение* са посочени различните видове мощности, изградени във всяка от общините на ЮЦР.

Изградените в ЮЦР мощности от ВЕИ представляват над половината от всички в страната (52,6 %), което се дължи предимно на водната енергия – 80 % от мощностите на ВЕЦ в страната се намират на територията на ЮЦР.

Безспорен лидер е област Пазарджик, където са изградени най-големите ВЕЦ в страната, и това се дължи главно на община Белово, също и община Пещера. В област Пловдив водеща е община Кричим, а в област Смолян – община Девин.

За да се проследи кои общини допринасят най-много за усвояването на ВЕИ е потърсен специфичен показател, наречен условно „*плътност на мощностите*“ (MW/1 000 km^2). Тук отново се открояват общините Кричим, Белово и Пещера, както и Девин и Кърджали. Община Стамболийски (област Пловдив) също регистрира висок показател, но дължащ се на мощност на Био ЕЦ (най-висока за страната).

В ЮЦР успешно се усвоява и слънчевата енергия – 27 % от мощностите в страната се намират на неговата територия, което го нарежда на второ място след ЮИР. Тук водеща е област Пловдив, където в община Първомай е изградена най-голямата фотоволтаична

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

централа на Балканите. Втора в региона е област Хасково, където във всяка община има изградени фотоволтаични централи.

Условният показател „плътност на мощностите от ВЕИ“ за ЮЦР е най-висок за страната и това се дължи основно на съсредоточаването на най-големите ВЕЦ на територията му, но също и централи на слънчева и био-енергия.

Усвояването на различните видове ВИ е съобразно потенциала на територията. В южните части на страната (особено Южен централен регион) се регистрира по-активно участие на водна и слънчева енергия, докато в Северна България те се усвояват по-ограничено.

За развитието на производството на електроенергия от възобновяеми енергоизточници съществуват и редица възможности за производство на електроенергия от фотоволтаични съоръжения върху покривите на производствени и стопански сгради в урбанизираните територии и сградите в бившите стопански дворове.

За развитието на производството на електроенергия от възобновяеми енергоизточници съществуват и редица ограничения, между които наличие на защитени територии, защитени зони и природни местообитания, пътища на мигриращи птици, висококатегорийни плодородни земи, законодателни ограничения в областта на управлението на водите и др.

Газопроводна инфраструктура

Газовата инфраструктура на територията на Република България се състои от национална газопреносна мрежа, осигуряваща природен газ за основната част от потребителите в България, газопреносна мрежа за транзитен пренос, осъществяваща предимно пренос на природен газ за Турция, Гърция и Република Северна Македония , и подземно газохранилище в Чирен (ПГХ „Чирен”), което е пряко свързано с националната газопреносната мрежа.

Националната газопреносна мрежа е изградена пръстеновидно от газопроводи с високо налягане с обща дължина 1 835 km, три компресорни станции КС „Кардам-1“, КС „Вълчи дол“ и КС „Полски Сеновец“ с обща инсталирана мощност 49 MW и 115 изходни точки (АГРС, ГИС) с 240 пункта за доставка на природен газ.

Газопреносната мрежа за транзитен пренос е изградена от газопроводи с високо налягане с обща дължина 930 km с преобладаващ диаметър DN 1000, шест компресорни станции – КС „Кардам-2“, КС „Провадия“, КС „Лозенец“, КС „Странджа“, КС „Ихтиман“ и КС „Петрич“ с обща инсталирана мощност от 270 MW и други съпътстващи съоръжения.

Подземно газохранилище ПГХ „Чирен“ е разположено в близост до гр. Враца и разполага с 24 експлоатационни сондажи, компресорна станция с обща инсталирана мощност 10 MW и други технологични съоръжения, необходими за осигуряване нагнетяването, добива и качеството на съхранявания газ. Настоящият капацитет на хранилището може да осигури съхранение на до 550 млн. m^3 природен газ за нуждите на потребителите в страната.

Доставката на природен газ се осигурява чрез внос от Русия с входен пункт компресорна станция – КС „Кардам“. Транзитът за съседни страни се осъществява чрез изградените газопроводи към Турция, Гърция и Република Северна Македония .

За разлика от териториалното развитие на електроенергийните мрежи, достигащи до всяко населено място, възможностите за газификация на населените места и общините са съвсем различни. Съществуват ясно изразени регионални различия в достъпа до устойчиви,

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

ефективни енергийни източници и по-специално до възможностите за използване на природния газ като алтернатива за повишаване на регионалната конкурентоспособност и качеството на живот.

Добре развитата газопреносна мрежа в страната е изградена с цел осигуряване на природен газ за големите промишлени центрове (в които част от предприятията– консуматори вече не функционират), както и за транзитен пренос на газ към съседни страни. В същото време изграждането на газоразпределителни мрежи и газификацията на домакинствата за най-пълно използване на предимствата на директната употреба на природния газ напредват бавно.

Фигура 33: Газопреносна система

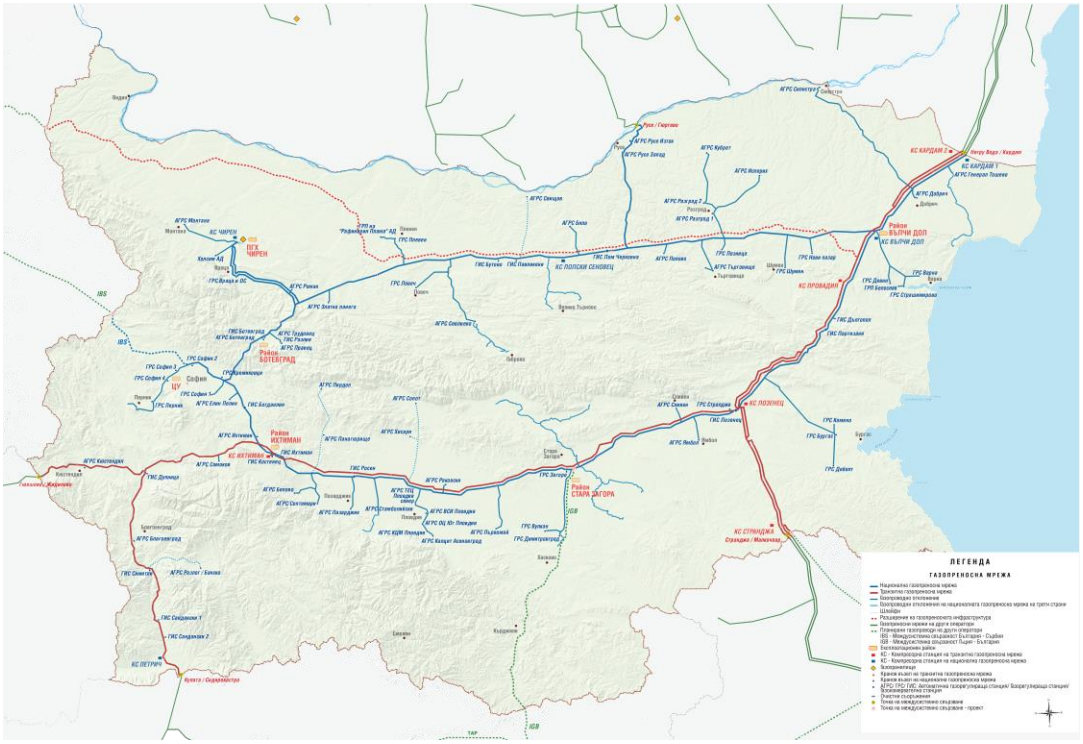

Източник: Булгартрансгаз

През територията на ЮЦР преминава газопреносната мрежа за транзитен пренос, както и южният клон на националната газопреносна мрежа.

Отклонения от националната газопроводна мрежа захранват областните градове Пловдив, Пазарджик, Хасково и други по-големи градове на територията на ЮЦР.

България е разделена на 5 газоразпределителни района с определени територии за изграждане на газоразпределителни мрежи, като тези райони не включват общините, които са по-отдалечени от главните газопреносни тръбопроводи и основните им разпределителни разклонения.

В зависимост от териториалното им разположение и възможностите за достъп до газопреносната мрежа, общините се разпределят в следните групи:

- *Общини извън обособени територии за газоснабдяване* – към този момент на териториално развитие на газопреносната мрежа тези общини нямат възможност за газоснабдяване.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

- *Общини, за които е получена лицензия за газоснабдяване,* но са без достъп до газопреносната мрежа (ГПМ) – единствената възможност за тези общини е да бъдат снабдявани с компресиран природен газ (КПГ), което се прилага на ограничени места.
- *Общини с достъп до ГПМ* – това е групата в най-благоприятно териториално разположение и тези общини обикновено вече имат изградена газоразпределителна мрежа.
- *Общини без достъп до ГПМ, но снабдявани с КПГ* – обикновено това са общини с изграден терминал за снабдяване с КПГ на стопански потребители и не винаги имат изградена газоразпределителна мрежа за захранване и на битови потребители.
- *Общини с изградена газоразпределителна мрежа* (ГРМ) – това е групата на общините, които получават газоснабдяване за стопански, обществени и битови потребители.

Обобщено за страната, общините се разпределят почти по равно в трите основни групи: 35 % от общия брой общини попадат извън обособените райони за газоснабдяване, за 31 % има издадени лицензии, но липсват отклонения от ГПМ до тях, и 34 % имат достъп до ГПМ.

Към този момент на развитие на ГПМ, около две трети от общините в страната нямат условия за получаване на газоснабдяване, докато не се изградят довеждащи газопроводи до тях, но ЮЦР е с по-висок относителен дял (38 %) на общини, осигурени с газоснабдяване.

Таблица 31: Брой общини по области с достъп до газопроводната мрежа към 30.06.2018 г

Област / община	Общ брой общини	Извън район/ без лиценз	Лиценз без достъп	С достъп до ГПМ	Без достъп, с КПГ	С изградена ГРМ	% с ГРМ
СЗР	51	30 бр.	12 бр.	9 бр.	2 бр.	11 бр.	21,6
СЦР	36	4	21	11	1	12	33,3
СИР	35	8	10	17	1	16	45,7
ЮИР	33	8	10	15	1	13	39,4
ЮЗР	52	20	13	18+Соф	5	16+Соф	32,7
ЮЦР	58	24	16	18	8	22	37,9
Обл. Пловдив	18	1	6	11	3	12	66,7
Обл. Пазарджик	12	4	3	5	1	5	41,7
Обл. Смолян	10	8	2	0	2	1	10,0
Обл. Кърджали	7	6	1	0	1	1	14,3
Обл. Хасково	11	5	4	2	1	3	27,3
Р България	265	94	82	89	18	91	34,3

Източник: ДКЕВР, газови дружества; обработка НЦТР

Най-много са газифицираните общини в област Пловдив и Пазарджик, като област Пловдив заема едно от първите места в страната по относителен дял газифицирани общини. Областните градове Смолян и Кърджали се газоснабдяват с компресиран природен газ.

Осигуряването на достъп до перспективен и ефективен енергиен източник за промишлеността, домакинствата и обществените сгради в общините, които не са включени в списъка на определените територии за газоразпределение, е важно условие за подобряване на бизнес средата и насърчаване на икономическото развитие и конкурентоспособността.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Изграждането на газопроводи до общини/области с центрове – големи градове, т.е. съсредоточия на по-голям брой население, респективно домакинства, е икономически най-оправдано и е логично да се предположи, че до такива места мрежата ще се развива най-напред и най-бързо. В същото време, обаче, в много от тези големи населени места вече функционира централизирана система за парно отопление и новоизграждащите се мрежи трябва да се конкурират с тях. Затова изборът за предлагане на тази по-екологична услуга за енергоснабдяване е много деликатен и зависи от редица, често взаимоизключващи се фактори.

Техническа възможност за газоснабдяване се предоставя на 13,4 % от домакинствата в страната – т.е. те имат „достъп до услугата“. От тях 23,2 % се възползват от предоставения им достъп, така че реално газифицираните домакинства в страната са едва 3,12 %.

За ЮЦР ситуацията е най-незавидна:

Таблица 32: Брой и относителен дял на газифицираните домакинства по области

Регион / Област	Брой газифицирани домакинства			Отн. дял газифицирани домакинства към 30.06.2018 г., %		
	До 31.12. 2007 г	До 31.12. 2013 г.	До 30.06. 2018 г.	Възможни за газифициране	Газифицирани от възможни	Газифицирани от общо домакинства
Р България	**32 352**	**65 182**	**93 690**	**13,43**	**23,22**	**3,12**
СЗР	3 996	6 799	8 429	11,33	21,03	2,38
СЦР	4 173	7 941	15 437	14,59	29,45	4,30
СИР	6 085	10 819	13 936	22,98	15,63	3,59
ЮИР	3 896	6 657	8 426	16,14	12,14	1,96
ЮЗР	11 729	28 083	40 262	13,06	33,99	4,44
ЮЦР	**2 473**	**4 883**	**7 200**	**6,00**	**21,12**	**1,27**
Област Пловдив	1 274	2 612	3 805	7,33	19,55	1,43
Област Пазарджик	1 199	2 147	2 576	9,94	25,29	2,51
Област Смолян			2	0,06	6,67	0,02
Област Кърджали		8	97	0,70	25,53	0,18
Област Хасково		116	720	4,20	17,82	0,75

Източник: газови дружества; обработка НЦТР

В ЮЦР се наблюдава изоставане в изграждането на газопроводната мрежа. Едва 6 % от домакинствата в региона имат достъп до газоснабдяване и една пета от тях се възползват от тази възможност, така че регионът е на последно място в страната със само 1,27 % относителен дял на газифицираните домакинства.

В областите Смолян и Кърджали газифицираните домакинства са пренебрежимо малко, под 1 % са и в област Хасково. Най-висок е делът на газифицираните домакинства в област Пазарджик, където и мрежата е най-развита (обхваща 10 % от домакинствата), а и една четвърт от тях са се възползвали от предоставяната услуга. Поради наличието на парно отопление, в област Пловдив газифицираните домакинства също са относително малко.

Прогнозно развитие на енергийната инфраструктура

Проследяването на процеса на газификация за миналия период 2007–2013 г. и сегашния период 2014–2020 г общо за страната показва нарастване от 50 % за миналия период и 30 % през сегашния, което не е желаната тенденция.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Освен степента на развитие и пространствената организация на газопроводната мрежа със съпътстващите диспропорции във възможностите за достъп, допълнителен проблем за използването на тази възможност от битовите потребители се явява и финансовият.

Основната причина е високата начална цена за инвестиция в газовата инсталация, която е непреодолима за голяма част от българските домакинства, и вероятно недостатъчната осведоменост за по-ниските разходи като консумативи вече в процеса на потребление на природен газ. Разбира се, тези сравнения са различни и относителни в зависимост от досега използваното гориво и тук се изисква много грижлива политика от страна на държавата за намиране на баланса между икономическите възможности на населението и по-глобалните екологични цели, респективно поетите национални ангажименти за намаление емисиите на CO_2.

Процесът на битова газификация със само 3 % газифицирани домакинства изостава застрашително и целта 30 % от домакинствата да имат достъп до газоснабдяване до 2020 г. изглежда недостижима към този момент. Съществуват значителни териториални диспропорции във възможностите за газоснабдяване на общините – цели области (Видин, а също Смолян и Кърджали) остават изолирани. Необходимо е изграждането на преносни газопроводи за достъп до природен газ и на нови общини (при доказана икономическа обосновка).

Предвидената възможност за изграждане на ново газопроводно отклонение с АГРС до Сопот и Хисаря ще позволи газифицирането и на други общини от ЮЦР.

Допълнителен проблем е ниската заинтересованост на хората от включване, дори при осигурена възможност за газоснабдяване, което изисква внимателно стимулиране чрез подходящи програми и действия от страна на държавата.

Изграждането на мощности за производство на енергия от ВЕИ за търговски цели продължава, макар и с по-ограничени темпове след 2013 г., но съществуват много резерви в производството за собствени нужди. Общините имат нужда от поощрителни мерки за оценка на наличния и прогнозния потенциал на местните им ресурси за производство на енергия от ВИ и неговото оползотворяване.

В програмите за ЕЕ на общините е необходимо да се обърне повече внимание и на подобряването на ефективността на сградните инсталации, а не само на подобряването на енергийните характеристики на сградите, както и да се предприемат мерки за ускорена газификация на обществените сгради.

2.9.3. Телекомуникации и широколентов достъп

Достъп до и използване на Интернет

Информационните и комуникационни технологии са един от водещите фактори за изграждане на конкурентоспособна икономика, основана на знанието и иновациите, за иновативно и приобщаващо информационно общество, осигуряващо високо качество на живот на гражданите. Ефектите и въздействието от развитието и широкото прилагане на ИКТ обхващат всички социално-икономически сектори.

Постепенно ИКТ стават широко достъпни за населението както по отношение на възможностите за достъп, така и по отношение на тяхната цена, като темповете на достъпност нарастват по-отчетливо в периода 2007–2013 г. и малко по-плавно в периода

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

2013–2018 г. За десет години делът на домакинствата в ЕС-28 с достъп до интернет е достигнал 85 %, което е с 30 процентни пункта повече в сравнение с 2007 г.

България следва тези темпове с по-ниски абсолютни стойности, като за периода 2007–2013 г. достъпът до Интернет рязко нараства с 35 процентни пункта, а през периода 2013–2018 г. – с два пъти по-малко, достигайки стойност 72,1 %, което е най-ниският дял на достъп от страните в ЕС.

Фигура 34: Относителен дял на домакинствата с достъп до интернет и широколентов достъп до интернет

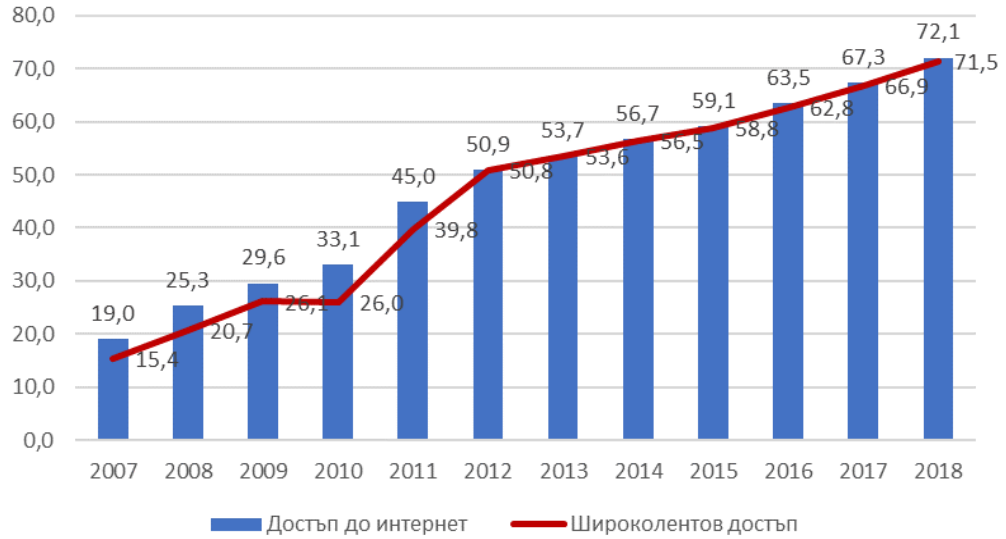

Източник: НСИ

Разбираемо, темпът на нарастване в периода 2007–2013 г. е несравнимо по-висок предвид ниската изходна база.

Развитието на модерна цифрова инфраструктура в страната стимулира навлизането на новите технологии и изоставането по свързаност и ползваемост постепенно се преодолява, видно от информацията на НСИ за 2018 г.

Таблица 33: Достъп до интернет и ползваемост от домакинствата

Регион/ Област	Достъп на домакинствата до интернет, %			Лица, регулярно използващи интернет, %		
	2013	2018	напредък	2013	2018	напредък
Р. България	**53,7**	**72,1**	**18,4**	**51,2**	**63,6**	**12,4**
Северозападен регион	42,8	65,2	22,4	42,7	58,3	15,6
Северен централен регион	49,6	68,5	18,9	48,4	61,7	13,3
Североизточен регион	51,5	73,9	22,4	47,8	66,3	18,5
Югоизточен регион	46,5	70,0	23,5	46,3	60,7	14,4
Югозападен регион	64,3	75,3	11,0	63,4	69,2	5,8
Южен централен регион	**52,7**	**73,7**	**21,0**	**45,4**	**59,4**	**14,0**
Кърджали	45,8	84,4	38,6	35,0	67,4	32,4
Пазарджик	36,1	67,8	31,7	27,3	48,7	21,4
Пловдив	60,7	74,4	13,7	52,5	62,8	10,3
Смолян	45,2	73,0	27,8	50,4	63,0	12,6
Хасково	54,2	72,3	18,1	49,5	54,5	5,0

Източник: НСИ, 2019 г.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

В регионален план Южният централен регион, заедно със Североизточния, доближават Югозападния регион, който е с традиционно най-висок показател за достъпност. Същевременно се наблюдава разделение между градските и селските райони – достъпът на домакинствата в градовете е много по-голям от този в селските райони, особено в периферните територии

Въпреки че за периода 2013–2018 г. достъпът на домакинствата до интернет в ЮЦР не нараства с най-бързите темпове (макар и неговите темпове да са по-високи от средните за страната), поради високата изходна позиция през 2013 г. (втори най-висок достъп след ЮЗР) достъпността в ЮЦР продължава да бъде по-висока от средната за страната.

Подобряването на достъпа до Интернет съответно повишава и използваемостта му, която за страната нараства от 51 до 64 % за периода 2013–2018 г., но остава по-ниска от страните в ЕС, където над 80 % от населението редовно ползва Интернет. Следователно въпреки по-високия темп на подобряване на достъпността, догонването на европейските страни изисква неговото ускоряване.

На фона на добрите позиции за достъпност, използваемостта на интернет в ЮЦР определено изостава. Въпреки че за същия период използваемостта в региона нараства с по-бързи темпове от средните за страната, и тук ниската изходна база не позволява догонване на средния показател и той продължава да бъде на предпоследно място (след СЗР).

Проследяването на достъпа до Интернет от домакинствата по области дава по-детайлна информация за териториалното разпределение на предлагането на Интернет и разрастването му за периода 2013–2018 г.

В областите с най-ограничено предлагане на интернет в началото на наблюдавания период през 2018 г достъпът нараства значително и вътрешнорегионалните различия се заглаждат. Най-отчетливо това се наблюдава в област Кърджали, където относителният дял на домакинствата с достъп до интернет нараства почти двойно и тази област вече измества от първото място област Пловдив (с най-малко нарастване за периода). С втори най-висок темп на нарастване в региона (един от най-високите и за страната) е област Пазарджик, но областта запазва последното си място поради много ниската си изходна позиция. В област Смолян също се регистрира по-висок напредък от средния за региона, но областта остава със средни стойности за достъп. С по-ограничен напредък област Хасково отстъпва втората си позиция (след Пловдив) и се оказва на предпоследно място (преди Пазарджик) в региона.

Относителният дял на лицата, *ползващи редовно Интернет*, корелира с този на домакинствата, имащи достъп до Интернет. Прави впечатление изключително големият напредък (най-голям за страната) в област Кърджали, който има един от най-ниските показатели в страната през 2013 г. и достига най-висока използваемост в региона през 2018 г. С чувствителен темп нараства и използваемостта в област Пазарджик, но ниската изходна позиция (най-ниска за страната) я задържа на последно място в региона. Област Смолян запазва втората си позиция за ползваемост (вече след област Кърджали), макар и нараснала с по-нисък от средния темп за региона. С незабележим напредък област Хасково се оказва на предпоследно място (преди Пазарджик) и по отношение на този показател.

По-бавните темпове на развитие на достъпа до Интернет в България дават предимството той да бъде реализиран по-качествено и в момента предоставяният достъп в България е почти 100 % широколентов. Така българските потребители получават услуги с качество над

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

средното за ЕС, тъй като в голяма част от държавите членки на ЕС делът на тези високоскоростни връзки е по-малък или подобни скорости не се предлагат.

Широколентово покритие

Широколентовото покритие в България е над средните стойности за ЕС, но се наблюдава дисбаланс между гъсто населените места и слабо населените места. По данни на НСИ, през 2018 г. 71,5 % от домакинствата в страната имат широколентов достъп до Интернет, като за градовете тази стойност е 75,7 %, а за селата – 58 %. Усилията за изравняване на възможностите и по-широк достъп за различните региони в страната дават резултат, защото разликите намаляват. През 2013 г. само 30,9 % от домакинствата в селата са имали широколентов достъп до Интернет при 58 % за градовете с разлика от 30 %, докато към 2018 г. разликата е намаляла почти двойно.

Таблица 34: Домакинства с широколентов достъп до интернет, %

	2013	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**
Общо за страната	**53,6**	**56,5**	**58,8**	**62,8**	**66,9**	**71,5**
По местоживеене						
Град	61,1	63,1	66,3	68,1	72,2	75,7
Село	30,9	36,2	36,0	46,2	49,8	58,0

Източник: НСИ, 2019 г.

Предоставянето на интернет и електронни услуги в България е сравнително добро в повечето градски райони. По отношение на скоростта на интернет в по-големите градове страната е на едно от челните места в Европа. Въпреки това в средните и малките градове, както и в отдалечените и слабо населени селски зони, големи области нямат достъп до интернет.

Подобно на други инфраструктурни мрежи, пазарната логика на предоставянето на широколентови услуги е такава, че от гледна точка на потреблението не винаги е икономически изгодно да се инвестира в икономически слаби и изостанали райони.

Невъзможността пазарните сили да осигурят широколентови услуги своевременно, на достъпни цени, на всички граждани, независимо от географското им местоположение на територията на страната, обуславя необходимостта от държавна намеса, за да се защити обществения интерес.

Класификацията на Европейската комисия в „Насоки на Общността за прилагане на правилата за държавна помощ във връзка с бързото разгръщане на широколентови мрежи“ (Насоките на ЕК), дефинира три типа райони в зависимост от вече съществуващото равнище на широколентов достъп, а именно:

- ***„Бели райони“ – насърчаване на целите за регионално сближаване и икономическо развитие*** – без инфраструктура за широколентов достъп или без вероятност такава да бъде развита в период от три години, поради което е необходима държавна подкрепа.
- ***„Сиви райони“ – необходимост от по-подробна оценка*** при наличие само на един доставчик на широколентов достъп в региона, което се отразява на качеството на услугата, нарушава се пазарната динамика и ефективност.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

- ***„Черни райони“ – не е необходима държавна намеса*** – съществуват два или повече доставчика на широколентов достъп, услугите се предоставят при конкурентни условия, ограничени възможности за държавна намеса.

Без особени разлики, достъпът на населението до високоскоростен интернет, както и населението, попадащо в „бели“ или „сиви“ зони, са различни за всеки от регионите в страната.

Таблица 35: Относителен дял на населението с достъп до високоскоростен Интернет и в бели и сиви зони към 06.2018 г.

	ШЛИ 30+ mbps	ШЛИ 100+ mbps	Бяла зона	Сива зона
България	**97,42 %**	**97,97 %**	**1,59 %**	**2,30 %**
Северозападен	98,23 %	98,09 %	2,53 %	2,23 %
Северен централен	99,24 %	98,71 %	0,77 %	1,45 %
Североизточен	97,83 %	96,92 %	2,40 %	1,82 %
Югоизточен	97,35 %	98,41 %	0,47 %	2,43 %
Югозападен	98,36 %	99,05 %	1,35 %	1,36 %
Южен централен	**94,35 %**	**96,24 %**	**2,21 %**	**4,44 %**
Кърджали	**72,43 %**	**79,11 %**	**13,13 %**	**24,71 %**
Пазарджик	**98,44 %**	**98,67 %**	**0,53 %**	**0,38 %**
Пловдив	**98,64 %**	**99,22 %**	**0,32 %**	**0,99 %**
Смолян	**91,83 %**	**94,46 %**	**3,75 %**	**7,07 %**
Хасково	**92,88 %**	**96,92 %**	**1,70 %**	**4,52 %**

Източник МТИТС, обработка НЦТР

В повечето от регионите относителният дял на населението с достъп ШЛИ 100+ mbps и с достъп ШЛИ 30+ mbps е по-висок от средните стойности за страната (97,97 % и 97,42 %), които се намаляват от отчетливо изоставащия Южен централен регион.

Достъпът на населението до високоскоростен интернет в Южния централен регион е най-нисък за цялата страна. Населението, попадащо в бяла зона, е с по-висок относителен дял от средния за страната, а населението в сива зона – с два пъти по-висок дял от средния за страната.

Прегледът по области детайлизира състоянието на достъпа до високоскоростен интернет в ЮЦР. В повечето области от Южния централен регион (без Пловдив и Пазарджик) достъпът на населението до бърз и свръх бърз широколентов достъп е по-нисък от средните стойности за страната, а населението, попадащо в бяла и/или сива зона, е с по-високи стойности. Особено изоставаща е област Кърджали с най-нисък достъп в цялата страна и най-висок относителен дял на населението в бяла и/или сива зона в обхвата на цялата страна. Област Смолян е втора след област Кърджали с лоши показатели не само в региона, а и в цялата страна.

Сравнителният анализ на по-ниско териториално ниво (общини), показва териториалните дисбаланси в това отношение. Като регион с по-висок от средния относителен дял население, попадащо в бяла зона и най-висок – в сива зона, единични са общините, в които няма такова население, а преобладават тези с висок дял население в бяла зона, а също и в сива. *(Приложение)*

Най-хомогенно изолирана се оказва област Кърджали, където всички общини имат много лоши показатели. В общините Кирково, Джебел и Крумовград една трета до една пета от населението попада в бяла зона и около една трета – в сива зона. В община Черноочене

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

половината от населението попада в сива зона и 13 % – в бяла, а в община Ардино показателите са съответно 35 % и 14,5 %. В другата изоставаща област – Смолян изпъква община Неделино с най-висок дял население (12,4 %), попадащо в бяла зона, и 14,5 % – в сива зона; в община Мадан една четвърт от населението попада в сива зона и почти 10 % – в бяла зона, а в община Баните една пета от населението попада в сива зона. С най-добри показатели тук са общините Девин и Чепеларе. Община Маджарово (област Хасково) се оказва с най-висок дял население, попадащо в бяла зона, не само в рамките на региона, но и един от най-високите в страната. Другите изолирани общини в областта са Ивайловград и Стамболово. В област Пазарджик единствено община Велинград е с висок процент население в бяла зона (4 %), а също и в сива (2,8 %). В област Пловдив такива са общините Лъки и Брезово.

Фигура 35: Относителен дял на населението, попадащо в „бели“ зони

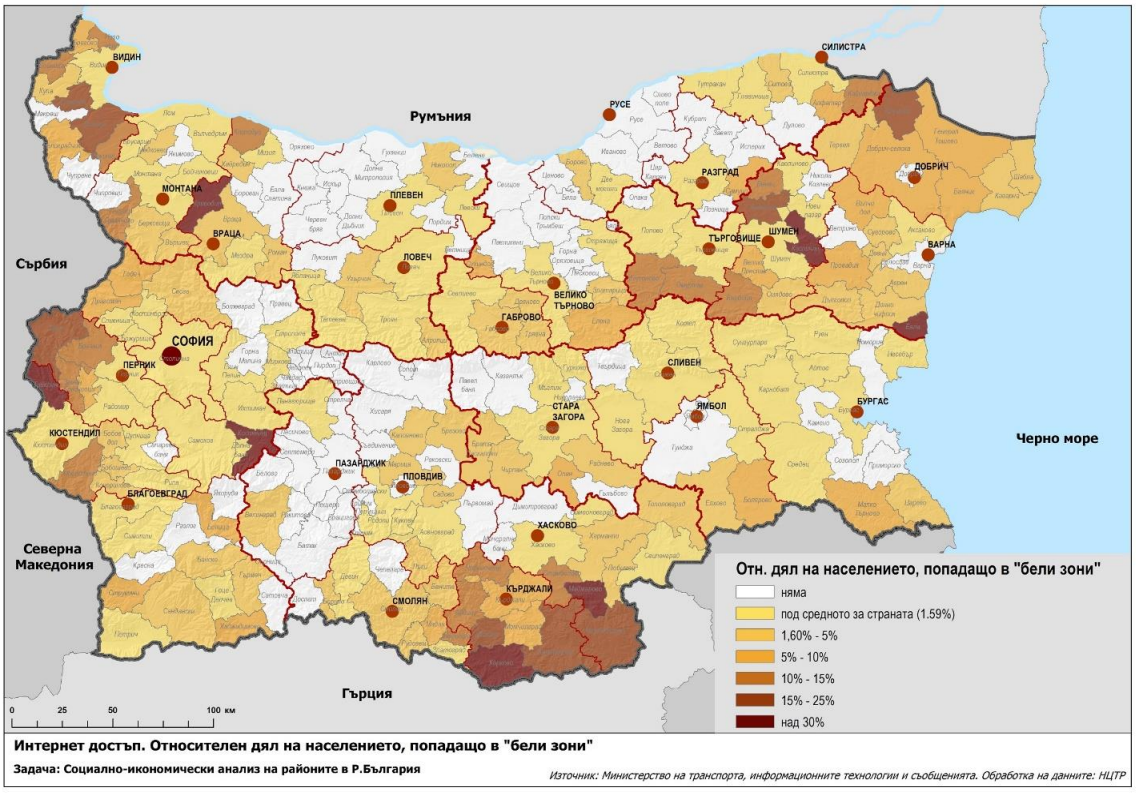

Източник МТИТС, обработка НЦТР

По-отдалечените и слабо населени места в споменатите общини са затруднени в своите комуникации и в социален, и в икономически аспект, изолирани са от обществения и културния живот в страната. Осигуряването на достъп до онлайн услуги на хората, живеещи в слабо населените и отдалечени райони, цели преодоляването на тези тенденции и стимулиране на социалното сближаване.

Една добра инициатива е тази на Европейската комисия за изграждане на безплатен високоскоростен безжичен Интернет достъп на обществени места WiFi4EU. Инициативата WiFi4EU е предназначена за граждани и посетители на ЕС, които ще имат безплатен достъп до безжичен Интернет на обществени места, като паркове, площади, обществени сгради, библиотеки или здравни центрове на територията на Съюза. Wi-Fi точките за достъп могат

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

да бъдат инсталирани от общината и дружеството за инсталиране на WiFi, като се използва ваучер от ЕС.

След първия реално състоял се конкурс през 2018 г., 113 български общини или общо 43 % от общините в страната получават финансиране в размер на 1 695 000 евро. Всяка община получава ваучер на стойност 15 хил. евро за осигуряване на високоскоростен обществен безплатен достъп до Интернет в паркове, градинки, гари, болнични заведения, читалища и други открити и закрити обществени места.

При втория конкурс по инициативата WiFi4EU са одобрени за финансиране шестдесет и три български общини с общ размер на финансирането 945 000 евро. Така 176 центрове на местната власт (66 % от общия брой) ще създадат точки за безплатен достъп до световната мрежа. Още 15 общини са поставени в резервен списък, което им дава шанс да бъдат одобрени на по-късен етап.

От общо кандидатствалите в третия конкурс по инициативата WiFi4EU 45 български общини, 41 общини получават финансиране в размер на 615 000 евро и така спечелените ваучери в трите конкурса, 227 броя, поставят страната ни на първо място по дял на общините, обхванати от инициативата. 246 общини са регистрирани на портала на инициативата, а общо 86 % от общините в страната са спечелили ваучери за изграждане на високоскоростен безжичен интернет на обществени места.

Таблица 36: Брой общини, спечелили финансиране по инициативата на ЕК WiFi4EU

Регион/Област	Общ брой общини	Брой спечелили	%	Брой общини, които не са се регистрирали или не са успели да получат ваучер
България	**265**	**227**	**86**	**38**
Северозападен	51	40	78	11
СЦР	36	31	86	5
СИР	35	30	86	5
ЮИР	33	26	79	7
ЮЗР	**52**	**46**	**88**	6
ЮЦР	**58**	**54**	**93**	**4**
Кърджали	**7**	**6**	**86**	**1**– Кърджали
Пазарджик	**12**	**12**	**100**	**-**
Пловдив	**18**	**17**	**94**	**1** –Сопот
Смолян	**10**	**10**	**100**	**-**
Хасково	**11**	**9**	**82**	**2**– Маджарово, Харманли

Източник: МТИТС, обработка НЦТР

В Южния централен регион 54 от общо 58 общини (93 %) са спечелили финансиране по инициативата WiFi4EU, което го нарежда на първо място сред всички региони в страната. Във вътрешнорегионален план в най-неблагоприятна позиция се оказва област Хасково, а най-много общини са спечелили финансиране в област Пловдив.

Инициативата WiFi4EU насърчава свободния достъп до безжична интернет връзка за гражданите на обществени места, включително в паркове, площади, обществени сгради, библиотеки, здравни центрове и музеи в общините в цяла Европа. От България извън инициативата остават 38 общини, като 19 от тях все още не са проявили интерес и не са се регистрирали на портала. В случай на желание, всички общини, които не са получавали ваучер до този момент, ще могат да участват в конкурсите през 2020 г. За Южния централен регион това са 4 броя общини, посочени в таблицата.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Координираното и успешно участие на максимален брой български общини в инициативата WiFi4EU е заложено като една от основните мерки към Цел 3 „**Преодоляване на регионалните различия чрез стимулиране на инвестициите в ИКТ инфраструктури и технологии**“ от Проекта на Национална програма **„Цифрова България“.**

Прогнозно развитие

Изразените териториални дисбаланси в широколентовия достъп до интернет в ЮЦР изискват допълнително съсредоточаване върху разпространението му в периферните и селските райони, както и върху развитието на умения и услуги в областта на цифровите технологии.

Осигуряването на условия за разширяване на проникването на ИКТ извън големите и в по-слабо населените места и селски райони ще създаде възможности за по-широк достъп до услуги и информация за населението и бизнеса от периферните територии и ще спомогне за преодоляване на регионалните различия в достъпа до електронни услуги.

В Националния план за широколентова инфраструктура за достъп от следващо поколение (NGA), придружен от **Пътна карта** за неговото прилагане, България определя като свой водещ приоритет изграждането на инфраструктура в отдалечени и слабо населени райони, тъй като при тях се наблюдава значително изоставане в използването на интернет и всички свързани с това услуги.

Навременната оптимизация на комуникационната инфраструктура на държавната администрация чрез изграждане на единна електронна съобщителна мрежа е задължително условие за икономическото развитие на страната. 74 общини вече имат осигурена свързаност към единната електронна съобщителна мрежа (ЕЕСМ) на държавната администрация. В процес на свързване са 49 общини като част от мярка **I.3.2** на **Пътната карта към Националния план за широколентова инфраструктура за достъп от следващо поколение**. Към месец май 2019 г. все още несвързани към ЕЕСМ на държавната администрация са 142 общини, като 26 от тях попадат в ЮЦР.

С включените в ***Направление I, т. 3*** от Пътната карта мерки, се осигурява публичен и частен ресурс за изграждане на широколентова инфраструктура от следващо поколение именно в тези райони, където липсва пазарен интерес. Разпространението на широколентовия достъп позволява и прави лесно достъпни икономическите и социалните ползи от информационните и комуникационните технологии (ИКТ), свързани и с възможността им за преодоляване на пречките в разстоянието и развитието, особено на изостаналите райони.

Необходимо е ИКТ проектите в селските райони да бъдат фокусирани върху обезпечаване на широколентов достъп до Интернет, отговарящ на изискванията на новите комплексни електронни услуги; съдържание, съобразено с интересите на населението в тези райони, и услуги, насърчаващи ползването на Интернет; развиване на нови компютърни умения за ползване на Интернет и електронни услуги.

Проекти, съчетаващи трите аспекта, се оказват най-ефективни. Доброто управление на проектите, както и икономическите, политическите и социалните фактори са решаващи за успеха на ИКТ проектите в селските райони и могат да гарантират тяхната по-голяма адекватност на нуждите на местната общност и да повлияят положително на цялостната свързаност на териториалните единици в държавата.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

2.9.4. Водоснабдяване и канализация

Водоснабдяване

България има добре развита водоснабдителна инфраструктура, която посредством групови селищни водоснабдителни системи осигурява достъп до питейна вода на 99,4 % от населението на страната. Достъп до водоснабдителни услуги има почти цялото население и в това отношение България има по-добър показател в сравнение с много други страни от ЕС.

Над 5 000 населени места в страната са обхванати от централизирани водоснабдителни системи с обща дължина на водопроводите, надхвърляща 75 000 km. Единични са населените места без централно водоснабдяване, във всички области в страната достъпът до водоснабдяване е близо 100 %. Само населението в Кърджали, Смолян и в по-малка степен в Благоевград не разчита напълно на централизирано водоснабдяване поради значителния брой на хората, живеещи в малки и пръснати агломерации с по-малко от 2 000 е.ж. Наблюдава се и сезонен недостиг на вода в някои области, но независимо от това, обхватът в България остава много по-висок отколкото в повечето други страни от ЕС.

Фигура 36: Дял на населението, свързано с обществено водоснабдяване, за някои европейски страни *(последни налични данни)*

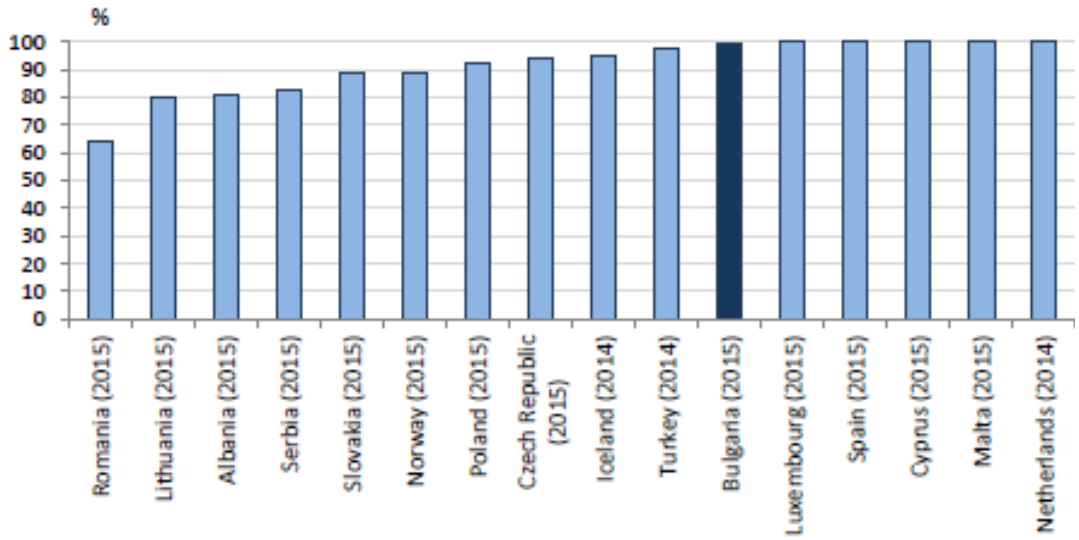

Източник: Евростат, ИАОС

Прекъсването на водоснабдяването като жизнено важен ресурс силно влошава качеството на живот на населението, но при стечение на неблагоприятни обстоятелства в някои населени места се налага сезонен ***режим на водоснабдяване***. Най-често и най-много са потърпевшите населени места в областите Търговище, Габрово и особено област Ловеч, където проблемът е наистина тревожен с над три четвърти от населението със сезонен режим на водоснабдяване, при това продължаващ години наред.

Този проблем е по-значителен в по-сухи години, особено на места с неремонтирани водопроводни мрежи и високи загуби на вода. След известен период на намаляване на режима на водоподаване, за 2017 г. отново се наблюдава нарастване на населението, подложено на воден стрес. В сравнителната таблица по региони веднага на преден план

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

изпъкват по-високите стойности за население с режим в районите на Северна България, а прегледът по области показва къде са най-сериозните проблеми.

Фигура 37: Дял на населението в България, свързано с обществено водоснабдяване и режим на водоснабдяване, по области (31.12.2017 г.) %

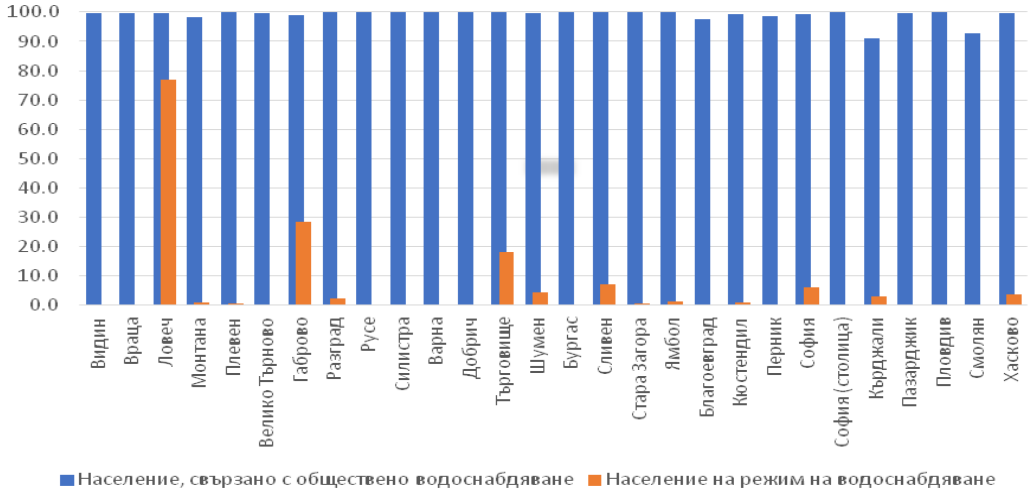

Източник: НСИ, обработка НЦТР

Таблица 37: Относителен дял на населението с водни услуги по региони и области в Южен централен регион (%)

Регион/Област	Население, свързано с обществено водоснабдяване		Население на режим на водоснабдяване		Население свързано с ПСОВ, общо		Население, свързано с обществена канализация, общо	
	2013	2017	2013	2017	2013	2017	2013	2017
България	**99,3**	**99,4**	**2,9**	**3**	**56,4**	**63,4**	**74,7**	**76**
Северозападен	99,5	99,5	10,2	13,3	33,2	43,9	58,0	59,4
Северен централен	99,8	99,8	5,5	4,4	46,6	59,2	63,9	64,2
Североизточен	99,9	99,9	2,3	3,0	70,3	71,8	74,5	74,5
Югоизточен	99,9	99,9	1,0	1,6	53,6	55,8	71,9	73,7
Югозападен	99,2	99,5	1,4	0,7	74,5	77,3	88,7	89,9
Южен централен	**98,2**	**98,4**	**1,4**	**1,1**	**41,8**	**55,6**	**72,0**	**73,7**
Кърджали	90,0	91,0	0,0	3,0	3,9	38,7	44,1	44,8
Пазарджик	99,6	99,6	6,6	0,0	27,3	43,9	70,1	72,2
Пловдив	100,0	100,0	0,0	0,3	54,6	66,5	79,6	81,4
Смолян	91,8	92,9	0,0	0,0	39,3	42,9	69,2	72,6
Хасково	99,5	99,5	1,3	3,6	46,9	54,2	71,5	72,6

Източник: НСИ, 2018 г.

Южният централен регион има най-ниска степен на водоснабденост от всички региони. За периода 2013–2017 г. населението, свързано с обществено водоснабдяване, нараства с едва 0,2 пункта и регионът запазва последното си място в страната. „Виновни“ за това са областите Кърджали и Смолян, които имат най-нисък процент на водоснабдено население в страната – съответно 91 % и 92,9 %, и за периода 2013–2017 г. нарастването е само по 1 %.

По-детайлна представа за териториалното разположение на населението без достъп до водоснабдяване се установява при проследяване на проблемите във водоснабдяването за всяка община – като брой населени места без водоснабдяване и съответно висок относителен дял на живеещото в тях неводоснабдено население.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.

В най-проблематичната област Кърджали почти половината от населените места са без централизирано водоснабдяване (201 броя). Най-много (40 броя) попадат в общината на самия областен град, но те представляват само 3,4 % от общинското население, предимно единични махали и/или колиби. Спецификата на дисперсната селищна система в областта обяснява високия брой населени места без водоснабдяване, но големият процент неводоснабдено население е проблем. В общините Кирково и Крумовград неводоснабденото население е 12–13 %, в Ардино и Джебел е над 16 %, а в Черноочене – почти 23 %.

Фигура 38: Водоснабденост на населението, 2017 г.

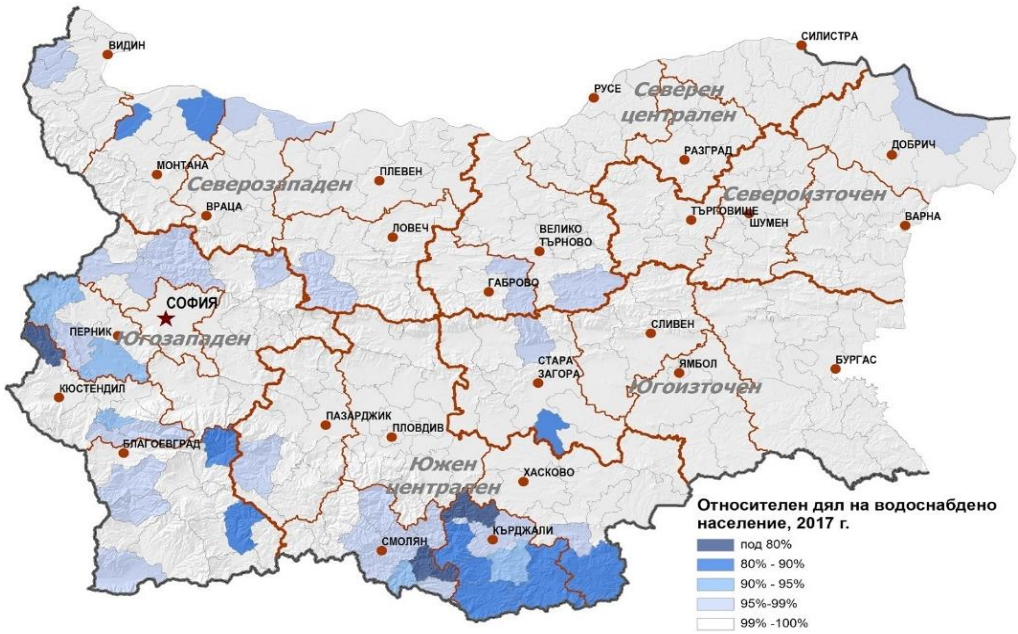

Източник: НСИ, обработка на данни, НЦТР

Докато в област Кърджали неводоснабденото население е относително по-равномерно разпръснато, в другата проблематична област – Смолян, териториалните диспропорции са големи и само 2 от общините са с много сериозни проблеми. С най-ниска водоснабденост от цялата страна (под 70 %) се оказва община Неделино, в която само 2 от населените места са централно водоснабдени, а останалите 14, в които живее почти една трета от населението в общината, не са. В община Мадан водоснабдените населени места са само 6, а останалите 38, в които живее близо 30 % от населението в общината, също не са. В община Рудозем една трета от населените места не са водоснабдени и в тях живеят 9,8 % от населението. В три от общините няма население без достъп до централно водоснабдяване, а в останалите това население се движи в рамките на 2–3 %.

В област Хасково проблем с водоснабдяването има община Ивайловград, където 12 населени места с почти 12 % от населението нямат обществено водоснабдяване.

Тревожен е проблемът „**режим на водоснабдяване**“, защото той силно влошава качеството на живот на населението. Южният централен регион с 1,1 % население с режим на водоснабдяване се нарежда на второ място след Югозападния (0,7 %) с най-малък дял население с режим, като за наблюдавания период този показател леко намалява. Най-осезателно е ликвидирането на режима на водоснабдяване в област Пазарджик, където през 2013 г. на режим е било 6,6 % от населението. В същото време в област Кърджали населението с режим вече е 3 %, докато през 2013 г. режим не е имало, а в област Хасково

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.

показателят нараства с 2,3 пункта и сега областта е с най-висок дял население с режим в ЮЦР.

През годините режимът на водоснабдяване в териториален план не се изменя особено, което подсказва за постоянно действащи причини – недостиг на ресурси поради неизградени водоизточници и/или резервоари за вода или висока степен на амортизираност на водопроводната мрежа и големи водни загуби. Най-тревожните проблеми могат да се установят при проследяване режима на водоснабдяване за всяка община – като брой населени места с режим и съответно относителен дял на населението с режим на водоснабдяване (виж таблицата по-горе).

Особено сериозно е положението в община Симеоновград (област Хасково), където самият град (почти 80 % от населението на общината) е на режим не само през наблюдавания период, а и години назад, при това питейната вода съдържа манган. В община Маджарово 6 % от населението (в 2 населени места) е на режим, а в общините Стамболово и Тополовград населението на режим се движи около 4 %. В общините Черноочене (4 населени места) и Джебел (2 населени места) населението на режим е 14 % за всяка от тях.

Фигура 39: Население със сезонен режим на водоснабдяване, 2017 г.

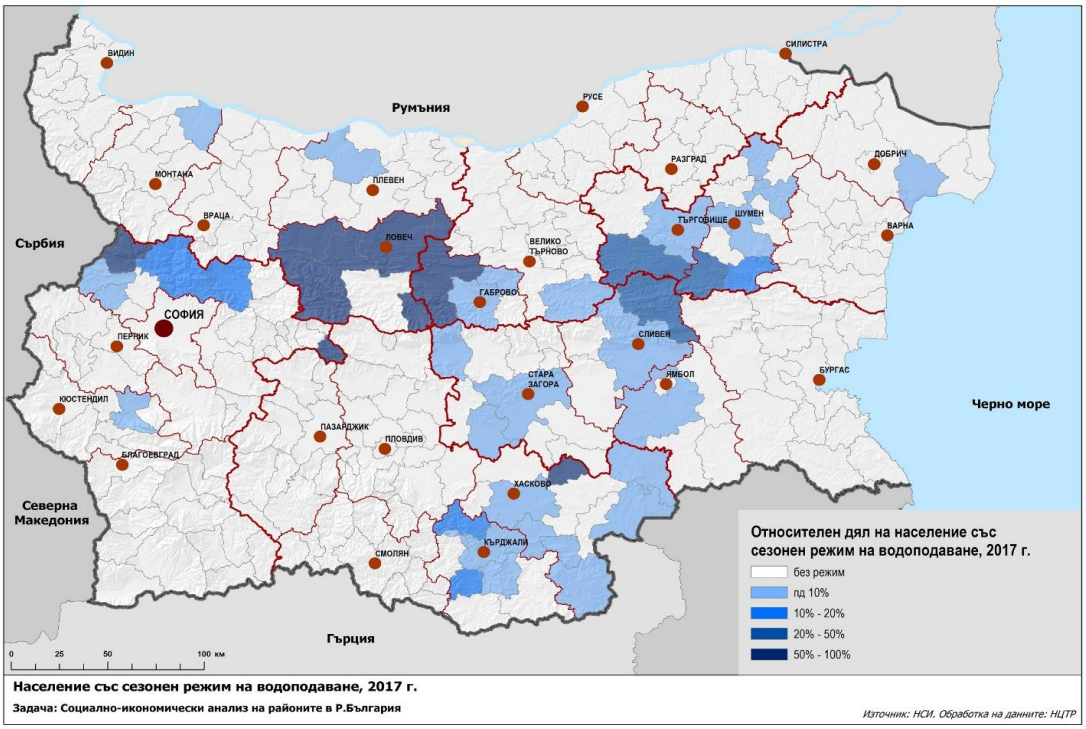

Източник: НСИ, обработка на данни, НЦТР

Освен непрекъснатостта на водоподаването, от първостепенно значение за общественото здраве и качеството на живот на населението е осигуряването му с безопасна и съответстваща на нормативните изисквания питейна вода. По отношение на ***качеството на питейната вода*** в по-големите водоснабдителни системи България заема добра позиция при сравнение с другите европейски страни. Според доклад за качеството на питейната вода в Европейския съюз България постига нива на съответствие от 95–100 % и по трите вида параметри (микробиологични, химични и радиологични характеристики) в големите зони за водоснабдяване, подаващи вода за повече от 5 000 души или подаващи количества вода

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

над 1 000 m^3 на денонощие. Въпреки това в много от малките зони на водоснабдяване се отчитат несъответствия по микробиологични показатели, като в част от тях процентът на несъответствие е сравнително голям – над 5 %.

Информация за качеството на доставяната вода, както и за загубите, се посочва в документа на КЕВР от 2018 г. „*Сравнителен анализ на ВиК сектора в Р България*“[26] за 2017 г., която е първата година от третия регулаторен период за ВиК сектора (2017–2021 г.).

Анализът проследява постигнатите нива на показателите за качество на ВиК услугите, предоставяни от страна на ВиК операторите, и данните затова са посочени по обхват на ВиК дружествата, а не по административни граници.

Таблица 38: Постигнати нива за качество на ВиК услугите от ВиК операторите в Южен централен регион

Показател за качество/ ВиК оператор/група	Ниво на покритие с водоснабд. услуги	Качество на питейната вода в големи зони на водо-снабдяване	Общи загуби на вода във водоснаб-дителните системи	Ниво на покритие с услуги по отвеждане на отпа-дъчни води	Ниво на покритие с услуги по пречистване на отпадъчни води
ед. Мярка	%	%	%	%	%
ВиК ЕООД, гр. Пловдив	100,00	99,79	60,15	73,05	61,05
ВиК ЕООД, гр. Смолян	94,12	100,00	45,18	70,26	46,19
ВиК ЕООД, гр. Хасково	97,16	97,46	49,35	73,29	47,29
ВиК ООД, Димитровград	100,00	91,99	60,08	71,45	71,45
„ВиК Стамболово“ ЕООД, с. Стамболово	100,00		54,88	0,00	0,00
ВиК ООД, гр. Кърджали	89,71	98,70	48,94	42,43	34,80
ВиК ЕООД, гр. Пазарджик, в ликвидация	100,00	99,17	61,94	58,83	58,35
ВКТВ ЕООД, Велинград	97,23	98,02	42,07	77,85	0,00
ВиК – ЕООД, Панагюрище	100,00	100,00	55,19	70,23	70,23
ВКС ЕООД, гр. Пещера	100,00	100,00	59,46	96,44	96,44
ВиК – ЕООД, град Батак	100,00		30,10	97,07	0,00
ВиК ЕООД, гр. Белово	91,49	100,00	65,40	59,51	0,00
„Инфрастрой“ ЕООД, гр. Брацигово	100,00	100,00	34,10	68,21	0,00
„ВКТВ“ ЕООД, гр. Ракитово	98,97	100,00	35,72	97,59	0,00
„ВиК – С“ ЕООД, гр. Стрелча	100,00	100,00	46,08	75,54	0,00

Източник: КЕВР – 2018 г.

За качеството на доставяната питейна вода в големи зони на водоснабдяване в ЮЦР, най-сериозни отклонения се установяват за ВиК гр. Димитровград с 92 % доставяна вода с добро качество, по-нисък е и процентът на доставяната вода с добро качество от ВиК Хасково (97,5 %) – вече обединени. По-малко от 99 % вода с добри качества доставят и ВиК операторите във Велинград (98 %) и Кърджали (98,7 %).

Отклоненията в качеството на доставяната питейна вода в много от случаите се дължат основно на липсата на пречиствателни съоръжения за питейни води (ПСПВ) и остарялата

[26] http://www.dker.bg/uploads/documents/vik/sravnitelen_analiz_vik_18.pdf

водопреносна мрежа за повърхностните водоизточници; липса на санитарно-охранителни зони около водоизточниците или неспазване на режима на ограничения и забрани в тях, както и неефективна и непостоянна дезинфекция на водата поради липса на подходяща апаратура за правилно и непрекъснато дозиране на дезинфектантите.

Остарялата, амортизирана и често авариращa водопроводна мрежа е причина не само за влошаване параметрите на водните услуги (непрекъснатост на водоподаването и качество на питейната вода), но преди всичко за огромните **загуби на вода**, по който показател България е първенец в Европа.

Въпреки че потреблението на вода е значително по-малко в сравнение със средните данни за ЕС, количеството добита вода е почти двойно по-голямо в сравнение с други страни, което показва неефективно използване и разхищение на ресурсите от питейна вода. В последните години загубите на вода при преноса до крайните потребители са средно около 60 %, което се дължи основно на остарялата и амортизирана мрежа (при 88 % от мрежата), изградена основно през 1960-те и 1970-те години. С оглед намаляване на загубите на вода е необходимо да се реконструират магистралните водопроводи и разпределителната водопроводна мрежа.

Таблица 39: Подадени водни количества от обществено водоснабдяване по статистически райони и загуби на вода (млн. m^3/годишно)

Регион	2013	2014	2015	2016	2017
България					
Подадена вода, общо	924,28	879,47	903,88	910,69	918,48
Загуби на вода, общо	536,46	513,02	523,02	517,09	521,39
Загуби на вода %	**58 %**	**58 %**	**58 %**	**57 %**	**57 %**
Северозападен					
Подадена вода, общо	92,84	92,03	95,90	93,92	93,83
Загуби на вода, общо	54,21	55,58	59,10	57,17	56,28
Загуби на вода %	**58 %**	**60 %**	**62 %**	**61 %**	**60 %**
Северен централен					
Подадена вода, общо	89,43	84,16	87,09	86,66	85,32
Загуби на вода, общо	48,03	45,72	47,51	47,57	46,73
Загуби на вода %	**54 %**	**54 %**	**55 %**	**55 %**	**55 %**
Североизточен					
Подадена вода, общо	152,50	150,49	163,33	164,79	169,22
Загуби на вода, общо	99,37	105,50	114,92	116,69	119,85
Загуби на вода %	**65 %**	**70 %**	**70 %**	**71 %**	**71 %**
Югоизточен					
Подадена вода, общо	150,68	140,73	141,36	146,41	146,81
Загуби на вода, общо	83,90	75,57	75,30	79,04	79,32
Загуби на вода %	**56 %**	**54 %**	**53 %**	**54 %**	**54 %**
Югозападен					
Подадена вода, общо	296,99	272,96	275,17	269,45	273,56
Загуби на вода, общо	169,97	149,87	149,52	137,00	139,01
Загуби на вода %	**57 %**	**55 %**	**54 %**	**51 %**	**51 %**
Южен централен					
Подадена вода, общо	141,84	139,10	141,02	149,45	149,74
Загуби на вода, общо	80,99	80,78	76,67	79,63	80,20
Загуби на вода %	**57 %**	**58 %**	**54 %**	**53 %**	**54 %**

Източник НСИ, обработка НЦТР

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

За периода 2013–2017 г. относителният дял на загубите на вода претърпява незначителни промени, като намалява от 58 % на 57 % средно за страната. Отново се установява безспорна разлика между районите от Северна и Южна България. Във всички региони от Северна България за периода 2013–2017 г. загубите на вода нарастват, докато в Южна България намаляват.

В Южния централен регион, съизмерим с Югоизточния по относителен дял загуби на вода, показателят намалява с три пункта и регионът се нарежда веднага след Югозападния с най-ниски загуби в страната.

Фигура 40: Загуби при пренос на вода, 2018 г.

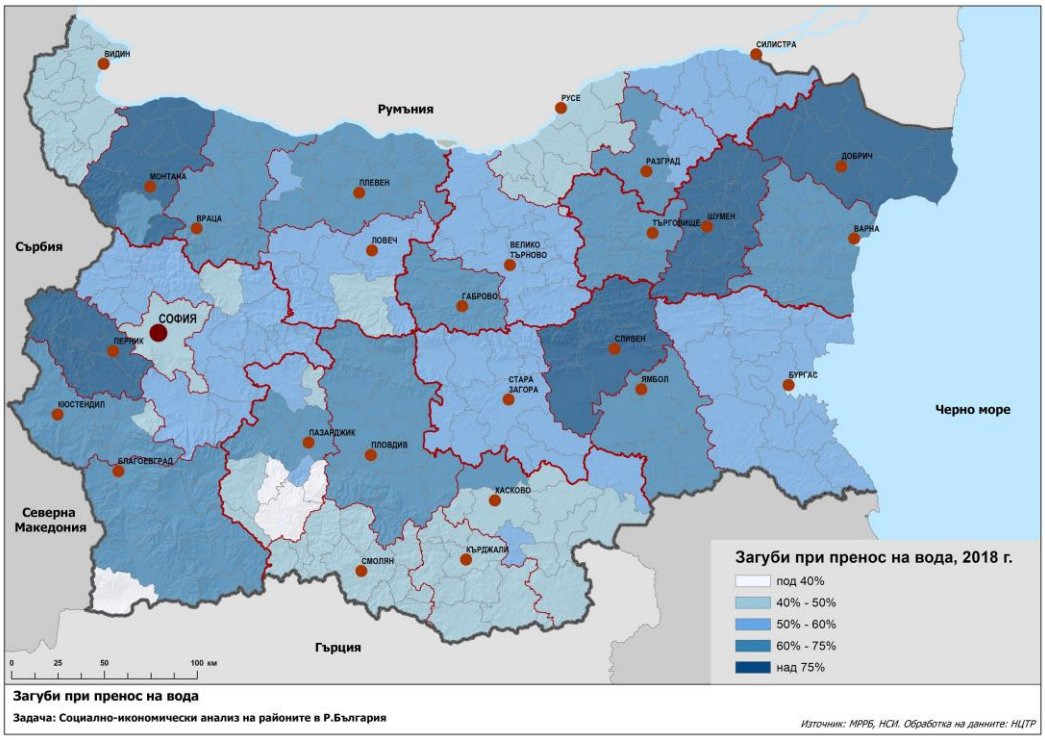

Източник: КЕВР

Докладът на КЕВР от 2018 г. проследява качеството на предоставяните услуги от ВиК операторите, като показва тревожно високи загуби в териториите на няколко области, но за Южния централен регион само за няколко ВиК дружества се отбелязват загуби над средните за страната. С най-висок процент загуби е ВиК Белово (65,4 %), също и ВиК Пазарджик (62 %). По 60 % са загубите за ВиК Пловдив и ВиК Димитровград (преди консолидацията), останалите дружества са с по-ниски загуби от средните за страната.

Констатираните загуби на вода се дължат основно на физически течове – както видими, така и скрити, както от водопроводната мрежа, така и по кранове, връзки, резервоари и в различните шахти. Големи обеми вода се губят също за изпразване и пълнене на водопроводната мрежа при аварии поради факта, че тя е недобре конструирана и/или преоразмерена, а граничните кранове между хидравличните зони не работят достатъчно добре.

По-задълбочените проучвания на водопроводната мрежа, изготвени в прединвестиционни проучвания и най-вече при изготвянето на Генерални планове за агломерации над 10 хил. екв. жители, където са били изготвени и хидравлични модели на водопроводната и

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

канализационната мрежа, дават основание да се твърди, че около 80 % от загубите на вода се дължат на физически и технологични загуби, а 20 % от загубите са търговски загуби (кражби, неотчитане и грешно измерване).

Канализация и пречистване на отпадъчните води

Изградеността на канализационната мрежа в България изостава несравнимо с водопроводната мрежа, изградена в страната. Степента на отвеждане на отпадъчните води в сравнение с други европейски страни е една от най-ниските, видно от следващата графика.

Фигура 41:. Население, свързано с обществена канализация, за някои европейски страни *(последна налична година)*

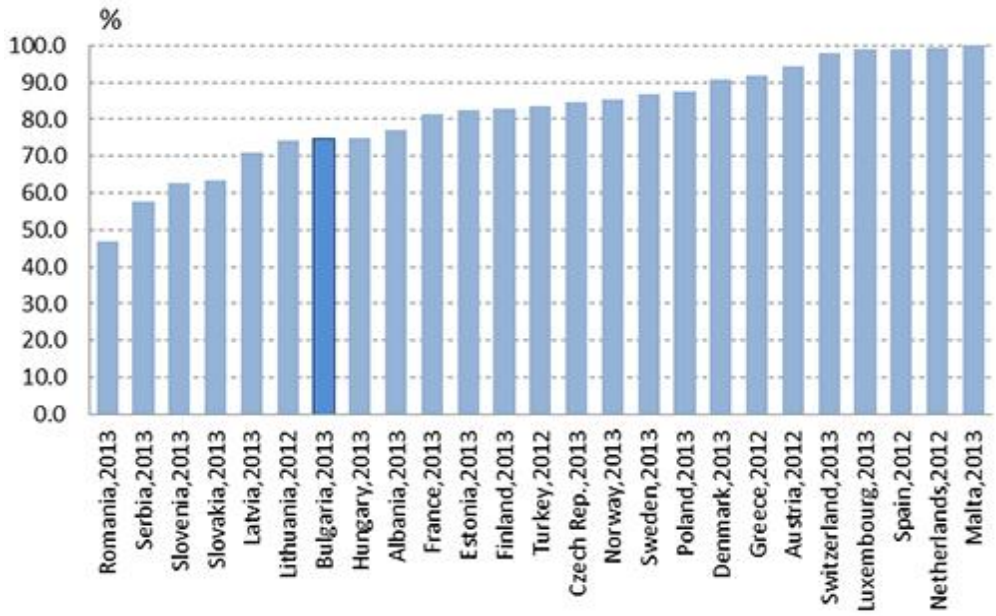

Източник: Евростат, ИАОС

През 2017 г. само 76 % от населението в България е обхванато от канализационни мрежи, а по-малко от две трети (63,4 %) е обслужено с пречиствателни станции за отпадъчни води (*виж Таблица 36).*

С най-голяма степен на изграденост са канализационните мрежи в Югозападен регион, който „вдига“ средния показател за страната, но всички други региони са под него. В Южния централен (и Югоизточния) регион населението, обхванато от канализация, е 73,7 % и там се регистрира най-голям, макар и минимален в абсолютна стойност напредък от почти два пункта.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Фигура 42: Дял на населението, свързано с обществена канализация и пречиствателни станции, по области (31.12.2017 г.)

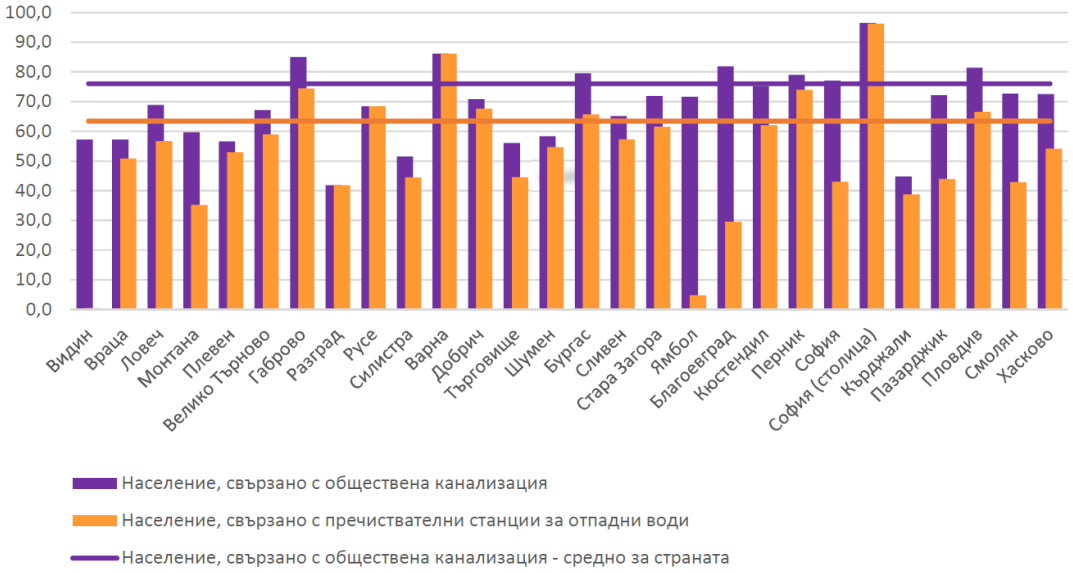

Източник: НСИ, обработка НЦТР

Наблюдават се големи вътрешнорегионални различия в относителния дял на населението, обслужвано от канализационна мрежа. Южният централен регион е много разнороден – област Кърджали е с втори за страната (след Разград) най-нисък дял на населението, обхванато с канализация (44,8 %), а в област Пловдив този дял е почти два пъти по-висок (81,4 %). За останалите области в региона показателят е около 72 %.

В национален мащаб, 12 % от населението, което живее в населени места с повече от 2 000 е.ж., трябва да бъде свързано към канализационната мрежа, за да се отговори на изискванията на Директивата за пречистване на градски отпадъчни води (ДПГОВ). ДПГОВ изисква отпадъчните води от агломерации с повече от 2 000 е.ж. да се отвеждат и всички отведени отпадъчни води да се пречистват.

По отношение на присъединяването към ***пречиствателни станции за отпадъчни води*** България е изправена пред още по-голямо предизвикателство и изостава значително от много от европейските страни. За да отговори на изискванията на Директивата за пречистване на градски отпадъчни води (ДПГОВ), България трябва да увеличи нивата на покритие с услуги за отвеждане и пречистване на отпадъчните води спрямо сегашните нива, които са съответно 76 % и 64 %.

Показателите за пречистване на отпадъчните води са сходни с тези за отвеждането им. Отново Югозападният регион е с най-висок показател (77,3 % обхванато с ПСОВ население), докато Южният централен регион с 55,6 % (и ЮИР с 55,8 %) обслужено с ПСОВ население се нареждат веднага след Северозападния регион с най-ограничено пречистване на отпадъчните води в страната. Въпреки че за наблюдавания период обслуженото с ПСОВ население в ЮЦР нараства с 13,8 пункта (при средно за страната 7 пункта), предвид ниската изходна база регионът запазва незавидното си място. Само в област Пловдив обслуженото с ПСОВ население е над средния показател за страната, докато в другите области е далеч по-малко. Най-осезателен е напредъкът за област Кърджали, където от 3,9 % (практически без пречистване) обслуженото население нараства

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

на 38,7 %. Значим е напредъкът и за област Пазарджик, където показателят нараства с 16,6 пункта и областта вече изпреварва област Смолян. В област Хасково обслуженото с ПСОВ население нараства със средните темпове за страната и областта заема второ място в ЮЦР.

Основното предизвикателство, породено от демографските тенденции, е как да се планира отвеждането и пречистването на отпадъчните води в малките населени места, с разпръснато население, и особено в онези населени места, в които се очаква спад на населението и стопанската дейност през следващите десетилетия. Според изискванията на ДПГОВ, за агломерации, които към момента наброяват повече от 2 000 е.ж., трябва да се осигури отвеждане и пречистване на отпадъчните води независимо от демографските прогнози. Но директивата съдържа разпоредба, позволяваща прилагане на индивидуални подходящи системи на местата, в които отвеждането би било прекомерно скъпо или не би донесло очакваните екологични ползи.

В България сега единствената законна алтернатива на централната канализация е изграждането на водоплътни изгребни ями. Те осигуряват високо ниво на опазване на околната среда, ако редовно се изпразват и ако съдържанието им се транспортира и депонира в добре работещи пречиствателни станции за отпадъчни води. Изпълнението на това решение в стриктно съответствие с наредбите също е свързано с много високи експлоатационните разходи.

Прогнозно развитие на водностопанската инфраструктура

Като жизнено важна услуга, централизираното водоснабдяване е осигурено почти за всички населени места в страната, с което България е по-напред от редица европейски страни. Изолираните проблеми с качество на водата, предимно в малките зони на водоснабдяване, се дължат основно на липсата на пречиствателни съоръжения за питейни води (ПСПВ), остаряла водопреносна мрежа за повърхностните водоизточници, както и липса на санитарно-охранителни зони около водоизточниците и/или неспазване на режима на ограничения и забрани в тях.

С оглед *намаляване броя на авариите и загубите на вода* е необходимо да се реконструират магистралните водопроводи и разпределителната водопроводна мрежа, защото преобладаващата част от действащите мрежи и съоръжения са въведени в експлоатация преди 1980 г. и са изградени от материали (преобладаващо етернитови и стоманени тръби), чийто срок на годност е изтекъл. На много места е необходима и пълна подмяна. В голяма част от водопроводната мрежа нивото на корозия или натрупвания на отлагания е значително и обуславя рискове за качеството на водата.

За *отстраняване режима на водоподаване* е необходимо да се реконструират съществуващите резервоари или да бъдат изградени нови резервоари, които да осигурят достатъчно водни количества за задоволяването на питейно-битовите нужди. В някои случаи ще се наложи изграждане на нови водоизточници със съответните довеждащи водопроводи.

Реконструкция и модернизация на водоснабдителните мрежи и съоръжения и търсене и разкриване на нови водоизточници, както и изграждане на нови станции за пречистване и обеззаразяване на питейни води следва да се предприемат и за решаване на *проблемите с качеството на питейните води*.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Актуализиране на санитарно-охранителните зони (СОЗ) около водоизточниците и засилен контрол върху спазването на забраните и ограниченията в тях, както и въвеждане на задължителен характер на правилата за добра земеделска практика във ВОДОДАЙНИТЕ зони са допълнителни мерки за недопускане отклонения в качеството на подавана вода за питейно-битови цели.

Процесът *на отвеждане и пречистване на отпадъчните води* изостава. В сравнение с други европейски страни степента на отвеждане на отпадъчните води в България е една от най-ниските. Още по-голямо предизвикателство пред страната е пречистването на отпадъчните води.

Въпреки два пъти увеличения брой ПСОВ за периода 2013–2017 г., съществуват цели области, където практически е липсвало пречистване (област Кърджали) и все още обхватът е малък. В най-често срещания случай ПСОВ обхващат водите на областния град и на съседните му населени места. В населените места извън областния център по правило отпадъчните води не се пречистват и директно се заустват в реки или дерета. С изключение на новоизградените модерни и модернизирани стари пречиствателни станции, състоянието на ПСОВ е проблематично. Повечето от тези инсталации имат проблеми с биологичното стъпало на пречистване.

Освен **изграждане на много нови канализационни системи** за обхващане на повече населени места, се налагат и редица реконструкции, особено в случаите, когато има липса на съответствие между степента на изграденост на канализационната мрежа и проводимостта на главните колектори с капацитета и изградеността на ПСОВ. Ново изграждане е необходимо и при мрежите с изтекъл срок на амортизация и висок процент на инфилтрация на чужди води (течове от загуби на вода, подпочвени и дренажни води). Почти навсякъде в страната канализационната система е от смесен тип, което също води до проблеми, особено при обилни валежи.

Необходимо е *ускорено въвеждане на нови ПСОВ* за пречистване на вече обхванатите от канализация отпадъчни води, но успоредно с това е необходимо и преосмисляне на цялостната технология на пречистване на водите, която е доста остаряла и не отговаря на съвременните изисквания.

Централизираното отвеждане и пречистване на отпадъчните води в малките населени места, с разпръснато население, и особено в които се очаква спад на населението и стопанската дейност не може да бъде икономически обосновано. Директивата ДПГОВ съдържа разпоредба, позволяваща прилагане на индивидуални подходящи системи на подобни места, и проектът на СБ „Консултантска програма за укрепване на капацитета и ефективността на предоставяните услуги в отрасъл ВиК“ дава добри предложения в тази посока.

Разработените регионални генерални планове за ВиК планират развитието на инфраструктурата в Южния централен регион, а конкретните проекти за финансиране се определят със съответните регионални прединвестиционни проучвания (РПИП).

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

2.10. Територии със специфични и проблемни характеристики

2.10.1. Територии в риск

Това са територии в пространството на региона, които са обособени по специфични рискови характеристики с важна насоченост към състоянието или развитието на предимно на ниво община (ниво LAU 1), където рисковете, формулирани като демографски и пряко свързаните с тях социален и икономически риск, рискът от негативни геоложки явления, от наводнения и други застрашават общата концепция за устойчиво развитие на региона. Тук не са включени рискове от природни бедствия и аварии, които нямат предвидимо действие и изразен конкретен териториален обхват.

Демографски риск

Най-обективна картина на макро ниво (регион, област, община) дава показателя гъстота на населението. Приема се, че общини с гъстота на населението под 20 % са общините в най-голяма степен на риск от обезлюдяване. На микро ниво в Приложения е дадена карта на землища, подложени на риск от обезлюдяване, като там в групи са посочени такива с население до 100 жители или такива без население.

В 11 общини от региона гъстотата на населението е под 20,0 д/km$^{2.}$ Те са разположени в областите:

- Пазарджик – общините Батак и Стрелча;
- Пловдив – общините Брезово, Лъки и Хисаря;
- Смолян – общините Баните, ~~Борово~~ Борино, Девин и Чепеларе;
- Хасково – общините Ивайловград и Маджарово.

Този критерии е на база население през 2018 г., а през следващия програмен период в тази графа ще попаднат най-малко още четири общини – Стамболово, Крумовград, Лесичево и Сърница. От социална гледна точка това означава конфликт с достъпа до здравни и определени социални грижи.

Геоложки рискове – свлачища, срутища, ерозия, абразия. Принципно такива има по цялата територия на Южен централен регион от ниво 2. Тези негативни явления са пряко свързани със заплахи за селищата, техническата и инженерната инфраструктура и аграрния сектор. От срутища и свлачища са особено уязвими общините в Родопите, докато аграрните общини от вътрешността на региона са подвластни на ветрова ерозия. Затова усилията в тази насока трябва да са свързани с конкретни технически намеси, с голям паричен ресурс и кратък времеви хоризонт.

Риск от наводнения – За този вид риск са ползвани данни от изготвените Доклади на Басейнова дирекция Източнобеломорски регион. Рискът от наводнения е заплаха за населението и елементи в урбанизираните територии като жилища, обществени и производствени сгради, селищна и извънселищна инфраструктура. Рискът от наводнения е в три териториални граници, определени от трите степени на риск – висок, среден и малък (нисък).

В разглеждания регион площната характеристика на тези територии е както следва:

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Таблица 40: Територии в риск от наводнение (1 000 годишна вълна)

Регион/Област	Код NUTS 2	Територии в заплаха от наводнение (1 000 г. вълна)	
		Площ (km^2)	Отн. дял (%)
ЮЦР	**BG42**	**181,4**	**0,8 %**
Кърджали		3,2	0,1 %
Пазарджик		21,0	0,5 %
Пловдив		30,7	0,5 %
Смолян		2,3	0,1 %
Хасково		124,0	2,2 %

Източник: ПУРБ

За всички територии в риск са изготвени картни материали (*виж Албум)*. Подробни данни по общини са дадени в *Приложение* „Територии в заплаха от наводнение“.

2.10.2. Селски, планински и гранични територии

В актуализираната Национална концепция за пространствено развитие 2013–2025 година тези територии са определени като „територии със специфични характеристики и условия“, в различни документи се посочват планински, селски и гранични територии/общини. За тях са характерни високата степен на припокриване и сходните проблеми, което дава основание те да бъдат поставени в единна категория „проблемни територии“. За тях са характерни ниската гъстота на населението, обитаващо тези територии, незадоволителна достъпност и съпровождащата ги икономическа изостаналост, ниско ниво на достъп до важни социални (институционални) услуги.

За Южен централен регион от ниво 2 тези територии (общини) са представени в обобщена таблица.

Таблица 41: Общини със специфични характеристики[27]

Код на област	Регион/Област	NUTS II Code	Общини с център под 15 000 жители	Планински и полупланински общини	Гранични общини
	ЮЦР	BG42	49	38	13
KRZ	Кърджали		6	7	2
PAZ	Пазарджик		10	10	0
PDV	Пловдив		15	9	0
SML	Смолян		9	10	7
HKV	Хасково		9	2	4

Източник: НКПР Актуализация 2019 г.

2.10.3. Индустриални и бизнес зони/паркове

На територията на региона функционира може би най-добре развиващата се в управленски и технологичен смисъл индустриална зона.

„Тракия икономическа зона“ (ТИЗ) е промишлено-търговска зона в региона на Пловдив и един от най-големите икономически проекти в България. Тя се простира на обща площ от

[27] Подробно описание на общините от тази група в приложения и албум с картен материал

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

10 700 000 m^2, от които 3 250 000 m^2 са застроени. Зоната обхваща шест индустриални зони/ /паркове около Пловдив, където са реализирани проекти за над 1 млрд. евро от български и чуждестранни компании. Към 2015 г. в ТИЗ работят над 12 000 души. В обхвата на зоната са включени следните индустриални зони/паркове:

- Търговско-индустриална зона Марица е създадена през 1996 г. с площ 5 000 дка и с основна специализация машиностроене, електроника, хранително-вкусова промишленост и логистика.
- Индустриална зона Раковски е създадена през 2005 г. на площ от 1 000 дка при с. Стряма в община Раковски. На нейната територия се развиват дейности в областта на автомобилостроенето, битовата химия, текстила, логистиката, хранително-вкусовата промишленост и енергийното оборудване.
- Промишлено-търговска зона Куклен е обособена през 2008 г. в гр. Куклен на площ от 1 000 дка със специализация в металургията, машиностроенето, химическата промишленост, автомобилостроенето и логистиката.
- Агро център Калояново е разположен на площ от 800 дка за развитие на биологично земеделие.
- Високотехнологичен иновационен парк Тракия е на площ от 2 600 дка и е създаден за развитие на земеделие и хранително-вкусова промишленост.
- Образователен и високотехнологичен парк Пловдив е на площ от 600 дка. Разположен е в града и на негова територия са обособени терени за иновативни производства и за развитие на високи технологии.
- „Индустриален парк Карлово".

2.10.4. Защитени територии по смисъла на ЗЗТ и защитените зони по смисъла на ЗБР

В Южен централен регион от ниво 2 в тази група са включени териториите с природни ценности и законово определена защита. Най-териториалноемки са зоните по Натура 2000, които съставляват 46,1 % от територията на региона. В същото време те могат да се разглеждат в аспект на стимулатори или ограничители на територията.

Основните параметри на тези зони са дадени в *Приложение.*

Защитените територии и защитени зони са с най-голям дял общо сред регионите в страната, като обхващат 10 319,412 km^2, или 46,15 % от общата площ на региона.

Защитените територии са 788,507 km^2, или 3,5 %, което е под средното за страната. Единствено област Пловдив има дял над средния за страта. В 6 общини разположени преимуществено в Горнотракийската низина липсват защитени територии. С много висок дяр защитени територии са също 6 общини.

Защитените зони са на първо място сред регионите по обща площ - 10 187,195 km^2 или 45,56 % от територията на региона. Всички области с изключение на Пловдив са с дял над средния за страната. В 3 от общините няма защитени зони, а в 10 общини делът на защитените зони е над 70 %. Територии, наситени с важни за страната и региона недвижими културни ценности, музеи, културни ландшафти и коридори.

Основните параметри на тези зони са дадени в *Приложение.*

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

2.10.5. Територии, наситени с важни за страната и региона недвижими културни ценности, музеи, културни ландшафти и коридори

Културното наследство обхваща материалното и нематериално движимо и недвижимо наследство като съвкупност от културни ценности, които са носители на историческа памет, национална идентичност и имат научна или културна стойност. Културните ценности са **обществено достояние** и се ползват със **закрила от държавни и общински органи** в интерес на гражданите на Република България (чл. 2, ал. 1 и 2 от ЗКН, ДВ бр. 19/2009 г.).

На територията на **Южен централен регион** са регистрирани 5 275 недвижими културни ценности (НКЦ) на **материалното недвижимо културно наследство** (област Кърджали – 438 НКЦ, област Пазарджик – 1 202 НКЦ, област Пловдив – 2 169 НКЦ, област Смолян – 869 НКЦ, област Хасково – 597 НКЦ) с тяхната принадлежност към определен **исторически период** като праисторически, антични, средновековни, възрожденски, от ново и най-ново време, както и с **научна и културна стойност** като археологически, исторически, архитектурно-строителни, художествени, урбанистични, културни ландшафти с културни напластявания от взаимодействието на човека и природната среда, парково и градинско изкуство, етнографски, културни маршрути.

В списъка на Световно наследство[28] на ЮНЕСКО на територията на Южен централен регион се намират различни обекти на материалното и нематериалното културно наследство. Като природни са включени „Древни и първични букови гори на Карпатите и другите региони на Европа“ (2007 г., 2011 г., 2017 г.).

Нематериалното културно наследство, вписано в листата на ЮНЕСКО[29] включва Мартеницата – мултинационална кандидатура съвместно с Република Румъния, Република Молдова и Република Северна Македония (2017 г.).

В **добрите практики за опазване на нематериално културно наследство** е включено Народното читалище (2017 г.) с практически опит в опазването и съхраняването на това наследство.

Обекти на недвижимо културно наследство, включени в Индикативната листа на Р. България за световни паметници на ЮНЕСКО са: Бачковски манастир (1984 г.), Старинен Пловдив (2004 г.), Тракийска гробница със стенописи до село Александрово (2004 г.), Национален парк Централен Балкан (2011 г.), Епископска базилика и късноантични мозайки от Филипопол, Римска провинция Тракия (2018 г.).

Недвижимото културно наследство с национално значение[30] на територията на Южен централен регион включва:

Резервати:

- Старинната част на Пловдив, Старинен Пловдив, гр. Пловдив, област Пловдив, Постановление на МС № 143/22.05.1956 г.;

[28] https://whc.unesco.org/en/statesparties/bg

[29] https://bulgariaich.com/index.php?act=content&rec=15

[30] http://mc.government.bg/page.php?p=58&s=429&sp=430&t=244&z=576

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

- Теренът на античния град в курорта Хисар, ограден с крепостната стена, гр. Хисаря, област Пловдив, Решение на МС № 199/19.11.1976 г. за обявяване на античния град в курорта Хисар за археологически резерват (ДВ бр. 97 от 1976 г.);
- Старинната част на село Свежен, с. Свежен, област Пловдив, Разпореждане на МС № 55/26.11.1987 г. за обявяване на старинната част на село Свежен за архитектурно-исторически резерват (ДВ бр. 96 от 1987 г.).

Недвижими културни ценности (НКЦ) с категория национално значение:

На територията на Южен централен регион са регистрирани 321 НКЦ: област Кърджали 17 НКЦ, област Пазарджик 51 НКЦ, област Пловдив 151 НКЦ, област Смолян 30 НКЦ, област Хасково 72 НКЦ.

Територии с пространствен потенциал в Южен централен регион.

Българското наследство притежава висока културна стойност, изключително разнообразно е по типология на ценностите и има дълбока културна стратификация. През вековете нашите земи са културно средище, в което различни цивилизации оставят следи. Това е забележителна особеност на българския пейзаж. **Симбиозата култура и природа**, материалното и нематериалното наследство на Южен централен регион е уникална система от ценности, до голяма степен неизследвана, която представлява силен потенциал за развитие.

Южен централен регион е територия с богато **биоразнообразие** (част от Национален парк „Централен Балкан“, част от Национален парк „Рила“, целият масив на Родопите и част от Сакар планина). Стара планина съхранява най-големите и стари букови гори в Европа (Световно наследство), природни обекти (Водопадът „Райското пръскало“ и Карловският водопад, Голям Джендемски водопад, Сучурумското пръскало, Сувачарското пръскало, Сухата пещера, каньонът Южен Джендем), високопланински пасища, богато културно наследство. Родопите са най-старата суша на Балканите с голямо биологично разнообразие.

Недвижими културни обекти, значими за културния туризъм на територията на Южен централен регион, са манастирите Бачковски, Сопотски, Калоферски, Манастирският комплекс „Кръстова гора – Света Троица“, тракийските култови храмове в Старосел, Скалните светилища Перперикон и Белинташ, археологическите резервати „Старинен Пловдив“ и „Хисаря“, Тракийската гробница край с. Александрово, Тракийската гробница и византийска крепост в с. Мезек, Античният театър в Пловдив, уникалният урбанистичен профил на Пловдив със забележително развитие през Античността, Късното средновековие и Новото време, историческото наследство в Карлово и Калофер (къщата на Васил Левски в Карлово е включена като обект в Европейските културни маршрути).

Реален стимул за развитие на културната и икономическата интеграция на **селските землища** в Южен централен регион са обекти на културното наследство от Античната тракийска цивилизация, Късноантичната и Средновековната култура, Късното Средновековие и Новото време, специфичната традиционна селска архитектура в Родопския ареал.

Югоизточна Европа представлява кръстопът на цивилизации и религии през вековете, медиатор между Изтока и Запада, между Севера и Юга, свързани с общи исторически корени. Във времето в региона се формират културни коридори, транснационални оси на вековни взаимодействия на цивилизациите и връзки между народите, които го населяват.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

През територията на Южен централен регион преминават **европейски културни коридори**[31] от различни епохи: Културен коридор Via Diagonalis/Via Militaris, Източен Трансбалкански културен коридор, маршрути в Родопския културен ареал, Европейските пътища на еврейското наследство, Зеленият пояс по границата с Р. Гърция и Р. Турция, Античният римски път Виа Траяна, свързващ Одрин (Hadrianopolis) през Пловдив (Philippopolis) със София (Ulpia Serdica) и Видин (Bononia).

Виа Диагоналис преминава през Югоизточна Европа, свързвайки Европа с Азия, една от най-древните артерии по това направление с трансконтинентално и световно значение. Множеството разклонения на Виа Диагоналис са обусловени географски (по долините на големите реки, низините между планинските вериги към пролива на Босфора) и исторически (пътищата на разселване на Homo Sapiens преди 100 хиляди години, многобройните търговски пътища от праисторическо време до днешните комуникационни артерии). По Виа Диагоналис протича непрекъснат търговски, културен, религиозен и политически обмен, диагоналният път е свързан с Поклонническите пътища в Европа и походите на кръстоносците. Той е културна ос на древни тракийски царства, седалища на римски провинции, на империи (Римска, Византийска, Османска), на княжества и държави (Сръбска, Българска, Латинска, Лидийска, Хетска). Столиците на пет държави, през които днес преминава Диагоналният път, се намират върху него (Любляна, Загреб, Сараево, Белград, София и Анкара).

Знакови обекти по Виа Диагоналис на територията на Южен централен регион са Тракийска гробница Александрово, Асенова крепост, Археологически комплекс „Глухите камъне“, Бачковски манастир, Тракийско светилище Белинташ, Хисаря (Диоклецианопол), Кръстова Света гора, Гробницата Мезек, Перперикон, Пловдив Античен-Исторически-Старият град, Червената църква в Перущица, Тракийски скални гробници, долмени, светилища в Родопските селски землища.

Източен трансбалкански път преминава през Югоизточна Европа в посока север–юг (Румъния, България, Гърция) и свързва Балтийско с Егейско море и Средиземноморието. По своето трасе на север Източният трансбалкански път прави връзка с големия Европейски маршрут Виа Реджия (Пътят на Кралете) в Лвов (Украйна), прекосяващ Европа от Киев до Сантяго де Компостела (Испания). Като основен гръбнак на манастирските средища в Югоизточна Европа, Източният трансбалкански път поема от религиозния ареал на църквите в Молдавия и дървените църкви в Марамуреш (Румъния) и се спуска на юг към Търновската Света гора и Родопската Света гора. Коридорът се влива в религиозната ос Виа Егнация при някогашния голям манастирски център Mount Papikion.

На територията на Р. България Източният трансбалкански път съхранява сложна стратификация на времеви пластове (културата на двадесети век в град Русе на река Дунав, манастирите, църквите и народната архитектура на Новото време във Великотърновския и Асеновградския културен ареал, Средновековните крепости на север от Стара планина и в Родопите, Казанлъшката и Свещарската тракийски гробници, Неолитните жилища в Стара Загора, Долината на тракийските царе, скалните светилища Перперикон и Белинташ), разкрива изключителните постижения на майстори – строители, дърворезбари, зографи в уникалните църкви в Молдавия, Марамуреш, Скалните манастири в Иваново, манастирите

[31] https://seecorridors.eu/?w_p=23&w_l=1&w_c=5https://seecorridors.eu/?w_p=48&w_l=1

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

на Търновската и Родопската Света гора, по протежението му са разположени исторически градове (Сигишоара, Сибиу, Букурещ, Русе, Велико Търново, Пловдив).

На територията на Южен централен регион по Източния трансбалкански път са разположени редица обекти на културното наследство: Антични селища в Родопски селски землища, Араповски манастир, Бачковски манастир, Асенова крепост, Атеренски мост, Тракийско светилище Белинташ, Горноводенски манастир, Дванадесетте Римски моста на град Неделино, Джамии в Родопските села, Крепост Вишеград, Късноантични и Средновековни крепости в Родопските селски землища, Кварталите Райково и Устово в Смолян, Римски крепости, мостове, пътища в Родопите, Скални гробници, светилища, Средновековни мостове, некрополи, Тракийски крепости, Православни църкви.

Културното наследство като материално и духовно послание представлява мощен ресурс за устойчиво развитие и качество на живот чрез възможностите на културния туризъм и обмена на знания и ценности[32].

Финансирането на проекти по Програма „Рехабилитация и социална интеграция на хора с увреждания“, Програма „Достъпна среда“, проекти за Smart системи на информационни нива е приоритет в социалната дейност за културно познание. Smart системите интегрират управлението на интелигентните технологии и предоставят големи база данни за вземане на по-добри решения в пространственото развитие и инфраструктурата на културното наследство. Читалищата като уникална и традиционна за България културна институция са част от системата на децентрализираната културна мрежа в региона и изпълняват ролята си на средища за културна, информационна и социална дейност.

Културното наследство на територията на Южен централен регион е стимулатор на икономически растеж. Интегрираният подход е водещ при опазването на културното наследство и изисква при изследването и стратегическото планиране за региона да се търси пространствена интеграция на културното наследство със съседните региони и страни.

В Южен централен регион функционират 34 музея, от които 8 регионални: РИМ Пловдив, РЕМ Пловдив, РПНМ Пловдив, РАМ Пловдив, РИМ Пазарджик, РИМ Смолян, РИМ Кърджали, РИМ Хасково; 2 национални: Музей „Васил Левски“ – Карлово, Къща музей „Христо Ботев“ – Калофер, а останалите двадесет и четири са общински.

Развитие на елементите на културното наследство

Културното наследство в неговите материални и нематериални измерения представлява фактор за развитието на обществото в диалога между общностите, катализатор за социалното и икономическото развитие на регионите. Р България притежава ресурс от близо 40 хиляди недвижими културни ценности като част от европейската и световна култура, които непрекъснато се допълват и обогатяват. Това налага преосмисляне на социалната и икономическата роля на културното наследство и все по-нарастващата необходимост от привличането на обществото към процеса на опазване на този потенциал.

Съхраняването и развитието на потенциала на културното наследство обхващат целия комплекс от дейности по опазване, реставриране, експониране и социализиране с цел превръщането му в **стимулатор на пространственото развитие** на обществото.

[32] Рамкова конвенция за стойностите на културното наследство за обществото на Съвета на Европа, Фаро, 2005 г.

Културното наследство в неговото териториално развитие следва да се разглежда като елемент на интегрираното пространствено планиране.

Съществено **предимство** на Южен централен регион е уникалната природа, културните ценности от различни епохи, съхранените бит и традиции в **отдалечени гранични общини** и територии, които, подходящо експонирани и брандирани, са предпоставка за извеждане на българската идентичност като водеща дестинация за културния туризъм, ориентиран към незасегнати от урбанизацията територии.

Туристическата индустрия в Южен централен регион притежава значителен потенциал за разширяване и разнообразяване на регионалния туристически продукт. Благоприятните природни фактори, **културното наследство**, натрупаният опит в предлаганите туристически услуги, изградената в значителна степен туристическа база спомагат за разширяване на туристическата индустрия и увеличаване на приходите от туризъм. Преобладаващата част от базата за туризъм и предлаганите услуги в региона са концентрирани около и в населени места с **курортно значение** (балнеолечение, културни забележителности, курортни зони и комплекси в региона на Родопите).

На територията на региона съществуват **природни и антропогенни зони и фактори** (реки и язовири, пещери, природни местности, религиозни и културни обекти, населени места с етнографско значение, недвижими културни ценности и обекти с археологическа стойност), които биха могли да се използват по-пълноценно за разнообразяване на туристическия продукт, за увеличаване на приходите и целогодишна заетост в повече части от територията на региона.

Природо-екологичните дадености на региона в съчетание с уникалната самобитност и култура са предпоставка за развитието на **алтернативен туризъм**: Еко туризъм (със защита на територии и видове); Балнеолечебен (минералните извори на територията на Южен централен регион Велинград, Хисаря, Баня, Стрелча и ски центровете Пампорово, Чепеларе); Селски туризъм със съхранени културни традиции и потенциал за развитие на биоземеделие; Приключенски и екстремен туризъм (по южните склонове на Стара планина и в Родопите); Винен туризъм (Родопската яка, с. Старосел, с. Баня) и др.

В Южен централен регион е натрупан значителен **международен опит** в областта на бизнес туризма и конгресния туризъм, свързани с търговско-промишлените изложения (гр. Пловдив).

Интегрирането на природното и културното наследство и техните обекти за развитието на туризма изисква **опазване, социализация, експониране и популяризиране** на недвижими, движими материални и нематериални културни ценности; изграждане и **реконструкция на инфраструктурата** за достъп до културното наследство и природните забележителности; осигуряване на **достъп за хора в неравностойно положение**; разработване на **планове** за опазване и управление на националните археологически резервати; въвеждане на **съвременни технологии за обмен на информация** и интерактивна комуникация в реално време.

В прогнозите на **Съвета на Европа културното наследство** има изключителна роля в „информационното общество“ на XXI век. Териториите с културна памет все по-трайно привличат хора, дейности и инвестиции. Създаването на регионални туристически продукти, разкриващи пълното богатство на феномена, предполага изграждането на **регионална туристическа стратегия**, **трансгранични контакти**, дългосрочна политика в

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

опазване и валоризиране на културното наследство. Това изисква **нов тип комуникация** на наследството с обмен на знания, ориентиран към всички възрастови групи и използващ съвременни форми на комуникация.

Интегрирането на културното наследство като катализатор на икономически растеж и качествена жизнена среда, както и приобщаването на националната културна идентичност в Европейското социокултурно пространство, са фактори за **устойчиво пространствено развитие** и **социално равновесие**.

2.10.6. Функционални зони – неформални райони със специфични характеристики, проблеми и потенциали

Разбирането за *функционална зона е компактна пространствена система от функционално обвързани територии, характеризиращи се с общи/сходни условия и цели за развитие*. По своя обхват тези зони могат и попадат в много от изброените територии със специфични характеристики, защото териториалният елемент е землище, община или група общини, но голямата разлика е, че тези зони могат да прехвърлят рамките на един регион. Тези зони са определени с НКПР – Актуализация 2019 г., в която е конкретизирано съдържателно два вида такива зони:

- „**социални зони**“ – това са функционалните зони за мерки (ИТИ) с предимно социална насоченост;
- зони за **„стимулирано развитие“ –** във връзка с ИТИ тези зони търсят решението на две задачи, имащи отношение към цялата национална територия:
- *намаляване на неравенствата* в развитието на Северна и Южна България;
- *ефективно противодействие на тенденцията към моноцентризъм*, изразяваща се в прекомерна концентрация на ресурси и хора в столицата.

От гледна точка на така формулираните зони, пряко отношение към съставните области и общини от Южен централен регион за планиране от ниво 2 имат:

Зони за стимулирано развитие: За разлика от СЗР, СЦР, СИР и ЮИР, в Южен централен регион има само част от такава зона, но с особено значение за посоката север–юг в центъра на България. Това е частта от **Главна Централна урбанистична ос** „ Русе–В. Търново–Габрово–(тунел под Шипка)–(Казанлък)–Стара Загора**–(Димитровград)–Хасково–Кърджали–**ГКПП Маказа– Нимфея (Комотини). Тази ос ще привлече инвестиции и редица социални и икономически ефекти.

Основно силна ос (зона) е тази по магистрала „Тракия“ Пазарджик–Пловдив и частта от магистрала „Марица“ Пловдив–Хасково(Димитровград). Силна като въздействие е и оста Пловдив–Асеновград, но тя затихва в посока Смолян.

В тези зони на стимулирано развитие се предвижда да се устроят или доразвият:

– Тракия индустриална зона (ТИЗ) на принципа на публично-частното партньорство;

– Индустриална зона Кърджали върху терен от 100 дка, придобит от „Национална компания Индустриални зони“;

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

- Производствена зона в Димитровград – Хасково;
- Индустриална зона „Белово“;
- Индустриална зона „Ардино“;
- Индустриална зона „Кричим“;
- Индустриална зона „Юг – Кърджали“;
- Индустриална зона „Карлово“;
- Индустриална зона „Септември“;
- Технологичен парк Смолян;
- Изграждане на скоростен път „Русе–В. Търново–Хасково–АМ „Марица“;
- Рехабилитация на отсечката АМ „Марица“ Кърджали–ГКПП „Маказа“;
- Доизграждане и разширение на ГКПП „Маказа“;
- Завършване на строителството през 2020 г. на ГКПП „Еледже“ (Рудозем–Ксанти), област Смолян;
- Модернизация на пътя „Асеновград–Смолян (с възможна на места частична трета лента)–Рудозем“;
- Крайграничен южен път „Петрич–Бургас“ (Южна хоризонтала) – път II-76;
- Изграждане на скоростен път Димитровград–Александруполис с изграждане на обход гр. Кърджали;
- Модернизиране на пътя Чепеларе–Хвойна–Храбрино–Пловдив; и др.

Другият вид зони са **социалните**. Определянето им включва четири стъпки[33]:

- *първа стъпка* – общините получават индекси по три показателя – „общ прираст на населението 2011–2018 г.“, „произведена продукция на човек“ и „безработица“;
- *втора стъпка* – агрегиране на интегриран индекс по трите показателя и класация на общините по него – определяне на първите 90 сред най-слабите общини;
- *трета стъпка* – изключване от множеството на 90-те най-слаби на общини, които попадат в периферите на икономически ядра с аргумента, че такива общини имат шанс да се повлияят позитивно от ядрата – така множеството се редуцира до 77 общини;

[33] Съгласно постановките на НКПР актуализация 2019 г.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

- *четвърта стъпка (последна)* – определяне на обектите за целенасочена подкрепа с мерки, имащи предимно социална насоченост – групи от 3 и повече съседни/близки общини без близост до център от второ ниво и принадлежност към групите „гранични“ и/или „планински“.

Целта на тези зони е да се намали социалната дистанция и изолация на определени общини от региона от останалите такива. В ЮЦР такива общини са: от група „Рила–Родопи“ общини Велинград, Сърница, Батак и Брацигово (област Пазарджик), Девин, Борино и Доспат (област Смолян) и община Тополовград (област Хасково) от група „Странджа–Сакар“.

Тези общини са за целево подпомагане и са приоритетни при участие в проекти за финансиране от националните и оперативни програми през програмния период. Ще се търсят механизми за териториално фокусиране на интервенциите, които чрез интегриран подход ще позволят да бъде оползотворен местният потенциал по най-добрия начин, както и да бъдат адресирани местните проблеми и предизвикателства. Реализирането на интегрирани териториални инвестиции, както и прилагането на воденото от общността местно развитие ще позволи да се постигнат синергийни ефекти от реализираните интервенции.

2.11. Трансгранично сътрудничество

България се явява гранична територия за Европейския съюз и за нея са характерни всички особености на граничните територии – обезлюдяване и по-слабо социално-икономическо развитие, допълнително засилени от изолираността ѝ от Шенгенското пространство.

Въпреки подобряване на общото състояние, в някои свои части Южен централен регион преживява значителни трудности в социално-икономическото си развитие, което кара негативните ефекти от границата да се усещат много по-силно.

Изготвянето и реализирането на проектите по трансграничните програми е плод на проявлението на специфичен вид предприемаческа инициатива, която идва основно от урбанистичните центрове. Те са в ролята на двигатели на устойчиво развитие, чийто устрем ще поведе населените места с по-скромни възможности, намиращи се в зоната им на влияние.

За Южен централен регион такава роля изпълняват Пловдив, Пазарджик, Хасково, Кърджали и Смолян. Пловдив се откроява едновременно като град, развил се като важен център в течение на вековете, изграждайки система от връзки с други големи балкански центрове, и като основен двигател на развитие с най-голям потенциал за трансграничното сътрудничество. Осите на развитие свързват тези центрове с подобни центрове от другата страна на границата в Турция и Гърция.

Множеството анализи[34] на регионално, национално и европейско ниво отчитат спецификите, проблемите и потенциалите за развитие и стигат до следните препоръки за

[34] Border Orientation Paper: Greece – Bulgaria; Cross-border orientation paper or IPA CBC cooperation programmes with the participation of regions of Bulgaria, North Macedonia and Turkey; Cross-border cooperation in maritime spatial planning; Социално-икономически анализ на районите в Република България; Национална концепция за пространствено развитие за периода 2013–2025 г. Актуализация 2019 г.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

използване на трансграничното сътрудничество като инструмент за насърчаване на социално-икономическото развитие:

– Използване принципа на „**функционалната зона**“: структурните интервенции в области, определени от съвместни характеристики, предизвикателства и възможности за развитие, не трябва да бъдат строго ограничени до административните граници, а да се действа съобразно потенциала за справяне с тях с цел постигане на осезаеми резултати.

– Използване принципа на **„тематичната концентрация“**: съсредоточаване върху ключови тематични области, като по този начин се цели постигане на възможно най-голямо въздействие по отношение на ефективността на финансирането и ориентацията към резултатите.

– Съгласуваност с макрорегионалните стратегии – в случая със Стратегията на ЕС за Дунавския регион.

– Създаване на силен координационен механизъм с органите, управляващи основните програми в различните държави, по-специално националните програми, занимаващи се с транспорт, околна среда, регионално развитие, информационно-комуникационна инфраструктура и трудови въпроси.

– Повишаване информираността на населението и изграждане на доверие чрез реализиране на пилотни проекти, насочени към решаването на проблеми с голяма обществена значимост.

– Привличане към участие в процеса на планиране и реализация на повече заинтересовани страни чрез политики за решаване на важни за тях проблеми.

– Проучване и разработване на обща визия за трансграничния регион с дългосрочна перспектива чрез използване на инструменти и практики за широко обществено участие и като се вземат предвид специфичните предизвикателства на границите с трети страни. Съвместни инициативи за насърчаване на социално-икономическото и териториалното развитие на трансграничния регион могат да бъдат реализирани също и чрез инструменти за интегрирано териториално развитие, основани на съвместни стратегии за териториално и местно развитие.

– Задълбочен анализ на напредъка и пречките пред реализацията и натрупаните знания с цел корекции и повишаване адекватността на мерките спрямо контекста и търсените резултати би довел не само до повишаване ефективността и ефикасността на мерките, но и до промяна в отношението на гражданите и институциите към проблемите и политиките за тяхното решаване.

2.12. Мерки и дейности за адаптиране към климатичните промени и за намаляване на риска от природни бедствия

Въз основа на извършения анализ и въздействието на климатичните промени са обобщени изводите и свързаните с тях необходими мерки за адаптация и ограничаване на риска от природни бедствия.

Въз основа на извършения анализ и въздействието на климатичните промени са обобщени изводите и свързаните с тях необходими мерки за адаптация и ограничаване на риска от природни бедствия.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Една от възможностите за противодействие на климатичните промени е използването на ВЕИ. Изградените в ЮЦР мощности от ВЕИ надхвърлят половината от всички в страната – 52.6%, което се дължи предимно на водната енергия - 80% от мощностите на ВЕЦ в страната се намират на територията на ЮЦР. Най-голям е делът на област Пазарджик, където са изградени най-големите ВЕЦ в страната. Общините, които допринасят най-много за усвояването на ВЕИ са Кричим, Белово и Пещера, Девин и Кърджали. Община Стамболийски също е с висок дял дължащ се на мощностите на Био ЕЦ.

В ЮЦР са разположени 27% от мощностите в страната за усвояване на слънчева енергия, което го нарежда на второ място след ЮИР. Тук водещата са област Пловдив, като в община Първомай е изградена най-голямата фотоволтаична централа на Балканите. Втора в региона е област Хасково, където във всяка община има изградени фотоволтаични централи.

Важно е да се насочат усилия за увеличаване на дела на ВЕИ при производство на енергия, особено при сгради и отделни домакинства. Съществуват много резерви за производството на енергия за собствени нужди. Общините имат нужда от мерки за стимулиране на оценките на наличния и прогнозния потенциал на местните им ресурси за производство на енергия от ВЕИ и неговото оползотворяване.

Все още в региона остава висок делът на използваните твърди горива особено в битовото отопление, което е свързано със замърсяване на атмосферния въздух и особено с отделянето на парникови газове, пряко свързани с глобалното затопляне и климатичните промени. Една от алтернативните възможности е газификацията. Общо 37,9% от общините в ЮЦР са с достъп до газопроводна мрежа. В региона се наблюдава изоставане в изграждането на газопроводната мрежа. Едва 6% от домакинствата в региона имат достъп до газоснабдяване, като само една пета от тях се възползват от тази възможност. Регионът е на последно място в страната със само 1,27% относителен дял на газифицираните домакинства.

Предполага се, че рязкото спадане на цената на природния газ през началото на 2020 г. ще засили интереса към този относително екологичен енергоизточник и все повече домакинства ще се възползват от осигурения достъп. Едновременно с това трябва да продължи изграждането на нови газопроводи до невключените общини или части от тях, особено при настоящото поевтиняване на цената на природния газ. Необходими са и мерки за стимулиране чрез подходящи програми за газифициране на сгради. В програмите за енергийна ефективност на общините е необходимо да се обърне повече внимание не само на подобряването на енергийните характеристики на сградите, но и на подобряването на ефективността на сградните инсталации. Насърчават се мерки за поетапна подмяна на отоплителни уреди на твърдо гориво, въвеждане на зони с ниски емисии и разширяване мрежата за централно топлоснабдяване.

Важна цел при адаптацията към климатичните промени е осигуряването на достатъчно водни количества и ограничаване на загубите на питейна вода. Южният централен регион има най-ниска степен на водоснабденост от всички региони. Като най-проблемни са областите Кърджали и Смолян, които имат най-нисък процент на водоснабдено население в страната – съответно 91% и 92,9%. На общинско ниво в област Кърджали най-проблемни са Кирково, Крумовград, Ардино, Джебел, Черноочене и в по-малка степен Кърджали. В Смолянска област проблемни са общини Неделино, Мадан и Рудозем, а в Хасковска – община Ивайловград. Мерките са свързани с включване на нови водоизточници и резервоари за вода и трябва да са насочено преимуществено към най-засегнатите общини и населени места.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Свързани с режима на водоподаване са загубите на вода по водопреносната мрежа. Южният централен регион, с 1.1% население с режим на водоснабдяване, се нарежда на второ място след Югозападния, с най-малък дял население с режим. Въпреки това проблематично е положението в община Симеоновград, в по-малка степен в Маджарово, Стамболово, Тополовград, Черноочене и Джебел. Средно 54% са загубите на вода в ЮЦР. С най-висок процент загуби са ВиК Белово (65.4%) и ВиК Пазарджик (62%). По 60% са загубите за ВиК Пловдив и ВиК Димитровград, останалите дружества са с по-ниски загуби от средните за страната. %). Остарялата, амортизирана и често авариращa водопроводна мрежа е основна причина. Това обстоятелство изисква приоритетно насочване на мерки за намаляване на загубите на вода чрез реконструкция на магистралните водопроводи и разпределителната водопроводна мрежа. Приоритетни трябва да бъдат най-засегнатите населени места.

В Южния централен регион населението, обхванато от канализация, е 73,7%. Наблюдават се големи вътрешнорегионални различия между отделните области от 81,4% при област Пловдив, до 44,8% при област Кърджали. Южният централен регион, с 55.6% обслужено с ПСОВ население, се нарежда веднага след Северозападния регион с най-ограничено пречистване на отпадъчните води в страната. Необходими са мерки за ускоряване на изграждането на канализационни мрежи и пречиствателни станции, реконструкция и модернизация на недобре функциониращите, търсени на алтернативни решения в малките населени места чрез изграждане на водоплътни изгребни ями и др. Изграждането и реконструкция на ВиК инфраструктура да се извършва въз основа на РПИП в съответствие с нормативната база, приоритетно в агломерации с над 10 000 екв.ж., а при наличен финансов ресурс и в агломерации с между 2 000 и 10 000 екв.ж.

Отделяните отпадъци и по-конкретно отделяните битови отпадъци, имат пряко отношение към натрупването на парникови газове в атмосферата. Общо образуваните отпадъци за периода в Южен централен регион слабо се увеличават. С най-големи количества образувани отпадъци се откроява област Пловдив. Останалите области от региона намаляват образуваните битови отпадъци. В ЮЦР се увеличават събраните битови отпадъци на човек от обслужваното население в периода 2011–2017 г. от 342 кг/чов/г. до 456 кг/чов/г.

Областите Кърджали, Смолян и Хасково все още не са обхванали всички населени места в системи за организирано сметосъбиране. В повечето случаи това непълно обслужване в изброените области се дължи на труднодостъпни малки населени места и организационни слабости. В региона основен метод за обезвреждане на отпадъците остава тяхното депониране на общо 11 регионални депа.

Предвиждат се мерки за развитието на инфраструктурата, свързана с управлението на битовите отпадъци за постигане на целите за 2030 г. за рециклиране на отпадъците и намаляване на количествата на депонираните отпадъци; мерки за предотвратяване генерирането на отпадъци; мерки за подготовка за повторна употреба и рециклиране, изграждане, разширяване и/или надграждане на системата за разделно събиране на отпадъци и подобряване на базата от знания относно кръговата икономика, мониторинга на отпадъците и потоците от материали.

Състоянието на пътната мрежа е важно по отношение на отделяните парникови газове и други замърсители на въздуха, а така също и за създаваното шумово ниво и риск от пътни инциденти. Области Смолян, Пловдив и Пазарджик поддържат пътната си мрежа в добро състояние на средният процент за страната.. Най-лошо се поддържа пътната мрежа в област

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Хасково, а също така и в област Кърджали, където пътищата в добро състояние са едва една трета. Необходимо е да се ускорят мерките по подновяване на пътните покрития. Ще се насърчават инвестиции за преминаването към по-екологосъобразен транспорт, включително осигуряване на зарядна инфраструктура за електрически превозни средства. По отношение на обществения транспорт ще се съобразяват плановете за градска мобилност и разработените прединвестиционни проучвания, за да се гарантира приносът на програмата към инвестициите в мултимодална градска мобилност с цел осигуряване на допълняемост, синергия и цялостен подход при изпълнението на подобен тип мерки.

По отношение на риска от природни бедствия фокусът е насочен към живота и здравето на населението; надграждане на система за управление на водите в реално време чрез включване на допълнителни поречия, също така и на съществуващи системи за управление на риска и за оповестяване с разширяване на техния обхват по отношение горски пожари, земетресения и други природни бедствия; изграждане на системи за ранно предупреждение, специално адресирани към поройни наводнения, дължащи се на интензивни валежи с малък пространствен и времеви обхват; продължаване инвестициите в подкрепа на подготовката на населението за реакция с цел намаляване риска от действия под афект. Подкрепа за мерки за преминаване от система за управление, насочена към реагирането при дадена ситуация, към по-цялостна система за предотвратяване и управление на риска от бедствия с цел насърчаване на адаптирането към изменението на климата. Ще се подпомага изпълнението на мерки за готовност, като фокусът е в контекста на активите за реагиране на Европейския резерв за гражданска защита.

В плановете за управление на риска от наводнения (ПУРН) са заложени програми от мерки, насочени към прогнозиране, предотвратяване, защита и подготвеност, изграждане на системи за ранно предупреждение, устойчиво земеползване и др. Основните дейности за намаляване на риска от наводнения са насочени към поддържане проводимостта на речните легла, състоянието на дигите, корекции на реки и дерета и други хидротехнически и защитни съоръжения, отводнителни системи и полета.

Важни дейности са още и извършването на ежегодни пролетни и есенни технически прегледи на хидротехническите съоръжения. Наложително е изготвяне на анализ на техническото състояние на всяка язовирна стена веднъж на три години и изготвяне и проиграване на аварийни планове на язовирни райони и обособяване на аварийни складове, оборудвани с необходимите техника и материали. В населените места и производствените сгради е необходимо изграждане и поддържане на дъждовна канализация, изграждане на прагове и прегради пред входовете на сградите в застрашените ниски участъци на терена. Важно е да се оптимизира организацията за провеждането на защитните и спасителните дейности на територията на съответната община и област и осигуряване на готовност за извършване на ремонтно-възстановителни работи на територията на общината. Трябва да се изградят и поддържат на съвременни системи за оповестяване.

Най-актуалните цели, свързани с геозащитната дейност, са предприемане на превантивни геозащитни мерки, строг контрол на инвестиционни намерения в свлачищни райони и предварителни действия за реализиране на инвестиционни проекти за укрепителни и отводнителни съоръжения за предотвратяване опасността от свлачищни и други неблагоприятни геодинамични процеси.

Действията трябва да бъдат насочени и към извършване на регулярни изследвания на територии, застрашени и засегнати от свлачища, срутища, абразия, и други неблагоприятни

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

геодинамични процеси. Необходимо е и подпомагане с консултантски услуги и техническа помощ на общински, областни администрации и други ведомства при възникване на неблагоприятни геодинамични процеси.

2.13. SWOT анализ

СИЛНИ СТРАНИ

Географско гранично положение, съхранени природни феномени.

През територията на региона преминава един от основните коридори на TEN-T мрежата – „*Ориент/Източно–Средиземноморски*“, както и други важни направления от TEN-T мрежата, които го интегрират в европейски и глобален план.

Регионът е с много висок дял на защитени зони и среден дял на защитени територии.

Сравнително добре балансирана селищната мрежа от градове; вторият по големина град в България попада в региона.

Положителен механичен прираст през последната година.

Сравнително висок дял на населението в групата 15 до 64 години, формираща основно трудовия потенциал.

Увеличаване дела на заетост сред най-активното население и значително намаляване на безработицата.

Най-висок дял на напояваните площи – 4 пъти по-висок от средния за страната.

Регионът е водещ в национален мащаб с една пета от БДС в сектор „*селско, горско и рибно стопанство*“.

В региона се добива основното количество от оловно-цинкови и медни руди.

Ясно установена пропорция в развитието на икономическите сектори, с нарастващо значение на услугите.

В експлоатация е интермодален възел Пловдив, Летище Пловдив допълва транспортното обслужване на региона.

Добър потенциал за използване на ВЕИ – биомаса, водна и слънчева енергия.

Сравнително висок относителен дял (38 %) на общини с възможност за газоснабдяване.

СЛАБИ СТРАНИ

Регионът попада в пета група с висока уязвимост от климатичните промени.

В пределите на ЮЦР са определени райони със значителен потенциален риск от наводнения (РЗПРН).

Структурни проблеми на местните пазари на труда и ниска мобилност на населението в някои общини.

Териториални диспропорции в безработицата между периферните общини и областния център.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Неблагоприятна образователната структура на населението.

Сериозни вътрешнорегионални диспропорции в БВП и в трите сектора на икономиката.

Трайно изоставане на региона от средните показатели за страната за „производителност на труда“.

Териториални диспропорции в разпределението на болничните заведения.

Ограничено развита първокласна пътна мрежа, обслужваща предимно северната територия на региона.

Ограничено развита железопътна мрежа (в област Смолян липсва).

Достъпът до високоскоростен интернет е най-нисък за цялата страна с явно изразени териториални дисбаланси.

Областите Кърджали и Смолян са с най-ниска степен на водоснабденост в страната.

Ограничено развита канализационна система и пречистване на отпадъчните води в област Кърджали.

ВЪЗМОЖНОСТИ

Възможности за развитие на туристическа и културна индустрия.

Разнообразяване на туристическия продукт чрез развитие на културно-исторически, спа, природен, селски, ловен, винен, еко туризъм; подкрепа на регионалния туризъм.

Използване на възможностите за интегрирано развитие на градовете като катализатор за развитие на агломерационните им ареали.

Благоприятен инвестиционен климат за вътрешни и чужди инвеститори.

Развитие на силен образователен и научно-изследователски сектор.

Подобряване на екологичната, социалната и бизнес инфраструктурата.

Повишаване конкурентоспособността на МСП чрез технологично обновяване и иновации.

Доизграждане и развитие на първокласната и регионалната пътна мрежа в региона; модернизация на жп мрежата.

Обезпечаване на широколентов достъп до Интернет и в селските райони и разпространение на съдържание, съобразено с интересите на населението в тези райони.

Доизграждане и обновяване на ВиК инфраструктурата.

Активно трансгранично сътрудничество.

ЗАПЛАХИ

Засилване на зависимостта на региона от климатичните промени, които могат да повлияят негативно на селското и горското стопанство, на развитието на туризма, на състоянието на водните ресурси и биоравновесието.

Задълбочаване на дисбаланса в териториалното разпределение на населението.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Продължаващо намаляване и застаряване на населението, отрицателен естествен прираст.

Продължаващ недостиг на образована и квалифицирана работна сила.

Задълбочаване на неравенствата в икономическото и социално-културното развитие, особено в периферните общини.

Забавяне в доизграждането и развитието на базова инфраструктура поради ограничено финансиране.

Забавяне проникването на ИКТ в по-слабо населените места и селските райони и задълбочаване на регионалните различия.

Продължаващо изоставане в социално-икономическото развитие на граничните и периферните планински райони.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

3. ВИЗИЯ И СТРАТЕГИЧЕСКИ ПРИОРИТЕТИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ЮЖЕН ЦЕНТРАЛЕН РЕГИОН

Интегрираната териториална стратегия (ИТС) на Южен централен регион определя средносрочните приоритети за устойчиво регионално развитие в контекста на идентифицираните проблеми и потребности и стратегическия пакет от национални документи и документи на ЕС, формиращи основните цели, приоритети и политики на развитието през периода 2021–2027 г.

Географското положение и инфраструктурата в различни области са два от факторите, които могат значително да подпомогнат развитието на всички останали елементи и системи (бизнеса, инвеститорите, мобилността на гражданите и работната сила и т.н.). Затова, приоритетно следва да се вложат ресурси в значително подобрение както на транспортната, така и на цифровата и техническата инфраструктура в ЮЦР предвид потенциалните възможности за ускоряване на икономиката.

3.1. Визия

Визията, която определя рамката на Интегрираната териториална стратегия за развитие на Южен централен регион, поради своя дългосрочен характер остава непроменена от заложената в Регионалния план за развитие на ЮЦР 2014–2020 г. и е следната:

Южен централен регион – привлекателно място за живеене, бизнес и туризъм, с по-добри условия за комуникация и съхранено природно и културно наследство

ИТСР на ЮЦР е разработена в синхрон с Приоритет „Местно развитие“, подприоритет 9.1 „Конкурентоспособност и развитие на регионите“, област на въздействие „Интегрирано развитие на регионите за планиране от ниво 2“ от Националната програма за развитие (НПР): България 2030. Визията, приоритетите и специфичните цели на ИТСР са в подкрепа на изпълнението на подприоритета от НПР: България 2030, чиято цел е осигуряване на предпоставки за повишаването на конкурентоспособността и устойчивото развитие на регионите на страната, както и насърчаването на местното развитие, стъпвайки на специфичния местен потенциал и чрез адресиране на местните проблеми и предизвикателства.

3.2. Стратегически приоритети

Основа на дефинираните приоритети и цели за развитие на ЮЦР през 2021–2027 г. е направеният анализ и разкритите основни специфики, проблеми и ключови фактори на регионалното развитие.

Рамката на стратегическите приоритети на ИТС на ЮЦР трябва да се съобрази с и да допринесе за изпълнението на целите за развитие на страната, заложени в новите документи, както и на целите на политиката за сближаване през периода 2021–2027 г.

Следва да се отчете фактът, че реализираните в предходните периоди мерки и дейности не са подкрепили достатъчно догонващото икономическо развитие на региона и ЮЦР е един от трите български региона, които се представят най-слабо в класацията на европейските райони по показателя БВП на човек от населението, достигайки едва 36 % от средното за ЕС-27 и 35 % от средната за ЕС производителност на труда (БВП на един зает).

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Определени са следните приоритети за развитие на региона през периода 2021–2027 г.:

Стратегически приоритет 1: Засилване на конкурентните позиции на ЮЦР регион чрез инвестиции във факторите на растеж

Стратегически приоритет 2: Подобряване на социалната и екологичната среда на ЮЦР

Стратегически приоритет 3: По-балансирано териториално развитие и намаляване на неравенствата в ЮЦР

Реализирането на стратегията за развитие на региона следва да стане в условията на тясно взаимодействие и партньорство между държавните и местните власти, бизнеса и НПО и други заинтересовани страни. Това ще се осъществи на базата на широко подкрепени и адекватни приоритети, специфични цели и мерки.

Ефективното използване на местния потенциал и максималното оползотворяване на възможностите по различните програми, в т.ч. финансирани от ЕС, ще бъдат ключови фактори за успех.

СТРАТЕГИЧЕСКИ ПРИОРИТЕТ 1:

ЗАСИЛВАНЕ НА КОНКУРЕНТНИТЕ ПОЗИЦИИ НА ЮЖЕН ЦЕНТРАЛЕН РЕГИОН ЧРЕЗ ИНВЕСТИЦИИ ВЪВ ФАКТОРИТЕ НА РАСТЕЖ

Факторите за растеж и конкурентоспособност в ЮЦР – научните изследвания, технологиите и иновациите, продуктите с висока добавена стойност, интернационализацията на икономиката и регионалната специализация според спецификата на местните потенциали, притежават редица дефицити и са изправени пред значителни предизвикателства. Като положителен факт в тази насока може да се отчетат стъпките по създаване на „регионален икономически модел за интелигентна специализация“[35].

За увеличаване присъствието в региона на ключовите фактори за устойчив икономически растеж, планираните мерки са групирани за постигане на следните специфични цели:

СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ 1.1.

ИНОВАЦИИ, ТЕХНОЛОГИЧНО РАЗВИТИЕ И РАСТЕЖ

С помощта на националната политика и политиката за сближаване мерките ще се концентрират **в подкрепа на засилване на приложимостта и ефективността на дейността на съществуващите научни организации в ЮЦР и изграждане на нови**.

В тази връзка се планира да се реализират мерки, които да доведат до:

- развитие на научна инфраструктура;

[35] www.rimii.eu

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

- модернизация на оборудването и развитие на уменията в университетите и научно-изследователските институции с цел увеличаване на търговската жизнеспособност и пазарното значение на научно-изследователски проекти;
- укрепване на връзките между регионалния бизнес и университетите и изследователските центрове и търговската реализация на резултатите от научните изследвания;
- отчитане на регионалната специализация с цел ефективно ориентиране на научните разработки към нуждите на националния и регионалния пазар.

Бъдещите действия в областта на изграждане и подобряване на иновационно развитие и насърчаване на иновациите включват:

- развитие на регионалната иновационна екосистема;
- стимулиране на иновационни МСП;
- стимулиране на стартъпи, в т.ч. в технологични производства и услуги.
- изграждане на Регионален иновационен център и друга иновационна инфраструктура;
- разширяване на мрежите за бизнес иновации и подкрепа за иновационни клъстери;
- насърчаване на НИРД и иновации с фокус към кръгова икономика и дигитализация, въвеждане на нови технологии за намаляване на ресурсната зависимост и подобряване на енергийна ефективност.

Изграждането и развитието на демонстрационни еко-системи в областта на Индустрия 4.0 ще се осъществяват на регионален принцип като част от регионалните иновационни центрове, индустриалните зони или други структури за подкрепа на предприятията, създадени на регионално ниво.

Инвестиции в сферата на цифровите технологии ще са възможни за цифрова инфраструктура, за цифрова трансформация на малките предприятия, за научни изследвания в областта на цифровите технологии, за подкрепа на социалната икономика чрез цифрова трансформация, за повишаване на квалификациите и за преквалификация на работната сила във връзка с цифровизацията и автоматизацията. Ще се подкрепи изграждане на регионален дигитален иновационен център (ДИЦ).

Подкрепата по отношение на МСП ще бъде организирана съгласно приоритетните икономически дейности, потребностите и потенциала на предприятията на ниво NUTS 3 (област), идентифицирани и изведени в Националната стратегия за МСП 2021–2027, както и в Иновационната стратегия за интелигентна специализация.

Приоритет ще се дава на проекти, които са част от приоритетните вериги на стойността на ЕС – Чисти, свързани и автономни превозни средства; Интелигентно здраве; Индустрия с ниски емисии на CO_2; Водородни технологии и системи; Индустриален Интернет на нещата; Кибер защита.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ 1.2.

ПОДОБРЯВАНЕ НА БИЗНЕС СРЕДАТА И СТИМУЛИРАНЕ НА ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО

Политиките, които ще се насочат към подобряване условията, благоприятстващи предприемаческите начинания, са:

- подкрепа за предоставяне на услуги, насочени към развитие на предприемаческата екосистема, и подобряване на елементи на бизнес средата, които представляват бариери за разрастването на МСП;
- реализиране на дейности по осъществяване на проактивенинвестиционен маркетинг, осигуряване на механизми за предоставяне на услуги на потенциални инвеститори; организиране и провеждане на събития/прояви в чужбина с цел привличане на инвеститори;
- подкрепа за участие на предприятията в различни европейски международни мрежи;
- насърчаване на кооперирането между местните предприятия чрез подпомагане на клъстерирането и предоставяне на подкрепа за веригите на доставките, особено в случаите на привличане на стратегически инвеститори.

Като инструмент за насърчаване, инвестициите индустриалните зони/паркове се превръщат във важен елемент на държавната и местна политика.

Като иновационен подход ще бъде подкрепено изграждането на нови или развитието на съществуващи индустриални зони/паркове, които са важен елемент от регионалната екосистема в областта на трансфера на технологии и за развитие на предприятия в областите на интелигентната специализация. Подкрепата ще бъде изпълнявана чрез подхода интегрирани териториални инвестиции (ИТИ) и водено от общностите местно развитие (ВОМР).

През периода 2021–2027 г. ще продължи доизграждането на съществуващите и създаването на нови индустриални зони/паркове, в т.ч.:

- Тракия индустриална зона (ТИЗ) на принципа на публично-частното партньорство;
- „Въглеродно неутрален индустриален парк Марица"
- Индустриална зона Кърджали върху терен от 100 дка, придобит от „Национална компания Индустриални зони“;
- Производствена зона в Димитровград – Хасково;
- Индустриална зона „Белово“;
- Индустриална зона „Ардино“;
- Индустриална зона „Кричим“;
- Индустриална зона „Юг – Кърджали“;

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

– Индустриаленпарк „Карлово“;

– Индустриална зона „Септември“;

– Технологичен парк Смолян.

СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ 1.3.

ДОБРО ОБРАЗОВАНИЕ, НОВИ ЗНАНИЯ И ПРОФЕСИОНАЛНО РАЗВИТИЕ

Дейностите и мерките по тази специфична цел са насочени към подобряване на знанията и уменията на работната сила и инвестициите в човешките ресурси като фактор за постигане на по-висока конкурентоспособност на икономиката, а така също към осигуряване на баланс между търсенето и предлагането на знания и умения за по-успешното адаптиране на работната сила към потребностите на пазара на труда спрямо новите предизвикателства на развитието.

Посочените в анализа образователни характеристики на населението в Южен централен регион го очертават като най-проблематичен след Северозападния регион в страната. Трудностите с намирането на работа и разминаването между придобитата квалификация и възможността за реализация се очертават като проблем на немалка част от младите хора в ЮЦР.

Приоритетните дейности по тази специфична цел са ориентирани към:

- разширяване на равния достъп до качествено предучилищно и училищно образование;
- подкрепа на Механизма за обхващане на всички деца в образователната система;
- изграждане на адекватна инфраструктура за образование;
- прилагане на ефективни мерки за включване на децата от уязвимите групи в образование;
- намаляване на преждевременното напускане на училище и повишаване образователното равнище на населението;
- повишаване приложимостта на училищното образование за постигане на професионална реализация. Ключово значение ще има разширяването на дуалното обучение и увеличаването на възможностите за осъществяването му по различни професии, което да е съобразено с потребностите на бизнеса на регионално и местно ниво;
- създаване на условия за получаване на нови умения.
- Практики, насърчаващи професионалната и географската мобилност

Част от мерките са насочени към повишаване на **приложимостта на висшето образование** за постигане на професионална реализация. С приоритет ще се финансират области, свързани с природните науки, технологиите, инженерните науки и математиката (STEM), и по-специално ИКТ и математика. Предвижда се подкрепа на прехода към дуална форма на обучение във висшето образование.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Специален фокус на осъществяваните мерките е насочен към създаване на условия за **насърчаване на ученето през целия живот**, по-специално на гъвкавите възможности за повишаване на квалификацията и преквалификацията за всички.

Мерките за стимулиране на заетостта в региона и увеличаване на включването на лицата, които са извън пазара на труда, ще бъдат насочени към:

- укрепване на регионално диференцирана активна политика на пазара на труда;
- повишаване на достъпа на младежите до пазара на труда – осигуряване на заетост, трудово консултиране, кариерно ориентиране, стажове, обучение на работното място и др.;
- насърчаване на възрастните хора за по-дълго участие на пазара на труда;
- обновяване и модернизация на учебни програми в приоритетни професионални направления, в партньорство с бизнеса, в съответствие с нуждите на пазара на труда;
- подпомагане на социално-икономическата интеграция на групите в неравностойно положение, които в повечето случаи са в риск от социално изключване и изпадане в бедност;
- нови форми на заетост, свързани с настъпилите социални, икономически и технологични промени, налагащи обучение за придобиване на ключови компетентности, дигитални и преносими умения, чиято цел е по-лесно адаптиране на работната сила към новите форми на заетост.

Ще продължат инвестициите в ключови умения на хората. Особено належащо е преодоляването на ниското ниво на компютърни и цифрови умения на човешките ресурси, което препятства широкото използване на ИКТ и базираните на тях услуги.

Планира се на териториално ниво, чрез използване на подхода на Интегрирани териториални инвестиции (ИТИ), да бъдат реализирани следните групи дейности: **Създаване на условия за достъп до образование чрез преодоляване на демографски, социални и културни бариери и Комплексни програми на общинско ниво за десегрегация на училищата, превенция на вторичната сегрегация и против дискриминацията**. Дейностите в рамките на подхода ИТИ ще се реализират въз основа на интегрирани концепции, които ще бъдат изготвяни и изпълнявани в партньорство между различни местни заинтересовани страни (общини, НПО, образователни институции и т.н.), с оглед постигане на максимален ефект върху съответната територия. Подходящо е тези дейности да бъдат организирани в рамките на отделните области на региона, доколкото има определена териториална специфика.

Потенциал за стимулиране на заетостта в бъдеще има **активизирането на икономически неактивните лица и тяхното преквалифициране**. Тук се включват мерките, насочени към групата на неактивните лица, в т.ч. към безработните лица от уязвимите групи от населението, групите с ниско образование и без квалификация и недостатъчна активност на пазара на труда. Броят на лицата извън работната сила на възраст 15–64 навършени години през 2018 г. в ЮЦР е 276 хил. д. Обект на специално внимание и предприемане на мерки за включването им в обучение или пазара на труда са младежите, незаети в образование или

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

заетост, чиито дял в населението на възраст 15–24 години е 16,7 % в ЮЦР. Активизирането на трудовата ангажираност на тези групи е от важно значение за преодоляване не недостига на работна сила в региона.

Като подходящи да бъдат реализирани на териториално ниво, чрез подхода на Интегрирани териториални инвестиции (ИТИ), се определят:

- дейности в подкрепа на професионално образование и обучение на регионално ниво;
- развитие на дуалната система на обучение;
- огрaмотяване на възрастни;
- валидиране на знания, умения и компетентности.

СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ 1.4.

РАЗВИТИЕ НА КОНКУРЕНТНИ СЕКТОРИ, БАЗИРАНИ НА МЕСТНИТЕ РЕСУРСИ

Ефективното, балансирано и репродуктивно използване на природните ресурси е основна цел на устойчивото развитие на Южен централен регион, която трябва да се подкрепи с Интегрираната териториална стратегия за развитие.

Цел 1.4.1. Устойчиво развитие на селското стопанство

Политиките в периода 2021–2027 г. ще се насочат към повишаване на конкурентоспособността на селското стопанство и същевременно ще гарантират повишаването на степента на устойчиво и ефективно използване на ресурсите в отрасъла. Приоритетните дейности са насочени към структурното балансиране на селскостопанския отрасъл, преодоляването на технологичното изоставане, повишаването на общата производителност, подобряването и опазването на околната среда, както и внедряването на иновативни решения в земеделската практика и изграждането на подходяща инфраструктура, развитието на цифровата инфраструктура в селските райони и използването на цифрови технологии от земеделските производители.

Приоритетни ще бъдат инвестициите в производството на плодове, зеленчуци, както и в животновъдството и биологичното производство, в които регионът има традиции и потенциал за развитие. Секторни интервенции ще бъдат насочени и към пчеларството и лозаро-винарския сектор.

Като важни мерки се очертават също така:

– ограничаване на използването на висококатегорийни земеделски земи в общините от Пловдивското поле (Марица и Садово, както и част от Родопи) за нуждите на промишлеността и складовото стопанство чрез насочване на инвеститорския интерес (посредством инфраструктурно обезпечаване на територии със слабопродуктивни земи) в другите общини (Куклен и Родопи);

– прилагане на интегрирани (устройствени и агротехнически) решения за рекултивация и използване на замърсените територии (отглеждане на технически култури и др.);

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

- популяризиране и демонстрации на иновативни технологични решения и специализиран софтуер в селскостопанския и хранително-вкусовия сектор;

- изпълнение на постановките на „Стратегията за цифровизация на земеделието в селските райони на Република България“.

Цел 1.4.2. Устойчиво развитие на туризма

Съществено предимство на ЮЦР е уникалната природа, културните ценности от различни епохи, съхранените бит и традиции, особено в отдалечени общини и територии, които, подходящо експонирани и брандирани, ще изведат българската идентичност като водеща за целеви групи в туризма, ориентирани към незасегната от урбанизацията среда.

Мерките в областта на туризма ще са насочени към устойчиво развитие и промотиране на туристически продукти с по-висока добавена стойност, към намаляване на сезонността в сектора, както и към диверсификация на туристическия продукт. Ще бъдат положени усилия за подкрепа на развитието на продукти във фаза на растеж, като здравния, фестивално-събитийния, екологичния, спортния туризъм, както и в други специализирани и нишови продукти, в които регионът и общините имат потенциал. Развитието на продукти, които са във фаза на въвеждане, като културно-познавателния, религиозния и винено-кулинарния туризъм, също ще бъде насърчавано приоритетно.

Създаването на устройствени предпоставки за интегриране на културно-историческото наследство с тематични туристически маршрути (винени, религиозни, природно-екологични и др.) в общини на ЮЦР ще доведе до нови туристически продукти с повишена добавена стойност.

Ще се подпомага развитието на различни видове туризъм чрез изграждане на специализирана инфраструктура за оползотворяване на туристическите ресурси (включително изграждане на съпътстваща инфраструктура). Изграждане на веломаршрутна мрежа в района, свързана с туризма в природна и урбанизирана среда.

Тези политики ще бъдат допълнени с изграждане на подходяща транспортна инфраструктура до туристическите обекти, както и повишаване на професионалната квалификация на заетите в туризма. Ще се популяризират веломаршрутите от регионален и национален мащаб.

В района на Родопите се предлага изпълнението на следните проекти:

- Проектиране и изграждане на спортно-туристически център „Перелик“;

- проучване, развитие и изграждане на инфраструктура за оползотворяване на лечебния потенциал на Родопите;

- нова туристическа инфраструктура в зони за отдих на язовирите „Кърджали“ и „Студен кладенец“;

- дигитализация на туристическите и природонаучните обекти и обекти, свързани с концепцията за „бавен зелен и здравословен туризъм“ за туристическите райони, попадащи в ЮЦР;

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

– създаване и развитие на регионален туристически продукт за туристически район „Родопи“.

Подходящо е изграждане на обединена информационна платформа по примера на www.tripxv.com за популяризиране на туристическия продукт на региона.

СТРАТЕГИЧЕСКИ ПРИОРИТЕТ 2:

ПОДОБРЯВАНЕ НА СОЦИАЛНАТА И ЕКОЛОГИЧНАТА СРЕДА

Важен фактор за интегрираното развитие на региона е постигането на подобрено качество на човешкия капитал чрез подобряване на здравеопазването и социалните услуги и чрез повишаване на общото културното ниво.

Изграждането на екологосъобразна инфраструктура и опазването на биологичното разнообразие е друг аспект на политиката за устойчиво развитие на региона.

СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ 2.1.

ПОДОБРЯВАНЕ НА ДОСТЪПА ДО КАЧЕСТВЕНИ ЗДРАВНИ, СОЦИАЛНИ, КУЛТУРНИ УСЛУГИ И СПОРТ

Цел 2.1.1. Осигуряване на равен достъп до здравни услуги

За реализиране на политиката в областта на здравеопазването и предоставянето на равен достъп до здравни услуги се планира реализирането на следните дейности:

– териториално фокусиране на интервенциите, което да подобри достъпа на населението до първична, специализирана и болнична помощ;

– модернизиране на материално-техническата база на държавни лечебни заведения;

– оборудване на площадки за кацане и осигуряване на бърз достъп до болнично заведение за целите на спешната помощ;

– осигуряване възможност болниците в по-малки общини/населени места да се трансформират в медицински центрове на принципа отдолу–нагоре;

– инвестиране в СМР и ремонтни дейности за създаване на медицински кабинети за новозавършили общопрактикуващи лекари в трудно достъпни райони на страната;

– икономически ефективни мерки за намаляване на основни рискови за здравето фактори и подобряване профилактиката на болестите.

Предвижда се и повишаване на качеството на психично-здравните грижи, както и ремонт и обновление на сградния фонд в държавните психиатричните болници (ДПБ) – ДПБ Кърджали и ДПБ Пазарджик.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Цел 2.1.2. Равен достъп до специализирана дългосрочна грижа и социално включване

Предмет на целенасочени интервенции ще бъде осигуряването на равен достъп до специализирана дългосрочна грижа (включително здравна), повишаването на качеството и разширяването на обхвата на предоставяните социални услуги и подкрепата за развитие на интегрирани услуги.

Фокусът на политиките ще продължи да бъде върху деинституционализацията на грижата за децата, възрастните хора и хората с увреждания и върху предоставянето на услуги в домашна среда, в специализирана среда, както и на услуги, които се предоставят мобилно, включително изграждане на необходимата инфраструктура и доставка на оборудване. В съответствие с Националната стратегия за дългосрочна грижа ще продължат усилията за изграждане и/или рехабилитация на социална инфраструктура, чрез която да се обезпечат потребностите от услуги на възрастните и хората с увреждания.

В областта на социалното включване, социално-икономическата интеграция на уязвими групи, включително ромите, достъпа до услуги и борбата с материалните лишения планираните мерки ще се насочат към:

- активно приобщаване за подобряване на пригодността за заетост на уязвимите групи чрез интегрирана подкрепа;
- мерки за маргинализирани общности като ромите;
- повишаване на качеството и наличието на интегрирани социални услуги чрез оценка на индивидуалните нужди;
- Интегрирани здравно-социални слуги в домашна среда за хора от уязвими групи –деца, хора с увреждания, възрастни хора и хора в невъзможност за самообслужване;
- Мерки, осигуряващи интегрирана подкрепа в полагането на грижите в ранна детска възраст на родителите на деца с увреждания;
- осигуряване на социални жилища за хора в риск от бедност или социално изключване.

Цел 2.1.3. Подкрепа на местни културни средища и опазване на културното наследство

Ще бъдат извършвани дейности в подкрепа на местни културни средища, включително театри, читалища, библиотеки, музеи, галерии и др., при използване на достиженията на модерните (цифрови) технологии за повишаване на достъпността на създавания културен продукт. Същевременно, ще бъдат търсени начини за оптимизация на механизмите за финансиране на културните дейности и институции.

Културното наследство – както материално, така и свързано с нематериални ценности – е част от съвременното пространство на градовете и региона. Като основни дейности, свързани с опазване, развитие и популяризиране на културното наследство в ЮЦР, се предвиждат:

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

- реализиране на мерки за опазване на паметниците на културното наследство, регламентирани в нормативната база. Една част от тях са в лошо състояние и се нуждаят от мерки за реставрация и консервация;
- реставрация, консервация, социализация и изграждане на съпътстваща инфраструктура на значими археологически и природни обекти и превръщането им в туристически атракции;
- разработване на планове за опазване и управление на националните археологически резервати;
- изграждане на исторически и образователен център за територията на ЮЦР;
- маркетинг на дестинациите с акцент върху по-значими културни и природни атракции чрез обмен на ноу-хау и добри практики в областта на туризма;
- използване на интерактивни и смарт технологии, в т.ч. виртуална реалност, wi-fi осигуряване на обектите;
- валоризиране на богатото културно наследство чрез конкурентни туристически продукти.

Цел 2.1.4. Подобрен достъп до спорт и спортни услуги

Планираните мерки включват:

- подобряване на училищната спортна инфраструктура;
- поддържане на открити и закрити спортни площи за насърчаване на масовия спорт и провеждането на масови спортни събития;
- изграждане на Национален спортен център за подготовка на спортисти на средна надморска височина 1 100–1 400 m, включващ многофункционална спортна зала, стрелкови комплекс, ролбан за ски бягане и биатлон.

СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ 2.2.

ИЗГРАЖДАНЕ НА ЕКОЛОГОСЪОБРАЗНА ИНФРАСТРУКТУРА. ОРИЕНТИРАНЕ КЪМ ПО-ЗЕЛЕНА, НИСКОВЪГЛЕРОДНА ИКОНОМИКА

В региона има дефицит на инфраструктура за опазване на околната среда, което определя дейности с комплексен характер.

Основната цел е постигането на интегрирано и устойчиво управление на водите: опазване и подобряване състоянието на водите, постигане и поддържане на добро количествено, химично и екологично състояние на водните тела на територията на България и региона, както и предотвратяване или намаляване на неблагоприятните последици от вредното въздействие за водите.

Изключително високото ниво на загуби на вода, дължащо се преди всичко на амортизираната водопроводна мрежа, изисква спешна подмяна и модернизация въз основа

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

на оценката и плана за действие. За отстраняване режима на водоподаване е необходимо да се реконструират съществуващите или да бъдат изградени нови резервоари.

Към обхвата на мерките се включват:

- продължаване изграждането и реконструкцията на ВиК инфраструктура въз основа на регионални прединвестиционни проучвания в съответствие с нормативната база, приоритетно в агломерации с над 10 000 екв. ж. и, там където е възможно, и в агломерации с над 2 000 екв. ж.;

- изграждане на нови канализационни системи и реконструкции в случаите на несъответствие между степента на изграденост на канализационната мрежа с капацитета и изграденост на ПСОВ.

- Ще бъдат стимулирани дейности и свързаните с тях необходими мерки за адаптация и ограничаване на риска от бедствия като , свлачищна дейност, речна абразия и други.

- Ще се обърне внимание на дейности, свързани с мерки за превенция и управление на риска от наводнения, с фокус върху екологосъобразните решения - създаване на управляеми полдери и малки буферни басейни в заливни тераси на реките; възстановяване на връзките с воден басейн или на естественото състояние на речното корито, на стари меандри, на наводняеми зони с цел увеличаване на водозадържането; мерки за защита на речните брегове срещу ерозия - защита на брега с габиони и др, като например проект BULADAPTECOS по програма LIFE на Европейския съюз за осигуряване на проводимостта на р. Марица, в границите на урбанизираната територия на Община Пловдив.

- По отношение на замърсяването на въздуха се предвиждат дейности, свързани с Подобряване на защитата и опазването на природата, биологичното разнообразие и екологосъобразната инфраструктура, включително в градските райони, и намаляване на всички форми на замърсяване (КФ).

Осигуряването на достъп до перспективен и ефективен енергиен източник за промишлеността, домакинствата и обществените сгради в общините, които не са включени в списъка на определените територии за газоразпределение, е важно условие за подобряване на бизнес средата и насърчаване на икономическото развитие и конкурентоспособността.

Проекти, които ще се реализират в региона през плановия период, са:

- Газопроводно отклонение Панагюрище – Пирдоп (от Южния полупръстен на магистрален газопровод);

- Газопроводно отклонение с АГРС до Сопот и Хисаря.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Политиката за бъдещото развитие на ВЕИ в страната и региона ще претърпи известни промени и ориентиране към децентрализирано производство на енергия от ВИ, присъединяващи се на по-ниски нива на напрежение – електроразпределителните мрежи.

Големи резерви има в поведението на общините, които съгласно чл. 10 от Закона за енергията от възобновяеми източници (ЗЕВИ) разработват общински дългосрочни и краткосрочни програми за насърчаване използването на енергията от възобновяеми източници и биогорива в съответствие с НПДЕВИ. Не всички общини имат такива програми, а и много от планираните мерки не се изпълняват. Определено биомасата като ВИ се подценява, а редица проучвания сочат, че в България има голям и неизползван потенциал за това.

В програмите за ЕЕ на общините е необходимо да се обърне повече внимание и на подобряването на ефективността на сградните инсталации, не само на подобряването на енергийните характеристики на сградите, както и да се предприемат мерки за ускорена газификация на обществените сгради.

- Развитие на устойчиви системи на градски транспорт
- Инвестиции за трансформиране на линейната икономика в кръгова

Следва да продължи изпълнението на мерките и дейностите по оптимизация на системата за управление на отпадъците.

Ще се оптимизира събирането и третирането на отпадъци и ще бъдат внедрени съвременни технологии за разделно събиране, предварително третиране, компостиране на биоразградимите отпадъци с цел повишаване на количествата рециклирани отпадъци и стимулиране на повторната употреба. Ще продължи приоритетно рекултивацията на депата за битови отпадъци, които не отговарят на нормативните изисквания.

Следва да се предприемат действия, насочени към изпълнение на пакета „Кръгова икономика“, с цел превръщане на отпадъците в ресурси.

Зелени инвестиции и опазване богатото биологично разнообразие на ЮЦР

Запазването на качествата на околната среда и най-вече на високото биологично и ландшафтно разнообразие е важна задача, целяща запазване и за следващите поколения на природните ценности и възможност за тяхното екологосъобразно използване.

Наложително е ускоряване на дейността по разработване и актуализиране на планове за управление на защитени територии и на защитени зони от Националната екологична мрежа. Важна задача е и поддържането в оптимално състояние на природните местообитания и ценни ландшафти. Необходимо е да се засили мониторингът, обхващащ защитените територии и зони, както и мониторингът извън тях, касаещ ценни, редки и защитени растителни и животински видове.

Друга дейност, която ще получи подкрепа, е разработването на планове за действие за застрашени животински и растителни видове, както и опазването, поддържането и възстановяването на местообитания и видове в региона чрез:

- Създаване на постоянни площадки за наблюдение за осигуряване на данни за параметрите съгласно ICP Forests Manual;

- Работа със заинтересованите страни в рамките на противодействието срещу бракониерството, трафика и незаконната търговия с екземпляри от дивата флора и фауна.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

За развитието и ефективното функциониране на структурите, осигуряващи ex situ опазване на видове, са необходими инвестиции за надграждане и модернизиране на съоръженията и осигуряване на оборудване, вкл. за подпомагане изпълнението на програми за реинтродукция на застрашени/защитени местни видове.

Биоразнообразието и ландшафтното разнообразие е не само природно богатство, но и потенциал за бъдещото развитие на региона. Защитените видове на флората и фауната ще се популяризират като символи на региона, за да засилват интереса към него. Ще се инвестира в създаването на подходящи условия за развитие на екотуризма, познавателния и устойчив туризъм.

СТРАТЕГИЧЕСКИ ПРИОРИТЕТ 3:

ПО-БАЛАНСИРАНО ТЕРИТОРИАЛНО РАЗВИТИЕ И НАМАЛЯВАНЕ НА НЕРАВЕНСТВАТА

Териториално балансираният растеж ще се постигне чрез подобряване на свързаността в региона и качеството на средата в населените места, укрепване на градовете центрове и ориентиране към полицентрично пространствено развитие.

СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ 3.1.

ПОДОБРЯВАНЕ НА ТРАНСПОРТНАТА И ЦИФРОВАТА СВЪРЗАНОСТ И ДОСТЪПНОСТ

За подобряване на свързаността на региона в международен, национален и вътрешнорегионален план се планира да бъдат реализирани редица проекти за обновяване и разширяване на транспортно-комуникационната инфраструктура и изграждане на съвременна цифрова инфраструктура, осигуряваща достъп на всички населени места до интернет и получаване на базови електронни услуги.

Цел 3.1.1. Подобряване на свързаността на региона в регионален, национален и международен план

Планират се следните проекти в областта на комуникационно-транспортната мрежа, допринасящи за свързаността и достъпността на региона:

- Изграждане на скоростен път „Русе–В. Търново–Хасково–АМ „Марица“;
- Рехабилитация на отсечката АМ „Марица“–Кърджали/изграждане на източен обход на града/–ГКПП „Маказа“;
- Доизграждане и разширение на ГКПП „Маказа“;
- Завършване на строителството през 2020 г. на ГКПП „Еледже“ (Рудозем–Ксанти), област Смолян, което е предвидено за всички видове пътници и товари, част е от коридор №9 и е по направлението Пловдив-Смолян-Рудозем- Ксанти, като част от разширената европейска TEN-T мрежа
- Изграждане на скоростен път „Пловдив–Асеновград“;

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

- Модернизация на пътя „Асеновград–Смолян (с възможна на места частична трета лента)–Рудозем“;
- Крайграничен южен път „Петрич–Бургас“ (Южна хоризонтала) – път II-76;
- Изграждане на скоростен път Димитровград–Александруполис с изграждане на обход гр. Кърджали;
- Модернизиране на пътя Чепеларе–Хвойна–Храбрино–Пловдив;
- Реконструкция, рехабилитация на пътища от републиканската мрежа, като Път I-5, Път III-865, Път Ш-5009 и други, както и на пътища от общинските мрежи;
- Изграждане на тунела Троян–Кърнаре – проект в два региона за планиране;
- Модернизация на железопътен участък Костенец–Септември;
- Модернизация на жп линията „Русе–Г. Оряховица–Димитровград“;
- Рехабилитация на железопътния участък Пловдив–Бургас, Фаза 2. Проектът включва и внедряване на ETCS по протежение на цялата железопътна линия от Пловдив до Бургас с обща дължина от 293 km;
- Изграждане на жп връзка с летище Пловдив.
- Проектиране и изграждане на околовръстен път на гр. Хасково - Югоизточен обход I-5;
- Проектиране и изграждане на околовръстен път на гр. Хасково - Югозападен обход III – 806.

Изграждането на допълнителни ГКПП с локално значение биха подобрили отварянето на региона към Гърция:

- ГКПП „Горна Арда–Паранести“ (Смолян–Драма);
- ГКПП „Аврен–Миртиски“ (Крумовград–Комотини);
- Туристически ГКПП „Кожари–Еталия“ (Гърция) с 5 km свързващ път, с. Борино.

Модернизацията на пътя „Асеновград–Смолян–Рудозем“, а по възможност изграждането на скоростен път „Пловдив–Рудозем“ (включен в широкообхватната TEN-T мрежа), ще повиши значително свързаността между главния център на развитие в ЮЦР – гр. Пловдив и планинските райони в централните и източните Родопи. Смолян е единственият областен град, попадащ извън републиканската железопътна мрежа, поради което оптимизацията на пътния участък е единствената възможност за подобряване на транспортната му свързаност с националната транспортна мрежа и утвърждаване значимостта на града като важен урбанизационен център в южната част на страната.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Като потенциална инициатива се предлага стартирането на предпроектни проучвания за изграждане на Южна тангента/хоризонтала Петрич–Гоце Делчев–Смолян–Кърджали–Хасково–Харманли–Тополовград–Елхово–Болярово–Царево–Бургас (596 km до Царево).

Цел 3.1.2. Цифрова свързаност и електронни услуги

Целта е да се осигури развитие на цифровата мрежа с предоставяне на съвременни, висококачествени електронни услуги, доколкото цифровата инфраструктура контролира развитието и качеството на почти всички сфери на живота и икономическата дейност. Предоставянето на електронни обществени услуги в региона, покриващи неговите териториални части, е от решаващо значение за конкурентоспособността на ЮЦР като цяло, областите и общините в него. Трябва да се овладеят и специалните предизвикателства във връзка с развитието на високоефективната широколентова мрежа в селските райони.

Цифрови проекти, които следва да се реализират:

- Осигуряване на свързаност към единната електронна съобщителна мрежа (EECM) на държавната администрация на общините:
  - Джебел, Крумовград, Момчилград (област Кърджали);
  - Батак, Белово, Брацигово, Лесичово, Пещера, Ракитово, Септември, Сърница (област Пазарджик);
  - Калояново, Карлово, Първомай, Съединение, Хисаря, Кричим, Перущица, Сопот (област Пловдив);
  - Борино, Девин, Доспат, Чепеларе (област Смолян);
  - Ивайловград, Любимец, Маджарово (област Хасково).
- Осигуряване на по-добър достъп до приложения за електронна търговия, електронно управление и електронно здравеопазване.
- Участие с проекти в „Механизъм за свързване на Европа 2: Цифровизация (CEF 2 Digital).
- Подобряване на достъпа до и развитието на онлайн публични услуги.

СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ 3.2.

ПОДКРЕПА ЗА БАЛАНСИРАНО ПРОСТРАНСТВЕНО РАЗВИТИЕ

В пространственото развитие на ЮЦР доминиращо е положението на втория по големина град в страната **Пловдив** (според НКПР голям град от **второ йерархично ниво** – център с национално значение в територията на региона). В региона няма друг голям град над 100 хил. д.

От **трето йерархично ниво** – градове-центрове с регионално значение в територията на областите – в НКПР за ЮЦР са определени **7** града – областните градове **Хасково, Кърджали, Смолян, Пазарджик** и градовете **Асеновград, Димитровград** и **Карлово**.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

От **четвърто йерархично ниво** – малки градове с микрорегионално значение в територията на групи общини – са определени **20** града: **Първомай, Раковски, Сопот, Стамболийски, Хисаря, Свиленград, Харманли, Тополовград, Крумовград, Момчилград, Ивайловград, Златоград, Мадан, Девин, Чепеларе, Велинград, Панагюрище, Пещера, Ракитово, Септември**.

От **пето йерархично ниво** – много малки градове и села, центрове на общини са останалите общински центрове, са **30** града: **Любимец, Маджарово, Минерални бани, Симеоновград, Стамболово, Ардино, Джебел, Кирково, Черноочене; Баните, Борино, Доспат, Неделино, Рудозем, Брезово, Калояново, Кричим, Куклен, Лъки, Марица, Перущица, Родопи, Садово, Съединение, Батак, Белово, Брацигово, Лесичово, Стрелча, Сърница.**

Насърчаването на полицентричното и балансирано пространствено развитие в ЮЦР е свързано със:

- създаване на териториално-устройствени условия за формиране на йерархически обвързана центрова система (от комплексни и специализирани обслужващи центрове) в територията на региона;
- насърчаване на интегрираното развитие в градовете, селските райони и планинските региони;
- Засилване на вътрешното сближаване и балансиране на териториалното развитие в региона чрез насърчаване на функционалната интеграция, създаване на условия за разпространение на факторите за развитие, многофункционално развитие на селските райони и използване на вътрешния потенциал на всички територии.

Цел 3.2.1. Развитие на градските райони

Тази област на въздействие е свързана с осигуряване на прилагането на взаимообвързани, интегрирани действия по обновяване на градовете като модернизация и създаване на нови индустриални зони/паркове, техническа инфраструктура за бизнес и предприемачество; подобряване на достъпа и инфраструктурата на публичните услуги (образование, здравеопазване и социални услуги, култура, спорт); енергийна ефективност и обновяване на жилищни и обществени сгради; изграждане на обществени зони за отдих и зелени площи, включително физически елементи на градската среда, като зоопаркове и други аспекти (обекти и услуги) на грижата за животните, и зелена инфраструктура за сгради; повишаване на сигурността в градските обществени пространства, подкрепа за прилагане на иновативни подходи за финансиране на жилищната политика в общините.

Важно значение ще имат мерките за устойчива градска мобилност, съдържащи инфраструктурни мерки, включително улици и пътни мрежи между основния град и околните населени места на територията на общината; мерки за управление на трафика; интелигентни транспортни системи и интелигентни решения за мобилност; развитие и усъвършенстване на обществените системи за градски транспорт, включително инфраструктура, оборудване и нов подвижен състав; инфраструктура и оборудване за подобряване на връзките между всички видове транспорт; инфраструктура за насърчаване на алтернативен и по-екологичен транспорт (велосипеди, електромобилност и т.н.), всички видове мерки за пътна безопасност.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Ще се насърчава научноизследователската и развойната дейност в големите градове. Ще се въведе концепцията за „интелигентен град“, „умни региони“.

Цел 3.2.2. Подобряване на жизнеността на селските райони

Икономическото развитие ще се подкрепя в съответствие с принципите на устойчивото развитие чрез стимулиране на местния бизнес и екологосъобразно селско стопанство, подкрепа на местните земеделски производители, изграждане на инфраструктура и подобряване на средата на населените места.

Планирани дейности:

- Насърчаване изграждането на местната инфраструктура, обновяването на селата, предлагането на местни основни услуги и опазването на местното културно и природно наследство – създаване, подобряване и разширяване на дребна по мащаби инфраструктура, въвеждане и използване на възобновяеми източници; инфраструктура за отдих, туристическа информация и обозначаване на туристически обекти; поддръжка, възстановяване и подобряване на културното и природното наследство на селата и селския ландшафт и др. Развитие на широколентова инфраструктура и преодоляване на т.нар. „цифрова изолация“ на слабо населените и периферни райони.

- Разнообразяване на икономиката в селските райони с цел запазване на заетостта на местното население; насърчаване развитието на микро и МСП, които са потенциално жизнеспособни от икономическа гледна точка и допринасят за подобряване на структурата на местната икономика.

- Развитие на малките градове в селските райони, които се явяват единствен градски център на територията на селския район.

- Подобряване на мрежата от общински пътища в селските райони за осигуряване на достъп до туристически и исторически обекти, както и достъп до образователни, здравни и социални услуги в населените места.

- Въвеждане на нови технологии и иновации в МСП в изостанали селски райони.

- Активизиране на бизнеса в изоставащи селски райони чрез насърчаване на индивидуалното и колективното предприемачество.

- Повишаване на конкурентоспособността на селскостопанския сектор, включително насърчаване на научноизследователската дейност, иновациите и енергоефективните решения – модернизиране на стопанствата; подобряване на инфраструктурата, свързана със селското стопанство; професионално обучение и информационни дейности за заетите в селското стопанство.

- Прилагане на ИТИ и ВОМР.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ 3.3.

РАЗВИТИЕ НА ТЕРИТОРИАЛНО СЪТРУДНИЧЕСТВО

Един от сериозните инструменти за насърчаване на социално-икономическото развитие на граничните райони е трансграничното сътрудничество.

Местните специфики, анализираният опит и добри практики, както и дефинираните в АНКПР потенциали и пречки за развитие са отправна точка за **мерките** в трансграничното сътрудничество с очакван най-осезаем положителен ефект от регионална гледна точка:

- Инвестиции за повишаване на местното предприемачество и насърчаване конкурентоспособността на малки и средни предприятия (които да бъдат привлечени като директни получатели на помощта по програмите за трансгранично сътрудничество).
- Инвестиране в общи продукти и услуги, свързани с историческото, природното и културното наследство, със силен акцент върху създаването на заетост за малките и семейните предприятия.
- Възстановяване и поддръжка на туристически обекти с историческо и културно значение, включително опазване и защита на материалното и нематериалното природно, историческо и културно наследство.
- Насърчаване на инвестиции, свързани с предлагането на местни продукти (кулинарен туризъм и др.).
- Инвестиране в образование, повишаване на квалификацията и обмен на студенти (ако е приложимо).
- Осигуряване на здравно обслужване и социални грижи, отговарящи на нуждите на населението.
- Разработване на съвместни политики, процедури и проекти за намаляване на риска от бедствия и подобряване нивото на реагиране на съставните части на единната спасителна система, особено свързани с риска от наводнения в урбанизирани и неурбанизирани територии.
- Съвместни мерки за предотвратяване замърсяването на въздуха чрез по-ефективно използване на ресурсите.
- Инвестиране в съвместни инициативи, свързани с адаптация и смекчаване на последиците от изменението на климата, със силен акцент върху устойчиви и екологични мерки.
- Планиране и реализиране на съвместни действия за опазване на природата и биологичното разнообразие при съобразяване с постановките на Регламент за възстановяване на природата и Национална стратегия за опазване на биологичното разнообразие (документите са в проект).
- Подпомагане на съвместни трансгранични действия за подобряване на процента на рециклиране и насърчаване на прехода към кръгова икономика, включително изграждане на капацитет на заинтересованите страни, кампании за повишаване на осведомеността за насърчаване на устойчиви практики и поведение.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

- Подобряване на транспортната свързаност и повишаване на трансграничната мобилност и достъпност.
- Разработване на електронно управление на регионално и местно равнище (ключово действие, произтичащо от Съобщението за граничните препятствия).
- Използване на опростени финансови инструменти с възможен компонент на безвъзмездната финансова помощ.
- Подкрепа на политиките на ЕС за интегрирано управление на границите с цел повишаване сигурността на външните граници.

3.3 Описание на интегриран подход, който дава отговор на набелязаните нужди и потенциал за развитие

Дефинираните специфични цели и предвидените за постигането им мерки създават основа/възможност за използването на интегриран подход при реализирането на свързаните с тях операции. Те отразяват по адекватен начин факторите, условията и потенциала на разглежданата територия, съобразени са с характерните особености на мрежата от населени места и отделните сектори на икономиката.

Като резултат от успешното изпълнение на интегрираната териториална стратегия се очаква постигнатите цели да осигурят осезаем напредък в балансираното и устойчиво развитие на региона. Очаква се заинтересованите страни и местните общности да повишат своята увереност, разбиране и желание за участие в процеса на интегрирано регионално планиране и изпълнение на проекти.

Стратегията създава условия за съставяне на свързани с местния контекст (нужди и потенциали) комбинации от взаимосвързани и допълващи се проекти, отговарящи на дефинираните мерки и водещи до постигане на набелязаните цели.

Отделните елементи на секторните политики на ниво регион трябва да бъдат комбинирани с оглед техните взаимозависимости, възможността по най-ефективен и ефикасен начин да се активират местните потенциали и адресират местните нужди и проблеми и съобразно вижданията и възможностите на местните общности.

В табличен вид (Таблица П 13, *Приложение*) са показани връзките между конкретните нужди и потенциали и предвидените мерки. Съвкупността от мерки адресираща отделна нужда или потенциал е основа за създаване на интегрирани проекти или концепции за ИТИ. Така по ясен начин се показва създадената възможност за интегриран отговор на местните нужди, като активно се използва местния потенциал за развитие и енергията на местните общности.

Целта на таблицата е да онагледи резултата от използваните в стратегията подходи – реална възможност за прилагане на интегриран подход и на ниво проекти (интегрирани проекти и концепции за ИТИ). Показаните връзки между нужди и потенциали и предвидените мерки и дейности са неизчерпателни и съобразени с мащаба на ИТСР. При изготвяне на интегрирани проекти и концепции за ИТИ са възможни и други обусловени от конкретния контекст колаборации.

Мерки свързани с конкретни населени места и територии и с възможност да бъдат изпълнявани съвместно от няколко общини, както и мерки насърчаващи развитието на

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

градско-селските връзки са разработени в **т.2.10.6. Функционални зони – неформални райони със специфични характеристики, проблеми и потенциали.** Същата точка съдържа и списък с идентифицираните проекти със стратегическо значение за развитието на региона.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

4. Описание на участието на партньори в подготовката и изпълнението на ИТСР и на резултатите от проведените обществени консултации

4.1. Идентифициране на всички заинтересовани страни и участници в процеса на формирането и прилагането на регионалната политика за интегрирано устойчиво развитие на територията на региона

Един от основните принципи, на които се основава провеждането на държавната политика за регионално развитие съгласно Закона за регионалното развитие, е принципът за партньорство, публичност и прозрачност на всички нива. Прилагането на принципа на партньорство е важен механизъм за повишаване на устойчивостта на взетите решения и планираните цели и задачи, за ефективността на тяхната реализация.

Основната цел на прилагането на информираност и публичност във връзка с ИТСР е повишаване обществената осведоменост и осигуряване прозрачност при прилагане на мерките за регионално развитие. Заедно с това публичните консултации повишават обществената ангажираност и съпричастност на местните общности и на всички заинтересовани страни и подпомагат процеса на събиране на ценна информация за вземане на правилни решения.

Основна отговорност за осигуряване на информация и публичност на процеса на разработване, съгласуване, актуализиране и изпълнение на ИТСР имат Министърът на регионалното развитие и областните управители в съответствие със своите компетенции. Във всички етапи на разработване и прилагане участват, и отговорностите се разпределят между всички групи партньори: административни структури (централни, териториални) на изпълнителната власт, икономически и социални партньори, НПО, граждански сдружения, широката общественост. В зависимост от етапа, нивото на съучастие се проявява в различна степен. При взаимодействие между целевите групи бяха прилагани всички приети форми на взаимодействие: информиране, консултиране и съгласуваност, ангажираност и активно участие.

При съвместната работа беше стимулиран подходът „отдолу–нагоре“ при идентифициране на нуждите, потенциала за развитие и възможните решения. Определянето на целите на ИТСР и на мерките, чрез които ще се реализират тези цели, бяха планирани с активното участие на всички партньори и заинтересовани страни.

Други *методи и подходи*, използвани в процеса на публични консултации, са груповата експертна оценка, мозъчната атака, социологически методи и подходи за интервюиране на важни участници в развитие на региона.

Приложени са препоръчани в документите на международни организации (Обединените нации, Европейската комисия[36], Организацията за икономическо сътрудничество и развитие) *основни принципи* за представителност, равнопоставеност, баланс на представителите, повишена култура на диалог, информиране за резултатите от участието.

Процесът на консултации всъщност стартира още в началото с цел актуализиране на наличните данни, необходими за разработването на ИТСР и информиране на всички

[36] European Commission, (2002) ‘Towards a reinforced culture of consultation and dialogue – General principles and minimum standards for consultation of interested parties by the Commission’, COM (2002) 704; http://europa.eu.int/comm/secretariat-general/index_en.htm

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

областни и общински администрации и основни заинтересовани страни. Етапите, през които преминава този процес, следват указанията на ЕК и са обобщени в 6 стъпки[37]:

- *Предварително планиране* на консултациите

Тази дейност е елемент от подготовката на Техническото предложение, съгласувана е с Възложителя и е отразена в придружаващите документи по изпълнение на обществената поръчка, включително и във Времевия план-график.

- *Идентифициране на заинтересовани участници*

В Техническото предложение е изготвен списък на групите от заинтересовани страни, който е допълнен по предложение на Министерството на регионалното развитие и благоустройството с представителите на МИГ, на НПО и на академичните среди в региона. Идентифицирането на заинтересованите страни обхваща представителите на трите групи заинтересовани страни: а) институции, фирми и общности, пряко засегнати от развитието на планираните дейности в ИТСР или които с дейността си могат да повлияят върху развитието на региона; б) притежаващите информация, ресурси и компетенции и ангажираните в поддържането на информацията, необходима за разработването на ИТСР; и в) участниците в изпълнението и контрола по прилагането на ИТСР. Участниците от тези три групи са систематизирани и в зависимост от йерархичното ниво, което представляват в етапите на разработване, обсъждане, прилагане и контрол на ИТСР и процеса на публични консултации – национално, регионално и местно (областно и общинско).[38]

- *Подготовка на документи* за консултации

За всеки етап от разработването и обсъждането на Интегрираната териториална стратегия на региона за процеса на публични консултации са подготвени и представени различни материали – презентации, извадки от систематизирани визии, стратегически цели и приоритети, работна версия на документа и др.

- *Избор на подходящи инструменти и провеждане на консултации*

Инструментите за публични консултации са съобразени с характера на документа, неговия пилотен характер за Р. България и региона и изводите от досегашната практика по обсъждане на стратегически документи от национално и регионално ниво. Избраните подходи, методи и процедури са променени в процеса на работа поради обявеното извънредно положение в страната. Значителна част от срещите на място в процеса на публичните консултации са подменени с дистанционен обмен на становища и предложения със съдействието на представителите на МРРБ, на НСОРБ и на областните администрации, за да може да се включат и представители на всички общини.

- *Анализ на получените коментари, предложения и информация* и тяхното отразяване във финалната версия на ИСТР

Получените становища и предложения са отразени в три етапа – като част от предварителните съгласувателни процедури с държавните институции и техните структури, като част от публичните консултации на регионално равнище, проведени със съдействието на Регионалните съвети за развитие (РСР), и като част по по-широката

[37] http://www.strategy.bg/StaticPages/CalculatingManual.aspx?guidanceType=2&sectionName=PublicConsultationStandards

[38] *Вж. Приложение*: Списък на заинтересованите страни и партньори.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

открита публична дискусия посредством страницата на МС за обществени консултации и съдействието на МРРБ, НСОРБ и ОА.

- Осигуряване на *обратна връзка* към заинтересованите и активни участници.

Независимо от обявеното в страната извънредно положение от 16 март до 13 май 2020 г., директна обратна връзка по електронен път или по телефон е осъществена във всички случаи, в които има предоставени координати за контакт. В останалите случаи резултатите от проведените консултации, систематизирането на постъпилите становища и мотивите за тяхното приемане или отхвърляне, както и начините на отразяването им в окончателната версия на ИТСР става посредством възприетата таблична форма.

4.2. Резюме на проведените обсъждания и приноса на партньорите при разработването на ИТСР.

В хода на изпълнението на задачата бяха проведени обществени обсъждания със заинтересованите страни в рамките на заседанията на Регионалните съвети за развитие, създадени във всеки регион от ниво 2.

По предварително заявен и съгласуван със заинтересованите страни график, на 14.11.2019 г. в гр. Смолян беше проведено заседание на Регионалния съвет за развитие на ЮЦР.

В хода на дискусията участваха широк кръг заинтересовани страни. Бяха направени коментари и предложения с препоръки към окончателните документи. Бяха отчетени и конкретни стъпки за напредък в разработката.

Проблемите за развитието на региона, неговият потенциал и стратегическите цели на ИТСР бяха обсъдени допълнително и на разширено заседание на представителите на областните и общинските администрации, проведено по инициатива на НСОРБ на 29.01.2020 г. в гр. Пловдив.

Допълнително чрез Портала за обществени консултации на Министерски съвет, МРРБ и НСОРБ бяха събрани становища и предложения от различни институции и заинтересовани страни. Те са систематизирани, обсъдени с експертите в екипа по разработването на ИТСР и най-подходящите от тях са отразени в окончателната версия на документа. Представени са 3 бр. становища от областните администрации в региона, 4 бр. становища от общинските администрации, 1 бр. от представители на академичните среди. Приоритизирането на постъпилите предложения е извършено на базата на експертна оценка и въз основа на критерии, които отразяват значимостта на идеята/проекта за развитието на региона; надобщинския обхват; инвестиционния интерес, който е предпоставка за интегриране на инвестициите; икономическия принос в създаването на нови работни места и подкрепата за технологично обновяване и иновативни решения и производства; обществената приемливост и подкрепа от местните общности; степента на развитие на идеята и проектната готовност; очакваните положителни въздействия върху други инициативи, добавената стойност и синергия.

Получените в хода на проведените обществени консултации предложения и мнения на представителите на заинтересованите страни и гражданските сдружения съдействаха за подобряване качеството на документа и обогатяване на предвидените дейности за постигане целите на ИТСР.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

4.3. Комуникационен механизъм за осигуряване на информация, отчетност и прозрачност относно постигнатите резултати.

Основните инструменти за осигуряване на информация и публичност са годишните доклади и междинната оценка, както и последващата оценка след края на периода на действие на плана. В процеса на изпълнение на ИТСР те ще бъдат изготвени и обсъдени при спазване и изпълнение на основните форми на взаимодействие за осъществяване на партньорства и осигуряване на публичност. До тях ще имат достъп всички на страниците на областните администрации и на МРРБ в интернет.

В процеса на изпълнение е важно поддържането на изградените вече ефективни партньорства. Това ще даде реални шансове за постигане на стратегическите цели по максимално ефективен и ефикасен начин.

Механизмът за прилагане на принципа на партньорство и осигуряване на информация ще се разгледа както в процеса на изготвянето на ИТСР, така и в процеса на изпълнението му.

Изградената система за регионална координация на основата на ефективни партньорства и широка информираност и публичност на действията, включително между оперативните програми, действащи на територията на региона, има ключова роля за изпълнението на регионалния план за развитие.

Действията на партньорите са важен фактор за интегриране на глобалните екологични въпроси в процеса на планиране, избягване на потенциалните рискове от климатичните промени и постигане на климатична сигурност. В етапите на наблюдение и оценка на ИТСР е от особена важност активното участие на местните и регионалните екологични власти за своевременно координиране и комуникиране при разрешаване на потенциални „конфликти“ между развитието и околната среда, при запазване на равновесието в екосистемите. Предпоставка за устойчиво развитие е и възможността за създаване на форуми за „нов диалог“, консултации и ясни механизми за комбинирането на становищата на всички консултирани.

За повишаване нивото на информираност и подпомагане процеса на партньорското участие могат да бъдат използвани следните инструменти:

- интерактивна електронна страница;
- съвещаване чрез електронни пощи;
- напечатани брошури, обобщаващи целта и приоритетите на ИТСР, източници на информация и полезни контакти при прилагането на плана;
- провеждане на конференции, за да се представи процесът на изпълнение на ИТСР на партньорите и други.

Поради непредвидените ограничителни мерки за провеждане на обществени обсъждания по време на извънредното положение са предвидени допълнителни възможности за обсъждане на приоритизираните конкретни предложения със съдействието на МРРБ.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

5. ОБЩА ОЦЕНКА НА НЕОБХОДИМИТЕ РЕСУРСИ ЗА РЕАЛИЗАЦИЯ НА ИТСР НА ЮЦР

Общата оценка на необходимите ресурси за реализация на Интегрираната териториална стратегия за развитие (2021–2027 г.) на Южен централен регион за планиране от ниво 2 представлява експертна оценка за общата финансова рамка, която се предвижда да бъде изпълнена като предпоставка за постигане на поставените стратегически приоритети[39] и специфични цели за развитие към края на периода. Макар и само индикативна, тя обективизира необходимите ресурси за реализация на стратегическите приоритети и целите на стратегията. Финансовата рамка е и условие за мобилизиране на всички възможни източници на финансиране – средства от фондове на Европейския съюз, национален и общински бюджет, допълнителни ресурси от други източници – публични и частни. Тя е ориентирана към насочването на външните и вътрешните инвеститори към избраните приоритетни области, които ще получават публично финансиране, и по този начин ще създаде по-благоприятна бизнес среда в съответните сектори.

Финансовите средства са оценени в следните направления:

- ✓ национално публично финансиране (републикански/централен бюджет, бюджети на общините, публични фондове);
- ✓ Европейски фонд за регионално развитие (ЕФРР), Европейски социален фонд (ЕСФ) и Кохезионен фонд (КФ);
- ✓ Европейски земеделски фонд за развитие на селските райони (ЕЗФРСР);
- ✓ Европейски фонд за морско дело и рибарство;
- ✓ международни финансови институции;
- ✓ средства на физически и юридически лица (инвеститори), граждански организации;
- ✓ други допълнителни източници.

Средствата са прогнозирани на базата на досегашния опит в ползването на подобни източници, както и въз основа на потенциално необходимия и реалистично достъпния наличен ресурс.

Те могат да се отчетат като умерено оптимистични.

Новото предизвикателство COVID-19 ще наложи своя отпечатък по линия на бюджета на ЕС, националния бюджет и общинските бюджети поне в рамките на първите две години от новия програмен период.

Предвид продължаващите дискусии по отношение на седемгодишната рамка на бюджета на ЕС и предстоящия процес на преговори, точната сума ще бъде определена на един по-късен етап.

В контекста на казаното дотук приемаме напълно постановката на Методическите указания за изготвяне на ИТСР, а именно: „Следва да се има предвид, че общата сума на посочените финансови ресурси, включително по отделните цели и мерки, е индикативна и може да

[39] Целите, свързани с инженерната и техническата инфраструктура, ще се изпълняват за 30-годишен период.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

претърпи корекции в зависимост от възприетите подходи и степента на изпълнение на целите, промените в пазарните условия, необходимостта от гъвкаво управление и оптимизиране на предвидените средства“.

Финансовите параметри, необходими за изпълнение на стратегията с източник държавен/централен бюджет следва да са съобразени с параметрите за Закона за държавния бюджет на Република България за съответната година и с параметрите на средносрочната бюджетна прогноза, приета от Министерския съвет. Не са включени разходи и няма да се поемат ангажименти за разходи, извън рамките на допустимите съгласно Закона за публичните финанси.

В таблицата стойностите са посочени за всяка година поотделно, като в процентно отношение е посочена общата стойност на предвижданията за инвестиции по всеки стратегически приоритет и специфична цел.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Таблица 42: Необходим ресурс по стратегически приоритети

СТРАТЕГИЧЕСКИ ПРИОРИТЕТ / СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ	СУМА НА ФИНАНСОВИТЕ РЕСУРСИ			
	%	ОБЩО – млн. лв.	Средства от ЕСИФ – млн. лв.	Национално участие – обществено, частно и други инструменти – млн. лв.
СТРАТЕГИЧЕСКИ ПРИОРИТЕТ 1: Засилване на конкурентните позиции на ЮЦР регион чрез инвестиции във факторите на растеж	**26,4**	**274,7**	**203,5**	**71,2**
***СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ 1.1.* Иновации, технологично развитие и растеж**	6,5	67,5	50,0	17,5
***СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ 1.2:* Подобряване на бизнес средата и стимулиране на предприемачеството**	4,9	51,3	38,0	13,3
***СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ 1.3* Добро образование, нови знания и професионално развитие**	7,9	81,7	60,5	21,2
***СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ 1.4* Развитие на конкурентни сектори, базирани на местните ресурси**	7,1	74,2	55,0	19,2
СТРАТЕГИЧЕСКИ ПРИОРИТЕТ 2: Подобряване на социалната и екологичната среда на ЮЦР	**36,3**	**378,0**	**280,0**	**98,0**
***СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ 2.1.* Подобряване на достъпа до качествени здравни, социални, културни услуги и спорт**	9,1	94,5	70,0	24,5
***СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ 2.2.* Изграждане на екологосъобразна инфраструктура. Ориентиране към по-зелена, нисковъглеродна икономика**	27,2	283,5	210,0	73,5
СТРАТЕГИЧЕСКИ ПРИОРИТЕТ 3: По-балансирано териториално развитие и намаляване на неравенствата в ЮЦР	**37,3**	**387,5**	**287,0**	**100,5**
***СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ 3.1.* Подобряване на транспортната и цифровата свързаност и достъпност**	19,5	202,5	150,0	52,5
***СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ 3.2.* Подкрепа за балансирано пространствено развитие**	11,7	121,5	90,0	31,5
***СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛ 3.3.* Развитие на териториално сътрудничество**	6,1	63,5	47,0	16,5
ОБЩО	**100,00**	**1040,0**	**770,5**	**269,7**

Таблица 43: Разпределение на средствата по години

Стратегически приоритет/ специфична цел	Общ ресурс млн. лв.	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
СТРАТЕГИЧЕСКИ ПРИОРИТЕТ 1: Засилване на конкурентните позиции на ЮЦР регион чрез инвестиции във факторите на растеж								
Специфична цел 1.1	67,5	2,0	3,5	10,0	10,0	15,0	15,0	12,0
Специфична цел 1.2	51,3	1,3	3,0	8,0	8,0	10,0	10,0	11,0
Специфична цел 1.3	81,7	5,7	10,0	12,0	12,0	13,0	13,0	16,0
Специфична цел 1.4	74,2	3,2	5,0	10,0	12,0	12,0	14,0	18,0
СТРАТЕГИЧЕСКИ ПРИОРИТЕТ 2: Подобряване на социалната и екологична среда на ЮЦР								
Специфична цел 2.1	94,5	8,5	10,0	15,0	15,0	15,0	15,0	16,0
Специфична цел 2.2	283,5	30,5	40,0	40,0	40,0	40,0	40,0	53,0
СТРАТЕГИЧЕСКИ ПРИОРИТЕТ 3: По-балансирано териториално развитие и намаляване на неравенствата в ЮЦР								
Специфична цел 3.1	202,5	10,5	20,0	25,0	30,0	35,0	40,0	42,0
Специфична цел 3.2	121,5	11,0	15,1	15,0	20,0	20,0	20,0	20,0
Специфична цел 3.3	63,5	1,5	3,0	7,0	10,0	12,0	15,0	15,0

Таблица 44: :Индикативни обекти, подадени от министерства и ведомства

Сфера Специфична цел	Обекти	Сума (2021-2027) млн. лв.
Пътища Специфична цел 3.1	**II-86** Изграждане на трета лента на път П-86 Асеновград - Смолян **II-86** Обходен път гр. Чепеларе **II-86** Средногорци - Рудозем, тунел с дължина 147 м ГПК "Смолян" п.в. Юг - Топливо кв. Устово **III-868** Рудозем - Смолян **III-867** Средногорци - Мадан - Златоград - Бенковски (Кърджали - Маказа) **III-197** Гоце Делчев - Доспат - Борино - Тешел - Настан - Девин **III-808** Харманли - Иваново - Долни Главанак **III-505** (О.п. Хасково - Конуш) - Манастир - Малево - Корен - Голям извор - Тънково **II-5** Обходен път на гр. Кърджали **II-5** Кърджали - Маказа **II-5** Хасково-Кърджали **II-59** /Кърджали-Маказа/-Момчилград-Крумовград **II-58** /Конуш-Черноочене/-Комунига-Тополово-Асеновград **III-506** Хасковски минерални бани-Караманци-Петелово-/Конуш-Черноочене/ **II-37** граница ОПУ Пазарджик-АМ Тракия - Пазарджик - Пещера **II-37** Хасковски минерални бани-Караманци-Петелово-/Конуш-Черноочене/ **II-37** Западен обход на град Пазарджик от км 123+000 до км 128+900" **III-801** (ок.п. София - о.п. Ихтиман) Вакарел - Белица - Поибрене - Оборище - Панагюрище - Стрелча **III-842** Юндола - Голямо Белово – Белово **III-606** (Пирдоп - Розино) - Копривщица - Стрелча - Кръстевич - Красново - Беловица - Любен - Неделево - Голям Чардак - Малък Чардак - Строево - (Труд - Пловдив)	
	Модернизиране на пътя Чепеларе–Хвойна–Храбрино–Пловдив *(предложение)*	
	Изграждане на жп връзка с летище Пловдив *(предложение)*	По ОП ТС
	Изграждане на ГКПП „Горна Арда“ *(предложение)*	20,00
	Изграждане на ГКПП „Аврен-Миртиски“ (Крумовград–Комотини) *(предложение)*	20,00
	Туристически ГКПП „Кожари-Еталия“ (Гърция) с 5 km свързващ път, с. Борино *(предложение)*	7,00
ВиК Специфична цел 3.2	Реконструкция на водоснабдителната система и подобряване качеството на питейната вода	**90,00** **803,761** (30-год. период)
	Разширение/рехабилитация/изграждане на канализационни системи	**120,00** **1 068,677** (30-год. период)
Образование Специфична цел 2.1	Центрове за върхови постижения 3 бр. Пловдив	**145,634** (частично участие)
	Центрове за компетентност към Пловдивски университет „П. Хилендарски“ и Медицински университет	**36,933** (частично участие)
	За обектите на система образование – училища и детски градини – *виж в Приложение*	-

Сфера Специфична цел	Обекти	Сума (2021-2027) млн. лв.
Здравеопазване Специфична цел 2.2	**ПОДКРЕПА ЗА РАЗВИТИЕТО НА ТРАНСПЛАНТАЦИЯТА И ДОНОРСТВОТО** Инвестирането в медицинска апаратура и оборудване в структурите, осъществяващи дейности по анестезия и интензивно лечение, както и в структурите, извършващи хемодиализно лечение в многопрофилните болници в областните градове, ще подкрепи развитието на трансплантацията и донорството, както и ще повиши качеството на живот на пациентите на диализно лечение с необходимост от бъбречна трансплантация. 5 болници – СМР и оборудване	**9,259** (период 2021-2030)
	ПОВИШАВАНЕ ИА КАЧЕСТВОТО НА ПСИХИЧНО-ЗДРАВНИТЕ ГРИЖИ В БЪЛГАРИЯ. КАКТО И РЕМОНТ И ОБНОВЛЕНИЕ НА СГРАДНИЯ ФОНД В ДЪРЖАВНИТЕ ПСИХИАТРИЧНИ БОЛНИЦИ 2 болници, три центъра за психиатрично здраве и 5 отделения	**10,00**
	СЪЗДАВАНЕ НА МОБИЛНИ ЕКИПИ КЪМ ОБЛАСТНИТЕ ЛЕЧЕБНИ ЗАВЕДЕНИЯ ЗА ОСИГУРЯВАНЕ НА МЕДИЦИНСКА ПОМОЩ В ОТДАЛЕЧЕНИ И ТРУДНОДОСТЪПНИ МЕСТА	**-**
	ДРУГИ Достъпна среда, заведения за долекуване, кабинети и оборудване на лични лекари	**10,00**
Култура Специфична цел 1.2	По списък в *Приложение.*	**39,20**
Специфична цел 1.1	Тракия индустриална зона (ТИЗ) на принципа на публично-частното партньорство; Индустриална зона Кърджали върху терен от 100 дка, придобит от „Национална компания Индустриални зони“; Производствена зона в Димитровград – Хасково; Индустриална зона „Белово“; Индустриална зона „Ардино“; Индустриална зона „Кричим“; Индустриална зона „Юг – Кърджали“; Индустриална зона „Карлово“; Индустриална зона „Септември“; Технологичен парк Смолян.	

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

6. Индикатори за наблюдение и оценка

Избраните индикатори за наблюдение и оценка на изпълнението са съпоставими с текущите макроикономически и секторни процеси и с основните индикатори, използвани в системите за наблюдение по оперативните програми, а също така отразяват и спецификата на региона. Те са сведени до по-малко на брой, отразяващи най-вече основните индикатори, залегнали в Проекта на „България 2030“. В същото време те са:

- ✓ ***Конкретни*** **–** ясни са за разбиране и лесни за събиране и обобщаване на специфична информация;
- ✓ ***Измерими*** **–** съществуват методи и инструменти за измерване на стойностите им, налични са и в случай на нужда може да бъде агрегирана достатъчно информация и количествени данни;
- ✓ ***Достъпни*** **–** има информационно осигуряване от надеждни източници с необходимата периодичност и качество и са достъпни на приемлива цена;
- ✓ ***Адекватни*** **–** обосновани са и са подходящи по отношение на целите и приоритетите за развитие;
- ✓ ***Обвързани са с времето*** **–** на базата на периодична информация, позволяваща сравнения между базови, междинни и целеви стойности в процеса на наблюдение на напредъка и постигането на целите.

Единствено изнесен от посочените в табличен вид приоритети, специфични цели и стойности е индикаторът „*индекс за регионална конкурентоспособност*“.

Оценката на изпълнението на ИТСР на Южен централен регион от ниво 2 за периода 2021–2027 г. ще се базира на така формулираните критерии, свързани с отчитането на общи количествени индикатори (индикаторите към Европа 2030 и синтезиран пакет от макроикономически критерии).

За тези индикатори са посочени изходни и целеви стойности, чрез които ще се наблюдава и измерва постигането на целите.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Таблица 45: Индикатори за наблюдение и оценка на ИТСР на ЮЦР

	ИНДИКАТОРИ	СТОЙНОСТИ						Периодичност на събиране на информацията	Източник на информация
	КЛЮЧОВИ ПОКАЗАТЕЛИ	ИЗХОДНИ 2017		МЕЖДИННА 2024		ЦЕЛЕВИ 2027			
		ЮЦР	РБ в ЕС %	ЮЦР	РБ в ЕС %	ЮЦР	РБ в ЕС %		
П.1	**Засилване на конкурентните позиции на Южен централен район чрез инвестиции във факторите на растежа**								
1	**Иновативни предприятия от общия брой в индустрията**	30		70		100		ЕЖЕГОДНО	НСИ
2	**Заети в НИРД - брой**	3 364		5 000		7 000		ЕЖЕГОДНО	НСИ
3	**ЧПИ - хил. евро**	2 993 143		3 200 000		4 500 000		ЕЖЕГОДНО	НСИ
4	**Индекс на навлизане на цифровите технологии в икономиката и обществото**	30		50		75		ЕЖЕГОДНО	НСИ
П.2	**Подобряване на социалната и екологична среда и устойчивостта на ЮЦР спрямо рискове от бедствия и климатични заплахи**								
1	**Разходи за ДМА с екологично предназначение хил. лв.**	1 418 936		1 700 000		3 000 000		ЕЖЕГОДНО	НСИ
2	**Брой реализирани проекти за защита при бедствия**	0		5		10		ЕЖЕГОДНО	УО ОП, ИСУН
3	**Население, облагодетелствано от подобрена социална, образователна и здравна инфраструктура в малките градове и периферните селски райони в % от общото население**	20		50		70		ЕЖЕГОДНО	УО ОП, ИСУН
П.3	**По-балансирано териториално развитие и намаляване на вътрешнорегионалните неравенства**								
1	**Население, живеещо в територии с реализирани планове за градско възстановяване и развитие - брой**	901 000		870 000		843 000		ЕЖЕГОДНО	НСИ
2	**Население с подобрен транспортен достъп - %**	60		75		90		ЕЖЕГОДНО	НСИ, ИСУН
3	**Брой проекти за трансгранично сътрудничество**	4		10		15		ЕЖЕГОДНО	УО ОП, ИСУН
	Индекс за регионална конкурентоспособност	**x**	**-1,26**	**x**	**-1,10**	**x**	**-1,26**	**НА ТРИ ГОДИНИ**	**ЕВРОСТАТ**

7. Предвидени мерки със Становище по Екологична Оценка на ИТСР ЮЦР – МОСВ №5-3/2022

I. Мерки и условия за предотвратяване, намаляване и възможно най-пълно компенсиране на неблагоприятните последствия от прилагането на ИТСР на ЮЦР от ниво 2 за периода 2021-2027 г.

1. Планове, програми, проекти и инвестиционни предложения, произтичащи от ИТСР на Южен централен регион за планиране от ниво 2 за периода 2021-2027 г., да се одобряват само след произнасяне с акт на компетентните органи по околна среда по реда на глава шеста от ЗООС и/или чл. 31 на ЗБР и при съобразяване с условията и мерките в съответния акт.

2. При устройственото планиране на територията да се прави детайлно обследване за наличието на предприятия с рисков потенциал в близост до проектираните обекти и трасета;

3. Планирането и изграждането на терени за разполагане на нови жилищни райони, обекти с обществено предназначение и големи транспортни пътища, да се съобразява с наличието на предприятия с нисък или висок рисков потенциал и безопасните разстояния до тези предприятия и при необходимост да се предприемат допълнителни технически мерки за ограничаване на рисковете за човешкото здраве и околната среда;

4. Планирането и изграждането на нови и измененията в съществуващи предприятия/съоръжения с нисък или висок рисков потенциал да се извършва при съобразяване на безопасните разстояния до жилищни райони, площи с обществено предназначение, зони за отдих, големи транспортни пътища, и когато е целесъобразно до райони с особена природозащитна чувствителност и обекти на културно-историческото наследство в околностите на предприятията, с цел тяхното опазване;

5. При проектирането и изграждането на обекти, потенциални източници на вредности в околната и жизнената среда местоположението им да се определя съобразно предвидените за тази дейност зони и територии, съгласно действащите устройствени планове и да се съобразява с близостта на обекти, подлежащи на здравна защита, зони и територии, в които са разположени такива обекти и водоизточници за питейно-битово водоснабдяване, с или без учредени със заповед санитарно-охранителни зони;

6. Реализирането на инвестиционните предложения и мерки в областта на здравеопазването, посочени в доклада за екологична оценка, цел 2.2.1. „*Осигуряване на равен достъп до здравни услуги*" да се съгласуват със съответната Регионална здравна инспекция (РЗИ), на чиято административна територия ще се реализират предвижданията.

7. Всички проекти свързани с подобряване качеството и безопасността на питейната вода в населените места от региона, да се съгласуват със съответната РЗИ. Процесите свързани с изграждането на нови водоизточници да се изпълнят при спазване на здравните изисквания, вкл. и по реда на чл. 36, ал. 1 от Закона за здравето.

8. Да се изпълняват мерките, предложени от авторите на доклада за ЕО в подточки 10.1 до 10.1.8 към т. 10 „Мерки за предотвратяване, намаляване и възможно най-пълно компенсиране на неблагоприятните последствия от ИТСР на ЮЦР, съгласно приложение № 1 към Становище по ЕО 5-3/2022.

9. При реализирането на проекти свързани с изпълнение на транспортна свързаност в близост до обекти и зони, подлежащи на усилена шумозащита да се извършат необходимите проучвания и обследвания и при необходимост още на най-ранен етап да се предвидят съответните шумозащитни и виброзащитни мерки;

II. Мерки за наблюдение и контрол при прилагане на ИТСР на ЮЦР от ниво 2 за периода 2021-2027 г.:

1. На всеки три години от прилагането на програмата възложителят да изготвя **доклади по наблюдението и контрола на въздействието върху околната среда** при прилагането на ИТСР на ЮЦР от ниво 2 за периода 2021-2027 г., включително на мерките за предотвратяване, намаляване или възможно най-пълно отстраняване на предполагаемите неблагоприятни последствия от осъществяването на плана. Изготвените доклади да се представят в Министерство на околната среда и водите за одобряване.

2. Наблюдението и контролът на въздействията върху околната среда при прилагането на ИТСР на ЮЦР от ниво 2 за периода 2021 -2027 г. да се извършват въз основа на следните мерки и индикатори:

Мярка по наблюдение и контрол	Индикатори	Източник на информация
Цел 2.1.3. Подкрепа на местни културни средища и опазване на културното наследство		
1. Реставрация, консервация, социализация и изграждане на съпътстваща инфраструктура на значими археологически и природни обекти и превръщането им в туристически атракции	Значими археологически и природни обекти, превърнати в туристическа атракция-бр.	НДА към НИНКН; Регионален исторически музей, Областни и общински администрации
Цел 2.1.4. Подобрен достъп до спорт и спортни услуги		
2. Подобряване на училищната спортна инфраструктура; поддържане на открити и закрити спортни площи за насърчаване на масовия спорт и провеждането на масови спортни събития	Подобрена училищна спортна инфраструктура; поддържани спортни площи; организирани спортни мероприятия	Бенефициенти, РИОСВ, еколог на съответната община, общински и областни администрации
Специфична Цел 2.2. Изграждане на екологосъобразна инфраструктура. Ориентиране към по-зелена, нисковъглеродна икономика		
3. Продължаване изграждането и реконструкцията на ВиК инфраструктура въз основа на регионални прединвестиционни проучвания в съответствие с нормативната база, приоритетно в агломерации с над 10 000 екв. ж. и, там където е възможно, и в агломерации с над 2 000 екв. ж и изграждане на нови канализационни системи и реконструкции в случаите на несъответствие между степента на изграденост на канализационната мрежа с капацитета и изграденост на ПСОВ	Изградено водоснабдяване-км Рехабилитация на канализационни мрежи-км Изградени канализационни мрежи-км Изградени пречиствателни станции за отпадъчни води- бр.	Бенефициенти, РИОСВ, еколог на съответната община, общински администрации и ВиК

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

Мярка по наблюдение и контрол	Индикатори	Източник на информация
Повишаване на нивата на рециклиране на отпадъци, чрез разширяване на системите за разделно събиране и изграждане на инсталации за предварително третиране на битови отпадъци и инсталации за третиране на биоразградими отпадъци. Извършване на рекултивация на депата за битови отпадъци, които не отговарят на нормативните изисквания.	Въведени системи за разделно събиране-бр.; Изградени инсталации за предварително третиране и инсталации за третиране на биоразградими отпадъци-бр. Извършени рекултивации на депа за битови отпадъци-бр.	Бенефициенти РИОСВ, еколог на съответната община, общински администрации
Цел 3.1.1. Подобряване на свързаността на региона в регионален, национален и международ< план		
4. Проекти в областта на комуникационно- транспортната мрежа	Изградени проекти в областта на комуникационно-транспортната мрежа-бр.	Бенефициенти, областни администрации, общински администрации, РИОСВ, еколог на съответната община
Цел 3.2.1. Развитие на градските райони		
5. Модернизация и създаване на нови индустриални зони/паркове	Модернизирани и новоизградени индустриални зони/паркове -бр.	Областни и общински администрации, съответните РИОСВ
Специфична цел 2.2. Подобряване на екологична инфраструктура от Приоритет 2: Подобряване на социалната и екологичната среда		
6. Изпълнение на мерки в защитени зони от мрежата „Натура 2000" от Националната рамка за приоритетни дейности за Натура 2000 (НРПД) - за периода 2021-2027 г., планирани за съответния регион	Площ на природни местообитанията и местообитания на видове, върху които са приложени мерки за подобряване на състоянието им-хектари.	Управляващите органи, съгласно планирания източник на финансиране в НРПД 2021-2027 г.
Стратегически приоритет 1: Засилване на конкурентните позиции на ЮЦР регион чрез инвестиции във факторите на растеж, Специфична цел 1.4. Развитие на конкурентни сектори, базирани на местните ресурси; Стратегически приоритет 2: Подобряване на социалната и екологичната среда, Специфична цел 2.2. Изграждане на екологосъобразна инфраструктура. Ориентиране към по-зелена, нисковъглеродна икономика; Стратегически приоритет 3. По-балансирано териториално развитие и намаляване на неравенствата, Специфична цел 3.2. Подкрепа за балансирано пространствено развитие; Специфична цел 3.3 Развитие на териториално сътрудничество.		
7. Реализиране на мерки по адаптация към климатичните промени в секторите „Градска среда", „Води", „Транспорт", „Селско стопанство", „Гори" от	бр. мерки	Бенефициенти, еколог на съответната община,

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.

Мярка по наблюдение и контрол	Индикатори	Източник на информация
Националната стратегия за адаптация и План за действие към нея*		
* https://www.moew.government,bg/bg/klimat/mejdunarodni-pregovori-i-adaptaciya/adaptaciya/		

3. При констатирани неблагоприятни последствия върху околната среда и/или човешкото здраве да се предложат и предприемат своевременни мерки за възможното им отстраняване.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

8. Източници

ДОКУМЕНТИ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ И МЕЖДУНАРОДНИ ДОКУМЕНТИ

1. Директива 2000/60/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 23 октомври 2000 година за установяване на рамка за действията на Общността в областта на политиката за водите
2. Директива 2009/147/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 30 ноември 2009 година относно опазването на дивите птици (Директива за птиците)
3. Директива 2009/28/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 23 април 2009 година за насърчаване използването на енергия от възобновяеми източници и за изменение и впоследствие за отмяна на директиви 2001/77/ЕО и 2003/30/ЕО
4. Директива 2014/89/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 23 юли 2014 година за установяване на рамка за морско пространствено планиране
5. Директива 92/43/ЕИО на Съвета за опазване на естествените местообитания и на дивата флора и фауна (Директива за местообитанията)
6. Директива 91/271/ЕИО от 21 май 1991 година за пречистването на градските отпадъчни води (ДПГОВ)
7. Европейска комисия. Ръководство относно мерките за опростяване с 80 мерки в областта на политиката на сближаване, https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/factsheet/new_cp/simplification_handbook_bg.pdf
8. Европейска комисия (2017 г.) Бяла книга за бъдещето на Европа. Размисли и сценарии за ЕС-27 до 2025 г. https://ec.europa.eu/commission/white-paper-future-europe_bg
9. Европейска комисия (2017 г.) Моят регион, моята Европа, нашето бъдеще. Седми доклад за социалното, икономическото и териториалното сближаване; http://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/cohesion-report/
10. Европейска комисия. Седми доклад за икономическо, социално и териториално сближаване: Моят регион, моята Европа, нашето бъдеще, https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/cohesion7/7cr_bg.pdf
11. Европейска комисия. Съобщения за медиите. Бюджет на ЕС: Регионално развитие и политиката на сближаване след 2020 г., 29.05.2018 г., http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-3885_bg.htm
12. Европейската комисия. Справка във връзка със SBA за България за периода 2010–2011 г;
13. Европейска конвенция за ландшафта, 2000 г.
14. Европейска конвенция за опазване на археологическото наследство, Валета 1992 г.
15. Европейска културна конвенция, Париж 1954 г.

16. Предложение за Регламент на Европейския парламент и на Съвета за определяне на общоприложими разпоредби за Европейския фонд за регионално развитие, Европейския социален фонд, Кохезионния фонд, Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони, Европейския фонд за морско дело и рибарство, както и финансовите правила за тях и за фонд „Убежище и миграция“, фонд „Вътрешна сигурност“ и инструмента за управление на границите и визите, 29.05.2018 г., COM(2018) 375 final
17. Конвенция за защита на културните ценности в случай на въоръжен конфликт, Хага 1954 г.
18. Конвенция за защита на архитектурното наследство на Европа, Гранада 1985 г.
19. Конвенция за опазване на подводното културно наследство, Париж 2001 г.
20. Конвенция за опазването на световното културно и природно наследство, Париж 1954 г.
21. Конвенция на ООН за правата на хората с увреждания, 2006 г.
22. Конвенция на ЮНЕСКО за мерките, насочени към предотвратяване на незаконен внос, износ и прехвърляне на право на собственост на културни ценности, Париж 1970 г.
23. Конвенция на ЮНЕСКО за опазване и насърчаване на многообразието от форми на културно изразяване, Париж 2005 г.
24. Конвенция на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното културно наследство, Париж 2003 г.
25. Предложение за Регламент на Европейския парламент и на Съвета относно финансирането, управлението и мониторинга на общата селскостопанска политика и за отмяна на Регламент (ЕС) 1306/2013, 01.06.2018 г., COM(2018) 393 final
26. Предложение за Регламент на Европейския парламент и на Съвета относно специалните разпоредби за цел „Европейско териториално сътрудничество“ (Interreg), подпомагана от Европейския фонд за регионално развитие и инструменти за външно финансиране ЕС № 1306/2013, 01.06.2018 г. COM(2018) 374 final
27. Рамкова конвенция за стойностите на културното наследство за обществото на Съвета на Европа, Фаро, 2005 г.
28. Регламент (ЕС) № 1299/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 17 декември 2013 година относно специални разпоредби за подкрепа от Европейския фонд за регионално развитие по цел „Европейско териториално сътрудничество“
29. Регламент (ЕС) № 1300/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 17 декември 2013 година относно Кохезионния фонд и за отмяна на Регламент (ЕО) № 1084/2006 на Съвета
30. Регламент (ЕС) № 1301/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 17 декември 2013 година относно Европейския фонд за регионално развитие и специални разпоредби по отношение на целта „Инвестиции за растеж и работни места“, и за отмяна на Регламент (ЕО) № 1080/2006

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

31. Регламент (ЕС) № 1303/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 17 декември 2013 година за определяне на общоприложими разпоредби за Европейския фонд за регионално развитие, Европейския социален фонд, Кохезионния фонд, Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони и Европейския фонд за морско дело и рибарство и за определяне на общи разпоредби за Европейския фонд за регионално развитие, Европейския социален фонд, Кохезионния фонд и Европейския фонд за морско дело и рибарство, и за отмяна на Регламент (ЕО) № 1083/2006 на Съвета
32. Регламент (ЕС) № 1304/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 17 декември 2013 година относно Европейския социален фонд и за отмяна на Регламент (ЕО) № 1081/2006 на Съвета
33. Регламент (ЕС) № 1305/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 17 декември 2013 година относно подпомагане на развитието на селските райони от Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони (ЕЗФРСР) и за отмяна на Регламент (ЕО) № 1698/2005 на Съвета
34. Регламент (ЕС) № 347/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 17 април 2013 година относно указания за трансевропейската енергийна инфраструктура и за отмяна на Решение № 1364/2006/ЕО, както и за изменение на регламенти (ЕО) № 713/2009, (ЕО) № 714/2009 и (ЕО) № 715/2009, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=celex%3A32013R0347
35. Регламент (ЕС) № 508/2014 на Европейския парламент и на Съвета от 15 май 2014 година за Европейския фонд за морско дело и рибарство и за отмяна на регламенти (ЕО) № 2328/2003, (ЕО) № 861/2006, (ЕО) № 1198/2006 и (ЕО) № 791/2007 на Съвета и Регламент (ЕС) № 1255/2011 на Европейския парламент и на Съвета http://ec.europa.eu/regional_policy/bg/information/legislation/regulations/
36. Регламент (ЕС) № 832/2010 на Комисията от 17 септември 2010 година за изменение на Регламент (ЕО) № 1828/2006 за определяне на правила за прилагането на Регламент (ЕО) № 1083/2006 на Съвета за определянето на общи разпоредби за Европейския фонд за регионално развитие, Европейския социален фонд и Кохезионния фонд и на Регламент (ЕО) № 1080/2006 на Европейския парламент и на Съвета относно Европейския фонд за регионално развитие
37. Универсална конвенция за авторското право, 1971 г.
38. Border Orientation Paper: Greece – Bulgaria
39. Cross-border orientation paper or IPA CBC cooperation programmes with the participation of regions of Bulgaria, North Macedonia and Turkey

НАЦИОНАЛНИ ЗАКОНОДАТЕЛНИ ДОКУМЕНТИ

1. Закон за административно-териториалното устройство на Република България (ЗАТУРБ), обн. ДВ бр. 63/1995 г., изм. ДВ бр. 58/18.07.2017 г.
2. Закон за водите, обн. ДВ бр. 67/1999 г., изм. и доп. ДВ бр. 25/26.03.2019 г.
3. Закон за държавния бюджет на Република България за 2018 г., обн. ДВ бр. 99/12.12.2017 г.

4. Закон за закрила и развитие на културата, ДВ бр. 50/1999 г.
5. Закон за защита при бедствия, обн. ДВ бр. 102/2006 г., изм. и доп. ДВ бр. 77/18.09.2018 г.
6. Закон за защитените територии, обн. ДВ бр. 133/1998 г., изм. ДВ бр. 1/03.01.2019 г.)
7. Закон за местното самоуправление и местната администрация, обн. ДВ бр. 77/1991 г., изм. ДВ бр. 24/16.03.2018 г.
8. Закон за морските пространства, вътрешните водни пътища и пристанищата на Република България, обн. ДВ бр. 12/2000 г., изм. и доп. ДВ бр. 28/29.03.2018 г.
9. Закон за опазване на околната среда, обн. ДВ бр. 91/2002 г., изм. ДВ бр. 36/03.05.2019 г.)
10. Закон за предучилищното и училищното образование, обн. ДВ, бр. 79/13.10.2015 г., доп. ДВ бр. 42/28.05.2019 г.
11. Закон за регионалното развитие, обн. ДВ бр. 50/2008 г., изм. ДВ бр. 28/2018 г.
12. Закон за управление на средствата от европейските структурни и инвестиционни фондове (ЗУСЕСИФ), обн. ДВ бр. 101/2015 г., изм. ДВ бр. 2/03.01.2018 г.
13. Правилник за прилагане на Закона за регионалното развитие, обн. ДВ бр. 80/2008 г., изм. и доп. ДВ бр. 28/29.03.2018 г.
14. Правилник за прилагане на закона за териториално и селищно устройство, обн. ДВ, бр. 21/09.03.1999 г.
15. Проект за Закон за изменение и допълнение на Закона за регионалното развитие, обн., ДВ, бр. 50 от 2008 г., изм. и доп., бр. 47, бр. 82 и бр. 93 от 2009 г., бр. 82 от 2012 г., бр. 66 от 2013 г., бр. 22 и бр. 98 от 2014 г., бр. 9 и бр. 14 от 2015 г., бр. 15 от 2016 г., бр. 13 и бр. 58 от 2017 г., бр. 28 от 2018 г.
16. Закон за чистотата на атмосферния въздух, обн. ДВ бр. 45/28.05.1996 г., изм. и доп. ДВ бр. 1/03.01.2019 г.
17. Закон за енергията от възобновяеми източници, обн. ДВ бр. 35/03.05.2011 г., изм. и доп. ДВ бр. 38/08.05.2018 г.
18. Закон за устройство на територията, обн. ДВ бр. 1/2001 г., доп. ДВ бр. 44/04.06.2019 г.)
19. Закон за биологичното разнообразие, обн., ДВ, бр. 77 от 9.08.2002 г., изм. ДВ бр. 98/27.11.2018 г.
20. Закон за управление на отпадъците, обн. ДВ бр. 86/30.09.2003 г., изм. и доп. ДВ бр. 56/16.07.2019 г.
21. Закон за енергетиката, обн. ДВ бр. 107/09.12.2003 г., изм. и доп. ДВ бр. 64/03.08.2018 г.
22. Закон за горите, обн. ДВ бр. 19/08.03.2011 г., изм. ДВ бр. 17/23.02.2018 г.
23. Закон за енергийната ефективност, обн. ДВ бр. 35/15.05.2015 г. изм. и доп. ДВ бр. 38/08.05.2018 г.
24. Закон за държавните помощи, обн. ДВ бр. 85/24.10.2017 г.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

25. Закон за устройство на черноморското крайбрежие (в сила от 01.01.2008 г., обн. ДВ бр. 48/15.06.2007 г., изм. и доп. ДВ бр. 56/16.07.2019 г.)

НАЦИОНАЛНИ СТРАТЕГИЧЕСКИ ДОКУМЕНТИ

1. Актуализирана Национална стратегия за демографско развитие на населението в Република България (2012–2030 г.)
2. Актуализирана Национална стратегия за устойчиво развитие на туризма в Република България 2014–2030 г., http://www.tourism.government.bg/bg/kategorii/strategicheski-dokumenti/aktualizirana-nacionalna-strategiya-za-ustoychivo-razvitie-na
3. Годишни доклади за напредъка по изпълнението на оперативните програми за периода 2014–2020 г.
4. Доклади/отчети за изпълнението на секторни стратегии за развитие, покриващи частично периода 2014–2020 г. (в областите: икономика/малки и средни предприятия, туризъм, транспорт, околна среда, енергетика, пазар на труда, иновации и въвеждане на нови технологии, здравеопазване, образование, култура, социални дейности и др.)
5. Енергийна стратегия на Република България до 2020 г. За надеждна, ефективна и по-чиста енергетика, 2011 г. https://www.me.government.bg/files/useruploads/files/epsp/22_energy_strategy2020_.pdf
6. Иновационна стратегия за интелигентна специализация на Република България 2014–2020 г. https://www.mi.government.bg/bg/themes/inovacionna-strategiya-za-inteligentna-specializaciya-na-republika-balgariya-2014-2020-g-1806-287.html
7. Интегрирана транспортна стратегия в периода до 2030 г., одобрена с РМС № 336/23.06.2017 г. https://www.mtitc.government.bg/bg/category/42/integrirana-transportna-strategiya-v-perioda-do-2030-g
8. Национален план за действие за енергията от ВИ (НПДЕВИ), МИЕТ, http://www.mi.government.bg/files/useruploads/files/eoos/plan_res_2013_.pdf
9. Национален план за действие по енергийна ефективност 2014–2020 г., МЕ, http://www.seea.government.bg/documents/NPDEE_2017.pdf
10. Национален план за управление на отпадъците 2014–2020 г., https://moew.government.bg/static/media/ups/tiny/file/Waste/NACIONALEN_PLAN/_/NPUO_2014-2020.pdf
11. Национален план за широколентова електронна съобщителна инфраструктура за достъп от следващо поколение (NGA), https://www.mtitc.government.bg/upload/docs/Bulgarian_Plan_for_NGA__2013_Final.pdf
12. Национална здравна стратегия 2020 (2015 г.) http://www.mh.government.bg/media/filer_public/2016/09/12/nzs_2020.pdf
13. Национална концепция за насърчаване на активния живот на възрастните хора в България (2012–2030 г.)

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

14. Национална програма „Цифрова България 2015“, http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=767
15. Национална програма за развитие: България 2020 http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?Id=765
16. Национална програма за развитие: България 2030
17. Национална програма за реформи (НПР), http://www.minfin.bg/bg/867
18. Националната стратегия и План за действие за адаптиране към изменението на климата на Република България. https://www.moew.government.bg/bg/klimat/mejdunarodni-pregovori-i-adaptaciya/adaptaciya/
19. Национална стратегия за насърчаване на малките и средни предприятия в Р. България (2014–2020 г.) https://www.mi.government.bg/bg/themes/nacionalna-strategiya-za-nasarchavane-na-msp-v-balgariya-2014-2020-small-business-act-11-285,html
20. Национална стратегия за развитие на педагогическите кадри (2014–2020 г.) https://www.mon.bg/bg/
21. Национална стратегия за развитие на широколентовия достъп 2012–2015 г., http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=773
22. Национална стратегия за управление и развитие на водния сектор в Република България, 2012 г.; https://www.moew.government.bg/bg/nacionalna-strategiya-za-upravlenie-i-razvitie-na-vodniya-sektor-v-republika-bulgariya/
23. Национална стратегия за учене през целия живот (2014–2020 г.);
24. ОПРР 2014–2020, ОПОС 2014–2020, ОПТТИ 2014–2020, ПРСР 2014–2020, ПМДР 2014–2020; ОПНОИР 2014–2020
25. Рамкова програма за научни изследвания и иновации „Хоризонт 2020“ (2014–2020) („Хоризонт 2020“), създадена с Регламент (ЕС) № 1291/2013
26. Стратегия за намаляване дела на преждевременно напусналите образователната система (2013–2020) – План за 2018–2020 г.
27. Стратегия за образователна интеграция на деца и ученици от етническите малцинства 2015–2020 – План за действие с междинни стойности към 2017 г.
28. Стратегия за развитие на висшето образование в Република България 2014–2020
29. Стратегия за развитие на държавната администрация 2014–2020 г, http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=891
30. Стратегия за развитие на електронното управление в Република България 2014–2020 г., http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?Id=892
31. Стратегия за развитие на професионалното образование и обучение в Република България за периода 2015–2020
32. Стратегия за развитие на пътната инфраструктура в Република България 2016–2022 г. http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=1005

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

33. Национален стратегически план за поетапно намаляване на количествата на биоразградимите отпадъци, предназначени за депониране, 2010–2020 г., https://www.moew.government.bg/static/media/ups/tiny/file/Waste/Biowaste/biowaste_strategy_2010.pdf
34. Национален стратегически план за управление на отпадъците от строителство и разрушаване на територията на Р. България за периода 2011–2020 г., https://www.moew.government.bg/static/media/ups/tiny/file/Waste/cdw/NSPUOSR-final.pdf
35. Национална стратегия за насърчаване и повишаване на грамотността (2014–2020)
36. Национална стратегия за развитие на физическото възпитание и спорта в Република България 2012–2022, http://www.mh.government.bg/media/filer_public/2018/06/06/reshenie361-29-05-2018-nzk.pdf

ДОКУМЕНТИ ЗА РЕГИОНАЛНО И ПРОСТРАНСТВЕНО РАЗВИТИЕ

1. Годишни доклади за напредъка по изпълнението на програмите за трансгранично сътрудничество по Инструмента за предприсъединителна помощ, в които България участва
2. Годишните доклади за наблюдение на изпълнението на регионалните планове за развитие (2014–2020 г.) на шестте района от ниво 2 за 2014 г., 2015 г., 2016 г. и 2017 г., одобрени от съответните регионални съвети за развитие
3. Доклад на комисията за регионално развитие от 2016 г. Относно европейското териториално сътрудничество. http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2016-0202_BG.html?redirect
4. Доклади за резултатите от междинните оценки на РПР на районите от ниво 2
5. Междинни оценки на областните стратегии за развитие (2014–2020 г.)
6. Междинни оценки на регионалните планове за развитие (2014–2020 г.)
7. Налични оценки и тематични оценки на изпълнението на Оперативните програми, съфинансирани от фондовете на ЕС; Доклади от Средносрочната оценка на ОПРР 2014–2020
8. Налични оценки на програмите за трансгранично сътрудничество по Инструмента за предприсъединителна помощ, в които България участва
9. Национална концепция за пространствено развитие за периода 2013–2025 г. http://www.bgregio.eu/media/files/Programirane%20&%20ocenka/Programirane%202014-2020/NKPR%20proekt.pdf
10. Национална концепция за пространствено развитие за периода 2013–2025 г. Актуализация 2019 г.
11. Национална стратегия за регионално развитие на Р. България (2012–2022 г.)
12. Областна стратегия за развитие на област Кърджали 2014–2020 г.
13. Областна стратегия за развитие на област Пазарджик 2014–2020 г.

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

14. Областна стратегия за развитие на област Пловдив 2014–2020 г.
15. Областна стратегия за развитие на област Сливен 2014–2020 г
16. Областна стратегия за развитие на област Хасково 2014–2020 г.
17. Общински планове за развитие за периода 2014–2020 г. на общините в обхвата на Южен централен регион
18. Последваща оценка и Окончателен доклад за изпълнението на Националната стратегия за регионално развитие на България за периода 2005–2015 г.
19. Социално-икономически анализ за нуждите на Оперативна програма „Регионално развитие“ за периода 2014–2020 г., МРРБ 2012 г. http://www.bgregio.eu/programirane-i-otsenka/mrrb.aspx
20. Социално-икономически анализ на районите 2019 г.

ПУБЛИКАЦИИ

1. Глобален предприемачески мониторинг (GEM) (доклад) https://www.gemconsortium.org/report
2. Европейска комисия, Документ за размисъл относно извличането на ползите от глобализацията, 2017 г. https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/reflection-paper-globalisation_bg.pdf
3. Европейска комисия, Конкурентоспособност в регионите с ниски доходи и нисък растеж – доклад за изоставащите региони – SWD(2017) 132 final, 10.04.2017 г.
4. Европейска комисия. Съобщение на комисията до Европейския парламент, Съвета, Европейския икономически и социален комитет и Комитета на регионите относно засилване на възможностите на европейските енергийни мрежи, COM(2017) 718 final, http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2017/BG/COM-2017-718-F1-BG-MAIN-PART-1.PDF
5. Европейски съвет, 2019 г., Препоръка на Съвета относно Националната програма за реформи на България за 2019 г. и съдържаща становище на Съвета относно конвергентната програма на България за 2019 г. COM(2019) 502 final https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/2019-european-semester-country-specific-recommendation-commission-recommendation-bulgaria_bg.pdf
6. Регионални профили 2019, Институт за пазарна икономика. https://www.regionalprofiles.bg/bg/map-ec/
7. Национален статистически институт (2016 г.) Градовете и техните функционални урбанизирани ареали. https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/publications/URBAN_BG.pdf
8. Barca, F. (2009) An agenda for a reformed cohesion policy. A place-based approach to meeting European Union challenges and expectations. http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/policy/future/pdf/report_barca_v0306.pdf
9. Community-led local development. Cohesion policy 2014–2020

10. Dijkstra, L. and H. Poelman, 2014, A harmonized definition of cities and rural areas: the new degree of urbanization, Regional Working Paper.
11. ESPON. 2018 Indicators for Integrated Territorial and Urban Development. Policy Brief. https://www.espon.eu/integrated-indicators
12. ESPON, 2016, Territorial Scenarios for Europe 2050 Policy Briefs. https://www.espon.eu/topics-policy/publications/policy-briefs/territorial-scenarios-europe-2050
13. European Commission. 2017, Economic Challenges of Lagging Regions. Final Report. http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/challenges_lagging/econ_challenges_lagging_en.pdf
14. European Commision, 2017, Cohesion Policy looks to the future. Panorama, Summer special edition 2017/No. 67 http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/panorama/pdf/mag61/mag61_en.pdf
15. European Commission, 2017, Competitiveness in low-income and low-growth regions. The lagging regions report.
16. European Commission, 2017, Integrated territorial and urban strategies: how are ESIF adding value in 2014–2020? Final Report
17. Farole, T., 2012, Competitiveness and Connectivity: Integrating Lagging Regions in Global Markets. World Bank. http://siteresources.worldbank.org/EXTPREMNET/Resources/EP93.pdf
18. Eurostat Regional Yearbook 2017 (2016, etc.) http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Eurostat_regional_yearbook
19. World Economic Forum, 2018, The Global Competitiveness Report. https://www.weforum.org/reports/the-global-competitveness-report-2018
20. European Commission, 2010, A revised urban-rural typology, Directorates-General, https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/5726181/KS-HA-10-001-15-EN.PDF/5499ee07-b61e-4615-9631-ed76e2a31f81?version=1.0
21. The Smart Guide to Culster Policy, 2016, http://ec.europa.eu/growth/content/smart-guide-cluster-policy-published-0_en

ДРУГИ

1. Агростатистика, Министерство на земеделието https://www.agrostat.bg/ISASPublic
2. Актуален списък на недвижимите културни ценности с категория „национално значение“ (НИНКН) http://mc.government.bg/page.php?p=58&s=429&sp=430&t=244&z=576
3. Анализ и оценка на риска и уязвимостта на секторите в българската икономика от климатични промени, Оперативна програма „Околна среда 2007–2013 г.“, https://www.moew.government.bg/static/media/ups/articles/attachments/obshta_chast5ea57b35e2e39fef724cd5e98a2514dd.pdf

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

4. Анализ на териториалния обхват на естествено възникнали териториални туристически образувания, МТ, 2015 г., http://www.tourism.government.bg/sites/tourism.government.bg/files/uploads/raionirane/p5.pdf
5. Годишен доклад за състоянието и развитието на земеделието, 2018 г. МЗм, http://www.mzh.government.bg/media/filer_public/2018/11/23/agraren_doklad_2018_G93lGgs.pdf
6. Годишен доклад на Иновации.бг 2018 г., Фондация „Приложни изследвания и комуникации“
7. Доклади от работни групи, разработени в изпълнение на проект „Мерки за преодоляване на демографската криза на Република България“, БАН.
8. Европейска комисия, Съобщение на комисията до Европейския парламент, Съвета, Европейския икономически и социален комитет и Комитета на регионите, Доклад за изпълнение на Рамката на ЕС за национални стратегии за интегриране на ромите (2015 г.),Съобщение на Комисията до Европейския Парламент, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015DC0299&from=EN
9. Европейска комисия. Информационен документ, 2015 г., Как държавите членки и регионите на ЕС по-добре да инвестират и управляват средствата от Кохезионния фонд на Съюза, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-15-4654_bg.htm
10. Едрева, В. 2017, Минералните води на България – предпоставка за развитие на балнеоложки медицински туризъм http://www.voda.bg/news-12/info-723
11. Индекс за регионална конкурентоспособност (RCI), Световен икономически форум за изчисляване на Глобалния индекс на конкурентоспособността https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/maps/regional_competitiveness/
12. Иновационна стратегия за интелигентна специализация 2014–2020 г. и последна актуализация, приета с Решение на МС № 374/13.07.2017 г., https://www.mi.government.bg/bg/themes/inovacionna-strategiya-za-inteligentna-specializaciya-na-republika-balgariya-2014-2020-g-1806-287,html
13. Информация за проект № PGI02448 SUPPORT – „Подкрепа на местни правителства в нисковъглеродните стратегии“, финансиран по Програма за междурегионално сътрудничество „ИНТЕРРЕГ ЕВРОПА“ 2014–2020, ИАНМСП, https://www.sme.government.bg/?page_id=37038
14. Концепция за развитие на високоскоростна и свръх-високоскоростна свързаност и изграждане на мобилни мрежи от 5-то поколение (5G), МТИТС, 2019 г.
15. Културните коридори на Югоизточна Европа https://seecorridors.eu/?w_p=23&w_l=1&w_c=5https://seecorridors.eu/?w_p=48&w_l=1
16. Министерски съвет. Портал за обществени консултации; http://www.strategy.bg/
17. МС, Решение № 153 от 24 февруари 2012 г. за обявяване Списък на курортите в Република България и определяне на техните граници. http://dv.parliament.bg/DVWeb/showMaterialDV.jsp;jsessionid=97D09417D0425A9CCC774BF64E49360B?idMat=62122

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.

18. Българско нематериално културно наследство, вписано към UNESCO https://bulgariaich.com/index.php?act=content&rec=15
19. Обекти от Списъка на световното културно и природно наследство на UNESCO https://whc.unesco.org/en/statesparties/bg
20. Окончателен доклад за изпълнение на Оперативна програма „Околна среда 2014–2020 г.; http://ope.moew.government.bg/bg/pages/otsenka-na-programata/61#1;
21. Окончателен доклад за изпълнението на Оперативна програма Административен капацитет, 2016 г., http://www.opac.government.bg/.../Окончателен_доклад_за_изпълнението_на_ОПАК.docx
22. Оценка на макроикономическите ефекти от изпълнението на програмите, съфинансирани със средства от ЕС, Фондовете на ЕО в България, 2018 г.
23. Публичен портал на Информационна система за управление и наблюдение на средствата от ЕС в България 2020 (ИСУН 2020) http://2020.eufunds.bg/
24. Регистър на туристическите атракции в България, http://rta.tourism.government.bg/TARegister.aspx?AspxAutoDetectCookieSupport=1
25. Резултати от участието на България в международно оценяване на учениците. PISA 2015, Природните науки и технологиите в училището на XXI век. Център за контрол и оценка на училищното образование. София, 2016 г., МОН http://copuo.bg/upload/docs/2016-12/book_2016_web.pdf
26. Решение на МС № 361 от 29 май 2018 г. за утвърждаване на Националната здравна карта на Република България. Карта на спешната медицинска помощ, http://www.mh.government.bg/media/filer_public/2018/06/06/reshenie361-29-05-2018-nzk.pdf;
27. Сравнителен анализ на ВиК сектора в Република България за 2017 г., КЕВР 2018 г. www.dker.bg/uploads/documents/vik/sravnitelen_analiz_vik_18.pdf
28. Съобщение на комисията до европейския парламент, съвета, европейския икономически и социален комитет и комитета на регионите „Следващи стъпки към устойчиво европейско бъдеще Европейски действия за устойчивост“, OM/2016/0739 final, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=COM%3A2016%3A739%3AFIN
29. Форум на Европейската комисия, Стратегическа рамка за Европейско политическо сътрудничество в областта на образованието и обучението (ET2020), https://ec.europa.eu/education/policies/european-policy-cooperation/et2020-framework_bg
30. CEDEFOP. 2018 skills forecast EN Bulgaria. http://www.cedefop.europa.eu/files/cedefop_skills_forecast_2018_-_bulgaria.pdf https://skillspanorama.cedefop.europa.eu/en/countries/bulgaria
31. *E-Government Survey 2018,* https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey-2018

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.
www.eufunds.bg www.bgregio.eu

32. European Commission, 2016, Directorate General Human Resources and Security, Strategic Plan our vision for 2016–2020, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/strategic-plan-2016-2020-dg-hr_july2016_en_0.pdf
33. The Travel & Tourism Competitiveness, Report 2017, Paving the way for a more sustainable and inclusive future, http://www3.weforum.org/docs/WEF_TTCR_2017_web_0401.pdf
34. UN Economic and Social Council, 2006, Definition of basic concepts and terminologies in governance and public administration. http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan022332.pdf
35. WHO European Healthy Cities Network, Health 2020 A European policy framework and strategy for the 21st century, http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0011/199532/Health2020-Long.pdf
36. WTTC, Report 2018, Importance & Economic Impact of Domestic Tourism, https://www.wttc.org/publications/2018/domestic-tourism/

Проектът се финансира по бюджетна линия BG16RFOP001-8.002.0005 Бюджетна линия на сектор „Стратегическо планиране и програмиране“, финансирана по Приоритетна ос 8 „Техническа помощ“ на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020.